

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

APARE CU BINECUVÎNTAREA ȘI SUB ÎNDRUMAREA
ÎNALT PREA SFINȚIEI SALE

D. D. NICOLAE COLAN

Arhiepiscop și Mitropolit

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:

Arhiepiscopia Ortodoxă Română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

Secretar de redacție: Pr. prof. dr. GRIGORIE MARCU

CUPRINSUL:

	Pag.
† NICOLAE, arhiepiscop și mitropolit: <i>Pastorală de Crăciun</i>	771—775
REDACȚIA: <i>La a 10-a aniversare a Republicii Populare Române</i>	776—779

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

REDACȚIA: „Pământ desțelenit” prin socializarea agriculturii	780—783
REDACȚIA: <i>Toate popoarele au nevoie de pace!</i>	784—786

STUDII

Teologie exegetică

Pr. Prof. Dr. GRIGORIE MARCU: „Locuitorul” Fiului. (Pretinsul „primat” al Sf. Apostol Petru văzut în lumina unor detalii ioaneice)	787—817
---	---------

Teologie istorică

Pr. Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Introducerea limbii române în Biserică	818—833
---	---------

Teologie sistematică

Ierom. Prof. Dr. NICOLAE MLADIN: Despre caracterele fundamentale ale Moralei ortodoxe	834—848
--	---------

Teologie practică

Pr. Prof. Dr. DUMITRU BELU: Vechiul Testament ca izvor omiletic	849—865
---	---------

INDRUMĂRI OMILETICE

D. B.: Datoria credincioșilor de a-și alege o înțeleptnicire în viață. — Fo- loasele muncii profesionale. — Datoriile credinciosului la alegerea și practicarea unei profesii. (Schife de predici)	866—872
--	---------

URME DIN TRECUT

MIRCEA PACURARIU: Biserica din Hunedoara	873—880
GRIGORIE MARCU: Un călugăr orb, dascăl al vechilor școli blăjene	880—881

(continuare în p. III a copertei)

TEOLOGI ORTODOCȘI

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA: Nicolae Papagiannopoulos	882—883
Prof. Dr. MILAN ȘESAN: Euseviu Popovici	883—885

RECENZII

A. ILIEȘ: Preot Dr. Paul Mihail, Relații externe bisericești ale lui Ștefan cel Mare	886
M. ȘESAN: <i>St. Runciman</i> , The Eastern Schism	886—887
Pr. Dr. T. BODOGAE: Un „ex libris“ al Mitropolitului Andrei Șaguna	887—889

VIAȚA BISERICESCĂ

Pr. Prof. Dr. SOFRON VLAD: O vizită la Biserica soră bulgară	890—918
R.: Sărbătoarea Mitropoliei Banatului	917—918
N. MLADIN: La Alba-Iulia (9 ani de la unificarea bisericească)	918—923
R.: Luna Prieteniei Romîno-Sovietice	923
CRONICAR: Profesorii de Teologie bulgari Ștefan Țancov și Hristo Ghiauroff în vizită la Sibiu	924—928

INSEMNĂRI

REDACȚIA, P. PROCOPOVICI, GR. M. și E. CIORA: Pomenirea Sfintului Ioan Gură de Aur. — Împărtășirea imediată a celor botezați. — „Manifestul Păcii“. — Vasile Pirvan. — Filme religioase, sau altceva? — Conlucrare interconfesională. — Corifeii ai școalei dialectice septuagenari. — Un deschizător de drumuri: Traian Vuia. — Mărunte. — Incetarea vacanței episcopale de la Cluj.	929—940
---	---------

Orice corespondență privitoare la revistă (inclusiv cărțile și revistele de schimb) se trimite pe adresa: *Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Sibiu, strada 1 Mai nr. 24*, cu mențiunea: pentru redacția (sau administrația) revistei „Mitropolia Ardealului“.

Colaboratorii sînt rugați să trimită manuscrise (autogrofe sau, de preferință, dactilografiate în 5 exemplare), scrise citeț, pe o singură pagină a filei, respectînd noua ortografie a Academiei Republicii Populare Romîne.

Citatele și trimiterile, numele proprii și indicațiile cifrice să fie scrise deslușit, atît cele în romînește, cît și cele în limbi străine.

Pentru uniformizarea indicării citatelor și trimiterilor (a celor biblice, mai ales), colaboratorii sînt rugați să se orienteze după materialele pe care le publică revista.

Manuscrisele nepublicate nu se înapoiază.

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI
ȘI A EPISCOPIILOR CLUJULUI ȘI ORADIEI

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

ANUL II, Nr. 11—12

NOIEMBRIE—DECEMBRIE 1957

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA:
ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ — SIBIU

Pastorala la Nașterea Domnului

† NICOLAE

Din mila lui Dumnezeu Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române de Alba-Iulia și Sibiu și Mitropolit al românilor ortodocși din Ardeal, Crișana și Maramureș

Iubitului cler și popor: Har, milă și pace de la Dumnezeu-Tatăl și de la Domnul nostru Iisus Hristos.

„Așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său unul născut l-a dat, că tot cel ce crede întrînsul să nu piară, ci să aibă viață veșnică“.

(Ioan III, 16).

Iubiții mei fii suflați,

Ne-am îndestulat inimile cu bucuria veștii celei bune pe care ne-o aduc an de an, în Ajun de Crăciun, colindele noastre bătrîne. Glasul colindătorilor a răsunat pe la casele bunilor creștini pînă tîrziu în noapte, după datina cea de totdeauna a celor ce mărturisim numele Domnului.

Abia au conținut colindătorii, și îndată ce s-a revărsat de ziuă, clopotele sfintelor noastre locașuri de închinare, cu dangăt de sărbătoare, s-au pornit să ne cheme la ospățul de duhovnicească desfătare al rugăciunilor și cîntărilor bisericești cuprinse în sfintele slujbe împreunate cu prăznuirea Nașterii Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos.

Aci vă întîmpină, iubiții mei, cel dintîi cuvînt de învățătură pe care-l îndrept către voi, după ce astă primăvară, din mila lui Dumnezeu și prin chemarea aleșilor clerului și poporului dreptcredincios, am fost rînduit ca legiuit păstor sufletesc al vostru, al tuturor celor ce mărturisiți credința din străbuni, în aceste laturi ale țării noastre dragi.

Iubiții mei fii sufletești,

Crăciunul este praznicul bucuriei creștinești. Așa l-a rînduit să fie, dintru început și pînă la sfîrșitul veacurilor, atotmilostivul Tată ceresc, care prin îngerul Său trimis către păstorii din preajma peșterii Vifleemului, dat-a de știre aceloră — și nouă tuturor: „Iată, vă binevestesc vouă *bucurie mare*, care va fi la tot norodul; că în cetatea lui David, astăzi, s-a născut Mîntuitor, care este Hristos, Domnul” (Luca II, 10—11).

Prăznuirea Nașterii Domnului ne adună an de an pe toți la vetrele caselor noastre, în mijlocul familiei. Pe unii îi adună acolo și cu trupul; pe alții, măcar cu gîndul. Căci Crăciunul este praznicul familiei creștine, ocrotită de Sfînta Familie care ne-a hărăzit din coapsa Fecioarei Prea Curate pe Cel ce ne-a izbăvit pe noi din păcat. În seara de Ajun și în zilele de Crăciun, cu candelă aprinsă la icoană, cu inima încinsă de prisositoare dragoste de Dumnezeu și de oameni și cu toată ființa noastră învăluită de pacea unei depline liniști lăuntrice, ne îndreptăm ochii vederii celei de taină către Vifleem, acolo unde Familia Sfîntă, Prea Curata Fecioară Maria și Dreptul Iosif se bucură de Nașterea Pruncului culcat în ieslea de dobitoace.

Dar de Nașterea lui Hristos se bucură, dragii mei, și familia noastră cea mare, Sfînta Maică Biserică dreptmăritoare. Toată lumea creștină prăznuiește an de an sorocul la care

Pe Fiul în al Său nume,
Tatăl L-a trimis în lume,
Să se nască și să crească,
Să ne mîntuiască,

pentru că prin Fiul lui Dumnezeu întrupat, neamului omenesc i-a fost hărăzit prilejul de-a putea să guste căldura căminului părintesc, pe care Ziditorul a toate dintru început l-a gătit făpturilor Sale cuvîntătoare.

Acest cămin a fost pustiit de păcat și întunerecul l-a cuprins pe el. Păcatul neascultării de Făcătorul văzutelor și nevăzutelor a făcut să scadă frumusețea chipului lui Dumnezeu așezat în plămada firii noastre și asemănarea noastră cu El să se umbrească. Mintea omului s-a împutinat, voința i s-a slăbănogit, inima i s-a învîrtoșat și simțirile i s-au prihănit. Cum arată și dumnezeescul apostol Pavel, s-au adevărit cuvintele Psalmistului care se jeluia așa: „Nu este drept niciunul; nu este cine să înțeleagă, nu este

cine să caute pe Dumnezeu. Toți s-au abătut, împreună netrebnici s-au făcut. Nu este cine să facă binele, nici măcar unul nu este" (Romani III, 11). Virtutea era ca și pierită. Vrajba se întindea peste tot, înrăindu-i pe oameni și înverșunându-i întreolaltă. Păcătoșii „calea păcii nu au cunoscut-o" (Romani III, 17) — cum cu mîhnire arată proorocul Isaia (59, 7).

Totuși, Părintele ceresc rămîne părinte și față de fiii neascultători. Iubirea Lui față de făptura mîinilor Sale nu s-a împuținat. Din iubire a trimis pe Fiul Său, în trup omenesc, ca să ne izbăvească din întunerecul păcatului și din primejdia morții. Cu adevărat, „așa a iubit Dumnezeu lumea, încît și pe Fiul Său unul născut l-a dat, ca tot cel ce crede întrînsul să nu piară, ci să aibă viață veșnică" (Ioan III, 16).

Iubiții mei fii suflatești,

Lucru fără seamăn de mare a făcut Dumnezeu pentru noi prin trimiterea Fiului Său prea iubit pe pămînt. Ne-a arătat, prin aceasta, cît ne prețuiește și ce nădejdi leagă de fiecare din noi. Prin întruparea Lui, Dumnezeu însuși a pogorît pe pămînt, ca să ne ridice din țărîină către cele de sus, din întunec la lumină, din moarte la viață.

Prooroci a mai avut lumea și pînă atunci. A avut destui învățați și avea să aibă și după aceea. A avut conducători de popoare vestiți prin înțelepciunea lor. Mîntuitor, însă, nu s-a arătat nouă decît odată, unul singur, Cel ce vine de la Tatăl, smerit și blînd cu inima, Prunc nevinovat, „mititel, înfășețel, în scutec de bumbăcel", cum glăsuiește colindul.

Și unii și alții s-au dovedit iscușiți foarte în a da oamenilor povețe folositoare, învățături luminate, porunci care era bine să fie ascultate. Hristos-Domnul, însă, mai înainte de a spăla întinăciunea păcatelor noastre pe cruce, i-a învățat pe oameni ce trebuie să facă și ce să nu facă, pentru ca lui Dumnezeu să-i placă. A trăit așa, cum vrea să trăim și noi, credincioșii. Și-a pilduit propovăduirea cu propria Sa viață. Față de Dumnezeu s-a purtat ca un fiu ascultător de tatăl său; față de oameni, ca un frate. El este chipul viu de viețuire curată al Omului, pe care l-au urmat cu credință sfinții și dreptii intrați în calendarul Bisericii noastre și în cinstirea credincioșilor ei.

Ca să dezvețe lumea de trufie, El s-a smerit întru toate.

Ca să dezvețe pe om de ură, El a iubit pînă și pe vrăjmașii Săi și a iertat chiar și pe cei ce L-au batjocorit și răstignit.

Ca să dezvețe pe cei îngîmfați de patima stăpînirii silnice a aproapelui, El s-a făcut ascultător pînă la moarte — și încă moarte pe cruce.

Ca să dezvețe pe om de ucidere, El s-a lăsat ucis, pentru ca, după jertfa Sa, nimeni să nu mai ucidă pe fratele său.

Însfîrșit, n-a așteptat să-i poarte alții sarcina, ci a purtat-o El pe a noastră a tuturor.

Prin jertfa Sa curată a împăcat lumea cu Ziditorul ei.

Prin pilda Sa a învățat pe oameni să trăiască în pace cu Dumnezeu și întreolaltă.

Isus Hristos a făcut cu totul altfel decît cei ce au încercat pînă la El să scoată lumea din pierzanie: El a arătat bunătatea Tatălui ascultînd de Părintele Ceresc cu încredere desăvîrșită și cu iubire nemărginită, nu temîndu-se de El.

Hristos-Mîntuitorul a întruchipat în petrecerea Sa pe pămînt purtarea cea mai aleasă a unui fiu față de părintele său și față de frații săi, pentru ca să înțelegem toți credincioșii că voia Părintelui Ceresc este să trăim o viață sfîntă, de „casnici ai lui Dumnezeu”, viețuind în pace și bunăvoință întreolaltă. Voia lui Dumnezeu, descoperită deplin în Fiul Său întrupat, este să se sălășluiască pe pămînt, în sufletele noastre, sfințenia, bucuria, pacea, buna-înțelegere și toate virtuțile care înfrumusețează viața oamenilor. Voia aceasta ne-o tălmăcește limpede luminatul Praznic al Nașterii Domnului.

Iubiții mei fii sufletești,

Intr-un vîers alcătuit de mult, de un creștin luminat, din altă parte a lumii, se spune așa: „Dacă s-a născut Hristos numai în Vifleem și nu și-n tine, atunci pierdut ești pe vecie”.

Cu mult înainte de acest stihuitor creștin, Sfinții Părinți și scriitori bisericești arătau că praznicele Bisericii noastre nu sînt numai pomeniri ale unor întîmplări sfinte din trecut, ci și prilej de a le trăi din toată inima, ca și cînd s-ar întîmpla astăzi. Astfel, Crăciunul, nu ne învață numai atît, că acum aproape două mii de ani Mesia cel așteptat s-a întrupat pentru noi și pentru a noastră mîntuire, ci și că voia lui Dumnezeu este ca Fiul Său să capete trup în toți credincioșii.

Sosit-a vremea — și acum este — ca pildă luînd de la Domnul cel întrupat, fiecare credincios să-și zică: încep eu cu iubirea și înfrățirea, nu aștept să văd ce-i face tu, ca să știu ce am de făcut

eu. Incep eu cu iertarea, cu încrederea, cu dragostea față de aproapele meu — și cu jertfirea pentru el, căci și Hristos așa a zis și a făcut.

Aceasta-i bucuria Tatălui ceresc: să-și vadă fiii umblînd întru înnoirea vieții, trăind în pace unii cu alții, bucurîndu-se de tihna buneivoini care ne ajută să vedem în fiecare om un semen și un frate. Altă bucurie, mai mare decît aceasta, Dumnezeu nu are.

Să i-o hărăzim fără preget — și întreagă. Praznicul Nașterii Domnului să ne fie tuturor credincioșilor prilej de adîncire a dragostei de Dumnezeu și de cît mai osîrduitoare urmare a lui Hristos, pentru ca să se sălășluiască pe pămînt, cu un ceas mai de vreme, pacea și bunăvoinia care stăpînesc în cer, unde îngerii și sfinții și dreptii sălășluiesc, pacea și bunăvoinia dorită de întreaga omenire.

Să fim, dragii mei, pildă de ascultare față de chibzuitele porunci ale ocîrmuirii patriei noastre iubite și prin hărnicie, cruțare și bunăvoinie în toate, necurmat să aducem prinosul nostru de părtășie la obșteasca strădanie de întărire și înăvuiere a ei. O țară puternică și îndestulată este cheazășie a păcii pentru noi, fiii ei, și pentru toată lumea.

Mai ales în zilele de praznic ale Nașterii Domnului, Anului Nou și Bobotezii, vă aduc aminte să nu dați uitării pe cei bolnavi și pe toți frații noștri care au trebuință de sprijin și ajutorare. Abia astfel, vădindu-ne creștini și cu fapta, nu numai cu vorba, ne vom arăta următori ai lui Hristos și vom putea spune cu Apostolul, întru deplină încredințare a cugetului bun, că nu ne amăgim pe noi înșine: „Nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăiește întru mine“ (Gal. II, 20).

Împărtășindu-vă cu părintească dragoste aceste gînduri și povețe, odată cu arhieresti binecuvîntări rog pe Bunul Dumnezeu să vă învrednicească să petreceți Sfintele Sărbători ale Crăciunului, Anului Nou și Bobotezii în pace, cu sănătate și bucurie deplină și a le ajunge întru mulți și fericiți ani.

Darul Domnului nostru Iisus Hristos, dragostea lui Dumnezeu-Tatăl și împărtășirea Sfîntului Duh să fie cu voi cu toți.

Al vostru al tuturor, de tot binele voitor

† NICOLAE

arhiepiscop și mitropolit

Data în reședința Noastră mitropolitană din Sibiu, la praznicul Nașterii Domnului din anul 1957.

LA A 10-A ANIVERSARE A REPUBLICII POPULARE ROMINE

La 30 decembrie 1947, țara noastră a trecut la forma de stat republicană, de tip democrat popular. Monarhia era abolită și ultimul vlăstar al unei dinastii străine, care vreme de opt decenii a întruchipat exploatarea burghezo-moșierească — regele fiind înfiul plutocrat al țării — părăsea pentru totdeauna pământul patriei noastre fără să lase în urmă-i nici simpatie și nici regrete. Cei trei ani care se scurseseră de la eliberarea patriei noastre de sub jugul fascist (1944—1947) au dovedit incapacitatea monarhiei de-a se pune la pas cu vremea. Departate de-a sprijini elanul revoluționar al clasei muncitoare dezrobite și devenită, stăpână pe soarta ei, monarhia frâna democratizarea reală a țării, pentru reacțiunea internă era un scut influent, iar pentru cea externă stimulent la organizarea de acțiuni dușmănoase și dăunătoare reconstrucției și propășirii patriei noastre. De aceea, ea a trebuit să dispară din evidența realităților noastre naționale actuale, ca o instituție anacronică și refractară progresului.

Prin înlăturarea monarhiei și instaurarea Republicii Populare Romîne, clasa muncitoare din România a repurtat o victorie de însemnătate epocală asupra inamicilor ei. Totodată, ea a creat condiții prielnice reformelor structurale, de esență democratică, menite să asigure pășirea țării noastre pe căile luminoase ale construirii socialismului. Domenii agrare și forestiere de dimensiuni monstruoase, valori bancare de proporții fabuloase, fabrici, castele și conace — și multe alte bunuri acaparate de fosta familie regală romînă — au reintrat în posesiunea poporului care a asudat pentru făurirea lor. Înlăturînd dinastia străină care deținea frînele conducerii de stat, noi ne-am afirmat voința și puterea de-a ne ocîrmi prin puterea descătușată a poporului.

Au trecut 10 ani din dimineața memorabilei zile de 30 decembrie 1947, ai cărei zori salutau plini de făgăduințe nașterea Republicii Populare Romîne. Au trecut cu repeziciunea timpului cheltuit pentru săvîrșirea a tot lucrul bun.

Și într-adevăr așa a fost: în acești 10 ani s-a schimbat nu numai fața țării, transformată într-un uriaș șantier național de construcție socialistă, ci și vaza ei peste hotare, prestigiul ei în lumea largă a crescut și se consolidează cu pași fermi și promițători. Dintr-o țară înapoiată, am ajuns să exportăm în afară a continentului nostru produse ale industriei noastre grele; oamenii noștri de cultură, știință și artă culeg aprecieri cinstitoare pentru patria care le asigură condiții de muncă fără egal în trecut, ori unde își fac apariția dincolo de hotare; cuvîntul patriei noastre răsună cu putere și cu greutate pe scena marilor dezbateri ale politicii internaționale; avem conștiința — și mîndria legitimă — că în frontul mondial al apărătorilor convingși și puternici ai păcii popoarelor, călăuzit de marea Uniune Sovietică, deținem un loc de cinste. Se adeverește întru totul previziunea profetică a bătrînului bard cu inima tînără, făcută încă în primul an de viață republicană:

*Din izbînzi în izbînzi mergi popor luptător,
Impilări, tron vrăjmaș — tu le spulberi sub pași!
Muncitori și plugari, cărturari și ostași
Făurari de legi noi, de lumină și spor
Voi dați faptelor sbor spre măreț viitor.*

(A. TOMA: Cîntec pentru Republica Populară Romînă)

Străinii care ne vizitează țara — și proverbiala ospitalitate a poporului nostru e gata să-și dezlege băierile față de oricine vine la noi cu gînd bun! — sînt surprinși și uimiți de progresele pe care le-am înregistrat prin muncă metodică și entuziastă în acești 10 ani de viață republicană. Ei văd destrămîndu-se astfel, sub fulgerările de lumină ale faptelor, toate calomniile deșertate cu ură asupra patriei noastre de cei ce nu iubesc actuala ei așezare de stat, realitățile politice, sociole și culturale democrat-populare.

*

Înlăturarea monarhiei și trecerea la forma de stat republicană democrat-populară a fost salutată cu bucurie și însuflărire patriotică de clerul și credincioșii Bisericii noastre. Nădejtile pe

care le legam de această schimbare de adîncime a vieții noastre obștești, nu s-au dovedit zadarnice. Constituția Republicii Populare Romîne asigură tuturor cetățenilor patriei noastre aplelină libertate religioasă și de conștiință. Sub scutul legilor republicane, cultele religioase se dezvoltă în pace, potrivit organizării pe care și-a dat-o fiecare din ele, în conformitate cu specificul lor confesional. Ele colaborează cu organele puterii republicane în toate problemele de interes obștesc, în primul rînd în tărîmul luptei pentru apărarea și consolidarea păcii.

Biserica Ortodoxă Romînă se simte în mod cu totul special îndatorată cu simpatie și colaborare loială față de puterea de stat republicană democrat-populară, deoarece măsurile luate de ocîrmuirea de Stat a Republicii Populare Romîne în scopul asigurării independenței și suveranității noastre naționale au făcut posibilă înfăptuirea unificării bisericești a romînilor ardeleni, după un pătrar de mileniu de dezbinare, amărăciuni și suferințe costisitoare.

Se știe ce furtuni de proteste a stîrnit la timpul său încheierea și ratificarea Concordatului cu Vaticanul, prin care se creau privilegii noi — și se adînceau cele existente — pe seama cultelor religioase dependente de papalitate, în dauna Bisericii Ortodoxe Romîne și a suveranității statului romîn. Vișorele nemulțumirii populare s-au dovedit însă ineficace, deoarece dinastia domnitoare din Romînia de ieri, străină de neam, era străină și de năzuințele religioase ale majorității populației țării. Palatul regai avea ușile deschise zi și noapte pentru nunții papali și pentru emisarii Vaticanului, care îndeplineau discret — dar nu mai puțin rentabil pentru cauza căreia-i slujeau — oficii de „consilieri intimi“ ai capului încoronat. Parlamentele burghezo-moșierești erau incapabile să modifice urzelile acestora, să facă să triumfe interesele elementare ale țării.

Puterea republicană a clasei muncitoare, condusă de partidul ei, a denunțat Concordatul cu Vaticanul, dovedit de mult ca un act ostil și păgubitor pentru independența și suveranitatea națională. Înălăturarea lui a frînt ultima barieră care stătea în calea întoarcerii romînilor ardeleni uniți cu Roma papală la sînul Bisericii-Mame Ortodoxe Romîne, de unde au fost smulși în condițiile știute prin înșelăciunea de la 1698—1700.

*

Avîntul constructiv și clocotul înnoitor care caracterizează viața cea nouă a Republicii noastre, sînt în plină desfășurare a

capacității lor creatoare. La izbinzile dobândite de puterea republicană a clasei muncitoare în acești zece ani de existență fecundă a Republicii Populare Romîne, ziua de mîine — cu încordarea brațelor vînjoase ale unui întreg popor pornit spre suișul propășirii — va adăuga creații demne de vremea noastră înaintată și de energiile descătuse ale eroicei noastre clase muncitoare.

Primul deceniu de viață republicană este un început, un început de felul zilei celei bune, din zicala populară, care se cunoaște de dimineața. În fața întregului nostru popor stau sarcini mărețe, îndatoriri de însemnătate epocală.

Mai sînt țeluri și culmi! Vom lupta ne-nfricat
Lîngă nații surori ce noi rosturi și-au dat.
PACE vrem, și-un trai de dreptăți luminat!

(A. TOMA: Poezia citată)

PACE și TRAI din ce în ce mai îmbelșugat — iată năzuința întregului nostru popor muncitor.

Muncind și luptînd de sîrg pentru întărirea Republicii noastre le vom avea pe amîndouă — și mai mult decît atît.

O vom face, cu mic, cu mare — fără încetare!

**TRAIASCA REPUBLICA POPULARA ROMINA ȘI
FAURITORII EI!**

REDACȚIA

„PĂMÎNT DEȘTELENIT” PRIN SOCIALIZAREA AGRICULTURII

În preajma sărbătorii de 7 Noiembrie a. c. și în cinstea celei de-a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917, a fost terminată colectivizarea agriculturii în regiunea Constanța. Dobrogea a devenit astfel cel dintâi „pămînt deștelenit” al țării noastre prin socializarea întregii sale suprafețe cultivabile. Faptul are proporții de eveniment și marchează întîiul mare succes în lupta ce se duce astăzi pentru construirea socialismului la sate. El deschide drum larg victoriei depline a lumii celei noi, fără exploatați și fără exploataitori, pe tot cuprinsul patriei noastre prospere, spre binele țărănimii muncitoare în primul rînd și nu mai puțin spre continua asigurare și dezvoltare a bunăstării întregului nostru popor harnic și cuminte.

Ce era Dobrogea în trecut, se știe: pămînt moșieresc în cea mai mare parte, pe întinsul căruia roboteau dijmașii și pâlmașii romîni, tătari și turci, precum și pripășiții din diferite părți ale țării, plecați în lume în căutare de procopseală. Dărnicia solului era condiționată de capriciile vremii. Arșița și vînturile sărate ale mării făceau ca seceta, cu tot alaiul ei de neajunsuri, să bîntuie periodic în tărîmurile dobrogene. Lupta omului cu natura găsea acolo teren de desfășurare mai propriu decît în oricare altă parte a țării. Dar cine s-o poarte? Marii proprietari de altădată nu-și băteau capul cu așa ceva, iar țărani cu gospodărie individuală erau și prea săraci și prea înapoiți să se gîndească măcar la așa ceva. Înafară de aceasta, cu ei se adevărea înțelepciunea zicalei: „unde-i unul nu-i putere, al nevoi și la durere” (zicală intrată în poezia noastră cultă).

De mai bine de un deceniu, ocîrmuirea democrat-populară a Republicii noastre cheamă țărănimea muncitoare să pășească pe calea socializării agriculturii, calea viitorului de belșug și bunăstare către care tindem cu toții. Tot mai mulți țărani muncitori cu gospodărie individuală ascultă această chemare, se împușinează ezitățile celorlalți — firești, în fața a ceea ce este

nou — și crește numărul celor ce devin ei înșiși propagandiști voluntari ai celei mai avansate forme de cultivare a pământului: agricultura socialistă.

Țărănimea muncitoare din laturile dobrogene, în totalitatea ei, se înscrie în istoria construirii socialismului la sate pe locul întâi, ca deschizătoare de drum nou, de zăni promițătoare de belșug și bunăstare. Avantajele lucrării în comun a pământului, acolo au fost văzute și înțelese așa cum trebuie. Oamenii s-au încredințat pe cale de experiență a simțurilor că pământul lucrat cu mijloace mecanizate, după regulile agrotehnice, dă recolte mai sigure și mai mari decât cele pe care le obțin țăranii cu gospodăria individuală. Or, de-o mecanizare deplină a agriculturii nu se poate vorbi acolo unde perzistă mica proprietate individuală. Pe de altă parte, chemările repetate la colectivizare pe care regimul de democrație populară al țării noastre le adresează în chip consecvent țăranimii muncitoare, se fac din ce în ce mai ascultate deoarece ele sînt întărite de puterea exemplului: țăranii muncitori cu gospodărie individuală se conving de faptul că colectivizării cîștigă incomparabil mai bine decât ei. Oameni care își rupeau oasele — cum se spune în popor — muncindu-și petecele lor de pământ din primăvară și pînă în toamnă, pentru ca să constate la urma urmelor că s-au ales cu aproape nimic, după ce au intrat în gospodăria colectivă, și-au durat case noi, înzestrate cu mobilier de gazdă prosperă, se îmbracă și se hrănesc așa cum n-au visat neam de neamul lor și cunosc binefacerile culturii avansate a vremii noastre, care pătrunde triumfător în tot mai multe din satele cotropite altădată de bezna ignoranței și de flagelul caliciei. Țăranii colectivști, la împărțirea avansurilor și a veniturilor, transportă acasă cantități mari de produse agricole și încasează sume frumoase de bani, pentru zilele-muncă prestate în cadrele unității gospodărești căreia îi aparțin.

Lucrurile acestea le văd și colectivștii, și cei ce încă n-au pășit în rîndurile lor. Cei dintîi, se bucură din plin de binefacerile noii vieți pe care și-au ales-o de bunăvoie; ceilalți, mai curînd sau mai tîrziu, se desprind fără regrete de viața de pînă acum, care nu le poate oferi nici o satisfacție deosebită de ordin material și cultural.

În Dobrogea, acest proces de înnoire s-a terminat. În alte părți ale țării, el este acum în plină desfășurare. Tot mai des ne este dat să citim și să auzim că socializarea agriculturii face progrese rapide. Pînă bine de curînd, unitatea de măsură a acestui proces de socializare era gospodăria sau întovărășirea comunală sau sătască. În anul acesta, am început să vorbim altfel: încă un raion a fost în întregime colectivizat. Într-adevăr, așa se petrec lucrurile, căci simultan cu înregistrarea victoriei socializării agriculturii în regiunea Constanța, raioane întregi din Oltenia și Banat păseau pe aceeași cale aducătoare de belșug și bunăstare, iar în altele, colectivizarea era pe sfîrșite.

De-acum înainte, se poate prevedea o accelerare a ritmului socializării agriculturii în țara noastră, pentru că odată cu răsunătoarele biruințe dobândite în această direcție în raioanele dobrogene, a crescut și puterea de persuasiune a exemplului, tot mai mare fiind numărul țăranilor și al suprafețelor de teren agricol care părăsesc sectorul particular, trecînd în sectorul socialist.

*

Problema socializării agriculturii, ca tot ceea ce contribuie la crearea unei vieți mai bune, din ce în ce mai tihnită și mai fericită, interesează și pe slujitorii bisericești, ca unii care au legături statornice, strînse, cu țăranimea muncitoare, din rîndurile căreia fac parte majoritatea credincioșilor Bisericii noastre. În cadrele parohiei, ca păstori de suflete și cetățeni devotați ai patriei noastre iubite, ei au de spus un cuvînt în această problemă.

L-au spus și pînă acum, cu curaj, cu seninătate și cu tactul care asigură de fiecare dată răsunetul sîcîntat. L-au spus exact așa cum cere învățătura Bisericii noastre și interesele superioare ale vieții noastre obștești, căci între ele, pe această chestiune, nu există nici o deosebire, și Biserica și Patria urmărind — cu mijloacele specifice fiecăreia — mai-binele vremelnic și veșnic al vrednicului nostru popor muncitor.

Pildă de atitudine clară și corectă față de problema socializării agriculturii, slujitorii bisericești au pe ocîrmuitorii sfîntei instituții. Cu diferite prilejuri — cu cele mai indicate prilejuri — aceștia s-au rostit rîspicat pentru promovarea ei, însemnăitatea și avantajele socializării agriculturii fiind astăzi evidente pentru orice om de bunăcredință.

Poziția vădit favorabilă a slujitorilor bisericești față de problema socializării agriculturii porcede din considerente care nu pot fi nici ignorate, nici minimalizate.

Întîi de toate, e împedecă pentru oricine că statul de democrație populară, care se bazează pe alianța dintre clasa muncitoare și țăranimea muncitoare, vrea numai binele, cel mai mare bine întregului nostru popor. Socializarea agriculturii este un mijloc de căpetenie pentru promovarea binelui obștesc.

În al doilea rînd, învățătura Bisericii noastre nu încurajează prin nimic constituirea proprietății particulare asupra pămîntului și a altor bunuri, de roadele cărora trebuie să beneficieze fiecare om.

În al treilea rînd, cu mult înainte de începuturile creștinismului, s-a spus că „mai fericîți sînt doi laolaltă decît unul, fiindcă au răsplată bună pentru munca lor“ (Eccl. 4, 9), ceea ce rămîne valabil, pe de-a-ntregul, și în concepția creștină de viață. Dovadă, mărinimoasa experiență de viață obștească făcută îndată după Cincizecime de Biserica-Mamă din Ierusalim (cf. F. Ap. 2, 44 urm. și 4, 32 urm.).

„Vai de omul care e singur“ (Ecles. 4, 10)! Tocmai pentru că au înțeles acest adevăr biblic, străbunii noștri puneau atîta preț, în satele lor, pe spiritul de întovărășire pe vecinătăți, în perioadele de intensificare a muncilor agricole și a altor sarcini gospodărești. Ceea ce făceau ei în mic, din proprie inițiativă, astăzi e problemă de stat și preocupare de căpetenie a ocîrmuirii patriei noastre.

Ținta actualei ocîrmuirii a statului nostru — ieșită din popor și sprijinită pe popor — este *pacea* și *bunăstarea* obștească. Prin osîrdia întregului nostru popor muncitor, veni-va vremea — și aproape este! — cînd plinise-va întru totul cuvîntul Psalmistului: „În țară va fi belșug de pîine pînă și pe vîrfurile munților și holdele se vor pleca sub bătaia vîntului ca pădurea Libanului și prin cetăți oamenii vor înflori cum înflorește iarba țărilor“ (Psalm 71, 16—17).

Socializarea agriculturii grăbește atingerea acestei ținte.

REDAȚIA

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

TOATE POPOARELE AU NEVOIE DE PACE!

Toate popoarele au nevoie de pace! Acest adevăr, valabil în trecut și astăzi, valabil cu certitudine cât va fi lumea, exprimă convingerea profundă și fermă a milioane și milioane de oameni de pe toată suprafața pământului. În numele lui — și pentru biruința lui — se duce în zilele noastre cea mai îndârjită și mai măreață luptă: lupta pentru apărarea și consolidarea păcii popoarelor. Lucrul acesta este, desigur, pe cât de îmbucurător, pe atât de folositor întregii omeniri.

... Dar cu atât mai îmbucurător e faptul că adevărul transcris în titlul acestui articol aparține ca formulare chiar — și, cu atât mai virtuos ca preocupare — unui organ reprezentativ de talia Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice. La 7 noiembrie a.c., acest for înalt al primului stat socialist din lume a adresat o vibrantă chemare în favoarea păcii oamenilor muncii, oamenilor politici și activiștilor pe țărîm obștesc, oamenilor de știință și cultură, parlamentelor și guvernelor din toate țările. }

Cu toate că apelurile de natura aceasta, purcese din țana constructorilor comunismului, sînt firești și frecvente, chemarea Sovietului Suprem al U.R.S.S. a avut un răsunet deosebit de puternic în lumea întreagă, prin semnificația și prin cuprinsul ei deopotrivă.

Lansarea amintitei chemări la data de 7 noiembrie a.c., nu este desigur, întâmplătoare. La acea dată, se sărbătorea a 40-a aniversare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie 1917 și, simultan, tot atîția ani de existență prosperă a statului sovietic. U.R.S.S. întîmpina acea aniversare „în plină înflorire a forțelor ei“ și avînd „prieteni credincioși în întreaga lume“, cum se exprimă textul chemării. În cei 40 de ani de existență ai ei, U.R.S.S. a șters toate urmele — și umilințele — înapoierii în care era ținută Rusia țaristă, ajungînd să rivalizeze astăzi cu Statele Unite ale Americii și chiar să le-o ia înainte în unele sectoare de producție. Folosirea energiei nucleare în scopuri pașnice, crearea și experimentarea cu succes a rachetei balistice intercontinentale și proiectarea în spațiul cosmic, dincolo de zona în care se face simțită presiunea aerului, a primilor doi sateliți artificiali ai Pământului, conferă U.R.S.S. o poziție de înțietate indiscutabilă în cîmpul progresului tehnic față de cele mai înaintate țări ale lumii. Concomitent cu sporirea vertiginoasă a vazei ei în lume, prin aceste cuceriri ale științei

sovietice crește forța și capacitatea de apărare a Uniunii Sovietice și crește influența și greutatea ei în competiția contemporană a apărării păcii popoarelor.

În plină ascensiune aflându-se din toate punctele de vedere, Uniunea Sovietică nu pierde din vedere rostul esențial al prezenței sale active pe arena istoriei contemporane: acela de-a veghia ca omenirea să fie cruțată de ororile războiului și de convulsunile pe care le pricinuiesc neînțelegerile dintre popoare. Bilanțul existenței sale de patru decenii, indică două mari biruințe și nici o înfrângere: progres omnilateral și consecvență exemplară a politicii sale de apărare a păcii.

Primul act legislativ al Uniunii Sovietice a fost istoricul „Decret asupra păcii”, scris în întregime de mîna lui Lenin. „Curînd după aceea — spune chemarea Sovietului Suprem al U.R.S.S. — statul sovietic a prezentat în „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia” un program în vederea stabilirii unor relații de adevărată egalitate în drepturi și prietenie între popoare. Astfel au fost puse bazele noii politici externe a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii interesați vital în stabilirea păcii și prieteniei între popoare, ale unei politici nemaîntîlnite pînă atunci în istoria politicii externe. Aceasta a pus bazele politicii externe leniniste de pace a Uniunii Sovietice. Tînăra Republică Sovietică încă neconsolidată, dar plină de încredere în dreptatea istorică a cauzei ei, a propus tuturor statelor pace și colaborare. Se știe cum i s-a răspuns: prăvălind asupra-i, cu gînd de nimicare, armatele intervenționiste. Le-a bătut și a menținut intact principiul acesta. „Încă în 1918 — spunea Dl Nichita Hruscirov, în raportul prezentat la sesiunea jubiliară a Sovietului Suprem al U.R.S.S. (7 noiembrie a.c.) — Lenin a luat în derîdere ideea dăunătoare că interesele revoluției internaționale ar interzice orice pace cu imperialiștii. El a scris atunci: „Din punctul de vedere al unor asemenea păreri o republică socialistă înconjurată de puteri imperialiste nu ar putea încheia nici un fel de tratate economice, nu ar putea să existe decît doar dacă ar zbura în lună” (Opere, vol. 27, p. 49). Socialismul și capitalismul există pe aceeași planetă și coexistența lor este o inevitabilitate istorică” — spune Dl Hruscirov.

Politica leninistă de pace a Uniunii Sovietice este o politică de coexistență pașnică a statelor cu sisteme politice și sociale deosebite și o politică de colaborare prietenească. La 8 noiembrie 1917, fundamentînd prevederile decretului asupra păcii, Lenin a declarat în fața Congresului al II-lea al Sovietelor: „Noi respingem toate punctele privitoare la jafuri și la acte de violență, dar vom accepta bucuros toate clauzele referitoare la relații de bună vecinătate și la acorduri economice; clauzele acestea nu le putem respinge” (Opere, vol. 26, ESPLA, p. 259).

Din această politică leninistă de pace se inspiră chemarea Sovietului Suprem al U.R.S.S., de a se sprijini de către toate statele cele cinci principii ale coexistenței pașnice: respectarea reciprocă a integrității teritoriale și a suveranității, neagresiune, neamestec în treburile interne, egalitate și avantaj reciproc și coexistență pașnică, — principii formulate și recunoscute pe scară largă și pînă acum, de popoarele Asiei și Africii.

Uniunea Sovietică „nu a pretins niciodată și nu pretinde să-și impună dominația altor țări“. Ea nu aspiră „la conducerea întregii lumi, adică la dominația mondială“, ca cercurile conducătoare din S.U.A., din partea căroră politica de pace a U.R.S.S. întâmpină permanent rezistență.

Sovietul Suprem al U.R.S.S. este încredințat că stă în puterile oamenilor de bună credință de pretutindenea să țină în frâu oamenii politici și de stat care nu țin seamă de interesele popoarelor și se joacă cu soarta lor. „Este timpul să se renunțe la politica „de pe poziții de forță“ și ca ea să fie înlocuită printr-o politică de stabilire a relațiilor de încredere între state, de colaborare și prietenie între popoare“.

În scopul atingerii acestui țel salvator și binefăcător, Sovietul Suprem al U.R.S.S. adresează tuturor popoarelor, parlamentelor și guvernelor din toate țările lumii — și tuturor categoriilor de oameni mai sus amintite — chemarea:

- de a lupta cu perseverență pentru coexistența pașnică a statelor cu orînduire socială diferită și pentru colaborare internațională;

- de a obține reducerea generală a armamentelor și forțelor armate, interzicerea armei atomice și cu hidrogen;

- de a obține un acord pentru încetarea imediată a experiențelor cu arma atomică și cu hidrogen;

- de a crea un sistem de securitate colectivă în Europa și în Asia;

- de a dezvolta prin toate mijloacele legăturile economice și culturale, de a întări încrederea între popoare.

Vorbește în această chemare conștiința unui popor mare, puternic și înaintat. E limbajul care convine tuturor oamenilor de bine. Aceștia, văd recapitulate, concentrate și fundamentate în chemarea Sovietului Suprem al U.R.S.S. cele mai fierbinți năzuințe ale lor din anii de după cel de al doilea război mondial. De aceea, le vor sprijini cu toată osîrdia, cu osîrdia cu care omenirea sătulă de războaie și îngrijorată de perspectivele întunecate ale unei noi conflagrații mondiale, îngroașe zi de zi frontul mondial al apărătorilor păcii.

Clerul și credincioșii Bisericii noastre au în această chemare material de meditat, de aprofundat, de popularizat.

Să-l valorificăm cu conștiință creștinească și cu elan patriotic!

REDACȚIA

„LOCTIITORUL” FIULUI

— PRETINSUL „PRIMAT” AL SFÎNTULUI APOSTOL PETRU
VĂZUT ÎN LUMINA UNOR DETALII IOANEICE —

După ce expune temeiurile unității Bisericii (p. 142—143), cartea „*Învățătura de credință creștină ortodoxă*”, tipărită cu aprobarea Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române și cu binecuvîntarea și purtarea de grijă a Prea Fericitului nostru Părinte Patriarh *Justinian* (București, 1952) face următoarea precizare:

„Despărțirea (Bisericii apusene de cea răsăriteană) n-a atins unitatea Bisericii, pentru că această unitate nu se poate destrăma niciodată, ori care ar fi numărul și calitatea ereticilor care se smulg de la sînul Bisericii. Ereziile și schismele, oricît de multe și mari, nu pot împărți Biserica, pentru că ea stă strîns unită cu Capul ei, care este Iisus Hristos. Unitatea Bisericii este mai presus de fire și ea nu poate fi zdruncinată de nimeni” (p. 144).

Precizarea aceasta este binevenită, pentru că e dreaptă și utilă. E dreaptă, deoarece corespunde intenției dumnezeiești, înfăptuită prin întruparea, moartea și învierea Domnului nostru Iisus Hristos, de-a oferi omenirii căzute în păcat o cale de mîntuire, Biserica cea una. E utilă, pentru că dă un răspuns — răspunsul competent al Bisericii — la întrebările ce și le pun conștiințele creștinești profund afectate de dezmembrările succesive pe care le-a suferit în cursul veacurilor instituția sfîntă în evoluția ei istorică. Altfel spus, precizarea aceasta e ca un calmant care dacă nu poate închide rana, ușurează purtarea durerii ce o pricinuieste ea și întărește atașamentul nostru lăuntric față de Ortodoxia răsăriteană, căreia îi aparținem cu toată ființa noastră.

Ruptura bisericească de la 1054 este cel dintîi act de proporții îngrijorătoare prin care s-a sfîșiat unitatea Bisericii creștine. Acest act a pricinuit suferințe care macină tăcut, de veacuri, cu

virulență de σκάνδαλον, tihna inimilor profund și sincer legate de persoana Domnului și Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, Capul unic al Bisericii. Munca migăloasă a cercetătorilor în tărîmul Istoriei Bisericii Universale merge pînă la cele mai subtile amănunte în descifrarea și interpretarea cauzelor care au pricinuit acest fenomen profund regretabil, cu consecințe costisitoare pentru binecuvîntata pax christiana. Din analiza lor, se pare că ar reieși *inevitabilitatea* acestei rupturi, date fiind contradicțiile ireductibile — de ordin psihologic, istoric, dogmatic, etc. — dintre greci și latini. Firește, de pe ambele poziții pe care se situează specialiștii, vina se aruncă, de obicei, *întreagă*, asupra părții opuse. Acuzele, incriminările, suspiciunile, prezumțiile cu care se gratifică reciproc părțile învrăjmășite, iau — cum s-a văzut, cu durere, de atîtea ori — proporții inadmisibile, evoluînd în invecitivă și insultă reciprocă, de cea mai corosivă și josnică speță.

Și totuși, în această dispută care adeseori și-a pierdut cîrma în plină cursă — din vina cui? — ieșind din limitele admisibilului ca apele umflate de ploi torențiale din matca lor, *cineva trebuie să aibă dreptate.*

Cine?

N-o să afirmăm, irevocabil: „unii” sau „ceilalți”, cum ar putea presupune cugetul cititorului care o ia, zorit, înaintea gîndului nostru așternut în încremenirea slovei de tipar. Nu! Răspunsul nostru vrea să fie în conformitate cu „învățătura sănătoasă” — căreia nu numai Sfîntul Apostol Pavel¹ îi face onorurile unui paznic de exemplară trezvie creștinească, ci și, mai ales, uriașa lucrare sinodală a Bisericii celei oarecînd una — un răspuns care să poată fi încadrat firesc în mărturisirea de dreaptă credință pe care un teolog contemporan de mare prestanță speculativă o numește „sănătatea și echilibrul sufletului” (S. Bulgakoff)². Răspunsul acesta trebuie să sune așa: *Cum Mîntuitorul urea!*

... Și cum vrea El, știm și noi, știu și cei ce sînt de altă părere, nu de ieri-alaltăieri, ci *de mult*. Teologii ortodocși — în măsura în care nu s-au lăsat cotropiți de ceea ce se chiamă „preconcepții confesionale” — au avantajul că sînt completamente puși la adă-

¹ Amănunte la Grigorie Marcu: Sfîntul Apostol Pavel despre personalitatea religioasă-morală a păstorului de suflete; în revista „Studii Teologice”, 1955, p. 204—205.

² Ortodoxia, trad. de Nicolae Grosu. Sibiu 1933, p. 196.

post de riscul fatal de-a fi încercat vreodată, în nu importă ce formă, să afecteze, mutilînd-o, voia Celui ce este în întrupare, în moarte, în înviere și după aceea, pînă la sfîrșitul veacurilor, *Capul* unic al Bisericii *de El* întemeiată.

Am exprimat aici vrerea Lui: O Biserică, definită ca trupul Lui, și El, Cap al trupului. Tot ce este mai mult decît atît *nu* întrupește dumnezeiasca-i încuviințare. Tot ce-i mai mult decît atît nu-i adevăr istoric, ci propagandă confesională.

Dincolo de orice alte considerente — pe care fără să le minimalizăm, le socotim minimale — și fără a intenționa să rănim cituși de puțin mîndria profesională a istoricilor bisericești de vocație și de carieră (noi nu le separăm pe acestea două), sîntem profund încredințați că drama de la 1054 n-ar fi întunecat bolta luminată a Bisericii celei una dacă trufia omenească și arbitrariul despotice n-ar fi ridicat împotriva voinței explicite a Mîntuitorului voința presumptivă de mărire deșartă a unuia dintre Sfinții Săi Apostoli, care n-a visat și n-a rîvnit nicicînd înțîietatea (primația) ce i-a fost atribuită postum cu atîta înverșunare sectară.³

Scurt: La baza rupturii de la 1054 stă mai ales (acesta: concesiv) teoria romano-catolică despre primația Sfîntului Petru și, simultan, brutalitatea lipsită de orice acoperire creștinească valabilă, cu care a fost practică ea.

De ce tocmai „primația” Sfîntului Petru — și nu a altuia dintre Apostolii Domnului?

Intrebarea este astfel formulată încît oricărui teolog romano-catolic să-i surîdă perspectiva unuia din acele răspunsuri care fac, paulin vorbind, să amuțească „toată gura”: pentru că pe El l-ar fi așezat Mîntuitorul „locțiitor” (vicar) al Său pe pămînt.

Să fie oare așa?

Pericopa din Matei 16, 13—20 a fost obiectul unor analize atît de frecvente și de minuțioase, încît se poate afirma că ceea ce „se spune” în stil roman despre ea nu mai convinge nici pe teologii papali. Că interpretarea ce i se dă obligă pe aceiași oameni s-o îmbrățișeze, s-o vînture urbi et orbi și să se căznească

³ Iritările interconfesionale pricinuite de pretențiile primațiale ale Romei papale a) — consumă energii considerabile într-o dispută infructuoasă, b) — mențin și adîncesc separația religioasă și c) — mai presus de toate, „fac zadarnică crucea lui Hristos” în înțelesul paulin al expresiei.

a o motiva cu argumente aparent valabile, aceasta-i adevărat. Dar aceasta nu mai e nici convingere purceasă din considerente obiective, nici exegeză biblică, ci pur și simplu jug disciplinar care dacă-i desjugat și lepădat, cel ce a făcut-o este sever sancționat.

Ripostele sau obiecțiile ortodoxe răsăritene (și, într-o formă mai puțin reliefată, chiar cele protestante și neo-protestante), provocate de exegeza romană a textului împricinat, după a noastră smerită părere, sînt prea liniare, sufăr de ceea ce am putea numi lipsă de inventivitate, o lipsă de inventivitate pe care n-o poate atinge nici o sancțiune ermeneutică sau disciplinară a Bisericii noastre.

Ca să fim cît mai bine înțeleși, ne îngăduim să repetăm mai explicit întrebarea formulată succint mai sus: Dacă s-ar fi putut manifesta într-o zonă teritorială a Bisericii primare ceea ce s-ar putea numi preocuparea sau pasiunea primațială, de ce a fost aleasă ca obiectiv al ei tocmai persoana Sfîntului Petru — și nu a altuia dintre cei Doisprezece?

Întrebarea aceasta, echivalentă cu o rezervă, este îndreptățită — sau motivată — evanghelic: Sfintele Evanghelii, exceptînd a doua, care-i de inspirație dovedit petrină, stau mărturie despre adevărul dur ca orice adevăr că dintre toți ucenicii direcți ai Mîntuitorului, cel mai vulnerabil sub raportul *fidelității* față de Învățătorul său e tocmai Sfîntul Apostol Petru. Imprecațiunile sale, care culminează în întreita lepădare — fără a-i anula farmecul unei impulsii permanente favorabile Mîntuitorului — îl recomandau mai puțin decît pe oricare altul dintre Apostoli pentru „primație“ interapostolică, în ipoteza că Hristos-Domnul ar fi intenționat instituirea unui locțiitor al Său la cîrma Bisericii. Prin această constatare, nu vrem să diminuăm părtășia Sfîntului Petru la succesul creștinismului născînd. Scopul pe care-l urmărim este acela de-a înlesni biruința unui îndoit adevăr:

a) Sfîntul Petru trebuie apărat de încărcarea sa retrospectivă cu atribuții pe care Domnul nu i le-a conferit și

b) Iisus Hristos, Capul Bisericii de El întemeiată, nu simțea trebuința instituirii unui locțiitor al Său la cîrma Bisericii, pentru că El, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat fiind, nu este de nimeni și de nimic împiedicat să-și exercite fără întrerupere, pînă la sfîrșitul veacurilor, această prerogativă de Cap unic al Bisericii.

Dar Domnul și Mîntuitorul nostru n-a fost numai Mesia-Hristos, cel făgăduit prin prooroci, ci și persoana istorică Iisus din Nazaret; sau, cum se definea El însuși, „Fiul Omului“, — ceea ce însemnează *om deplin*. Ca om deplin, a stabilit relații personale cu contemporanii petrecerii Sale în trup. Aceste relații au fost mai strînse, cordiale chiar, cu Sfinții Săi Apostoli. Dintre Apostoli, i-a preferat constant pe Sfinții Petru, Iacov și Ioan. Mărturie despre acest adevăr stau următoarele episoade: învierea fiicei lui Iair (Matei 9, 18 urm. și loc. par.), Schimbarea la Față (Matei 17, 1 urm. și loc. par.) și zbugiumul din Grădina Ghetsi-mani (Matei 26, 37 urm. și loc. par.). Iar dintre aceștia trei, suprema-i preferință, „omeneste vorbind“ (Rom. 6, 19), înclina vădit — și dovedit — nu către Sfîntul Petru, ci către Sfîntul Apostol și Evanghelist Ioan.

Acesta, învăluindu-se în discreția unui anonimat de-o înaltă distincție sufletească, spre a nu da loc la confuzii între sine și celălalt Ioan (Botezătorul) — dar și spre a satisface smerenia care-l caracteriza — se autodefinește constant în textul Evangheliei a patra: „ucenicul pe care-l iubea Iisus“ (Ioan 13, 23; 19, 26; 21, 20; ὁ μαθητὴς ὃν ἠγάπα ὁ Ἰησοῦς). Își dădea seama pe deplin că o viață a lui Iisus, din urzeala narativă a căreia ar fi lipsit el, era condamnată să fie lacunară. În căutarea unei formule de concordie între adevăr și smerenie, Sfîntul Ioan Evanghelistul n-a trebuit să recurgă la artificii: formula era însăși stilizarea *atitudinii permanente* a lui Iisus față de el. Această formulă îl servea în năzuința de-a nu se autoevidenția și-l sprijinea în rîvna de-a nu vătăma integritatea adevărului istoric. Cum ar fi cutezat inima-i pură ca de serafim să procedeze altfel?

Neted vorbind, *Sfîntul Ioan era marele prieten pămîntesc al Fiului lui Dumnezeu întrupat.*

Omul nu poate trăi fără prieteni, pentru simplul motiv că trăiește între oameni, laolaltă cu alți oameni. În cercul prietenilor săi, fiecare om procedează, instinctiv, la *ierarhizarea* prieteniiilor ce și le-a încheiat. Preferîndu-l pe Sfîntul Ioan celorlalți, Mîntuitorul a furnizat o dovadă a deplinei Sale omenități asupra căreia Teologia Dogmatică va trebui să zăbovească mai insistent decît a făcut-o pînă acum.

De ce a preferat prietenia tandră a lui Ioan? Ce am putea răspunde altceva, fără a cădea în vina de-a substitui Scripturilor inspirate propriile noastre păreri, decît că Mîntuitorul, care este

„cunoscător al străfundurilor inimii“ (καρδιογνώστης; F. Ap. 1, 24; 15, 8), și-a dat seama — cu incomparabila-i capacitate de-a pătrunde ceea ce zace în om, — că iubirea ce i-o purta acest ucenic era prea completă ca să mai aibă trebuință de ajustări consolidatoare. I-a văzut inima. Atîta a fost de ajuns ca să-și fi spus în grai de taină: *e curată*, așa cum aș vrea să fie inima oricărui, așa cum, deocamdată, nu mai e a nici unuia dintre cei ce mă înconjoară.

S-ar părea că textele evanghelice nu divulgă decît în Ioan 19, 26—27 preferința Mîntuitorului pentru fiul mai mic al lui Zevedei. Lectura atentă a textului din Ioan 1, 35 urm. duce însă la concluzia că legătura sufletească dintre Mîntuitorul și tînărul Său ucenic de mai apoi s-a încheiat mult mai de timpuriu. Inimile care se aseamănă, se caută și se recunosc la cea dintîi încrucișare de priviri. Așa și în cazul de față. Acesta, socotim noi, este un amănunt de care exegeza *completă* (adică nu numai clară și corectă) a textelor evanghelice trebuie să țină seamă.

Devieri și cotituri în simpatia ce o purtăm semenilor noștri sînt de conceput și sînt posibile numai la noi, oamenii, fiindcă noi sîntem ființe mărginite. La Cel ce știe toate, nu. El e constant în tot ce săvîrșește, fiindcă în ceea ce observă și apreciază nu greșește.

Ne întrebăm, atunci: Era cu puțință o răsturnare a preferinței personale a Mîntuitorului în favoarea Sfîntului Petru, după decepțiile și amărăciunile costisitoare pe care i le-a pricinuit el?

Răspunsul poate fi numai acesta: După imprudențele pe care le-a săvîrșit Sfîntul Petru în împrejurările știute (vezi Matei 26, 6 urm. și loc. par.), tot ce mai putea face Mîntuitorul pentru el era să-l salveze, să-l ierte, să-l reabiliteze — și nu să-l avanseze. Textele evanghelice confirmă exactitatea acestui raționament: ele *vorbesc* de reabilitarea sa în demnitatea apostolească din care căzuse prin întreită lepădare, dar sînt mute în ceea ce privește pretinsa sa avansare primațială.

Cu totul altfel stau lucrurile în ceea ce-l privește pe Sfîntul Ioan. Constant pînă la capăt în atașamentul său față de Mîntuitorul, Domnul nostru Iisus Hristos l-a răsplătit constant cu o dragoste care vădește limpede că în el a văzut însăși *intruchiparea devotamentului total*, cu neputință de clătinat, *în persoana Sa*. E ceea ce se va vedea din analiza cîtorva episoade înveșnicite în slova inspirată a textelor Noului Testament.

Îi cunoaștem îndeaproape obârșia și mediul din care a apărut pe scena zilelor de început ale creștinismului. Era galileian, — ceea ce însemnează că religiozitatea sa nu putea să aibă nimic din formalismul studiat al celor din Iudeia și Ierusalim, iar simțămintele sale patriotice trebuie să-i fi fost de-o înflăcărare zelotă. Tatăl său, Zevedei, își concentra întreaga-i atențiune asupra îndoitei sale îndeletniciri de om din popor: plugăritul și pescuitul, datorită cărora dobândise o bunăstare ce-i permitea să tocmească oameni cu plată pentru exercitarea pe picior larg a amîndurora. De educația religioasă a fiilor săi — țărani pescari și ei — se ocupa Salomeea, soția sa. Ea i-a îndrumat către Sfîntul Ioan Botezătorul, ai cărui ucenici au devenit cît ce se arătase noroadelor, la Iordan, austerul prooroc Înainte-mergător al Domnului. La rîndul său, acesta l-a descoperit în forfota mulțimilor pe Mesia și cînd i-a văzut urmîndu-l, cu certitudine s-a bucurat în inima sa la gîndul că hărăzea doi ucenici devotați Celui a cărui „cale“ o pregătea.

Dar Salomeea veghea în continuare, cu dragostea-i grijulie de mamă, asupra odraslelor ei. Ca orice mamă — și în chip mai vădit decît multe alte mame — lega de noua situație a fiilor ei nădejdea tainică de a-i vedea căpătuiți așa cum îi dicta ambiția ei lucidă și tenace. Împărtășind fără rezerve prejudecățile mesianice ale generației sale, Salomeea vedea confirmarea aparentei lor exactități în popularitatea crescîndă de care se bucura Iisus din Nazaret. Proclamarea Lui ca „împărat“ al iudeilor o socotea sigură și iminentă. Evenimentul trebuia valorificat. La „curtea“ Lui — căci împărat fără curte nu se putea concepe — fiii ei dragi trebuiau să-și aibă asigurate din vreme ranguri și situații corespunzătoare devotamentului cu care s-au alipit de Iisus din cel dintîi ceas al descoperirii Sale înaintea lui Israil. Prevăzătoare, face pasul trebuincios în acest scop, cu zorul celei ce nu voia să i-o ia altcineva înainte. Că nu s-a consultat în prealabil cu nimeni, e cert. Zevedei rămăsese la uneltele sale de pescar și nimic nu lasă să se înțeleagă că l-ar mai fi preocupat altceva decît exercitarea meșteșugului său, după ce fiii săi îi știa în grija atentă a Salomeei. Celor doi copii ai săi, Salomeea probabil că nici nu le-a cerut sfatul, cîtă vreme tocmai procopsirea lor o urmărea. Este de presupus mai curînd că intenționat va fi acționat pînă în ultimul moment pe cont propriu, pregătindu-le surpriza faptului împlinit. Cînd le-a descoperit intenția ei — notată numai de Sf. Evanghe-

list Matei (Marcu o trece sub tăcere, vezi 10, 35—45; Luca și Ioan omit episodul cu totul) — trebuie s-o fi făcut la imperativ. Nimic nu ne lasă să presupunem că ar fi ezitat s-o urmeze. Dimpotrivă, vor fi fost încântați de planul ei, căci era doar mama lor și nu în zadar purta un nume care se tâlcuiește „cea perfectă”. Intuițiile ei nu dăduseră greș niciodată. Cum putea fi altfel acum? Pe de altă parte, nici prin gând nu-i putea trece Salomeei că n-o să reușească să cadă la învoială cu Iisus, că o să se izbească de vreo împotrivire din partea Lui, că o să plece dinainte-i zdrobită de umilința unui refuz. Mărinimia inimii ei de mamă era desăvârșită.

Admirabilă femeie e această galileiană care a lăsat toate de dragul copiilor ei, înregimentându-se în șiragul mironosițelor de mai apoi. Ori unde-i văzută — și-i văzută peste tot unde prezența lui Iisus întrunește în juru-i afluență de norod — oamenii îi spun „mama fiilor lui Zevedei”, mai rar Salomeea și niciodată femeia soțului său, pentru că lor mai ales în această calitate le este cunoscută.

Fiii ei, așadar, trebuiau neapărat să ajungă ceva deosebit în împărăția a cărei constituire spectaculoasă nu mai putea întârzia. Inima ei îi spunea că avea să fie așa, deoarece Iisus făcuse deja din fiecare din ei un „cineva”. Nu i-a poreclit El „fiii tunetului” pentru firea lor generoasă, pentru caracterul lor de-o pilduitoare statornicie, pentru alipirea necondiționată ce-o dovedeau față de El în orice împrejurare, pentru dragostea învăpăiată cu care-l înconjurau? Mama fiilor lui Zevedei era încredințată că va avea trecere înaintea lui Iisus, că El nu putea să nu vadă în vredniciile dovedite ale fiilor vrednicia părinților care i-au crescut și, mai ales, zelul cu care-i stimula ea în plinirea a tot lucrul bun.

Înarmată cu argumente de specia aceasta și convinsă, de sigur, că ele sînt imbatabile, s-a înfățișat Domnului și a dat glas păsului care o preocupa în audiență internă: „Zi ca să șadă acești doi fii ai mei, unul de-a dreapta, iar altul de-a stînga ta, în împărăția ta” (Matei 20, 21). Primele două locuri de înalți demnitari ai imperiului mesianic să le fie rezervate lor, — acesta-i esențialul; restul, împartă-le cui va vrea. Femeia a vorbit neted, fără ocol, ca omul sigur de justetea revendicării sale.

Este locul să facem aci un popas explicativ și deductiv. Faptul că Mîntuitorului i se face o astfel de cerere, dovedește că exegeza romano-catolică a textului: „Tu ești Petru...” (Matei 16, 13

urm.) e o invenție de dată ulterioară. Mama fiilor lui Zevedei avea întietatea izvodirii ideii de primăție. Dacă aceasta ar fi plecat de la Iisus, ar mai fi cutezat oare Salomeea să pretindă revizuirea unei stări de fapt cronologic consumată? Sau, în ipoteza că n-ar fi avut cunoștință de episodul petrecut în drum spre Cezareia lui Filip, nu s-ar fi grăbit fiii ei s-o pună la curent și s-o decidă să-și abandoneze planul? Entuziasmul cu care Sfinții Iacov și Ioan au împărtășit planul conceput de mama lor dovedește că erau deplin încredințați de lipsa de intenție a Mîntuitorului de a-l promova „primat” pe Sfîntul Petru, în împrejurarea amintită. Pe de altă parte, nemulțumirea stîrnită în mijlocul celorlalți zece apostoli de demersul Salomeei și al fiilor ei, dovedește că ideea ierarhizării lor — și, deci, lichidarea egalității apostolești — le era odioasă.

Reținem din cele petrecute cu acel prilej esențialul: Întietatea în împărăția mesianică era rezervată meritului, nu favoarei; cine asipră la ea, trebuie să știe că voia lui Dumnezeu și a Fiului Său este ca în Biserică, la mărire să se ajungă exclusiv prin iubitoare slujire lui Dumnezeu și aproapelui. Spre deosebire de împărățiile vremelnice ale acestei lumi, în care cei puternici îi tratau pe supușii lor ca și cînd aceștia ar fi fost făcuți spre a le sta sclavic la dispoziție, hrănindu-le voința de putere, în Biserică, întîistătătorii dețin de la Hristos puterea de conducere ca să slujească obștei, pentru mîntuirea ei. Așa interpretează episodul în chestiune și exegeza romano-catolică. Ori, prin această precizare făcută de Mîntuitorul sîntem departe — și continuăm să ne îndepărtăm mereu, din ce în ce mai vădit — de intențiile primațiale ce i se atribuie retrospectiv și gratuit lui Hristos-Domnul de aceeași exegeză filo-papală în legătură cu episodul cronologic anterior din Matei 16, 13 urm.

Incidentul prilejuit de solicitarea Salomeei s-a lichidat cu această clarificare de fond a problemei întîietății, fără să modifice raporturile ulterioare ale fiilor lui Zevedei cu Mîntuitorul și fără să lase resentimente în sufletele celorlalți zece Apostoli. Dimpotrivă, atitudinea acestora rămîne caldă și frățească față de foștii solicitori de întîietate. Pe de altă parte, preferințele Mîntuitorului față de amîndoi și față de Sfîntul Petru se mențin — îi va lua pe toți trei martori ai zbugiumului din Grădina Ghetsimani (cf. Matei 26, 36 urm. și loc. par.) — *accentuîndu-se în ceea ce-l privește pe Sfîntul Ioan.*

Prin ce a câștigat Sfântul Ioan favoarea de-a fi devenit — și de-a fi fost recunoscut de toți — ca „ucenicul pe care-l iubea Iisus”? Pentru Domnul, Sfinții Apostoli erau „prietenii” Săi (cf. Luca 12, 4), deci nu mai încapе îndoială că nici unuia din ei nu-i precupețea dragostea Sa. Dar, de vreme ce Ioan evadase din fronthul de egalitate apostolească și chiar din treimea martorilor preferați de Mîntuitorul în știutele ocazii de dezvăluire a mesianității și dumnezeirii Sale, e cert că favoarea întîietății cordiale acesta a câștigat-o *pe merit*. În ce împrejurări? Nu putem ști mai mult decît atîta cît au consemnat în scris cei 4 Evangheliști. Că trebuie să fi fost mai numeroase decît cele notate de ei e neîndoios, deși nu e mai puțin adevărat că și pentru oameni este de multe ori suficient să te vadă ce atitudine ai într-o împrejurare sau în cîteva împrejurări, ca să descopere fără greș ce zace în tine. Cu atît mai vîrtos nu putea da greș în verdictele Sale Cel ce toate le știe.

Inimă tandră și afectuoasă, în dragostea sa pentru Mîntuitorul Sfîntul Ioan punea ceva pasionant și exclusiv, o vibrație amplă și sinceră, de-o curăție juvenilă. Duios și calm, nu-și pierde cumpătul în nici o împrejurare. Hotărît și prompt în toate ale sale, firea-i fremătătoare, de-o înflăcărare cuminte potolită, nu cunoștea nici ezitarea, nici exagerarea. La fel, „capacitatea de intuire era atît de covîrșitoare, încît nu mai lăsa loc în spiritul său nici unei preocupări pentru procesul de argumentare. Ioan nu raționa, el vedea. De aceea, el nici nu discuta cu nici un prilej; el afirma sau nega, nebazînd autoritatea aserțiunilor sale decît pe adevărul lor intrinsec, care trebuia și putea să fie pătruns imediat de orice suflet sincer. Natură visătoare, mai mult poetică și contemplativă decît înzestrată cu aptitudini practice, orientat manifest spre cele ideale și mai puțin spre activitatea externă, lumea în care se mișcă spiritul său drept și curat era aceea a realităților mai presus de fire. Inteligența și voința sa gravitau spre centru, spre miezul lucrurilor, nu dibuia la circomferință, la periferii. Din această pricină, judecîndu-l ca om, adeseori ești ispitit să-l consideri o matură moale și întrucîtva feminină.⁴ Nu! Sfîntul Ioan era o întruchipare desăvîrșită a bărbăției, în cea mai aleasă accep-

⁴ Această caracterizare îi aparține aproape în întregime teologului protestant conservator F. Godet: *Études Bibliques*. Seria a doua: *Nouveau Testament*. Ediția 5, Neuchâtel și Paris 1898, p. 273.

țiune a cuvîntului. E ceea ce reiese din următoarele împrejurări înregistrate de textele Sfintelor Evanghelii canonice:

a) — Cînd oarecine scotea demeonii întru numele lui Iisus fără să se fi rînduit formal și faptic între ucenicii Săi, Sfîntul Ioan intervine prompt și, pe cont propriu, fără să mai consulte pe nimeni, îi interzice să mai abuzeze de numele Domnului (cf. Luca 9, 49).

b) — Indignați de refuzul unor samarineni de a-l găzdui pe Mîntuitorul în satul lor, fiii lui Zevedei propun ca acești oameni inospitalieri să fie pedepsiți fără preget, coborîndu-se asupra lor foc din cer, ca să-i mistuie (cf. Luca 9, 54). Domnul n-a fost de acord cu ei pentru că o astfel de minune ar fi pricinuit suferință, dar trebuie să-și fi spus în grai de taină, ca pentru Sine, cînd i-a fost făcută această propunere, cît de bine li se potrivea porecla de „fiii tunetului”, ce le-o dăduse.

c) — Inimile curate și deschise ca florile către soare față de orice înfățișare a binelui și frumosului, posedă ceea ce am putea numi un supra-simț de detectare promptă și sigură a tot ce purcede din egoism, viclenie și alte specii de răutate omenească. Reacția lor față de astfel de manifestări, fără să aibă nimic ostentativ în ea, se produce spontan și fără rezerve. E ceea ce se poate vedea în atitudinea Sfîntului Ioan față de Iuda. Nimeni altul nu a intuit cu atîta precizie lipsa de caracter a vînzătorului de Hristos ca „ucenicul pe care-l iubea Iisus”. S-ar părea că datorită legii psihologice a compensației, care funcționează cu precizie de ceasornic de calitate în relațiile dintre oamenii apropiați prin identitatea preocupărilor, tot ceea ce-i lipsea lui Iuda ca minim de loialitate față de Iisus, trecuse ca prisos de fidelitate față de Domnul asupra tînărului Apostol Ioan. Episodul cu ungerea din Vitania e concludent în această privință și, mai vădit decît el, mișcătoarea scenă petrecută la Cîna cea de Taină.

Unei ființe care-ți este dragă nu trebuie să-ți bați capul ca să-i fii pe plac. Cînd la dragostea curată ce i-o nutrești se mai adaugă și simțămintele de respect și recunoștință pe care o inimă neprihănită ca a Mariei din Vitania le avea față de Iisus, manifestările acestor simțăminte vor avea totdeauna inventivitatea ineditului de înaltă talie etică.

Sora Martei și a lui Lazăr cel înviat din morți a așteptat cu înfrigurare prilejul potrivit spre a-i aduce lui Iisus mișcătorul omagiu al ungerii cu mireasma prețioasă a mirului de mard „cu-

rat" (Ioan 12, 3), adus cu multă cheltuială și osteneală din îndepărtatele meleaguri ale Indiei sau Arabiei felix, de caravanele neguțătorilor vremii, care se încrucișau pe marile artere de circulație ale lumii vechi. Parfumul, însă, nu priește oamenilor cu simțurile morale deteriorate, tocite; acesta, de orice calitate ar fi, deșteaptă în ei simțăminte de neplăcere, de pizmă, de răutate. Iuda avea cap, dar n-avea inimă și tocmai acest fapt i-a sugerat calea cea mai sigură și mai directă de tulburare și împruținare a bucuriei pe care intenționa s-o pricinuiască Maria prin mărinimoasa-i ofrandă și ale cărei delicii superioare Iisus cu ucenicii Săi ar fi avut dreptul să le guste deplin. Ticălosul își travestește veninul vînat care-i otrăvise sufletul în vâlul ispititor al unui altruism ireproșabil la aparență: S-a făcut risipă; cu bănetul cheltuit pentru mireasma atît de căutată și de apreciată, cîte lipsuri ale săracilor n-ar fi putut fi alinate?

Consternare! Exceptînd marea liniște lăuntrică a Domnului, care dăduse gestului Mariei interpretarea cuvenită — dar nebănuită — de proorocie funebră, numai Sfîntul Ioan nu-și pierduse cumpătul în această împrejurare penibilă. E de presupus — Evanghelia tace asupra acestui amănunt — că lumina care se făcuse brusc în sufletul lui asupra dedesubturilor acestui atac mișelesc împotriva bucuriei menită a fi obștească — a răzbătut înafară, învăluindu-i chipul de serafim și lăsînd să joace în pupilele ochilor săi limpezi fulgerele unui dispreț nimicitor ca cea mai crîncenă reprimare. Mișelul era demascat și atmosfera de bună-dispoziție restabilită și datorită tăcutei lui intervenții. Fapt este că după trecere de decenii, cînd venerabilul bătrîn de la Efes își turna amintirile de neuitat în slova inspirată a Evangheliei a patra, nu i s-a părut a fi de prisos să informeze posteritatea creștină că Iuda simula doar simțăminte caritabile față de cei săraci, delapidîndu-i de dreptul lor, pe de altă parte, ori de cîte ori voia: „Iar aceasta a zis-o nu pentru că avea grijă de săraci, ci pentru că fîr era și ținea punga și lua din ceea ce se punea în ea" (Ioan 12, 6).

d. — Scurtă vreme după aceea, din însărcinarea Mîntuitorului, pregătește împreună cu Sfîntul Petru cele de trebuință pentru Cîina cea de Taină (Joia Sfîntelor Patimi, 13 nisan, 6 aprilie, anul 30/33). S-a achitat de această îndatorire cu sîrguința bucuroasă ce o puneau amîndoi în împlinirea voii Domnului și Invățătorului lor.

Și de astă dată, Iisus are parte de mîngăierea unui omagiu mișcător. I-l aduce, duios și spontan, Sfîntul Ioan. Am vrea să găsim cuvinte potrivite pentru evocarea incomparabilei scene la desfășurarea căreia creștinătatea asistă cu înfiorată bucurie a ochilor minții, vibrînd din toate corzile inimii ori de cîte ori cetenii rituale ale slujbelor noastre bisericești ne rememorează istoria Sfintelor Patimi.

Se știe că sculptorul italian Antonio Canova are o lucrare a cărei copie fotografică circulă îndeobște sub numele *Devotamentul*. N-o poți privi fără să simți înflorindu-ți în suflet înfiorările unei bucurii pe care criticii de artă o numesc emoție estetică. E alîta grație, atîta inexprimabilă frumusețe în sculptura lui Canova. E o operă grea de semnificație etică. Daltă a fost, de astă dată, mai elocventă decît suplețea graiului omenesc. Un tînr înaripat, frumos ca mitologicul zeu al soarelui în reprezentările maeștrilor artei antice, cu dreapta prefăcută-n căpătîi, își odihnește tîmpla dogorită de văpăile vîrstei pe spinarea puternică a unui leu docil.

Ce splendidă împerechere de vigoare și elan în repaus, de putere și farmec juvenil, de încredere și avînt răzbătător! S-ar părea că e cu neputință să imaginezi măcar ceva analog elocvenței marmorei însuflețită de geniul lui Canova. Și totuși...

Scena petrecută la Cina cea de Taină depășește această alegorie pentru că a fost realitate vie. Orice reprezentare iconografică a acestui episod, parcă te obligă să descoperi a doua oară devotamentul în pleoapele viorii ale tînrului Ioan, care clipeau covîrșite de-o mulțumire lină acolo unde palpita inima lui Iisus. Obrazul de heruvim al ucenicului iubit de Domnul, vorbește-n această clipă despre minunea *devotamentului care transfigurează*, singura specie de devotament care durează.

Cît trebuie să-i fi priit Mîntuitorului această tandră mărturie de iubire totală, sinceră și dezinteresată! Era de așteptat ca ea să se producă. Dragostea ce i-o purta Domnului marele Său prieten pămîntesc, a înțeles că-n sufletu-i pornit spre Patimi se încrucișau viforele de-o dumnezeiască măreție ale amărăciunilor omeneste resimțite — și că a sosit clipa ca ea să-i vorbească, pentru ca să-l însenineze, să-l liniștească. Și această dragoste, desmărginită, a vorbit printr-un gest mai elocvent decît cele mai smălțuite efuziuni declarative.

S-a spus despre Sfîntul Ioan că „fire contemplativă și reținută” (rezervată, stăpînită) fiind, „activitatea sa practică a fost

aproape nulă. A fonda nu era darul său. Tot ce a putut face în domeniul eclesiastic, a fost să cultive creațiile colegilor săi". Caracterizarea aceasta se datorește unui teolog care l-a studiat pe Sfântul Ioan nu numai cu competență și asiduitate, dar și cu destulă înțelegere.⁵ Tocmai de aceea, ea n-ar fi trebuit așternută pe hîrtie niciodată: împruținează prea vădit farmecul acestei personalități creștine de înaltă talie, perfect realizată la școala maximei intimități a Fiului lui Dumnezeu întrupat. Căci, să nu se uite, în vremurile de cumplite încercări care s-au abătut asupra tinerei Biserici creștine începînd cu anul 64 și pînă-n preajma sfîrșitului primului veac al erei noastre, activitatea și autoritatea apostolică rămăsese să se sprijine exclusiv pe umerii falnicului „mitropolit” efesean al bisericilor Asiei Minor. Sfinții Pavel și Petru fuseseră eliminați brutal din apriga competiție care-și disputa fizionomia religioasă de mai apoi a lumii antice, sfîrșindu-și mucenicește (la anul 67) „curgerea” pilduitorului lor elan misionar, iar despre ostenele posibile ale celorlalți Apostoli, care eventual ar mai fi fost în viață în acest răstimp, nu se face nici unde vreo mențiune deosebită. Ar fi eronat, deci, să se presupună că Sfântul Ioan — rămas unicul mare martor al împlinirilor mesianice din ceata celor Doisprezece — s-ar fi mărginit să conserve ceea ce au cucerit colegii lui. Nu! El trebuie să fi ctitorit realmente noi și noi biserici locale și regionale, cu atît mai vîrtos cu cît îl ajuta în această direcție și factorul psihologic atît de nimerit formulat de un mare apologet creștin de după aceea în propoziția sentențioasă: *sanguis martirum semen Christianorum* (Tertullian). Prinsă în teribila încheștare a celor dintîi persecuții organizate, pe care forța strivitoare a apanatului administrativ roman le prăvălise în acest răstimp asupra ei, e cu neputință de conceput ca tînăra Biserică creștină numai să fi supraviețuit, fără să cîștige alte și alte poziții frontale pe harta lumii vechi. Că această hartă ne este necunoscută, nu înseamnă că pozițiile la care ne referim nu au existat. Vremile erau prea aprige, ritmul răsturnărilor religioase prea accelerat pentru ca oamenii angajați în această bătaie pentru cucerirea sufletelor să mai fi aflat răgazul trebuincios purtării la zi a evidenței ostenelelor lor misionare, ca înainte cu cîteva decenii, cînd un ploton de secretari personali înregistrau voluntar izbînzile evanghelice ale Apostolului Neamurilor. Vom lua aminte la lăsămîntul scripturist al ucenicului preferat de

⁵ Idem, ibidem p. 280.

Mîntuitorul și ne vom încredința din cele ce se știu despre urzirea lui că falnicul moșneag de la Efes n-ar fi pus nici de astă dată mîna pe peană dacă insistențele episcopilor din Asia Minor nu se produceau la momentul suprem în care creștinătatea mai putea fi dotată cu slova bogatelor sale amintiri și cu sclipitoarea exactitate a interpretării ce o dăduse el vieții și activității Fiului lui Dumnezeu întrupat.

La Cina cea de Taină, Iisus a luat act — omeneste vorbind — că Sfîntul Ioan este cea mai izbutită întruchipare a devotamentului față de persoana Sa divin-umană. Socotim, deci, că tocmai de aceea avea să încredințeze purtării lui de grijă — și nu altuia — nu numai pe Maica-i preacurată, ci și destinele terestre ale Bisericii creștine din ultimul pătrar al veacului I. Acestea, bine-înțeles, fără ezitare, fără semne de întrebare.

Sfîntul Ioan a cîștigat (sau, mai bine: și-a consolidat) imensa încredere a lui Iisus printr-un gest. Un gest de iubire. Iubirea n-are nevoie de repertorii de probe. Ii ajunge o probă. Aceasta, însă, elocventă. Pe cît posibil, de-o elocvență ioaneică.

Dar Sfîntul Ioan a mai dat și alte probe de atașament necondiționat față de Mîntuitorul. Nu vom spune că erau necesare, ci doar atît că erau firești, erau de așteptat. Iubirea care se manifestă cu ardoarea cuminte a gestului din seara Cinei celei de Taină, *trebuie* să fie integră — și de durată, deci. Ea calcă „din lumină în lumină“, pentru că-i esențialmente un simțămînt dez-mărginit.

Ni se pare semnificativă tăria cu care acest simțămînt s-a impus celorlalți Apostoli, care ajunseră să-l socotească ceva de sine-înțeles. Nici o privire piezișe, deviată de invidie sau pizmă nu tulbura armonia acestui act de sacră comuniune sufletească: tîmpla tînără a lui Ioan zvîcnea la pieptul lui Iisus spre bucuria și cu deplina înțelegere a măcar zece suflete, dacă oitem neagra prezență a Iudei. E ceea ce rezultă fără umbră de îndoială din textul de la Ioan 13, 21 urm.

e) — „Tulburat cu duhul“ de certitudinea iminentei Sale negocieri pentru suma derizorie de 30 de arginți (dinari), în cursul Cinei celei de Taină Domnul a glăsuît așa: „Amin, amin grăiesc vouă, că unul dintre voi mă va vinde“ (Ioan 13, 21). Sfînții Apostoli, surprinși de această previziune profetică, își aruncau unul altuia priviri întrebătoare, „nepricepînd de cine vor-bește“ (Ioan 13, 22). L-ar fi consultat pe Domnul, dar prea vi-

zibile erau negurile care-i învăluiau fruntea curată ca să îndrăznească a i se adresa direct. Marile dureri cer jertfa deplinei tăceri, când te afli în preajma viforelor lor înlănțuite de-o stăpânire de sine ca cea pe care Domnul o poseda și o vădea realmente. Totuși, atmosfera creată de această mărturisire îndurerată era prea penibilă ca să mai poată fi suportată. Nerăbdător, impulsiv și inventiv ca totdeauna, Sfântul Petru îi face semn lui Ioan: „Spune, cine este cel de care vorbește”? (Ioan 13, 24), ridicându-l instantaneu la rangul suprem de cel mai competent ermineut al spuselor lui Iisus. Nu se poate ca el, Ioan, a cărui inimă bate permanent la unison cu inima lui Iisus, să nu știe ce gîndește Domnul, chiar atunci când gîndește eliptic, învăluit.

Dar Sfântul Ioan nu se trufește, nu se umple de sine în fața acestui demers care-l ridică irevocabil, cu voia lor, deasupra colegilor săi, nu face pe atoateștiutorul. Dimpotrivă, tălmaciul se transformă — conștient și voit — în transmițător al dorinței celorlalți Apostoli, încredințat fiind că Domnului i se cuvine — cîtă vreme e cu ei — să-și comenteze declarațiile Sale. Și atunci, „căzînd” din nou „pe (la) pieptul lui Iisus, i-a zis: Doamne, cine este”? (Ioan 13, 25). Iar Domnul, cu delicateță, pe ocolite, dar fără echivoc, indică pe trădător (cf. Ioan 13, 26 urm.).

Chipul în care s-a desfășurat acest episod, stabilește odată pentru totdeauna trei lucruri de covîrșitoare importanță:

1. — Prin promptitudinea cu care răspunde colegilor săi, exprimată de Sfântul Petru, Sfântul Ioan a dovedit cît de pătruns era de lecția dată chiar în seara aceea de Mîntuitorul, când le spălase picioarele (cf. Ioan 13, 12 urm.). Tînărul fiu al lui Zevedei nu mai putea da uitării răspunsul Mîntuitorul la cererea de procopsire ce i-o făcuse oarecînd Salomeea: „Care dintre voi va vrea să fie mare, să fie slujitorul vostru și care dintre voi va vrea să fie întîi, să vă fie vouă slugă (Matei 20, 26—27).

2. — Nu se cade și nu poate fi ucenicul mai mare decît învățătorul său (cf. Ioan 13, 16). Așa a spus Mîntuitorul. Sf. Ioan a reținut, a pătruns, s-a conformat. O dovedește și împrejurarea de față. I s-a cerut să spună el ce trebuie înțeles din declarația Invățătorului. Nu! El nu poate ști cît știe Iisus. Fără ezitare, deci, l-a întrebat pe El. L-a întrebat și a aflat. A aflat pentru liniștea sufletească a celorlalți zece, căci liniștea lui Iuda nu mai putea avea alt leac decît ștreangul agățat chiar de mîinile-i pătate de sînge nevinovat, de craca sinistrului măslin din Hacheldamah,

răsucită ca o implorare, ca o cerere de iertare, spre răsărit, — cum spune Tradiția bisericească.

3. — Lîmpede trebuie să fie oricărui creștin, acum ca și atunci, și pururea, că Domnul nu-și întoarce fața de la cei ce-l caută cu inimă curată, nu-i „scoate afară deșerti”. Demersul în chestiune al Sfîntului Ioan e o mărturie mai mult în acest sens.

f) — A venit și prevăzutul soroc al Sfîntelor și Mîntuitoarelor Patimi. Legat ca un făcător de rele, Iisus e tîrît din grădina Ghetsimani acasă la arhiereul în funcțiune Iosif Caiafa (și la so-crul său, ex-arhiereul Anna). Avea, de astă dată, o suită numeroasă, o suită nedorită, dar cu adevărat împărătească. Suita lui personală, obicinuită, se destrămase: Sfinții Apostoli, îngroziți de cele petrecute, s-au risipit care încotro, mistuindu-se în noapte. Doar Sfîntul Petru urma tristul convoi, la o distanță respectabilă, impusă de prudență, sau de temere? Așa spun sinopticii (cf. Matei 26, 5 și loc. par.).

Evangelhia a patra completează, rectificînd: Petru și „celălalt ucenic” (Ioan 18, 15). Acesta nu putea fi Sf. Ioan Marcu din îndoitul motiv că fiul Mariei ierusalimiteanca (cf. F. Ap. 12, 12), după originala sa pățanie din noaptea arestării Domnului, fugise gol-puşcă (cf. Marcu 14, 51—52), iar pe de altă parte, în Evangelhia a patra, ucenicul care rămîne constant nenumit e Sfîntul Ioan Apostolul, fiul lui Zevedei și fratele lui Iacov.

Ioan nu putea lipsi din preajma Domnului său. Era *al Lui*, la bine și la rău. Deci, dar, mulțumită legăturilor personale pe care le avea la curtea arhiereului Iosif Caiafa, pătrunde înăuntru și-i înlesnește și Sfîntului Petru accesul în reședința marelui preot, sever păzită la ceasul acela.

Ce caută el acolo?

Să-i fie de ajutor Domnului întru dezvinovățirea Sa. E cu neputință ca Sfîntul Ioan — și oricare dintre Apostoli — să fi ignorat acea elementară prevedere a jurisprudenței iudaice care-i obliga pe judecătorii sinedriali să asculte în instanță și martori ai apărării. Că acești martori — Sfinții Ioan și Petru — erau la îndemîină, se știe. Se știe deasemenea că, în acest ceas de cumpănă, din ei doi, numai pe Sfîntul Ioan se mai putea conta, căci Sfîntul Petru nu prididea a se lepăda de Domnul (cf. Matei 26, 69 urm. și loc. par.). Nu e vina lui că nimeni nu i-a interogat. Cu forța, nu putea pătrunde în sala de dezbateri. De era citat, de-ar fi fost chemat, cert este că rostea o pledoarie care dacă n-ar fi în-

muiat inimile potrivnicilor lui Iisus, i-ar fi umplut de rușine pentru crima pe care erau irevocabil decizi să-o comită.

Că în cele ce au urmat Sfântul Ioan trebuie să fi fost meréu „în călciul” Mîntuitorului, fără nici o frică de oameni, e cert — deși Evangheliile canonice trec sub tăcere orice aluzie la acest amănunt. El, cel tare în zalele de aur ale iubirii ce i-o purta lui Iisus, nu putea fi mai slab în această împrejurare decît niște biete femei doborîte de suferință, cu pleoapele arse de plînset, care au stropit cu lacrimi „Via Dolorosa” și pămîntul sterp al culmii Căpățîinii. Și din această pricină Sfântul Ioan s-a învrednicit a fi alesul dintre fiii oamenilor căruia Mîntuitorul i-a adresat un cuvînt de dragoste și încredere — poate ultimul cuvînt rostit înainte de a-și fi dat sufletul — cînd spînzura pe cruce frînt de chinurile oribilei morți ce i-a cerut-o răutatea consîngenilor Săi „după trup”.

g) — Numeroși au fost martorii răstignirii Domnului. Unii dintre ei — slujbași sinedrali și funcționari romani — s-au retras desigur îndată ce cele trei cruci au fost împlîntate în pămîntul pietros al Golgotei.

Ne interesează cei rămași, căci fricoșii n-au apărut la locul supliciului, iar dintre oficiali mai întîrziau doar cei îndreptățiți de datinile vremii să-și împartă prada, veșmintele răstigniților. Iar cei rămași, erau oameni decizi — ca în categorisirile creștinește valabile ale Apocalipsei (cf. 3, 15 b) — pentru sau contra lui Iisus (căci ceilalți doi părtași ai cruntului supliciu, tîlharii Dismas și Gestas, nu pare să fi interesat în chip deosebit pe nimeni). Iisus, în pătîmire ca și-n strălucirea intrării triumfale în Ierusalim, în viață ca și în moarte, continua să rețină atenția obștească. Pe unii îi pironise în prejma crucii ura, al cărui venin le-a fost picurat în sufletele lor slăbănogite de agitația abil regizată a sinedriștilor. Pe ceilalți îi încremenise acolo... ce oare? Dragostea, fidelitatea, compasiunea? Poate, toate trei; posibil, ele plus încă ceva: revolta și încrederea; revolta împotriva ocărilor la care a fost supus; încrederea în nevinovăția Lui absolută care, cine știe, poate că se agăța încă, nemărturisit, de făgăduința învierii...

Ne oprim la aceștia din urmă. Era firesc ca, între ei, să se afle îndurerata Fecioară Maria, inima zdrobită a Maicii lui Mesia. Liniștea cu care-și priveghea dumnezeiescul Fiu intrat în agonie, încuraja pe mironosițele femei să cuteze, expunîndu-se și ele pri-

velişte batjocoritorilor: Ce rău mai mare le putea face răutatea omenească decît cel pe care li-l pricinuisese suprimîndu-le Invăţătorul adorat?

Pentru statornicia lor, răsplata cearească de-a fi cele dintîi mărturii omeneşti ale învierii Lui nu le putea fi refuzată, nici amînată. Plecate cele din urmă de la mormînt, vor fi cele dintîi văzătoare al mormîntului aflat a treia zi deşert.

Dar e de mirare că reprezentarea masculină fusese atît de slabă? Nu. Petru, cel neîntrecut în spectaculoase mărturisiri de fidelitate, eşuase lamentabil cu mult înainte de-a fi rostit Pilat cuvintele fatale: „Ibis im crucem”. Ceilalţi, Nicodim şi Iosif din Arimateia, se învăluiau în priinciosul anonimat al calităţii lor de „ucenici de noapte”, în vreme ce 9 dintre Apostoli dovediseră cu prisosinţă că e comodă şi sigură ucenicia de vremuri bune.

Unul singur — dar acesta, de preţ cît o neistovită revărsare de devotament — continua să spere, să persevereze, să înfrunte ocările vrăjmaşilor porniţi pe harţă, să stea neclintit la picioarele dumnezeiescului Răstignit. Cugetul lui priveghea şi aici cu aceeaşi linişte, mai tare decît statornicia, cu care tîmpla-i tînără odihnisese acolo unde bătea inima lui Iisus.

Sfîntul Ioan salvă astfel prestigiul întregului sobor apostolesc, arătînd că simţul *omeniei* continuă să trăiască.

Ci Iisus păstra în inima Sa înmărmuritoarea mărturie de dragoste şi bărbăţie ce i se aducea ca ofrandă în acele ceasuri de chin. Şi cum Dumnezeu nu rămîne dator nimănui, nicicînd, socotit-a de bine că înainte de a-şi da duhul în mîinile Tatălui, se cădea să mărturisească dragostea Fiului faţă de Maica Preacurată, punînd-o la adăpost de pustiul singurătăţii nedorite, necăutate.

A legat dragostea-i filială faţă de ea de marea favoare pe care cel mai drag şi mai brav dintre ucenicii Săi o merita fără precupeţire, cuprinzîndu-i pe amîndoi în ultimul act de consideraţie faţă de „om” pe care-l săvîrşea în omenitatea Sa.

Invăluindu-i, deci, într-o privire pentru care graiul omenesc zadarnic s-ar munci să afle cuvîntul nimerit s-o exprime, Iisus a zis: „Femeie, iată fiul tău”! (Ioan 19, 26). Şi apoi, fără să mai lase loc nici unei pauze de gîndire: „Iată mama ta” (Ioan 19, 27).⁶

⁶ De ce nu i-a zis şi lui Ioan: „Fiule...”? Convingerea noastră este că nu se potrivea. Maica Domnului nu mai putea — nu trebuia să mai aibă şi un al doilea fiu. Ea era Maica *Fiului*.

Chiar dacă lipsea mențiunea cumulativă din 19, 26 — („Deci Iisus văzînd pe *mama* Sa și pe *ucenicul pe care-l iubea, stînd ALĂTURI...*”) — orice cititor de mai apoi al Evangheliei a patra putea să priceapă că această învestire cu un rol de neasemuită cinstire numai lui Ioan i se putea adresa.

De ce? Se obișnuiește să se răspundă, didactic: pentru că dreptul Iosif nu mai trăia, iar Preasfînta Fecioară alți fii nu mai avea, „frații” Lui, de cîteva ori calificați astfel de Sf. Evanghelie, fiind în realitate rudenii ceva mai îndepărtate, veri sau ceva similar. Răspunsul e corect și e temeinic motivat prin elasticitatea sensului expresiei de „frate” la evreii epocii biblice. Putem merge, însă, ceva mai departe, fără nici o primejdie de alunecare în eroare.

Pentru noi, creștinii ortodocși răsăriteni, e de sine-nțelese că Născătoarea de Dumnezeu nu mai putea să aibă *alți* fii. Fiecărei mame, Dumnezeu îi rînduiește *menirea* de-a aduce pe lume *un fel* de fii, pe fiii *ei*. De vreme ce Fecioarei Maria, din neamul lui David, i-a fost hărăzită *favoarea* de-a naște pe Mesia — și cum Mesia este categoria divin-umană *fără multiplu posibil* — nașterea altor fii, de către Ea, ar fi echivalat cu o expropriere de rolul *unic* ce i-a fost rezervat și atribuit între fiicele oamenilor ce populează pămîntul. Ori, neprihănirea absolută a Preasfîntei Fecioare nu justifica prin nimic o astfel de „coborîre” a ei la nivelul uman de la care fusese ridicată, excepțional, de Cel a-toate-făcător tocmai din motivul că El fiind și a-toate-știutor, nu are nevoie de revizuirii ale exactității verdictelor Sale.⁷

Dar, așa fără seamăn: cum este, Născătoarea de Dumnezeu rămînea om deplin. Ca om, suferea văzîndu-și Fiul între cei fără-delege pironit fiind. Pentru această suferință era un leac, leacul pe care Fiul îl știa, pe care Ea poate că-l bănuia: Invierea cea de a treia zi. Aceasta, însă, aducea după Sine întoarcerea Fiului la Tatăl, înălțarea Sa întru mărire; ceea ce însemnează că Ea — omeneste vorbind — tot „singură” rămînea. De pe cruce, Iisus poartă grijă să-i umple această singurătate, să destrame negurile ei cu o prezență acceptabilă. Sfîntul Ioan era hărăzit să intre

⁷ Asupra acestei explicații, ascultăm cu plăcere opinia specialiștilor în Teologia dogmatică. Să și-o exprime. Oricum ar fi — numai să fie obiectivă și fără grăbire rostită — ne supunem fără șovăire verdictului lor și dacă e cazul să revenim, rectificînd sau aprofundînd, o vom face bucuros, cu tot respectul cuvenit competenței în materie pe care ei o posedă.

firesc, fără vreo ezitare de nu importă ce proveniență, în acest rol de augustă substituire. Il indica pentru rolul acesta toată atitudinea sa de pînă atunci — și de după aceea, pe care Domnul a toate-știutorul n-o putea ignora — față de Mîntuitorul.

Monologul de pe cruce, purces ca o șoaptă revelatoare de ne-bănuite frumuseți din gitlejul ars de chinuri al Fiului lui Dumnezeu răstignit, e un act de întreită mărinimie, de-o mărinimie divină. Beneficiile lui le culeg *cei de la cruce*, Preasfînta Fecioară Maria și Sfîntul Ioan, și — peste ani și peste vremi — cei ce stau *sub ocrotirea Sfintei Cruci*, membrii Bisericii lui Hristos, credincioșii din toate timpurile și de pretutindeni.

Preasfînta Fecioară Maria primea un ocrotitor al neprihănirii și gingășiei ei materne. Stătu sub cruce frîntă de chinurile Lui — pe-ale Ei, le mai punea oare la socoteală? În seara aceleiași zile așeză trupul lui zdrobit de batjocurile răilor. De-acolo, după ce plinise cele rînduite de Lege, prin vrerea Lui, se întorcea cu alt fiu. O mingăia gîndul — certitudinea — că cel ales să-i umplă pustiul singurătății, după Ea, l-a iubit mai mult și mai statornic pe Iisus decît oricare dintre fiii oamenilor.

Sfîntul Ioan avea încă pe mama sa firească, pe Salomeea. Acum, mai căpăta una, o mamă adoptivă, o mamă în înțelesul spiritual al cuvîntului. „În mod obișnuit, un fiu care moare își încredințează mama purtării de grijă a unui prieten, fără să se gîndească la rolul invers, de a face din ea mama protectorului ei”.⁸ În cazul de față, și acest amănunt este prevăzut și soluționat în chip excepțional, ca tot ceea ce face Dumnezeu.

În sfîrșit, prin același act de mărinimie, Mîntuitorul hărăzea întregii creștinătăți pe „Apărătoarea Doamnă”, instituind-o purtătoare către El a rugăciunilor tuturor celor ce aleargă la Ea căutînd scăpare din nevoi, ușurare din strîmtorări, izbăvire din osînda păcatului.

Cultul Maicii Domnului își are în episodul de la cruce un temei inspirat de mîna întîia, o acoperire revelațională incontestabilă. Sfîntul Ioan rînduit ca fiu adoptiv al Preasfintei Fecioare Maria este totodată creștinătatea însași îndrumată de Mîntuitorul s-o venereze ca pe „Cea mai presus decît Heruvimii și mai mărită fără de asemănare decît Serafimii”. Pe de altă parte, Născătoarea de Dumnezeu proclamată de Fiul Său Mamă a lui Ioan, devine

⁸ Alfred Durand: *Évangile selon Saint Jean traduit et commenté*. Paris, Beauchesne MCMXXXVIII, ed. 27, p. 493.

— și rămîne astfel, pînă la sfîrșitul veacurilor — Maica noastră a tuturor celor ce credem. Omagiile pe care Ortodoxia răsăriteană le aduce de veacuri multe „Panaghiei“, sînt un răspuns filial la vrerea exprimată de Fiul lui Dumnezeu cînd spînzura pe lemnul crucii, între cel fărădelege, iar lepădarea cultului Maicii Domnului de către orice grupare religioasă ce-și-zice „creștină“, o împotrivire prin nimic justificată față de dumnezeiasca vrere aci amintită.

S-a vorbit de „testamentul inimii filiale a lui Iisus“,⁹ articulat în amintitele cuvinte rostite pe cruce. Caracterizarea, curățată atent de drojdia dulcegăriilor eterodoxe, e acceptabilă. Executorii acestui „testament“ au fost desemnați de însuși Mîntuitorul răstignit: Mama Sa și marele Lui prieten pămîntesc. „Pe pămînt, Ioan va ține locul lui Iisus care mergea spre moarte; el va ocroti (adăposti), nutri și iubi pe Mama lui Iisus așa cum făcea, pînă trăia, „fiul Mariei“ (Marcu 6, 3).¹⁰ Vorbește astfel un exeget romano-catolic și-i sîntem recunoscători pentru onestitatea cu care a intuit și exprimat această evidență: *Sfîntul Ioan e locșitorul Fiului lui Dumnezeu întrupat* — și sperăm că afirmația lui, cînd se va vedea ce se poate scoate din ea, nu va fi lovită de afurisenii care încuie în Index librorum prohibitorum mărturisirile de curaj.

Se va spune, limitativ: numai în funcția de ocrotitor al Preasfintei Fecioare. Dar cine poate furniza dovezi acceptabile, cu neputință de răsturnat, în sensul că această limitare de atribuții ar fi fost voită sau subînțeleasă de Fiul? Există, însă, indicii că rolul pe care Mîntuitorul răstignit i l-a designat lui Ioan pe lîngă Mama Sa, afecta tainic și Biserica. Aceasta, nu în înțelesul „primațial“ de mai apoi, de proveniență romano-catolică. Nu! Biserica, în locul Celui ce se întorcea la Tatăl, primea ca prezență divină, permanentă, în ființa ei, pe Duhul Sfînt, la zece zile după Înălțare. Ne gîndim la cu totul altă specie de „ținere a locului“ lui Iisus Mîntuitorul. Domnul a arătat că Sfîntul Ioan va supraviețui celorlalți Apostoli. A arătat atît de limpede și de ferm acest lucru, încît „ieșise vorba“ între Apostoli că Ioan nu va cunoaște moartea nicicînd. Ce putea să însemneze aceasta? Nimic altceva decît că în cazul unei exceptări de la fireasca lege a despărțirii sufletului de trup — căreia i se spune curent moarte — cel mai indicat să beneficieze de ea era incontestabil Sfîntul Ioan. De-aci deducția: Dacă Mîntuitorul intenționa instituirea unui „locșitor“

⁹ Idem, ibidem p. 492.

¹⁰ Id., ibid. loc cit.

permanent al Său la cîrma Bisericii, îl designa pentru acest rol pe Ioan. Important este că împotriva unei astfel de eventualități nu se ridica nici o obiecțiune din soborul celor Doisprezece, cum a fost cazul atunci cînd Salomeea solicita pentru fiii ei dregătoriile de frunte ale unei împărății mesianice omenește concepută.

Viața și activitatea ulterioară a Sfîntului Apostol Ioan confirmă pe de-a-ntregul exactitatea deducțiilor de mai sus. Cum vom vedea.

*

La urma tuturor, din preajma mormîntului nou în care fusese așezat Domnul, s-au urnit apăsate de povara durerii sfintele femei mironosițe. Au intrat în Ierusalimul ucigător de profeți hotărîte să revină curînd, spre a plini cele rînduite de datinile iudaice cu privire la cei proaspăt înhumați. Jalea lor sfîșietoare avea să fie de scurtă durată. Pentru devotamentul lor neșovăelnic față de Domnul, Părintele ceresc le hărăzise favoarea de-a descoperi mormîntul deșert înaintea oricăror altor ființe omenești, în dimineața zilei întîia a săptămîinii (Duminică 16 nisan, 9 aprilie, anul 30/33).

Ingrijorate de constatarea ce o făcuseră, degrabă au înștiințat pe Sfînții Apostoli Petru și Ioan. „Deci a ieșit Petru și celălalt ucenic și veneau la mormînt. Și alergau amîndoi împreună și celălalt ucenic a alergat înaintea mai iute decît Petru și a sosit întîiul la mormînt” (Ioan 20, 3—4).

Au pornit la mormînt „cu sufletul la gură” amîndoi deodată, Dar Ioan sosi întîiul. Era mai tînăr și, deci, mai iute de picior? Verosimil. Dar e posibilă și altă explicație: îl trăgea inima, ca pe nimeni altul, să se afle lîngă Domnul său. Atracția aceasta dădea pașilor săi sprinteneală de zburător. Episodul cu Malhus e probă că Sfîntul Petru nu trebuie socotit un bătrîn ruginit, lipsit de vigoare, împovărat de neputințele vîrstei înaintate. Va mai trece mult timp — vor trece decenii — pînă să se poată recomanda în genul mențiunii pauline din Filimon 9: „eu, bătrînul...”

Oricum ar fi, cert este că întîiul bărbat în inima căruia a licărit certitudinea Invierii a fost Sfîntul Ioan. Merita această întîietate de vreme ce Dumnezeu a găsit de bine să-i hărăzească privilegiul ei.

Împreună cu ceilalți Apostoli, l-a văzut pe Domnul în repătate rînduri, pînă la înălțare.

Pogorîrea Duhului Sfînt e semnalul ceresc, anticipat de Domnul, pentru purcederea Sfînților Apostoli la propovăduirea

Evangelheliei mîntuirii, mai întîi între evrei, curînd după aceea și între „neamuri”.

Inregistrările făcute de Sfîntul medic Luca în cartea Faptele Apostolilor îl prezintă mereu pe Sfîntul Ioan în tovărășia Sfîntului Petru. Amîndoi tămăduiesc întru numele Domnului pe slăbănogul care cerșea mila trecătorilor pe treptele porții templului din Ierusalim, numită Frumoasă sau a lui Nicanor (F. Ap. 3, 1 urm.), grăiesc poporului entuziasmat de minunea ce se făcuse și apoi, arestați, înfruntă înverșunarea sinedriștilor, uluindu-i cu curajul mărturisirii lor: „Judecați dacă este drept înaintea lui Dumnezeu să ascultăm de voi mai mult decît de Dumnezeu, căci nu putem să nu grăim cele ce am văzut și am auzit” (F. Ap. 4, 19—20). Amîndoi au purces în Samaria ca să invoace prin rugăciuni pogorîrea Duhului Sfînt asupra celor convertiți și botezați prin osîrdia misionară a Sfîntului diacon Filip (cf. F. Ap. 8, 14—17).

E cert că între acești doi Apostoli s-a încheiat demult o prietenie strînsă. I-am întîlnit împreună în grupul celor trei ucenici preferați ai Mîntuitorului și, pe amîndoi, în curtea arhiereului Iosif Caiafa, cînd Sfintele Patimi începuseră. Dar cît de inegal s-au comportat ei în aceea împrejurare: unul, sfîrșind lamentabil în întreita lepădare; celălalt, cu devotament deplin, cu neclintire de stîncă tare. Invierea Domnului i-a adus Sfîntului Petru iertare și dorita reabilitare în apostolia din care căzuse (cf. Ioan 21, 15 urm.). E alt om acum. Cel ușor de înfricat, cel intimidat pînă și de o slujnică gureșe, acum nu se mai teme decît de Dumnezeu. Nu-i singurul dintre timorații pe care strălucirea Invierii și puterea Duhului Sfînt îi face să cutéze.

Prietenia este o viață în doi. Închegarea ei nu se poate concepe fără consimțămînt purces din dragoste, încredere și prețuire reciprocă. Fără ele, fără vreuna din ele, prietenia e simulacru și cade la cea dintîi probă a capacității ei de rezistență în încercări. Așa și trebuie, să cadă, căci prăbușirea e pedeapsa tuturor uzurpărilor, chiar și a uzurpărilor de sens ale unor cuvinte scumpe memoriei inimii omenești.

Ce-l mîna pe Sfîntul Ioan în spre Sfîntul Petru, e ușor de presupus: loialitatea colegială. Loialitatea e apanajul sufletelor cinstite și mărinimoase. Sf. Ioan era un astfel de suflet: pe oricare altul dintre membrii colegiului apostolic l-ar fi iubit la fel.

Dar ce-l putea mîna pe Sfîntul Petru către Sfîntul Ioan, mai ales că, în general, vîrstnicii pun instinctiv oarecare distanță în-

tre ei și cei mai tineri, chiar cînd lucrează cot la cot? Vreo tendință nemărturisită de a-l „forma” pe Sf. Ioan, de a-i „complecta” pregătirea apostolească? Nici vorbă de așa ceva: Sfîntul Ioan era o personalitate, era *cineva*, nu un oarecine. Atenția specială cu care-l cinstea Mîntuitorul indica precis, fără echivoc, părerea pe care trebuia s-o aibă despre Ioan oricare altul dintre Sfinții Apostoli, deci și Sf. Petru.

Rămîne, atunci, o singură explicație: Sfîntul Ioan *impunea* prin distincția sa sufletească, prin puterea sa de pătrundere, prin fermitatea caldă și calmă cu care îmbrățișa cauza Mîntuitorului, prin dragostea dezmarginată ce i-o dovedise statornic. Sfîntul Ioan era una din rarele firi care captivează, care atrag atenția asupra lor — și o rețin —, care covîrșesc prin tăria lăuntrică și prin neprihănirea lor. Aceasta e „primație”!

Gravitînd spre el, înclinînd spre el, cultivîndu-i prietenia, Sfîntul Petru, onest și sincer, omagia tăcut — dar cu atît mai elocvent — o personalitate înzestrată cu însușiri care-l depășeau. Sfîntul Ioan exercita o atracție asemănătoare cu aceea a soarelui față de podoabele firii: toate florile își întorc fața către „luminătorul cel mare”, căutînd parcă să absoarbă în potirele lor catifelate de prospețimea petalei cît mai multă căldură și lumină din fulgerările razelor lui. Astfel de raze nu se limitează să exercite ci și fasonează pe cei ce-i cuprind în rețeaua înrîuririi lor binecuvîntate, după chipul și asemănarea lor. Nouă ni se pare că în Sfîntul Petru al Epistolelor Sobornicești se întrevăd infiltrații de finețe și calm ioaneic. În orice caz, detaliul acesta merită să fie luat în considerare mai pe răgaz, dar nu aici. Dacă se dovedește a fi exactă presupunerea noastră, Sfîntul Petru nu va avea nimic de pierdut, nu iese micșorat, căci înrîurirea cuiva care ne depășește nu împruținează specificul nostru, nu ne desfigurează individualitatea, ci ne-o augmentează cu deprinderi și aptitudini care pînă la întîlnirea cu acel *cineva* fie că ne lipseau, fie că nu dispuneam de suficientă forță lăuntrică spre a se manifesta. Unul ca acesta devine model; în ordinea de viață creștinească, unde MODELUL e unul singur, model intermediar.

*

Vreme de decenii, despre prezența activă a Sfîntului Ioan în clocotul înnoitor de suflete al marilor misiuni creștine nu aflăm nici o urmă în cărțile Noului Testament. Pe firmamentul uriașei încleștări de idei și idealuri religioase care-și disputau adeziunea

omenirii începutului de eră creștină, se arcuia dominator, oarecum exclusiv chiar, curcubeul eroicelor și perseverențelor cutezanțe pauline. Dar steaua Apostolului căruia „neamurile“ antice îi datoresc încreștinarea — și cu ea, beneficiile unui uriaș salt calitativ pe drumul de rază al progresului — coborîse la asfințitul alergăturilor ei întinse cît lumea veche, în pragul de vară al anului 67. Curînd după aceea cade Ierusalimul și-n scrumul templului irodian se mistuie și ultima verigă de legătură dintre creștinismul născînd și legalismul mozaic. Sfinții Apostoli dispar unul după altul, plecîndu-se fireștii legi a despărțirii sufletului de trup sau plătind birul sîngelui vărsat pentru neînduplecata și neînfrînta energie cu care vesteau urbi et orbi unicitatea căii de mîntuire în Hristos.

Pe scenă apare un adversar nou al tinerei Biserici creștine: imperiul roman. Inverșunarea cu care combate inamicul descoperit în religia lui Iisus Nazarineanul e la nivelul formidabilei sale forțe organizate care stăpînește, gospodărește și stoarce lumea. Vreme de cel puțin trei decenii, de la Nero la Domițian, colosul cu picioare de lut nu mai are în fața sa, din ceata care răscolise lumea, decît un gigant. Il va strivi, oare, pe falnicul moșneag de la Efes sub pasul său greoi de zeu al forței statale?

Am ajuns astfel la cea mai dramatică măsurare de forțe pe care a cunoscut-o istoria veacului de apariție a creștinismului. Toată povara cutremurătoarei răspunderi pentru chezășuirea supraviețuirii Bisericii creștine loviturilor de măciucă ale statului roman, apăsă pe umerii Apostolului pe care moartea parcă îl uitase. Sosise ceasul mării răspîntii. Prezența lui, umbrită de puterea cerului, avea să toarne în inimile prea crîncen încercate de vrăjmășiile vremii, infuzii proaspete de încredere în caracterul *irevocabil* al declarației Mîntuitorului: „...voi zidi Biserica mea și nici porțile Hades-ului n-o vor birui“ (Matei 16, 18). Creștinătatea avea să învețe din această experiență sîngeroasă că între Hades¹¹ și cezarul roman, de temut e numai cel dintîi; celălalt poate fi înfruntat și împlînzit prin pilduitoarea statornicie în cre-

¹¹ In original: ᾅδης. Rămîne de discutat dacă acest substantiv n-a fost intenționat ales de autorul Evangheliei întîia spre a arăta indirect că aci e vorba nu numai de „iad“ ca loc de pedeapsă pentru păcătoși, ci și de imperiul greco-roman ca instrument de oprimare a Bisericii creștine primare. O astfel de discuție e însă problemă de critică a textului și ca atare, nu aici e locul cel mai indicat al desfășurării ei.

dință și-n plinirea a tot lucrul bun — împotriva căruia „nu este lege“ (Gal. 5, 23) sau sancțiune prohibitivă — a mărturisitorilor lui Hristos. Bazele atitudinii creștinilor față de persecuțiile organizate pe care imperiul roman le-a prăvălit asupra Bisericii primare pînă la ușurarea înlesnită de Sfinții Impărați Constantin și mama sa Elena, au fost așezate acum, în ultimele decenii ale veacului apostolesc. Sfinții Pavel și Petru au făcut începutul, Sfântul Ioan a perfecționat metoda de dăinuire a Bisericii asuprite. Dumnezeu îl păstrase în viață pînă la adînci bătrînețe pentru ca greu încercata creștinătate a vremii să nu sucombe, dezorientată, în fața unui adversar atît de decis ca imperiul roman. Ultimul mare martor al pîrmei mesianice lua comanda Bisericii martirilor, transformîndu-i jertfele în sămînță de noi creștini, umplîndu-i rîndurile rărite de paloș și crucificări și îngroșîndu-le cu alți și alți recruți pentru împărăția lui Dumnezeu.

Ultimele decenii ale veacului apostolesc, în istoria începuturilor creștinismului reprezintă ceea ce am putea numi *momentul ioaneic*. Proporțiile lui sînt monumentale; consecințele lui, salvatoare pentru perpetuarea moștenirii lui Hristos în lume. În focul acestei încleștări s-a dovedit înțîia oară că Biserica lui Hristos pe harta spiritualității omenești nu-i o accidentă, ci nebiruită prezență la confluența dintre vremelnicie și veșnicie. Prima probă trecută cu bine, celelalte, care aveau s-o zguduie în epoca pre-constantiniană, cu toate jertfele lor costisitoare, nu mai puteau da loc la îngrijorări: creștinătatea avea experiență în purtarea crucii, Sfântul Ioan o antrenase pentru competiția dobîndirii cununii celei neveștejite.

Și aceasta e „primație“! ...Dar să prindem în reflectorul atenției noastre amănuntele, ca să putem măsura cît mai exact dimensiunile participării ioaneice la chivernisirea talantului pe care i-l hărăzise favoarea Fiului.

Am pomenit mai sus de asigurarea pe care o dăduse Mîntuitorul Sfinților Săi Apostoli — în convorbirea purtată cu ei pe calea ce ducea din Galileia la Cezareia lui Filip — referitor la dăinuirea certă a Bisericii Sale, peste abisuri de încercări costisitoare, pînă la sfîrșitul veacurilor (cf. Matei 16, 18). Asigurarea aceasta ascundea o prevestire care trebuia să se împlinească de vreme ce dumnezeiescul Atotștiutor vorbea de ea la indicativ. Ciocnirile tinerei Biserici creștine cu rezistența organizată a iudaismului ofi-

cial nu puteau fi obiectul exclusiv al acestei prevestiri, deoarece inițiativa expansionistă o deținea, de astă dată, religia cea nouă. În afară de aceasta, este cu anevoie de admis că obstacolul anti-creștin stilizat în expresia „porțile Hades-ului” s-ar putea referi la învîrtoșarea iudeilor față de Evanghelia Domnului, iudeii fiind popor monoteist, cu religie de Dumnezeu revelată. Această religie, cu toate imperfecțiunile rezultate din caracterul ei de așezămînt provizoriu, cu tot caracterul ei tranzitoriu, cu toată evidenta ei misiune de „pedagog către (spre) Hristos” (Gal. 3, 24), stătea în slujba lui Dumnezeu. „Porțile Hades-ului” aveau să fie dezlănțuirea unor forțe ofensive covîrșitoare prin tăria lor numerică și organizatorică, forțe capabile să strivească orice atitudine și acțiune contrară crezului lor, forțe diametral opuse creștinismului din punct de vedere religios, filozofic, social și chiar politic. „Porțile Hades-ului” aveau să fie formidabilul aparat de represiune a adversităților declarate, sau măcar presupuse, pe care lumea greco-romană refractară creștinismului îl avea la dispoziție — instrument docil, lesne de pus în acțiune și de manevrat — în Roma imperială.

Primul asalt al negrelor „porți” — persecuția lui Nero — a secerat vieți de victime ilustre: trei ani după incendierea „cetății eterne”, Sfinții Apostoli Petru și Pavel plăteau birul sîngeros al fidelității lor exemplare față de Mîntuitorul și Biserica Lui. Pe arena cumplitei înclăștări de concepții religioase care solicitau atenția și adeziunea lumii vechi, rămîneau încă în picioare, gata de luptă și de jertfă, destui dintre cei Doisprezece ucenici ai lui Hristos, cu cetele lor de învățăcei care se ridicau la lucru ca răsadurile după ploaie.

Dar, așa cum am anticipat, spre asfințitul veacului apostolesc, intervenise o situație nouă, descurajantă, o criză de răspîntii. Administrația romană, cu o perseverență infernală, își întetea agresiunea împotriva creștinismului, considerat fără șovăire, denunțat cu cruzime și reprimat cu asprime ca inamicul cel mai primejdios pentru siguranța imperiului.

Dintre Sfinții Apostoli, e aproape sigur că numai Ioan mai era în viață, dar și pe el îl izolase de ai săi smintitul cezar Domițian (81—96), lovindu-l cu pedeapsa „relegatio in insulam” și punîndu-l sub pază în „ostrovul” Patmos din arhipelagul egeic al Sporadelor.

Impresurați de atîta vrăjmășie declarată, stîrpiți fără cruțare și rămași fără ultimul lor sprijin apostolic, creștinii vremii

aceleia ezită, rîndurile lor se clatină, fiindcă începuse să li se istovească energia lăuntrică. Mulți dintre ei trebuie să-și fi pus întreabarea: Cum rămînem cu asigurarea dată de Mîntuitorul în împrejurarea înregistrată la Matei 16, 18?

Din această revelație duminicală (cf. Apoc. 1, 10) s-a încheiat unica scriptură profetică a Noului Testament. Privilegiul recepționării, consemnării în scris și al transmiterii ei la destinație peste pînza de ape marine care înconjurau locul său de exil, i-a revenit Sfîntului Apostol Ioan. Și aceasta e „primație“!

Biserica noastră e încredințată că această intervenție apocaliptică a împiedecat să se prăbușească — din slăbiciunea oamenilor înfricați de fîlîitul aripilor morții — ceea ce Hristos a ridicat din pulberea îndepărtării de Dumnezeu la altitudinea izbăvitoare a Crucii.

Pieirea tiranului împurpurat care poruncea atunci unui imperiu de dimensiuni monstruoase, imperiul roman, i-a înlesnit Sfîntului Ioan întoarcerea la Efes. Sub domnia cumpănitului împărat Marcus Cocceius Nerva, Biserica martirilor a putut să răsuflă, să-și lege rănile, să se reculeagă, să se pregătească pentru alte încercări. Această pauză a fost, însă, de scurtă durată, ca și guvernarea bătrînului senator ajuns la cîrma imperiului (96—98). Sfîntul Ioan trebuie s-o fi folosit din plin atît sub raport misionar, cît și organizatoric. Sleit de puterile fizice, alerga mai puțin decît înainte, dar din chilia sa de la Efes dirija cu ochi de vultur pașii curierilor săi și bunul mers al celor mai obscure biserici locale. Epistolele sale sobornicești — a II-a și mai ales a III-a — sînt mărturie indirectă despre exactitatea acestei deducții, confirmată pe de-a-ntregul de documentele Tradiției bisericești.

Încă odată regretăm că nu putem împărtăși opinia delicatului său biograf și interpret modern F. Godet, cînd ne gîndim la uriașa capacitate conducătoare pe care a vădit-o în acest amurg de veac Sfîntul „mitropolit” al Bisericii Asiei Mici. Godet spune: „În ciuda distincției neîndoielnice a însușirilor sale, rezerva naturală a caracterului său timid și modest trebuie să-l fi împiedecat pe Ioan să se afișeze la scena deschisă. El ar fi putut fi căpetenia unei trupe reduse de inimi și spirite de elită, care se vor fi grupat în juru-i...”¹² Nu! Sfîntul Ioan nu se îmbulzea la roluri de „grand théâtre” (expresia e a lui Godet), e cert, dar e de neconceput ca Apostolul cuprins de atîta sfîntă înfierbîntare cînd cerea

¹² F. Godet: O. c. p. 285 urm.

sanctiunea samaritenilor inospitalieri, sau cînd biciuia cu corosivă seninătate perfidia lui Iuda, să nu fi țîșnit ca din coarda arcului cînd s-a văzut rămas singur pe arena luptelor pentru conservarea moștenirii lui Hristos în lume. În ființa lui nu exista nici o moleculă care să nu tresară, să nu vibreze pentru Iisus cel prea înălțat întru mărire, pe care-l iubise în întrupare fără seamăn și fără asemuire. Și aceasta e „primație”!...

Aceluiași considerent superior i se datorește și osîrdia-i luminată de-a pune ordine în sfintele-i amintiri personale despre Fiul lui Dumnezeu întrupat, turnîndu-le în slova captivantă — de altitudini meajunse pînă atunci în canonul Noului Testament, străbătută de vibrația simțirilor pe drept numite „cerești” — a Evangheliei a patra. Cu toată originalitatea ei, discipolul care a construit această capodoperă se menține constant în făgașul adevărului istoric, în înțelesul că „nu și-a permis să reconstituie pe Învățător după imaginea”¹³ pe care și-o făcuse despre El. Nu era necesar. Inima pură a lui Ioan nu plăsmuiește, ci înregistrează și tîlcuiește: „Ce era de la început, ce am văzut cu ochii noștri, ce am privit și mîinile noastre au pipăit, despre Cuvîntul vieții, (aceea vă vestim), căci viața s-a arătat și am văzut-o și mărturisim și vă vestim viața de veci, care era la Tatăl și s-a arătat nouă...” (I Ioan 1, 1 urm.) — cît de liniștitor sună această convingătoare declarație de autenticitate a relatărilor sale evanghelice (știut fiind că I Ioan e epistolă însoțitoare, explicativă a Evangheliei a patra). Că a văzut mai profund decît alții, poate fi de mirare?... poate da loc la nedumeriri cînd la limpezimea minții, executorul testamentar al lui Iisus adăuga reflectoarele vederii inimii? Grandioasa lucrare de mîntuire plinită de Domnul nostru Iisus Hristos avea nevoie de grandoarea unui suflet profund și mărinimos, serafic și nuanțat, care să-i dezvăluie scriptic strălucirea fără egal. Ioan a fost păstrat în viață atîta vreme și pentru această misiune de excepție. Nu-i „primație” și aci?...

Tot ce a scris a scris frumos. „Din ce-i mai sublimă o gîndire, din aceea aspiră să-și creieze o formă (de exprimare) demnă de ea”.¹⁴ Grămaticii și filologii îi descopăr deficiențe. Sînt explicabile: *iudeu* de „neam”, exprimînd idei *creștine* într-o limbă de împrumut, *greaca*, într-o vreme cînd limba poporului stăpînitor era *latina*, ar fi riscat să se vadă lapidat cu sentințe de neautentici-

¹³ Idem, ibid., p. 284.

¹⁴ Idem, ibid., p. 291.

tate de către o bine-cunoscută și rebelă direcție criticistă biblică, refractară, supranaturalului, dacă mînuia o elinească de puritate atică sau măcar de rafinament alexandrin. Stiliștii și esteticienii sînt însă de altă părere decît grămaticii și filologii. Omagiile ce le aduc ei frumuseții stilistice a scripturilor ioaneice sînt neprecu-pețite, deasupra portativului obicinuitelor grade de comparație. Și aceasta e „primație”!...

*

Ultimul mare martor al unor vremuri mari poartă în personalitatea și opera sa fără egal tot fastul urmelor lui Iisus pe pămînt. Dacă peste tot poate fi vorba de-o „primație” pe care Domnul o îngăduie, aceasta i se potrivește exclusiv Apostolului care a vădit-o cordial și perseverent dinaintea de Cina cea de Taină, trecînd pe la cruce și purtînd „crucea” întregii Biserici creștine pînă și-a dat ultima suflare falnicul moșneag de la Efes, „mitropolitul” Asiei Minor, Sfîntul Apostol Ioan.

Nu e întîmplător faptul că perioada de înfrigurată activitate misionară a Sfîntului Apostol Ioan cade în ultimele decenii ale vieții sale. Știința modernă afirmă că dintre toate organele corpului omenesc, creierul este cel ce îmbătrînește mai anevoie, sau nu îmbătrînește aproape deloc. În schimb, inima este cea mai expusă la debilizări provocate de frămîntări și preocupări intense și de durată. Gîrbovit cu trupul, de povara anilor și a încercărilor la care a fost supus, și mintea și inima lui Ioan Apostolul au rămas proaspete, ascuțite și fremătătoare pînă întru sfîrșit, întruchipare fără seamăn a unei neîmpuținate tinereți. O dovedesc scrierile sale inspirate și o afirmă Tradiția bisericească. Și aceasta e „primație”!...

Să fie paginile de față o invitație la austeritate a graiului pentru cei ce nu vădesc că o au cînd instituie „loțiitori” pămîntești ai Celui ce umple toate cu prezența Sa conducătoare în Biserică.

Pentru ceilalți, pentru noi, mai mult decît o evocare săvîrșită în genunchi: o închinare veritabilului și unicului „loțiitor” al Fiului, trainicului „stîlp” de boltă al Bisericii creștine de la asfințitul veacului apostolesc, „ucenicului pe care-l iubea Iisus” Mîntuitorul. Capul unic și veșnic al dumnezeieștii Sale moșteniri pămîntene.

Prof. Dr. GRIGORIE MARCU
Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

INTRODUCEREA LIMBII ROMÎNE ÎN BISERICĂ

I.

Acum 400 de ani, în 1557, își începea Diaconul Coresi activitatea sa de tipărituri, cu un Octoih, pe care a continuat-o apoi la Brașov, timp de aproape 25 de ani, dînd la lumina tiparului pentru credincioșii romîni și slavi chiar 20 de tipărituri, care au circulat printre romîni și la slavii din Sudul Dunării pînă spre Adriatica. Mijloacele economice îi erau puse la dispoziție de judele brașovean Hans Benkner. Astfel romînii au primit în limba lor textul Psaltirii, al Apostolului, al Liturghiei, al Evangheliarului și al Tîlcuirii sf. Scripturi pentru duminici și praznicele mari de peste an.

Această activitate, care a stimulat progresul cultural în Răsăritul european, nu s-a născut din senin, ci dimpotrivă a fost pregătită de mai dinainte, prin umile și anonime începuturi, de inițiere a cirilicei romînești și a primelor texte.

De fapt, Coresi și-a desfășurat activitatea sa de tipograf în cadrul cerințelor timpului său, precum și în slujba necesităților populare de atunci, tipăriturile lui fiind tocmai destinate unui cerc mai larg de cunoscători. Deoarece el tipărea aproape anual cîte o lucrare de proporții, de aceea în activitatea sa neîntreruptă el avea mereu nevoie de o rezervă de manuscrise romînești și slavone, corespunzătoare și în formă publicabilă. Dar aici urmează concluzia, că el nu putea fi totodată și primul lor traducător, ci că se folosea de manuscrise mai vechi romînești, premergătoare timpului său. El numai le îndrepta doar după stil și armoniza expresiile.

Pentru că activitatea sa principală s-a desfășurat la Brașov, de aceea aici el a dobîndit unele manuscrise romînești, care pro-

veneau din activitatea dascălilor de la școala slavo-română de lângă biserica sf. Nicolae, existentă din 1495, precum au fost Gheorghe Grămăticul, fiii lui Petru cel Bătrîn și Popa Bratu, cunoscut scriitor de scrieri românești.¹ În scopul răspîndirii produselor sale, Coresi întreținea legături cu Țara Românească și cu Moldova, precum și cu slavii sud-dunăreni. Astfel el a luat contact și cu activitatea din acele regiuni, încît se constată, că Psaltirea sa din 1570 urmează textului din Psaltirea Scheiană, precum o arată Candrea I., Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri, 2 vol. 1916, apoi Apostolul său din 1564 are locuri comune cu Codicelul Voronețean, precum arată Rosetti Al., în *Limba română în sec. XIII—XVI*, 1956 p. 204s, și în fine Liturghierul său din 1570 urmează unei redacțiuni identice cu Liturghierul slavon de la Țirgoviște din 1508, precum a arătat Sulică N., în *Liturghierul lui Coresi*, Tg. Mureș 1927 p. 14.

De aici se desprinde constatarea, că cele două manuscrise de bază, românești, care i-au slujit lui Coresi, și anume Psaltirea Scheiană și Codicelul Voronețean, care ambele sînt copii și nu originale, premurg epocii lui Coresi. Deci în jurul lor s-a pus problema inițierii limbii române bisericești, ca dovadă, că și prin limba română se puteau exprima frumusețile poetice ale scrisului creștin, precum se spune în *Istoria literaturii române*, publicată de Institutul de istorie, literatură și folclor, București 1955, cap. 1.

Dar în ambele aceste manuscrise lipsesc indicații istorice asupra provenienței și vechimii lor, mai ales că criptograma din Psaltire nu a putut fi încă descifrată, deși unii cercetători au dat ca dată descifrării anul 1482, 1515 sau 1565. Astfel se părea că numai o analiză formală a manuscriselor, apoi explicațiile filologice și filigranul hîrtiei pot da răspuns la această întrebare a originii lor. Apoi, comparația lor cu cel mai vechi text românesc datat, care este scrisoarea boierului Neacșu de la Cîmpulung-Muscel către brașoveanul Hanăș Begner, din 1521,² a dat naștere

¹ Sulică N., *Cea mai veche școală românească*, București 1937 p. 20 s; idem, *Minunata cetate a Brașovului*, Brașov 1943 p. 7, 10; Chițimia I., *Cele mai vechi urme de limbă românească*, în *Romîno-slavica* 1, Praga 1948 p. 117 s; *Catalogul documentelor românești din arhivele Statului de la Orașul Stalin*, vol. 1, 1955 p. XXXII; *Inceputurile scrisului în păturile laice din Transilvania medievală*, Studii și cercetări de istorie, Secția Academiei R. P. R. Cluj, 1956.

² *Academia Republicii Populare Romîne*, Documente privind istoria Romîniei, seria B, Țara Românească, vol. 1, 1951 p. 169; Din aceeași colecție mai folosesc seria C. Transilvania, vol. 1, 1952.

la variate concluzii. Din moianul de amănunte și de păreri, emise de cercetători, istorici, literați și filologi, vom evidenția cele mai caracteristice.

Astfel prof. I. Sbiera a publicat textul Codicelui Voronețean în 1885, după manuscrisul aflat de prof. Gr. Crețu la biserica fostei mănăstiri Voroneț, printre cărțile parohului Gheorghe Șesan. Prof. Sbiera trăgea concluzia că inițierea acestui manuscris românesc s-ar fi făcut în sudul Dunării, pe vremea țaratului romîno-bulgar, în sec. XIII, la intervenția paulicienilor. Apoi, din cauza refugiului unora peste Dunăre, de frica turcilor, manuscrisul ar fi ajuns în Moldova. Dar această *teorie a paulicianismului* a fost categoric respinsă de prof. Gr. Crețu, I. Candrea, I. Bărbulescu, N. Iorga și de alții, ca nerealistă.

Fiind doborâtă o teză, trebuia pusă în locul ei alta. Pe aceasta a întemeiat-o N. Iorga, în legătură cu publicarea textului Psaltirii Scheiane de către I. Bianu, în 1889. Iorga arăta astfel, că inițierea cirilicei romînești precum și a primelor texte s-ar datora influenței directe a husiților din sec. XV, cînd adepții acestei mișcări populare cehe, ajunși în Maramureș, i-ar fi atras pe mulți romîni la credința lor. Atunci și romînii să fi prins curaj a cere ca să se traducă și în limba lor textul sf. Scripturi. Locul acestei activități inițiatoare să fi fost mănăstirea Peri din Maramureș, pentru că limba primelor texte romînești era rotacizantă și vădea un dialect maramureșan. Bazați pe marea autoritate istorică a lui N. Iorga, numeroși cercetători istorici și filologi au aderat la această *teorie a husitismului* inițiator, fără nici o rezervă și fără a face revizuri, ci doar mai adăugînd cîte un supliment.

Totuși slavistul I. Bărbulescu, aflînd la sfîrșitul Psaltirii scheiane textul Simbolului numit Atanasian, în care se vorbea despre: (duhul) sfîntul diîn tatăl și fiiul nezidit (p. 530), a socotit în el prezența concepției purcederii sf. Duh din Tatăl și Fiul în sensul lui „filioque” și deci a tras concluzia, că Psaltirea întregă este un produs al *stăruinței catolicismului* de a iniția cu scop prozelitist texte romînești, în care să fie cuprins și principiul lui filioque din dogmele papale. Prin urmare, în cadrul prozelitismului latin, inițierea textelor romînești s-ar fi făcut în sec. XV în Moldova.

Astfel a început ciocnirea literară între adepții celor două teorii, fiecare căutînd argumentări noi pentru teoria proprie și critici noi împotriva adversarilor. Intre filologi însă, O. Densu-

șianu și Al. Rosetti au luat o atitudine personală, explicînd apariția primelor texte bisericești romîne în legătură cu propaganda luterană. Deși recunoșteau, că cirilica romînească este mai veche și a folosit pentru unele texte laice, totuși pentru uzul Bisericii textele romînești din Psaltirea scheiană și Codicele Voronețean ar fi apărut abia între anii 1530 și 1559, și anume în Maramureș sau Ardealul de nord. Pentru această concluzie pleda, după părerea lor, rotacismul limbii, săsismele, filigranul hîrtiei și lipsa de inițiere din sînul romînesc. Deci între tipăriturile lui Coresi și apariția Psaltirii și a Codicelui nu s-ar fi scurs timp mai îndelungat și întreaga acțiune de inițiere s-ar fi realizat „în luptă cu canoanele bisericii ortodoxe”. Astfel și această *teorie a luteranismului* se baza pe principiul, că impulsul la activitatea traducătorilor ar fi venit numai din afară.

Oferind toate teoriile puncte slabe în construcția lor, de aceea unii s-au îndoit de veracitatea lor. Astfel I. Bianu localiza inițierea textelor romînești în epoca glorioasă a lui Ștefan cel Mare, sub impulsul necesităților naționale și populare, cu scopul instrucției teologice a viitorilor preoți (Despre introducerea limbii romînești în biserica romînilor, 1904). Același punct de vedere, cu alte amănunte, l-a susținut și A. Metroniu, apoi T. Palade (Cînd s-a scris întîi romînește, Iași 1916) și prof. Gh. Ghibănescu făcea următoarea concluzie: „luteranismul, calvinismul, husitismul și catolicismul, iată atîtea criterii de judecată introducerea cărții romînești, iar bietul Ortodoxism a stat surd și indiferent la nevoia cărți romînești? O mai mare falsitate, o mai mare erezie literară eu nu pot să-mi închipui. Poporul romîn să fi așteptat venirea străinului de neam și lege, ca să ne dea carte romînească? Zic-o cine o zice, eu nu zic! Pentru a explica rostul începuturilor de carte romînească, trebuie să ne cunoaștem evoluția noastră internă socială și bisericească. Biserica din mănăstiri e mai veche la noi și acolo s-a izvodit cartea romînească, acolo unde viața romînească este mai veche. Deci ea izvorește din nevoile interne, din acele nevoi morale și religioase, care s-au dezvoltat în aceste centre, ca un efect, iar nu ca o cauză” (Începuturile cărții romînești..., în Viața creștină, Iași 1920 p. 65—72).

Deasemenea și prof. N. Sulică a tras concluzia, că „a tălmăci romînește textele bisericești nu era o sugestie recentă, datorită protestanților, ci făcea parte dintr-o tradiție locală mai veche... ortografia și limba tipăriturilor lui Coresi, ca amalgam de forme

și expresii, sînt opera colectivă a mai multor generații dinainte de Coresi... deci grație eforturilor unite s-a efectuat la Brașov procesul de transformare dialectică a vechilor traduceri rotacizante, importate din părțile Maramureșului și Moldovei" (Minunata cetate a Brașovului, 1943 p. 10, 22).

Seziasat de aceste frămîntări, precum și de lipsa unor lămuriri teologice în legătură cu primele cărți de cult romînești, prof. M. Șesan a supus întreaga problemă unei analize noi. Din această străduință s-a născut lucrarea: Originea și timpul primelor traduceri romînești ale sf. Scripturi, Cernăuți 1939 (p. 153). Pornind de la premiza că nu filologia determină istoria, ci dimpotrivă că viața produce momente filologice, autorul a supus criticii teologice și istorice teoriile indicate, a paulicianismului (p. 4—6), a husitismului (p. 6—35), a catolicismului (p. 35—62) și a luteranismului (p. 63—65), ajungînd la concluzia că nici una dintre ele nu explică satisfăcător inițierea cirilicei romînești și nici primele traduceri. Fiecare teorie cuprindea cîteva amănunte vrednice de reținut, dar nu rezolva problema întreagă, care încă necesită multă stăruință de cercetare. În latura confesională se întărea afirmația lui Dimitrie Cantemir, că pe romîni nu i-a cuprins nici o credință streină, deci nici una nu putea constitui un impuls pentru activitate romînească.

Deci pe baza analizei teologice a Psaltirei Scheiane și a Codicelui Voronețean, prof. Șesan arăta (p. 66—138), că în ele nu se cuprinde nici un aspect de propagandă eterodoxă, ci textele proprii sînt ortodoxe, fiind orientate după originale slavone. Singura excepție o face Simbolul atanasian din Psaltire (p. 78 s), care avea circulație numai în ritul latin. Dar textul lui romînesc este mutilat, lipsește partea cu indicarea „credinței catolice“, se vorbește în mod eretic de „cei trei dumnezei“, și versetele sînt inversate, cu propoziții întrerupte, urmînd astfel: vers 14—27, apoi 1—13 și 28—31. Dacă Apostolul din Codicele Voronețean servea slujbei bisericești, ceea o dovedesc notele sale tipiconale, apoi acest simbol nu putea fi folosit, căci oricine își dădea seama de mutilarea lui, precum și de teza greșită a purcederii Sf. Duh și din Fiul. Deci se poate conchide, că copierea textului simbolului s-a făcut la repezeală, fără control teologic și că s-au amestecat filele lui din original, care ar fi fost. Cu această ocazie se pune întrebarea: de unde s-a născut necesitatea să se alătureze unei psaltiri ortodoxe acest Simbol din ritul latin? Răspunsul poate fi sim-

gurul acela, că se datorește împrejurării, cînd prin mitropolitul Damian al Moldovei, românii au participat la sinodul unionist de la Florența, în 1439, unde de formă și sub presiune imperială s-a semnat „unirea“ (p. 92 s). Deci ca manifestare de unire s-a efectuat traducerea simbolului atanasian cu forma moderată „et filio“, ca să facă apoi loc unui filioque deplin, refuzat însă constant de Biserica ortodoxă (Mihălcescu I., *La theologie symbolique*, 1932 p. 36 s). Deci dacă simbolul este un adaos la Psaltire, ea exista mai le mult în romînește și aceasta ne coboară pînă în vremea lui Alexandru cel Bun, ctitor de țară.

În consecință, prof. M. Șesan arăta, că inițierea alfabetului cirilic romînesc și a primelor texte s-a făcut deosebit de propaganda confesională apuseană, care doar a folosit ceea ce a găsit la romîni în ființă. Inițierea se datorește deci dorinței permanente a credincioșilor romîni de a cunoaște sf. Evanghelie în limba lor. Pentru aceasta nu era nevoie de nici un impuls străin și din afară, căci dorința zăcea în inima fiecărui credincios. Iar dacă se manifesta în această direcție vreun îndemn al propagandelor eterodoxe, atunci el trezea de îndată neîncredere, fapt care s-a întîmplat apoi cu unele tipărituri ale lui Coresi, cum a fost Mărturisirea din 1559, de caracter luteran, și Molitfelnicul din 1564, de caracter calvin. Iar pentru inițierea traducerii sf. Scripturi în limba poporului stăteau ca exemple cele săvîrșite pentru latini, sirieni, armeni, georgieni, egipteni, goți și slavi, iar canoanele Bisericii ortodoxe admiteau această activitate și nicidecum nu o stînjeneau. Numai trilinguismul latin interzicea acest fel de traduceri populare.

Localizarea inițierii traducerilor romîne în Moldova se orientează după argumentul, că astfel de inițieri nu se puteau înlăptui într-o regiune cu stăpînire dușmănoasă ortodoxiei și romînilor, cum era cazul Transilvaniei din sec. XIV., cînd stăpînitorii feudali au dispus în 1375 alungarea tuturor episcopilor de rit grecesc. În schimb într-un stat liber, ca Moldova, cu mitropolie recunoscută în 1386 (Rhallys-Potlis, *Syntagma canoanelor*, vol. 5, Atena 1855 p. 502), cu legături cu Macedonia prin Mușata, care acolo se numea „zîna cea frumoasă“ (3) și cu un Alexandru cel Bun, care dădea statului baze economice, — era firesc să se înceapă și

³ Aceasta cred că este originea Mușatei din Moldova, din macedoromîni refugiați, pe baza numelui, vezi la Capidan Th., *Macedoromîni*, 1942 p. 75 și Iordan I., *Nume de locuri din R. P. R.*, 1952 p. 87.

cu dezvoltarea unei suprastructuri culturale în care se îngloba și inițierea limbii românești în scris și pentru biserică. Rotacismul nu lipsea nici din Moldova, căci acolo era adus atît de descălătorii lui Dragoș, precum și de fugarii de mai târziu din Transilvania de nord.

Astfel această teorie, răzimată pe accentuarea realităților sociale, economice și istorice ale vremii, în legătură cu cerințele permanente ale populației credincioase, a fost numită: *teoria autohtonă*.

II.

Noua teorie autohtonă a trezit, firește, critica adepților vechilor teorii, care trebuiau să-și precizeze din nou pozițiile și să impute teoriei noi lipsurile ei. Cu această ocazie s-a accentuat *problema impulsului*, dacă inițierea românească stă sau nu sub influența unei propagande eterodoxe.

Istoricul N. Iorga răspundea, că el a admis numai impulsul husit, ca o intervenție din afară, pentru că din interior nu a constatat nici o „mișcare populară” în acest sens, încît teoria sa se reduce numai la „înriurintă”. Mai departe, N. Iorga se bucura, că teoria autohtonă respingea teoria catolicismului și a luteranismului, fără însă a putea răsturna teoria husitismului, deși arunca multă lumină asupra problemei (Revista istorică XXVIII, 1/12 1942).

Prof. Al. Rosetti, acceptînd oarecum critica teoriei catolicismului și a husitismului, deși socotea superflue cercetările prof. Șesan, din cauza propriilor sale cercetări, considera însă neatînsă teoria sa a luteranismului, fără a aduce însă în plus nici un argument (Cele mai vechi traduceri de cărți românești religioase, Revista istorică romînă XIV. 1, 1944; Melanges linguistiques, 1944 și Limba romînă din sec. XIII—XVI, 1956). Totodată însă preciza, că nu a pus inițierea cirilicei romîne și a primelor traduceri pe seama propagandei luterane, ci numai pe impulsul venit de la luterani.

La rîndul ei, teoria autohtonă a aflat și adepți, care au recunoscut originea primelor texte românești bisericești din sec. XV., pentru necesități interne, precum au fost prof. Ecat. Piscușescu, I. Lupaș, Șt. Ciobanu, N. Sulică, I. I. Nistor, N. Cartoian, D. Murărașu și alții. Cu această ocazie s-a tras concluzia, că textele bilingve slavo-romîne au servit chiar ca manuale de învățatură

pentru școlile domnești din mănăstiri, pe care le cunoaștem existând din vremea lui Mircea cel Bătrîn și Alexandru cel Bun.

Acceptând această apariție a scrisului românesc și din punct de vedere social, prof. S. Vonica și H. Stahl au ajuns la următoarea concluzie în: *Manual de sociologie*, 1946 p. 145: „ar fi cu totul greșit dacă am crede, că societatea românească nu există decât din momentul în care apar cele dintâi documente scrise referitoare la stat. Orice societate umană este o formă de viață, care nu are început propriu zis. Ea derivă întotdeauna din alte forme sociale anterioare. Așa încât atunci când cele dintâi documente ne arată existența unei societăți românești încheiate, în forma de stat, putem fi siguri că această societate avea în urma ei un lung trecut. Tot astfel limba română nu apare decât târziu în documente. Abia la anul 1521 avem cea dintâi scrisoare în limba românească. Faptul însă că limba română apare documentar abia la acea dată, este o dovadă că există cu mult mai înainte, căci o limbă ca și o societate nu se naște gata formată dintr-o zi pe alta, ci se formează printr-o lungă evoluție“.

Pentru aceste motive și prof. Rosetti a recunoscut, că de fapt trebuia să se fi scris românește întotdeauna, sporadic și pentru nevoi particulare, dar aceste texte s-au pierdut, iar alfabetul cirilic, așa cum a fost întrebuințat în sec. XVI., a fost aplicat la notarea sunetelor limbii române către sfârșitul sec. XIII și începutul sec. XIV și că el a fost rău adaptat pentru notarea sunetelor limbii române. Totuși în această limbă scrisă este morfologie, sintaxă și stilistică formată (*Istoria limbii române*, vol. 6, 1946 și *Limba română în sec. XIII—XVI*, 1956). Astfel era reactivată vechea concepție a prof. I. Bogdan din: *De la cine și când au împrumutat românii alfabetul cirilic*, Omagiu T. Maiorescu, 1900.

Explicarea acestei adaptări „rele“ a alfabetului cirilic la sunetele limbii române zace tocmai în împrejurarea că această operă inițiatore nu au săvârșit-o profesorii de filologie ai vremii, ci ea s-a desfășurat prin mănăstiri, care erau singurele centre de cultură din acea vreme a sec. XIV. și XV., unde se transcriau, se traduceau și mai târziu se întocmeau cărți religioase, unde se aflau biblioteci și școli de copişti și unde se manifestau capacitățile artistice și culturale populare (vezi *Manualul de istoria R. P. R.*, ed. 1952 p. 81, 136 s).

Cu drept cuvânt spune maestrul Mihai Sadoveanu, că „ctitorii limbii noastre bisericești erau acei sărmani truditori adormiți

în gropnițele mănăstirilor, ori sub cetinile cimitirelor de munte, iar alcătuirile lor au fost ca picături de izvor din care s-a adunat în curgerea anilor şuvoiul literaturii de creație, oglindind târîmuri, sate şi oameni care se străduiau cu amar să iasă la lumina unei vieți mai bune“ (Limba povestirilor, în Limba romînă 3, 1956 p. 9).

Pe linia acestui realism, Academia Republicii Populare Romîne a condamnat studierea limbii romîne prin metode cosmopolite de către lingviştii slugarnici Apusului şi a precizat, în şedința din aprilie 1951, că trebuie să se înceteze cu acest fel de teorii şi metode, aplicate istoriei şi literaturii romîne, care ignoră vădit rolul important al populației autohtone în producerea creațiilor literare şi artistice proprii. Insuşi academicianul P. Constantinescu-Iaşi a accentuat rolul acestui element autohton, cînd scrie în lucrarea sa: Relațiile culturale romîno-ruse, Bucureşti 1954 p. 65 că „statul moldovean nu a fost adus de-a gata din afară, ci s-a alcătuit în Moldova, din vechime, pe baza unei îndelungate dezvoltări sociale interne“. Deci asemenea s-a întîmplat şi cu limba şi cu scrisul romîn, constatăm noi.

Astfel teoria autohtonă se impune ca singura teorie realistă în chestiune.

III.

Incurajat de aceste amănunte şi principii, am continuat cu adîncirea teoriei mele, cu alte amănunte şi corectări, în cercetările: Filioque în Psaltirea Scheiana, Candela LV, R. Vîlcii 1945; Simbolul din Psaltirea Scheiana, Prinos Patriarhului Nicodim, 1946; Limba cultică la romîni, Institutul de istorie, Suceava 1946; Limba romînă în biserică, Telegraful Romîn 19/20, Sibiu 1954.

Cu privire la originalele slavone ale traducerilor romîne se impune acum concluzia prof. P. Constantinescu-Iaşi şi Al. Rosetti, că în Moldova circulau mai ales texte de tip ruso-novgorodean, iar în Muntenia şi Transilvania cele de tip slavo-sud-dunărean, anume bulgare şi sîrbe, de tip Resava. După aceste originale slavone deci s-ar putea mai bine determina locul probabil de inițiere al traducerilor romîneşti, fie înspre Moldova, fie înspre Transilvania şi Dunăre.

Ce priveşte teoria autohtonă, ea primeşte întărire prin citatul de la Dimitrie Cantemir, puţin observat de cercetători, din: Descrierea Moldovei, ed. M. Nicolescu, Bucureşti 1909, p. 267, unde la cap. 5 „Despre literele moldovenilor“ se precizează, că: mai

înainte de soborul de la Florența (1439) aveau moldovenii litere latinești, după pilda tuturor celorlalte popoare, a căror limbă încă este alcătuită din limba cea romană, iar apoi după aceea, unindu-să la acest sobor mitropolitul Moldovei cu latinii, diadohul sau Teoctist Bulgarul, diaconul lui Marcu Efesanul, pentru ca să lipsească aluatul latinilor de biserica moldovenilor, ca să ridice prilejul să nu poată ceti amăgiturile lor oamenii cei tineri, au îndemnat pe Domnul Alexandru cel Bun... ca numai pe oamenii cei ce aveau cugete străine de credința pravoslavnică, ci încă și literele latine să le lipsească din țara sa și să primească în locul lor pe cele slavone... dar fiindcă literile slavonești nu au fost de ajuns pentru rostul tuturor cuvintelor la moldoveni, pentru aceea au fost nevoiți ca să mai afle și alte litere, pricinuind cu aceasta limbii moldovenești mai multe litere decât la toate celelalte limbi, adică, 47“.

Din acest referat, în care observăm greșeala aducerii în același timp a lui Alexandru cel Bun (—1433) cu mitropolitul Teoctist (1451—), putem constata următoarele:

1. chiar pe vremea lui Alexandru se scriau în Moldova unele texte bisericești (în românește) și de fapt din această activitate cunoaștem Pravila lui Alexandru (ed. Longinescu, 1923), dascălia lui Moise Filosoful, pe la 1423, după cea a lui Grigore Țamblac, apoi pe copistul de la Neamț, din 1429, și activitatea cancelariei domnești (Grămadă N., Cancelaria domnească în Moldova, 1935), și chiar în Muntenia, pe vremea lui Mircea cel Bătrîn, sînt cunoscute în documente multe „romînisme“ (Academia R. P. R., op. cit. seria B, p. 277 s);

2. După sinodul de la Florența s-a încercat să se impună moldovenilor, prin unire, ceva din „aluatul latinilor“, și Grigore Ureche știa, că la Florența s-a iscat „mare zavistie și gîlceavă și neînțelegeri, de nu se pot vedea cu dragoste“ (Letopiseț, ed. Giurescu C., 1939 p. 15); Rămîne întrebarea: ce constituia în Moldova acest aluat al latinilor?

3. Mitropolitul Teoctist a dispus ca să se pună sunetele românești pe litere cirilice și că deci inițierea cirilicei romîne are o bază oficială, atunci;

4. această cirilică romînească avea multe semne în plus, de toate 47, și

5. acum încep să se dea moldovenilor texte bisericești în cirilica romînească. Prin urmare, în epoca lui Ștefan cel Mare și cu

grija mitr. Teoctist se înmulțesc, pe vremea înfloririi literaturii bisericești slavone, apărătoare consacrată a ortodoxiei, textele bisericești în românește. Dacă putem lăsa la o parte problema filigranului hîrtiei din Psaltirea Scheiană, pentru că însuși prof. Rosetti recunoaște, că este relativă determinarea unui codice numai pe bază de filigran (Limba română în sec. XIII—XVI, p. 57), atunci datarea anului din criptograma cu 1482, după Bianu, nu este deloc nepotrivită. Despre textele românești laice nici nu încapem îndoială că aveau circulație largă, dacă luăm în considerare documentele din 1464, 1482, din 1485, ciorna declarației lui Ștefan de la Colomea (cu regret pierdută), sau scrisorile lui Popa Bratu pentru negustorii de la Sibiu și Brașov; în aceea vreme activau și pisarii români Ion Dascălul cu frații Coste și Toate Popovci (1476—), diacul Teodor Merișescul (1492), copistul Paladie (1490) și alții. Scrisul acesta pentru nevoile curente și sociale nu putea să rămînă fără influență asupra „nevoilor bisericești în aceeași limbă.

Referatul lui Dimitrie Cantemir despre „aluatul latinilor” de care dorea mitr. Teoctist să-i ferească pe moldoveni se potrivește exact obligației moldovenilor „uniți” de a-și arăta această unire prin acceptarea unei învățături latine, și aceasta se face tocmai prin Simbolul atanasian, cu acel discret filioque. În orice caz, simbolul era un adaos. Dacă el provenea de la sinodul florentin, atunci a fost adus fie în originalul latin, fie în cel grecesc (vezi Șesan, Simbolul..., 1946 p. 233) de către delegații români protopopul Constantin și boierul Neagoe; dacă originalul era unguresc (cf. Rosetti, Limba română în sec. XIII—XVI, p. 199 notă), atunci el a ajuns în Moldova prin Ungaria și Transilvania. În ambele cazuri, între 1439 și 1450, Moldova se afla sub o puternică presiune politică catolică, exercitată atît de Polonia, cît și de Ioan Corvinul, care doreau să înglobeze Moldova „unită” lagărului apusean anti-turcesc. În aceeași vreme Moldova primise de la patriarhul filounionist de la Bizanț ca mitropolit pe „unitul” Ioachim de Agathopole, care trebuia, în fața presiunii statelor catolice vecine, Polonia și Ungaria, să admită un gest de unire, prin traducerea simbolului caracteristic. Astfel se înțelege și reacțiunea mitrop. Teoctist din 1451, de a-i feri pe moldoveni de acest aluat latin. (Lascaris M., Joachim métropolit de Moldavie, 1927).

Dacă este adevărat că Simbolul atanasian era folosit și de către luterani, care l-au preluat împreună cu psaltirea latină (cf.

Reinerth R., *Das Brevier der siebenbürg. Kirche*, Omagiu lui Fr. Teutsch, Sibiu 1931, p. 219 s), ca de acolo să treacă la Psaltirea românească, ca un adaos, după teoria prof. Rosetti, apoi nu este explicabilă introducerea simbolului, după originalul unguresc, la o psaltire românească, după originalul slavon, fără interes de propagandă, sau fără vreun scop. Că în luteranism filioque nu cuprindea nici un loc dogmatic deosebit se vede din corespondența patr. Ieremia II cu protestanții, în 1572. De aceea mai târziu, Psaltirea de la Voroneț și Psaltirea Hurmuzachi nici nu mai cuprind urmă de acest simbol.

În ambele cazuri de proveniență ale simbolului în românește, se dă dovadă, că pe la 1440 se putea realiza în Moldova o traducere în românește a unui text teologic — Simbolul atanasian. Deci cu atât mai mult se puteau înfăptui traduceri din cărțile de cult. Pentru aceeași vreme, din 1441, datează o carte scrisă pe pergamament cu alfabetul românesc, dar cuvintele nu le înțelegea nici un român din Țara Românească (Academia R. P. R., op. cit., seria B, 1, p. 108).

Spre aceeași concluzie converge și informația istoricului ceh V. Hanka, relatată de Episcopul Andrei Șaguna în istoria bisericii ortodoxe, vol. 2, 1860 p. 69, care în lucrarea sa: *Sazavomauskoe blagovestovanie Praga 1846* p. XVII notă, citează un izvor latin din sec. XVI—XVII, care spune așa: chiar în timpurile recente, ceea ce este de acum cam un secol și jumătate înainte, valahii Daciei au tradus liturgia slavă de rit grecesc, folosită mai înainte de ei, în limba lor, la care biserica mamă constantinopolitană sau a tăcut, sau s-a înțeles, precum se vede, sau nu a putut ști sau nu i s-a cerut voie". Acest referat privitor la valahii Daciei, care în concepția contemporană a lui Aeneas Silviu, papa Piu II (—1464) privea populația românească din regiunea carpatică (Cantemir, *Hronicul*, ed. Tocilescu 1901, p. 113s), nu se poate referi la Liturghierul lui Coresi din 1570, pentru că el nu vorbește de „tipărire”, ci de „traducere”, care firește s-a realizat mai înainte, atunci când s-au adăugat și notele tipiconale la Apostolul din Codicele Voronețean.

De altfel și umanistul dalmatin Nicolai Machinensis, diplomat la curtea regelui Matei Corvinul, contra căruia se aliase Ștefan cel Mare, în 1467, cu regele „husit” George din Podiebrady al cehilor, mărturisește, că românii foloseau în biserică limba „mizilor”, pe care unii cercetători o socoteau paleo-slavă. Dar însuși

istoricul bizantin Niceta Choniatul (—1206) preciza, că sub „mizi sînt de înțeles vlahii” (ed. Bonn, p. 482), prin urmare limba mizilor era de fapt limba vlahilor, adică romînească. Chiar și același dalmatin Machinensis recunoaște, că poporul vorbea „o limbă latină vulgară” (cf. Boldur Al., Politica externă a lui Ștefan cel Mare, 1945).

Iată deci informații, care converg spre atestarea existenței limbii romîne liturgice în sec XV.

În ce privește cirilica romînească, ea oferă multă variație. Cantemir indica 47 de litere. De fapt, în Codicele Voronețean se află numai 36 de litere. (după Sbiera), dintre care 16 sînt dubluri și cîteva semne specifice pentru sunetele romînești: ă, â, î și u. Chiar și sărăcia de vocabular vorbește pentru începuturi umile. Astfel în Psaltirea scheiană sînt folosite numai 1200 de cuvinte, pe cînd lexicul din frîntura de Apostol din Codicele Voronețean oferă mai mult, chiar 1470 de cuvinte. Inițiatorii au mlădiat limba pe cum puteau și după cum le era și educația, și astfel s-au introdus: săsisme, latinisme și ungurisme. De aceea și filologul rus Jacimirski putea constata că diecii scriau slavonește, dar gîndeau romînește, după cum le era știința (Bogdan, Diplomatica slavo-romînă în sec. XIV—XV, 1936).

Dacă totuși și pentru această inițiere prin impuls intern se mai cere și un *impuls extern*, apoi nici el nu a lipsit din cadrul vieții ortodoxe. Este îndeobște cunoscută renașterea religioasă pornită de la Muntele Athos, în forma teologiei isihaste, prezentată de sf. Grigore Palama (—1360). El a arătat că între cer și pămînt, între Dumnezeu și credincios nu este prăpastie, ci Dumnezeu încontinuu revarsă harurile sale peste om. Această definiție a produs o înflorire culturală religioasă, care s-a revărsat de la bizantini spre bulgari, sîrbi și ruși, producînd numeroase texte de cult, din sf. Scriptură, vieți de Sfinți, Acatiste și Sbornice. Deși cercetătorii noștri nu au dat atenție cuvenită acestei renașteri pentru noi, romînii, totuși am ajuns la concluzia, că nici romînii nu au rămas streini de această renaștere, care le sugera cu atît mai mult nevoia înțelegerii în limba poporului a învățaturii sf. Evangheliei. Și într-adevăr, pe pămînt romînesc au sosit solii acestei renașteri în persoana sf. Nicodim de la Tismana, care reorganizează în sensul isihasmului palamit viața monahală de la noi, ai cărui ucenici au întemeiat mănăstirea Prislopul din Transilvania și Neamțul din Moldova. A fost apoi mitropolitul Antim

al Severinului, din 1370, apoi logofătul Filotei de la Cozia, al lui Mircea cel Bătrîn, care a compus Pripeale-tropare la psalmii aleși de bizantinul Blemide și a căror traducere slavonă a ajuns în curînd în Rusia (Despre Filotei, Mitropolia Olteniei 1/3 și 11/12, 1954). Apoi au fost ucenicii patriarhului bulgar Eutimie, mare palamit și reformatorul ortografiei bulgare, care au ajuns pînă la Rădăuți; elemente palamite au ajuns și la stauropighia patriarhală de la mănăstirea Peri din Maramureș, în 1391; „dascălul Moldovei”, Grigore Țamblac, valah macedonean, era ucenicul patriarhului Eutimie și rudă cu sîrbul sf. Ciprian, mitropolit al Kievului — Moscovei, care a încercat, după inițiativa mitrop. sf. Alexei, să dea rușilor traducerea sf. Evanghelii în limba populară. Toți aceștia, cunoscuți și alții necunoscuți, vorbeau romînilor despre redeschiderea cerurilor și astfel și pe pămîntul romînesc s-a inaugurat renașterea religioasă, care i-a stimulat pe umilii călugări moldoveni, ardeleni și munteni să se însuflețească pentru limba proprie în biserică și înțelegerea povățuirilor bisericești (Șesan, La chute de Constantinopole, în Byzantino-slavica XIV, Praga 1953 și: Limba poporului în Biserică, Mitropolia Moldovei 3/4, 1956). Sub imboldul acestei renașteri, s-au ivit acele „picături de izvor”, după cuvîntul maestrului Sadoveanu, din care s-a alcătuit apoi șuvoiul literaturii romîne.

Slavonismul bisericesc dominant nu a încercat să înnăbușească aceste străduințe populare după limbă proprie în Biserică, ci el numai păzea Ortodoxia prin textele sale libere de orice eterodoxie. La el se afla întotdeauna refugiul în caz de dubiu sau neîncredere. Pentru acest respect față de autenticitatea ortodoxiei lui și a tradițiilor strălucite, slavonismul numai cu încetul putea fi înlocuit cu limba romînă, el însă menținîndu-se în corespondența oficială, încă un veac mai departe, pînă se înmulțesc documentele romînești.

Dar nici aceste manifestări culturale nu erau fără vechime. Astfel se constată, că originile baladei: Miorița coboară pînă în sec. XIV (cf. P. Constantinescu-Iași, Relații culturale, 1954, p. 73), și tot de atunci datează și bazele folclorului muzical specific romînesc, constatat apoi în patrimoniul cultural al valahilor imigrați în Moravia (Vyslouzil J., Despre muzica și cîntecul popular al valahilor din Moravia, rev. Muzica 11, 1956).

La această vechime a culturalității romînești se mai adaugă și informația din epistola papii Grigore IX către regele Ungariei

Bela IV, din 1234, prin care se recunoaște, că valahii ardeleni și cei carpatici aveau numeroși episcopi de rit grecesc și că la tainele acestora alergau chiar numeroși unguri și teutoni-sași (Academia R. P. R., Documente..., seria C, Transilvania, 1, 1952, p. 275). Iată deci că românii aveau în cultul lor astfel de elemente atrăgătoare, încât chiar unii din ritul latin preferau tainele ortodoxe. Firește că în cadrul acesta și limba populară îndeplinea un rol important.⁴ Iar pînă în aceea vreme, nici moldovenii și nici muntenii nu au învățat limba cuceritorilor slavi, cî aceștia au deprins limba localnicilor (Rosetti, Influența limbilor slave meridionale asupra limbii romîne, 1954 p. 20). Și e cunoscut faptul, că în 1185, pentru a potoli răscoala vlahilor și bulgarilor, împăratul Isaac Angelul a trimis către răsculați un preot, ca să-i potolească, vorbind „în limba vlahilor” (cf. Niceta Choniatul, ed. Bonn, p. 617).

Cu această ocazie se pune chestiunea introducerii slavonismului bisericesc la valahii transilvăneni. El putea să ajungă aici, fie cu ucenicii alungați din Moravia ai sf. Metodie, și e cunoscută prezența, pe la 890 în regiunea „Alpilor valahici” a lui Moznopon (Nistor, Cărțile liturgice..., 1945 p. 17), precum și influențele romînești asupra încreștinării ungarilor, (d. p. Crăciunul), sau s-a introdus în sec. XI—XII, în opoziție cu ritul latin al cuceritorilor.⁵

⁴ Despre aceasta ne convinge recenta lucrare a acad. C. I. Gulian, *Sensul vieții în folclorul românesc*, București 1957, în care autorul subliniază faptul realist, că folclorul în limba proprie romînească întruchipează de veacuri înțelepciunea poporului, a cărei caracteristică chiar de la început este dorul de viață, străduința creatoare și viziunea optimistă. Deci melancolia nu este metafizică, de pasivitate organică, căci tristețea se referă la stări sociale. Prin urmare din folclor se desprinde un alt argument pentru vitalitatea poporului de a crea valori culturale. Astfel e și cu introducerea limbii poporului nostru în biserică, de asemenea pe baza acestui dor de viață și optimism sănătos și realist. Aceasta cu atît mai mult, că poporul român nu este o „golătime spoită cu-n nimica de latinătate și nici o pleavă a marilor năvăliri”, cum își batjocorește neamul transfugul E. Cioran în: *Ispita de a exista*, Paris, cf. *Contemporanul* din 1 mai 1957.

⁵ În orice caz un rol deosebit de important pentru unitatea de conștiință, cultură, limbă și obiceiuri dintre românii ardeleni cu cei moldoveni și munteni l-a avut ținerea tradiționalelor „nedei”. De fapt, prof. Gh. Bîrsan și I. Conea arată, că aceste „nedei”, s-au conveniri populare, aveau caracter religios, social și economic și ele se țineau pe munți potriviți din Carpați, la care se adunau nu numai locuitorii din apropiere, ci și din depărtare. Sînt cunoscute pînă acum vreo 70 de locuri pentru nedei, începînd din munții Cernei și peste Vrancea pînă spre Rodna și Maramureș, și apoi prin Munții Apuseni. Cea mai veche nedee, atestată documentar, datează din 1337, ceea ce dovedește vechimea ei mult mai mare, care coboară pînă în timpul da-

Deci luînd în vedere realismul evoluției istorice, precum se vede din izvoarele indicate, se poate stabili următoarea desfășurare referitoare la introducerea limbii romîne în biserică: din sec. IX, apare grupul daco-slav creștin, care e numit cu numele de „valahi”; în sec. XIII, se constată urmele culturii romînești; începe inițierea cirilicii romînești și sub impulsul renașterii religioase și a strădaniei interne, din sec. XIV, în sec. XV apar texte bisericești, cu psaltire și apostol, activitate accentuată apoi prin măsura mitrop. Teoctist; iar în sec. XVI Coresi pune cununa, prin tipăriturile sale. Iar unitatea aceasta de cultură la romîni se datorește și tradiționalelor conveniri din Carpați, numite „nedei”.

Prof. Dr. M. ȘESAN

Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

cilor și astfel confirmă teza continuității romanilor. Nedeile se țineau în deosebi la marile praznice de peste an în una din zile, și anume fie la Sînzienne, la 24 iunie, fie de sf. Apostoli, la 29 iunie, fie în deosebi la sf. Ilie, la 20 iulie, fie de Sîntă Mărie Mică, la 8 septembrie. Firește că cu această ocazie se aduceau și noutățile de tot felul, între care erau și cele culturale, exprimate prin vreun manuscris slavon și romînesc, iar apoi și prin tipăriturile lui Coresi. Astfel se menținea și unitatea de limbă, populară și bisericească.

DESPRE CARACTERELE FUNDAMENTALE ALE MORALEI ORTODOXE

Ca în toate aspectele ei, și sub aspectul vieții morale, Ortodoxia prelungește peste veacuri în viața credincioșilor spiritul creștin autentic, așa cum l-a revelat Iisus Hristos și cum ni l-a transmis epoca Bisericii ecumenice. Ortodoxia nu e numai dreaptă credință, ci și dreaptă-trăire, nu e numai adevăr dogmatic, ci și viață morală autentic creștină. A învăța drept Adevărul și a face, a împreuna Adevărul și viața într-o unitate deplină, este ceea ce cere Mîntuitorul de la credincioși și ceea ce aceștia și năzuiesc să împlinească.

De aceea, cînd punem problema caracterelor fundamentale ale moralei ortodoxe, ne dăm seama de la început că acestea sînt însăși caracterele fundamentale ale moralei creștine, ale moralei întrupate în viața Bisericii creștine încă dintru începuturile ei. Tipul moral ortodox este tipul moral al Bisericii primare, tipul moral autentic creștin. Păstrînd neștirbită comoara dată de Mîntuitorul și fructificată de epoca patristică, Biserica Ortodoxă a păstrat neștirbit spiritul moral creștin, ferindu-l de o mulțime de devieri și răstălmăciri. De aceea viața și învățătura morală ortodoxă este în continuitate cu viața și învățătura morală cea dintru început: e același duh, care pulsează în viața credincioșilor din primele veacuri și în viața credincioșilor de azi! Fizionomia morală ortodoxă a rămas neschimbată: e cu adevărat Duhul lui Hristos, care plăsmuiește viața credincioșilor în toate vremurile.

Morala ortodoxă este, deci, morala creștină prin excelență, morala care a înnoit viața credincioșilor și o înnoește mereu în duhul și adevărul lui Hristos.

Aceasta e caracterizarea ei generală. Dacă identificarea moralei ortodoxe cu însăși morala creștină este evidentă, enumera-

rea caracteristicilor fundamentale ale ei nu e tot atît de simplă. Unii s-ar putea opri la cîteva virtuți principale, care constituie trăsături esențiale ale tipului moral ortodox, cum ar fi s. ex.: iubirea, bunătatea, smerenia ș. a. Alții s-ar referi la tendințe spirituale generale, ca: accentuarea elementului divin și contemplativ, îndreptarea spre transcendent, etc. Altor li s-ar părea mai edificatoare o expunere a principiilor morale ortodoxe, care ar fi însăși osatura vieții morale. Nu sîntem împotriva acestor prezentări ale problemei, căci fiecare își are justificarea sa și folosul său. Noi însă ne-am propus să evidențiem cîteva coordonate fundamentale ale moralei ortodoxe, care sînt liniile largi de dezvoltare ale vieții morale ortodoxe. Acestea le găsim în viața tuturor credincioșilor, de la începutul Bisericii pînă astăzi. Și de aceea le considerăm drept caracteristici fundamentale ale moralei ortodoxe. Ele pot fi concentrate în următoarele trei elemente, strîns legate întreolaltă: hristocentrismul, sobornicitatea și creșterea duhovnicească. În cele ce urmează ne mărginim la o scurtă prezentare a lor.

1. *Hristocentrismul*: — Există o concepție legalistă despre morală, frecventă mai ales în catolicism, care reduce morală la o sumă de legi sau porunci. Mîntuitorul ne-ar fi lăsat un număr de porunci, pe care trebuie să le împlinim. Atît și nimic mai mult. De aceea cînd pronunți termenul: „morală“, unii creștini se gîndesc îndată la „tablele legii“, adică la zece sau mai multe porunci, care spun ce „trebuie“ să facem și mai ales ce să nu facem. Acestea apar ca niște limite ale acțiunii, niște paznici severi ai vieții. De aici senzația că „morală“ cu legile ei aduce o constrîngere, limitează libertatea, răpind omului posibilitatea de a trăi viața în toată intensitatea sa. Această constrîngere zămislește în unele suflete nemulțumirea, chiar revolta, și „limita“, în loc să fie o frînă, devine un îndemn de a călca dincolo, de a evada. În alții morală legalistă duce la o acomodare formală, la o împlinire exterioară a legii, la conformitatea cu litera legii, fără ca sufletul să se fi schimbat cu ceva. Unii dintre aceștia pretind chiar, ca fariseii din vremea Mîntuitorului, că au împlinit toate poruncile și sînt drepti. De aici mîndria lor și judecata aspră, disprețuitoare, ce o aplică altora, „vameșilor și păcătoșilor“. Alți credincioși găsesc în legalism o autoliniștire: ei sînt mulțumiți că „n-au ucis, n-au desfrînat, n-au mințit“. Să depășească această morală a lui „nu“, a lui „n-am făcut“ — nu se gîndesc. Pe cînd

pentru cei cu adevărat rîvnitori, morala legalistă e un permanent chin al neîmplinirilor, pentru că viața niciodată nu poate fi turnată deplin în calapoadele legilor impersonale și pentru că „legea” nu poate da răspuns la toate întrebările vieții. De aici suferința unei conștiințe scrupuloase, care nu știe niciodată să se orienteze cu certitudine.

Morala legalistă nu poate transforma pe credincios, nu poate zămisli viața nouă, căci viața se naște din viață și duhul înnoitor izvorește din duh, nu din litera legii.

De fapt morala creștină nu este un cod de legi, o sumă de porunci. În orice caz, nu este numai aceasta și nici în primul rînd aceasta. Morala creștină este în primul rînd viață, viața noastră în Iisus Hristos. Deci în centrul moralei creștine nu stau „tablele legii”, ci stă Iisus Hristos. Hristocentrismul este caracterul esențial al moralei creștine, al moralei ortodoxe. În Hristos și prin Hristos această morală este duh de viață nouă, putere creatoare și înnoitoare. Ea e prelungirea sfîințeniei lui Hristos în viața credincioșilor.

Iată, pe scurt, cîteva aspecte ale hristocentrismului în viața morală ortodoxă.

În primul rînd, Iisus Hristos este întruparea și descoperirea desăvîrșită a moralei creștine. El este modelul moral suprem. Într-adevăr, Mîntuitorul pune ca ideal moral creștin desăvîrșirea lui Dumnezeu: „Fiți desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrșit este” (Mt. 5, 48). Dar, dacă morala legalistă apare mai mult ca limită și de aceea nu poate deștepta în om entuziasmul dăruirii totale, nici formularea unui ideal moral abstract nu este capabilă să trezească în toți acest entuziasm moral. E adevărat că desăvîrșirea Tatălui nu e un ideal abstract, ci e o realitate, care se arată a fi — în deosebi — iubire nemărginită. (Mt. 5, 45). Totuși Dumnezeu-Tatăl este nevăzut. Desăvîrșirea Lui are un caracter accentuat transcendent, deși se manifestă și în lume. Este, însă, un fapt constatat, că oamenii, în genere, spre a fi cuceriți de un ideal moral, spre a fi transformați și ridicați la o viață morală superioară, au nevoie de un model, de o personalitate morală, în care să vadă întrupat idealul respectiv în mod concret. Nimic nu cucerește, nu entuziasmează, nimic nu transformă, cu așa putere ca întîlnirea cu o personalitate morală excepțională, prin care idealul moral este viață, este duh, este putere. Viața morală cere cu necesitate întruparea idealului în

personalități. Vedem de aici cât de mult ea depășește nu numai perspectiva legalistă, ci și perspectiva idealului abstract.

Morala creștină împlinește această condiție necesară vieții morale. Ea are în persoana și viața lui Iisus Hristos întruparea neegalabilă a desăvârșirii divine, a idealului moral creștin. Desăvârșirea divină apare în chip și viață omenească. Iisus Hristos este Fiul lui Dumnezeu întrupat. De aceea cel ce vede pe Fiul, vede pe Tatăl; cel ce cunoaște pe Fiul cunoaște pe Tatăl (In. 12, 45; 14, 7, 9). Deci idealul desăvârșirii „așa cum Tatăl desăvârșit este” ia trup sub ochii noștri, se concretizează prin Celce a fost „om asemenea nouă” și a viețuit între noi ca un om. Aceasta este marea minune că Dumnezeu „trup s-a făcut și s-a sălășluit între noi”, „plin de har și de adevăr” (In. 1, 14).

Dar fiind „asemenea nouă”, El este totdeodată mai presus de toți oamenii. Dacă tot omul este păcătos, Iisus Hristos este om asemenea nouă, „afară de păcat” (Evr. 4, 15). Așadar în El strălucește lumina pură a sfințeniei, fără umbra nici unui păcat. Dacă tot omul are în sine elemente de egoism, Iisus Hristos este iubire fără de margini, iubire desinteresată pînă la jertfă. În El strălucește lumina pură a iubirii, fără umbra nici unui egoism. Dacă în tot omul există o oarecare mîndrie, Iisus Hristos este smerenie desăvârșită pînă la moartea pe cruce (Fil. 2, 7—8). În El găsim totalitatea virtuților, într-o formă pură, desăvârșită, lipsite de orice imperfecțiune.

El este sfințenia divină întrupată în viața omenească. Pe El îl vedem om desăvârșit și totuși mai presus decît om.

Astfel El este modelul desăvârșit, spre care privim ca spre un pisc de lumină și care ne cucerește cu frumusețea desăvârșirii Lui. Cine recunoaște în Iisus Hristos desăvârșirea morală, sfințenia absolută, acela se simte răpit de această sfințenie și se dăruiește Domnului cu toată ființa sa.

Mîntuitorul însuși se dă pe Sine ca model. El ne cheamă să mergem „după El”, lepădîndu-ne de noi înșine, să-i urmăm Lui (Mt. 10, 38; 16, 24). El ne spune: „Învățați de la Mine, că sînt blînd și smerit cu inima” (Mt. 11, 29), „căci pildă v-am dat, ca precum v-am făcut Eu și voi să faceți” (In. 13, 15). Dar nu numai în ce privește lepădarea de sine, blîndețea și smerenia ni se prezintă Iisus Hristos ca model, ca „pildă”, ci și în privința altor virtuți, și în deosebi în privința iubirii. Iubirea de aproapele nu este numai o poruncă, ci este întrupată în modelul desăvârșit al

persoanei și vieții lui Iisus Hristos. De aceea porunca Vechiului Testament: „să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuși” este desăvârșită, devenind o „poruncă nouă”, prin faptul că modelul iubirii este Iisus Hristos. „Să vă iubiți unii pe alții” nu este ceva vag, fără contur, ci are un chip concret: „așa cum v-am iubit Eu pe voi”. Vedeți cum v-am iubit Eu, cum am iubit Eu pe om, și așa — după pilda Mea — să vă iubiți și voi unii pe alții. Iubirea lui Iisus Hristos față de om devine modelul suprem, criteriul desăvârșit, al iubirii noastre față de semenii (In. 13, 34).

Acest îndemn al Mântuitorului l-au urmat întocmai Sfinții Apostoli. Ei se socotesc „imitatori” ai lui Hristos și cheamă pe credincioși să fie și ei „imitatorii” Lui: să iubim așa cum Hristos ne-a iubit, să iertăm așa cum Hristos a iertat, să slujim așa cum Hristos a slujit, să ne jertfim așa cum Hristos s-a jertfit, să fim smeriți așa cum Hristos s-a smerit, să fim sfinți așa cum Hristos sfânt a fost, etc. (cf. I. Cor. 11, 1; Ef. 5, 1—2; Col. 3, 13; Rom. 15, 2—3; Fil. 2, 5—8; I. In. 2, 6; 3, 7). Și credincioșii în toate timpurile au dat urmare chemării Mântuitorului, chemării Sfinților Apostoli: ei au văzut în Iisus Hristos modelul suprem, după care și-au orientat viața.

Iisus Hristos, modelul desăvârșit, strălucește de-a lungul veacurilor și atrage spre El pe toți credincioșii, care vor să devină asemenea Lui, să fie „imitatorii” Lui. La temelia vieții morale creștine, a tuturor elanurilor morale creștine și a tuturor realizărilor morale creștine, nu stau o sumă de porunci, sau un ideal moral abstract, ci stă persoana și viața lui Iisus Hristos, care este „pildă” tuturor credincioșilor până la sfârșitul veacurilor. De aceea morala creștină, morala ortodoxă, nu e legalism, ci viață, nu e literă ce omoară, ci duh „carele face viu”. Ea se adapă din izvorul veșnic viu al modelului desăvârșit: Iisus Hristos.

Dacă Iisus este modelul desăvârșit, El este și izvorul forțelor de realizare morală. Intr-adevăr, când vorbim de Iisus Hristos ca model, s-ar părea că-l prezentăm ca pe cineva, care a trăit cândva și ne-a lăsat chipul luminos al sfințeniei Sale, care cucește mereu alte suflete. În acest caz, noi, prin propriile noastre forțe morale, am duce lupta de a ne asemăna unui model, care a viețuit cu sute de ani înainte. Dar relația dintre credincios și Hristos nu se mărginește la aceasta. Pentru credincios Iisus Hristos este viu, El n-a fost înghițit de moarte, ci viază în veci și intră în comuniune cu noi. Între credincios și Iisus Hristos se stabilește

o relație personală atât de vie și de profundă, încât Hristos viază în el și el viază în Hristos: „(el) petrece în Mine și Eu în el” (In 6, 56). Aceasta însemnează că sfințenia lui Iisus nu ne stă numai în față ca un model de imitat, ci sfințenia aceasta se revarsă în noi și ne sfințește, ne „îmbracă în Hristos”. (Gal. 3, 27). Astfel sfințenia lui Hristos ne purifică de orice păcat, ne face „sfinți”, ne face o „creatură nouă”. Prin toate sfintele taine noi sîntem în comuniune, în relație personală cu Iisus Hristos și puterile Lui divine se revarsă în noi și ne transformă. Prin toate rugăciunile și faptele noastre cele bune noi adîncim aceeași comuniune cu Iisus Hristos, pătrunzîndu-ne tot mai mult de sfințenia Lui. Datorită acestei comuniuni cu Iisus Hristos, credinciosul se înnoește, primește forțe noi de realizare morală. Ceeace omenește este cu neputință, în Iisus Hristos devine cu putință. Asemănarea cu Hristos-modelul nu e posibilă numai prin puterile morale ale omului: ea e posibilă prin înnoirea acestor puteri în Iisus Hristos, prin colaborarea omului cu harul divin, cu Iisus Hristos, Celce sălășluiește în noi.

Așadar Iisus Hristos nu e ca o icoană din alte vremi, ale cărei trăsături morale să le întipărim pe pînza sufletului nostru, pe pînza vieții noastre (așa cum chipul Lui s-a imprimat pe mahrma sf. Veronica), ci este o persoană veșnic vie, izvor de puteri divine, prin care sîntem plămuiți după chipul Lui și putem crește spre statura desăvîșirii Lui.

Morala creștină este hristocentrică, pentru că Iisus Hristos este modelul suprem și izvorul permanent al forțelor morale pentru toți credincioșii, începînd cu Sfinții Apostoli și pînă la sfîrșitul veacurilor. Hristos stă în centrul moralei ortodoxe, ca pildă veșnică și ca duh de viață dătător. De aceea morala ortodoxă nu se limitează la împlinirea cîtorva porunci, ci este viață în Hristos, cu Hristos și pentru Hristos. Ea este viața lui Hristos prelungită peste veacuri în viața credincioșilor, e sfințenia lui Hristos întrupată mereu în „ucenicii” Lui.

2. *Sobornicitatea:* — Al doilea caracter fundamental al moralei ortodoxe este sobornicitatea. Aceasta este nedespărțită de hristocentrism. De fapt, hristocentrismul poate avea caracter individualist sau caracter sobornicesc (comunitar). Astfel, în concepția protestantă se pune accentul pe individ, nu pe comunitate: fiecare credincios intră singur în relație cu Iisus Hristos. Relația cu Hristos apare ca o relație între două persoane „izolate” de ce-

lelalte persoane: e o relație pur individuală. Iisus Hristos s-ar reflecta în fiecare credincios în mod izolat, așa cum lumina soarelui se răsfrânge în diferite cristale, care n-au nici o legătură între ele. O atare perspectivă deviază în mod firesc de la hristocentrism la egocentrism, adică în loc să-i formeze pe credincioși după chipul lui Hristos, plăsmuiește chipul lui Hristos după înțelegerea credinciosului. De la hristoformizarea omului se ajunge la „omenizarea” lui Hristos. Peste liniile chipului lui Hristos se suprapun liniile chipului fiecărui credincios. Aceasta explică multiplele înțelegeri ale lui Iisus în sînul protestantismului, de la Iisus Fiul lui Dumnezeu întrupat, la Iisus reformatorul religios-moral sau visătorul eshatologic. Cu adevărat, datorită individualismului anarhic, „s-a împărțit Hristos”.

Tot perspectiva individualistă stă și la temelia catolicismului, însă în sens opus. Dacă protestantismul promovează individualismul anarhic, catolicismul promovează individualismul monarhic (imperial) sub forma papocentrismului. Nu fiecare credincios în parte intră în relație cu Hristos, ci Hristos are ca locțiitor pe papa, a cărui interpretare este absolut normativă pentru toți credincioșii, pentru întreaga Biserică. Chipul lui Hristos, așa cum îl înțelege unul singur (papa), este absolutizat și impus tuturor. Dacă te supui papii ai pe Hristos. Hristocentrismul devine astfel papocentrism, adică ascultare absolută de unul singur, care concentrează în sine totul. Nu numai Hristos e cap Bisericii, ci și papa. Biserica este deci „trup” nu numai față de Hristos, ci și față de papa. Asemeni unui monarh absolut, investit cu puteri divine, el stăpînește Biserica și o conduce în mod infailibil. Acest absolutism papal — expresie a concepției romane despre împărași — a dus la devieri de la creștinismul autentic, nu numai de natură dogmatică, ci și în domeniul moral. El este izvorul legalismului, cazuismului, probabilismului, formalismului moralei catolice, tot atîtea devieri de la morala creștină. Peste trăsăturile chipului lui Hristos se suprapun trăsăturile cezarului roman.

Față de aceste două forme ale hristocentrismului individualist, care fărâmițează pe Hristos sau îl cezarizează, adăogînd la trăsăturile chipului Lui linii egocentrice sau papiste, Ortodoxia pune hristocentrismul-sobornicesc (sau comunitar). Acesta este corespunzător Sf. Scripturi și spiritului Bisericii ecumenice a primelor veacuri creștine. Aici raportul nu mai este: Hristos-credinciosul sau Hristos-papa, ci este: Hristos-Biserica. Intr-adevăr Mîntuitorul n-a venit în lume ca să rămînă singur, sau ca să mîn-

tuiască pe câțiva ucenici, sau ca să-și desfășoare lucrarea prin unul singur. El a venit în lume, ca să mîntuiască lumea, să înnoiască lumea. El este rădăcina cea nouă, Adam cel nou, din care vlăstărește o omenire nouă, pătrunsă, transformată de duhul Lui. El este trunchiul, din care se dezvoltă copacul cel nou, cu ramurile, frunzele, florile și fructele lui, copac care viază prin sevele duhului lui Hristos; El este capul, care-și plămăiește un „trup”, în care pulsează viața Lui și care este „înruparea” duhului Lui. Hristos este „capul” pentru că El este viața și unitatea Bisericii, izvorul harului divin, ce însuflețește Biserica, conducătorul și forța de creștere și desăvîrșire a Bisericii; iar Biserica este „trupul lui Hristos” pentru că Hristos viază într-însa și Duhul lui Hristos este „sufletul” Ei. Biserica este astfel continuarea „înrupării” lui Hristos în lume. După sf. Chiril al Alexandriei la început (în Betleem) avem o înrupare personală a Logosului, iar în Biserică avem o înrupare colectivă a Lui, întrucît El se sălășluiește în noi și ne unește într-un singur trup. (Adv. Nest. IV. P. G. LXXVI, 193). Chipul lui Hristos este viu, nefalsificat în Biserica Sa.

Capul și trupul una sînt, așa și Hristos și Biserica sînt de nedespărțit. Biserica fără Hristos este moartă, căci Hristos este viața Ei; Hristos fără Biserică este nedeplin, căci Biserica este „împlinirea” lui Hristos (Ef. 1, 22—23; Col. 2, 19). Energiile divine se revarsă din Iisus Hristos în Biserică și astfel duhul lui Hristos se „înrupă”, își extinde lucrarea în lume. Biserica este o omenire, pătrunsă și transformată de duhul lui Hristos. Cum, și în Hristos și în Biserică, e acelaș duh, duhul lui Hristos, putem spune că e „un Hristos”, unitatea dintre „cap” și „trup” fiind indestructibilă. Înțelegem astfel cuvintele sf. Ciprian: „Hristosul întreg nu e numai capul, ci și trupul”. „Capul și trupul fac un om. Cine e capul? — Celce s-a născut din Fecioara Maria. Cine e trupul Lui? — Mireasa Lui, adică Biserica... și Tatăl a voit ca aceștia doi să constituie un singur om: Hristos-Dumnezeu și Biserica” (Sermo XLV, P. L. XXXVI, 265—266; Sermo I-Ib. 693). Din această unitate între Hristos și Biserică rezultă în mod clar condamnarea individualismului, întrucît credinciosul, care e în relație cu Hristos e totdeodată în relație cu Biserica — și întrucît Hristos în deplinătatea Sa este în Biserică, nu în un singur mădular al Bisericii (papa), și întrucît Hristos este singurul „cap” al Bisericii, care este „trupul” Lui. Din primul moment al existenței sale creștine — de la botez — credinciosul este concomitent în Hristos și în Biserică, în relație cu Hristos și cu Biserica, și

creșterea și desăvârșirea lui se continuă mereu în Hristos și în Biserică. El este „mădular” al Bisericii și deci în legătură cu „capul” și cu „trupul”, al cărui „mădular” este. A fi în Hristos și a fi în Biserică sînt relații atît de nedespărțite încît una fără alta nu se pot concepe: celce e în Biserică e și în Hristos și celce e în Hristos e și în Biserică. De aceea, celce se botează se „îmbracă în Hristos”, dar devine și membru al Bisericii, celce se cuminecă se unește cu Hristos, dar se unește și cu frații săi, cu care constituie „un trup”. Individualismul este exclus: hristocentrismul este unit indisolubil cu sobornicitatea, pentrucă Hristos-capul — și Biserica-trupul constituie „un om”, „un Hristos”.

Sobornicitatea constă deci, în faptul că credinciosul nu e un izolat, ci e de la început „membru” al Bisericii (al comunității bisericești). El face parte dintr-un „trup”, dintr-un organism, dintr-un întreg, e *solidar cu întregul și cu celelalte „membre” ale acestui întreg*. El este integrat în comunitatea bisericească și, pătruns de viața ei, participă la propășirea ei. În relație cu Hristos, el e totdeodată în relație cu Biserica, al cărei „membru” este.

Din punct de vedere moral credinciosul — în primul rînd — se știe — „mădular” al Bisericii, parte a unui întreg. Biserica e „mama” lui duhovnicească: în el pulsează duhul Bisericii, și viața și dezvoltarea lui e condiționată de măsura în care el este un mădular viu al Bisericii. Biserica prin harul lui Hristos, îl naște la viața cea nouă, îl călăuzește, îl hrănește duhovnicește, îi oferă toate mijloacele necesare desăvârșirii. Ea e mediul haric necesar desăvârșirii lui duhovnicești. De aceea, dîndu-și seama de ceiace este Biserica pentru el, credinciosul trebuie să stea în slujba Bisericii. Desigur, prin însuși faptul că el se perfecționează, credinciosul aduce o contribuție la progresul Bisericii. Precum orice progres al Bisericii este spre folosul credinciosului, tot așa orice progres al credinciosului este și spre folosul Bisericii. Dar afară de această contribuție, el trebuie să se identifice cu Biserica și cu viața Ei, punîndu-se în slujba propășirii „trupului” întreg. „Sînt multe mădulare — zice Sf. Ap. Pavel — și un singur trup” (I Cor. 12, 20). Toate mădularele fac parte din trup, au viață pentrucă fac parte din trup, și toate împlinesc o slujbă în trup, toate sînt de folos trupului întreg. Fiecare are darul său: unii sînt apostoli, alții prooroci; unii sînt învățători, alții miluitori, și adesea „mădularele socotite a fi mai slabe, sînt mai trebuincioase”. Aceste mădulare, cu daruri variate, sînt „spre zidirea Bisericii”, rostul

lor este ca să se „zidească Biserica” (I Cor. 12, 22. 28—30; 14, 4, 12). De aceea mai presus de toate darurile este iubirea. Iubirea dăruiește întreaga noastră ființă binelui comun, ne pune în slujba Bisericii.

Deci, primul aspect al sobornicității este *încadrarea în întreg*, în marea comunitate, prin care viem și pentru care viem, slujirea Bisericii.

Al doilea aspect al sobornicității este relația de iubire cu celelalte „mădulare” ale Bisericii. Intrucît toți credincioșii sînt mădulare ale Bisericii între ei există o unitate și o interdependență. Că „nu poate ochiul să zică mîinii: n-am trebuință de tine, sau capul picioarelor: n-am trebuință de voi”. Ci voia lui Dumnezeu este „ca să nu fie dezbinare în trup, ci să se îngrijească mădularele la fel unul de altul. Și fie de pătîmește un mădular pătînesc toate mădularele împreună cu el; fie de se cinstește un mădular se bucură toate mădularele împreună cu el” (I Cor. 12, 21, 24—26). E vorba, deci, de o completare reciprocă și de o solidaritate între mădulare. Nimeni nu mai este izolat, ci e în solidaritate cu ceilalți; nimeni nu-și mai e suficient sieși, ci are nevoie de ajutorul și dragostea celorlalți; nimeni nu se îngrijește numai de sine, ci are grija și de ceilalți; nimeni nu e răspunzător numai pentru sine, ci și pentru ceilalți. Bucuria unuia este și a celorlalți; întristarea unuia este și a celorlalți, biruința unuia este și a fraților lui; căderea unuia îndurerează și pe ceilalți. Așa purtăm sarcinile unul altuia, ne sprijinim unul pe altul pe calea mîntuirii (Gal. 6, 2; Ef. 4, 25). Ceiace este al meu este și al fratelui meu și ceea ce îi aparține lui este și al meu. Și tot ce fac pentru fratele meu este și spre binele meu și tot ce face el pentru mine este și spre binele lui. Toate sînt comune, și orice cîștig al unuia aparține tuturor, precum orice scădere a unuia tulbură pe toți.

Cele două aspecte ale sobornicității (relația cu întregul și relația dintre mădulare în cadrele întregului) se interpătrund, căci orice slujire adusă întregului este și spre binele membrilor, precum orice sprijin dat membrilor este și spre binele întregului. Există o legătură strînsă între progresul Bisericii și progresul membrilor Ei. De fapt Biserica va ajunge la desăvîrșire, cînd toate membrele Ei vor fi ajuns desăvîrșirea. Dacă, deci, Biserica oferă membrilor Ei forțe spirituale necesare progresului, lupta de desăvîrșire morală a membrilor este condiția progresului moral al Bisericii.

✓ Rezultă din cele expuse, că morala ortodoxă este hristocentrică și sobornicească, ea se temeinicește pe unirea cu Hristos și cu Biserica, ea e viață în Hristos și în Biserică.

3. *Creșterea duhovnicească*: S-ar părea că, în cadrul acestui hristocentrism-sobornicesc, persoana nu mai are nici un loc, sau are un loc neînsemnat. Contrar acestei impresii, putem spune că aici este cadrul cel mai potrivit de creștere duhovnicească, de formare a personalităților morale creștine, pe cînd morala legalistă nu este favorabilă dezvoltării personalităților morale.

Intr-adevăr reducerea moralei la un număr de porunci, date de Mîntuitorul, pe care le împlinești, duce la fariseism, adică la tendința de a fi „împlinatori ai legii”. Aceste legi sînt cadre, în care se toarnă viața, care însă nu dau putere, nu dau viață, nu pot duce la creșterea vieții (decît foarte limitat). Idealul „împlinatorilor legii” — este izvorul formalismului: fariseii spălau vasul pe din afară, fiind dreți în cele exterioare, avînd comportare după lege, dar înlăuntru fiind plini de răutate. Înlocuirea lui Hristos cu poruncile Lui, naște legalismul, iar legalismul naște formalismul, iar formalismul nu poate zămisi personalități, ci numai fanatici ai formei și orgolioși ai unei „dreptăți” aparente. Acesta este rezultatul interpretării hristocentrismului în sens legalist.

Aceleași roade le aduce înlocuirea sobornicității cu disciplina externă, unitară a unei monarhii bisericești absolute. Accentul cade pe Biserică — organizație vizibilă și pe supunerea oarbă față de papa. În felul acesta se formează soldați disciplinați, fanatici ai papismului, dar nu personalități creștine. Acest sistem mutilează personalitatea, nu o desăvîrșește, turnîndu-o în forme prestabilite.

Iar creșterea în atmosfera individualismului — anarhic, fără încadrarea în Biserică, naște sbuciumul permanent al unor persoane, care nu-și găsesc echilibrul și se lasă stăpînite de diferite tendințe individuale.

Numai credinciosul, care viază în Hristos și în Biserică, are condițiile necesare să crească duhovnicește pînă la înălțimea unei personalități morale creștine. Am zis: să crească duhovnicește, pentru că morala creștină pune accentul pe transformarea lăuntrică, pe sporirea forțelor spirituale, personalitatea caracterizîndu-se printr-o bogăție spirituală deosebită. Această transformare lăuntrică și creștere în duh nu e posibilă prin legalism sau prin disciplină exterioară. Ea e posibilă numai prin comuniune cu Iisus

Hristos și prin comuniunea cu toți cu care una sîntem în Iisus Hristos, adică prin hristocentrism și sobornicitate. De aici accentul pe iubire, prin care ne unim cu Hristos și cu Biserica, cu frații noștri.

Iubirea ne unește cu Hristos. Ea realizează o așa unitate între noi și Hristos, încît El este în noi și noi în El, încît devenim „un duh“ cu El.

Această unitate însă nu e dizolvarea noastră în Hristos, ci menținîndu-se distincția dintre noi și Hristos — sîntem pătrunși de sfințenia Lui, sîntem transfigurați de lumina Lui, sîntem desăvîrșiți prin duhul Lui. Trăsăturile morale ale lui Iisus Hristos se întipăresc în făptura noastră și noi devenim din ce în ce mai mult asemenea lui Iisus Hristos. Duhul Lui viază în noi și ne dă „forma“ lui Hristos. Sfințenia lui Hristos se întrupează în persoana și viața noastră. Și așa cum florile cresc minunate sub lumina și căldura soarelui, așa crește și se desăvîrșește propria noastră personalitate morală sub lumina și căldura iubirii lui Hristos. Marile personalități morale ale creștinătății s-au dezvoltat și au lucrat în duhul lui Hristos, dar păstrîndu-și specificul propriu și acționînd în împrejurări deosebite. În ele se simte prezența și lucrarea lui Hristos, dar tocmai de aceea și prezența și lucrarea unei personalități specifice. În Iisus Hristos persoana nu e nimicită, ci înflorește într-o frumusețe negrăită pînă la desăvîrșire, se îmbogățește cu energii spirituale nebănuite. Și totuși, oricît am progresa pe calea desăvîrșirii în Hristos, niciodată nu vom ajunge la înălțimea sfințeniei Lui. De aceea creșterea duhovnicească este fără hotar: ea e neconținut progres, căci idealul ei este atingerea desăvîrșirii inaccesibile, întrupată în Iisus Hristos.

Tot iubirea ne unește cu Biserica, cu semenii noștri. Celce iubește pe Hristos, iubește și Biserica Sa; Celce iubește pe Hristos, iubește și pe aproapele. Iubirea de Hristos ne deschide sufletul către comuniunea cu toți și toate. El îmbrățișează lumea întreagă. Astfel sufletul se integrează în marea comunitate a celor ce sînt una în Hristos. Și dăruindu-ne Bisericii și semenilor, ne îmbogățim cu noi frumuseți spirituale, se revarsă în noi alte forțe morale și creștem în duh, ne desăvîrșim. Trăirea în comunitate, trăirea în comuniune cu semenii, nu nimicește propria persoană, ci o lărgeste, o dezvoltă și o înalță spre culmile desăvîrșirii. Nu înaintăm singuri, izolați, spre desăvîrșire, ci împreună cu Biserica, împreună cu ceilalți, sprijinindu-ne unii pe alții, pentruca

printr-un efort comun să biruim toate piedecile și să ne împodobim cu toate virtuțile. Biserica ne pătrunde din ce în ce mai mult de duhul lui Hristos, pentruca în toate membrele Ei să strălucească Hristos. Ținta este ca „Hristos să fie totul în toate“.

Astfel, unit cu Hristos, unit cu Biserica, cu semenii săi, credinciosul crește duhovnicește, devenind din ce în ce mai asemenea lui Hristos și din ce în ce mai mult un mădular viu al Bisericii. El devine o personalitate morală creștină, care își trage sevele din Hristos și Biserică și care rodește prin neconținută colaborare cu Hristos și Biserica.

Dacă accentuăm creșterea duhovnicească, prin aceasta nu excludem „faptele“, acțiunea externă. Faptele, însă, trebuie să fie roada, expresia înnoirii lăuntrice, manifestarea duhului. Ele trebuie totdeauna să stea în slujba acestei înnoiri. De aceea morala ortodoxă atrage atenția că oricâte fapte bune ai săvârși, dacă nu izvorăsc din iubire și dacă n-au ca scop creșterea în iubire, (transformarea lăuntrică) ele își pierd valoarea. Ele au valoare în măsura în care sînt însuflețite de iubire și zămislesc iubire. În acest sens înțelegem și rostul poruncilor. Dacă am condamnat legalismul, pentrucă reduce morala creștină la porunci, n-am condamnat poruncile însăși. Poruncile au însemnătatea lor; ele sînt manifestări ale iubirii. Celce iubește pe Hristos, poruncile Lui împlinește și celce iubește pe semenul său împlinește toată legea, că nu-i face răul, ci numai binele. Iar împlinirea poruncilor din iubire are ca urmare creșterea în iubire. Căci în formarea personalității morale creștine nu e vorba de orice fel de iubire, ci de iubirea lui Hristos, de iubirea după asemănarea lui Hristos, deci de o anumită iubire. O iubire spirituală, o iubire pură, o iubire jertfelnică, o iubire care împlinește poruncile Domnului. Dar acum poruncile nu mai apar ca simple limitări ale vieții, ci ca manifestări ale vieții celei noi, care s-a sălăsluit în credincios, ca expresii ale duhului de viață în Hristos Iisus.

Se înțelege că această creștere duhovnicească nu se întîmplă de la sine, în mod spontan. Ea cere angajarea tuturor forțelor credinciosului în lupta împotriva păcatului și pentru asemănarea cu Hristos. În Iisus Hristos, în Biserică, am devenit creatură nouă. Avem în noi toate forțele necesare cuceririi desăvîșirii morale. Colaborînd în mod consecvent cu Hristos, cu Biserica, ducînd lupta cea bună, ajungem să biruim uneltirile răului și progresăm în virtute. Creșterea duhovnicească este rezultatul colaborării ne-

conținute cu Iisus Hristos, cu Biserica. Nu ne desăvîrșim singuri, ci în Hristos și în Biserică, dar spre a ne desăvîrși trebuie să punem în lucrare și toată puterea noastră.

Din aceste scurte considerații, înțelegem că dezvoltarea morală a credinciosului nu este nici pe linia automatizării, prin turnarea lui în anumite forme externe, nici pe linia desorientării individualiste, ci pe linia creșterii duhovnicești în Hristos și în Biserică. Prin această creștere duhovnicească, Hristos ia chip în credincios, Biserica, cu membrele ei se desăvîrșește, și credinciosul însuși devine o personalitate morală creștină, izvoritoare de viață nouă.

*

4. *Concluzii:* Morala ortodoxă este morala creștină autentică. De aceea ea nu e morală legalistă, asemeni moralei fariseilor, pe care-i biciuia Mîntuitorul, ci e morală duhovnicească. Ea nu vrea să spele întîi „vasul” pe dinafară, lăsîndu-l înlăuntru plin de întinăciune, ci curăță mai întîi vasul pe dinlăuntru, că din o inimă înnoită ies gînduri, cuvinte și acțiuni bune. Ea nu caută să încadreze exterior pe credincios în anumite „legi”, să-l disciplineze formal, ci îl pătrunde de un duh nou, duhul vieții lui Hristos, duhul Bisericii, îl transformă prin puterea acestui duh și îl face membru viu al Bisericii. Ea pune accent pe creșterea duhovnicească în Hristos și în Biserică. De aceea e *hristocentrică* și *sobornicească*.

Aceasta nu însemnează a exclude „legea” din viața morală. Insași iubirea este „legea” fundamentală, pe care o recunoaștem. Dar aceasta este legea duhului de viață în Iisus Hristos. Iar în ce privește „poruncile”, cum sînt cele 10 porunci, ș. a., acestea sînt prețuite ca manifestări ale iubirii, ale duhului înnoit, căci celce iubește, celce viază, în Hristos și în Biserică acela împlinește „poruncile” nu numai de formă, ci în mod real, acela nu va face rău aproapelui, ci bine. Poruncile nu mai sînt ca o limită externă, ci ele sînt scrise în inima celui înduhovnicit și împlinirea lor e ceva firesc, nu o constrîngere.

De aceea educația morală a credincioșilor nu se poate reduce la așa zisa „moralizare”, care constă numai în critică și mustrare, în prezentarea a ce să faci și mai ales a ce să nu faci, sub sancțiune severă, ci ea se bazează pe însuflețirea pentru idealul moral creștin, pe trezirea și întărirea dragostei față de Mîntuitorul, față de sfinți, față de Biserică, față de semenii și față de

orice creatură. *A iubi pe Iisus Hristos și în Iisus Hristos, întreaga creatură — aceasta este esențialul.* Celce a devenit iubire de Dumnezeu și de creatură, acela va face voia lui Dumnezeu, va împlini poruncile Lui și va contribui nu numai la propria desăvârșire, ci și la propășirea semenilor săi, a patriei sale, a omenirii întregi. Aceasta ne-o mărturisesc primele veacuri creștine și întreaga viață istorică a Ortodoxiei: marea forță a moralei ortodoxe este duhul cel nou de viață în Hristos și în Biserică, pentruca în toți și toate să vieze Hristos și toți să fie asemenea lui Hristos.

Ierom. Dr. NICOLAE MLADIN
Profesor la Institutul Teologic Universitar
Sibiu

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

VECHIUL TESTAMENT CA IZVOR OMILETIC^{*)}

a) Necesitatea Vechiului Testament pentru viața religio-morală normală a credincioșilor.

Dacă ne uităm bine constatăm că aproape întregul conținut doctrinal și moral al Noului Legământ e esențial legat de lumea de cugetări și idealuri a Vechiului Testament. Numeroase învățături de temelie din sistemul dogmatic creștin, precum și atâtea din normele curente de conduită individuală și socială a credincioșilor, își au izvorul în revelația vechitestamentară. Așa se face că Iisus și Apostolii nici nu mai vorbesc despre unele învățături, sau le amintesc numai pe scurt, deși pentru înțelegerea soliei lor, ele sînt fundamentale.⁵⁶ Așa e de ex., învățătura despre existența unui singur Dumnezeu, pe care o găsim expusă, în mod limpede, pentru prima dată în Vechiul Legământ. Cultul lui Jahve a fost de la început superior tuturor cultelor antice.⁵⁷ În timp ce credincioșii altor popoare din vremurile acelea erau stăpîniți de credințe polidemoniste, politeiste și dualiste, scrierile Vechiului Așezământ ne arată că poporul iudeu mărturisea învățătura monoteistă. Credința într-un singur Dumnezeu e prezentă în toate scrierile Vechiului Testament și ea constituie principalul fapt care dă acelor coeziune, unitate și înțeles.

Conceput ca ființă spirituală, Dumnezeu e înfățișat mai ales ca ființă atotputernică, sfîntă și dreaptă, la care se adaugă îndurarea.

Atotputernicia și-o manifestă mai ales prin actul creației. Lumea întreagă, văzută și nevăzută, a fost creată de Dumnezeu, continuînd să rămînă și după creație sub purtarea lui de grijă.

^{*)} Vezi nr. 5—8 mai-august 1957, p. 504—521.

⁵⁶ H. Schreiner, *Das Alte Testament in der Verkündigung*, Schwerin (Meckl.), 1937, p. 31.

⁵⁷ L. Denefeld, *Le Judaïsme biblique*, Paris, 1925, p. 80.

De o purtare de grijă deosebită se bucura poporul evreu, dar Jahve nu e numai Dumnezeu iudeilor, ci și al celorlalte popoare. E adevărat că uneori iudeii îl considerau pe Jahve mai mult ca pe un Dumnezeu al lor, național, dar profeții știură a ține în echilibru asemenea tendință, afirmând cu tărie că puterea lui Jahve nu se sfârșește la confiniile etnice ale poporului iudeu, ci le depășește, cuprinzând sub ocrotirea Sa toate neamurile pământului. Ei propovăduiau că Jahve e Dumnezeu național, dar în același timp, vesteau și puterea Lui de ocrotitor real al tuturor popoarelor lumii.⁵⁸ Depășind hotarele particularismului îngust și egoist, profeții deschiseseră drum larg ideii luminoase a universalismului monoteist.

Insușirea sfințeniei lui Dumnezeu, Vechiul Testament o reliefează pe de o parte prin distanța pe care Acela o pune între sine și credincioși (Ex. 3, 5), pe de alta, prin faptul că pretinde cu strășnicie închinătorilor ca, în îndatoririle lor religioase să nu se limiteze exclusiv la aducerea unor jertfe externe, ci să facă practic dovada voinței de a trăi în acord cu poruncile morale. „Urît-am, disprețuit-am prăznuirile voastre, zice Dumnezeu prin rostul proorocului Amos, și nu simt nici o plăcere pentru sărbătorile voastre. Când îmi veți aduce arderi de tot și prinoase nu le voi binevoi și la jertfele de mîntuire grase ale voastre nu-mi voi pleca ochii. Depărtează de mine zgomotul cîntecelor tale, căci nu am plăcere să ascult cîntarea alăutelor tale! Și judecata se va năpusti ca apa și dreptatea ca un șuvoi furios“ (5; 21, 24; cf. și Ierem. 6, 19—20; Isaia 1, 11, 14—15, 17; Osea 6, 6).

Jahve e sfînt și pretinde închinătorilor să ducă și ei o viață sfîntă. „Să-mi fiți popor sfînt“ (Ex. 22, 31). „Că eu Domnul Dumnezeu vostru sînt“ (Lev. 11, 44). Abaterile de la lege, de la dreptate, apoi idolatria, adulterul, minciuna, uciderile, sînt arse cu fierul roșu al mîniei și pedepselor aspre, dar drepte. „Ascultă, pămîntule: Iată voi aduce asupra poporului acestuia prăpăd ... că n-au ascultat cuvintele mele și legea mea au lepădat-o ... Voi furați, ucideți și faceți adulter; jurați mincinos, tămîieți pe Baal, și umblați după alți dumnezei De aceea, vă voi lepăda de la fața mea...“, și mînia mea se va revărsa „asupra locului acestuia, asupra oamenilor și dobitoacelor, asupra copacilor, țarinii și rodurilor pămîntului, și se vor aprinde și nu se vor mai

⁵⁸ F. Charles Jean, Jérémie, Paris, 1913, p. 42.

stinge“ (Ierem. 6, 19; 7, 9, 14—15, 20; Iezechiil 5, 5 sq.). Cultul exterior n-are înțeles și nu are preț înaintea lui Dumnezeu, dacă nu e asociat cu o inimă curată și cu o voință de viață corespunzătoare. Jahve nu vrea jertfe, ci pe credincioși, încrederea, iubirea, faptele lor, ca expresie a inimii și voinții lor curate. Sfințenia Sa, Jahve voiește s-o vadă mărturisită de către credincioși nu simbolic prin jertfe materiale, ci direct, prin însăși viața lor. Și lucrul acesta îl voiește nu numai de la poporul evreu, dar de la toate popoarele. El este „Judecătorul a tot pământul“ (Gen. 18, 25; Ps. 7, 9), care pedepsește aspru abaterile de la legea sfințeniei și a dreptății. „Vai de cei ce fac legi nedrepte și de cei ce scriu hotărâri silnice ca să depărteze pe cei slabi de judecată și să răpească dreptatea sărmanilor poporului meu, ca să facă din văduve prada lor și să jefuiască pe cei orfani! Dar ce veți face voi în ziua pedepșirii, și cum vă veți feri de furtuna ce vine de departe? Către cine veți fugi ca să fiți ajutați și unde veți lăsa comorile voastre?“ (Isaia 10, 1—3). Vor fi zdrobiți pentru nedreptățile săvârșite, iudeii, dar greu loviți vor fi pentru fărădelege și nedreptate, și asirienii, babilonienii, egiptenii, etiopienii, cei din Tir și cei din alte părți (Isaia, 10—23). „Pogoară-te și șezi în țărână, fiica Babilonului Intăritat am fost pe poporul meu: pîngărit-am moștenirea mea și am dat-o în mîna ta. Dar tu n-ai avut milă, și asupra bătrînului ai apăsăat cu jug greu Drept aceea va veni peste tine o nenorocire . . . și te va copleși prăpădul și pe neașteptate va da peste tine pieirea fără să fi avut vreme s-o prevestești“. (Isaia 47, 1, 6, 11). Tema aceasta a dreptății pedepsitoare a lui Dumnezeu este o temă fundamentală a propoveduirii profetice. Cu înverșunată perseverență, cu încordarea și cu neastîmpărul celui ce se știe executorul unei porunci de dincolo de veac, cu cutremurare și îndrăzneală, prorocii s-au luptat mucenicește pentru a împlînta în conștiința ascultătorilor adevărul că dreptatea constituie o condiție esențială a vieții individuale și colective și că neglijarea sau călcarea ei aduce după sine sancțiuni dintre cele mai dureroase din partea lui Dumnezeu.

Care dacă pedepsește greu, nu întîrzie să fie și îndurător. El este „foc mistuitor“ (Deuter, 4, 24) dar e și tălmăduitor (Deut. 32, 39). E mare și înfricoșat, dar și milostiv cu cei ce-L iubesc și-i păzesc poruncile (Neem. 1, 5). Se mînie și lovește, dar e și bogat în îndurare (Paral. 9, 17). El e pedepsitorul, dar și „Mîntuitorul“ lui Israil (Isaia 43, 14; 45, 15).

Modul acesta în care Vechiul Testament vorbește despre Dumnezeu ne îndreptățește să facem unele constatări, care nu par să fie lipsite de importanță.

O primă constatare e că revelația dumnezeiască nu e o țesătură de idei omenești despre Dumnezeu, de speculații abstracte ale unor bărbați mai mult sau mai puțin versați în asemenea înțelepticire, ci e manifestarea unei realități obiective, a unei voințe personale, care intervine în frământul credincioșilor, îi agrăiește individual sau colectiv, obligându-i să iasă din indiferență și să ia neapărat o atitudine față de dînsa. Vechiul Testament arată credinciosului că Dumnezeu nu este o idee lipsită de suportul realității obiective, ci e o ființă personală care din iubire ține să se facă cunoscută închinătorilor în locuri și timpuri determinate și în așa chip ca ei să nu poată rămîne indiferenți, ci să-l ia în serios și să ia neapărat o deciziune pentru sau împotriva Lui. Dumnezeul Vechiului Testament nu-i ceva peste care să se poată trece, ci e o realitate care revendică sufletul și întreaga viață a credincioșilor, sprijinind și răsplătind simțămintele, gândurile, acțiunile curate; dezaprobind și sancționînd păcatul sub toate formele lui. Revelația Vechiului Testament ne arată cum Dumnezeu sfărîmă, în interesul credincioșilor, orice încercare de a se închide egoist în ei înșiși, și în același timp, arată cum îndrumarea vieții în acord cu voința lui Dumnezeu constituie, pentru credincioși, legea de temelie a vieții normale. Felul cum Jahve intervine în viața credincioșilor, interesul și grija pasionată pe care le-o poartă ne îndrumă gîndul la fapta întrupării Logosului, care avea să se întîmple la plinirea vremii, și prin care Dumnezeu avea să se facă cunoscut în chipul cel mai desăvîrșit credincioșilor.⁵⁹

O a doua constatare în legătură cu teologia Vechiului Testament e că credincioșii de atunci, cu cît trăiau mai viu în conștiința lor credința în Jahve, cu atît erau mai feriți de primejdia alunecării în superstiții și practici magice, și invers, cu cît credința era mai externă, mai ritualistă, cu atît și înmulțirea practicilor superstițioase era mai de neocolit. Lucrul se explică prin aceea că în timp ce credința în Jahve cerea o maximă concentrare a tuturor puterilor sufletești și în același timp o hotărîtă manifestare a lor în direcție precisă, slăbirea unei asemenea credințe creează condiția prielnică pătrunderii în ființa și viața închină-

⁵⁹ Eichrodt, *Christus im Alt. Test.*, Bassel, 1939, p. 8 sq.

torului respectiv, a o mulțime de idei și practici superstițioase. Alunecările credincioșilor evrei de la monoteism, deși nu tocmai rare, n-au fost totuși generale și de durată. Aceasta explică faptul că „Israelul e singurul popor care n-a avut nici odată o mitologie”.⁶⁰ Ce rezultă de aici? Rezultă că între credința în Dumnezeu cel adevărat pe de o parte, și între superstiție pe de alta, nu se poate face nici o apropiere, raportul dintre cele două mărimi fiind nu de continuitate, nici de solidaritate, ci de totală exclusiune. Cu cât Dumnezeu cel viu e mai prezent, prin poruncile lui, în viața credincioșilor, cu atât aceștia sînt mai puțin disponibili interior, mai inaccesibili și mai potrivnici superstițiilor; și, întors, cu cât credința religioasă curată se atrofiază, cu atât credincioșii sînt mai expuși să cadă în superstiții. Este acesta un lucru important pe care propovăduitorul de azi îl poate desprinde din teologia Vechiului Testament.

Și mai sînt și altele. De exemplu, învățătura despre Dumnezeu ca judecător veghind cu strășnicie la împlinirea poruncilor Sale de către credincioși, predicatorul de azi o poate desprinde mai ales de acolo, din Vechiul Testament. Credincioșii vechitamentari știau că Jahve este îndurător, dar mai știau și aceea că, cei ce refuză a-și împlini poruncile vor avea de a face cu dreptatea Lui care nu cruță, ci pedepsește cu asprime. Atentă mai mult la iubirea lui Dumnezeu, propovăduirea noastră i-a obișnuit pe ascultători cu ideea că Dumnezeu n-ar avea altă misiune decît aceea de a rîni după oameni murdăria păcatelor lor și de a ierta mereu, necondiționat și nelimitat. Propovăduirea noastră n-a atras, destul de clar și puternic, atenția credincioșilor, că Dumnezeu nu e numai iubire iertătoare, ci și dreptate pedepsitoare. Dreptate care zvîrle fără cruțare pe cei păcătoși și îndărătnici, în cuptorul suferințelor, prefăcînd în praf și pulbere pe credincioșii care se semețesc, batjocoresc și-I disprețuiesc poruncile.

Lipsa unei asemenea învățături din conștiința credincioșilor a dus practic la situații dintre cele mai tulburătoare. Deprinși a fi cît se poate de sensibili față de iubirea iertătoare a lui Dumnezeu, și aproape total insensibili față de dreptatea lui pedepsitoare, unii dintre credincioși și-au îngăduit abateri, nu arareori grave, care, precum era și firesc, nu puteau rămîne nepedepsite. Și pedepsele acestea, strîmătorările, loviturile, zdrobirile abătute asupra lor i-au descumpănit interior și i-au îmbrîncit pînă în vecinătatea dez-

⁶⁰ C. H. Cornill, *Der israelitische Prophetismus*, Strassburg, 1903, p. 23.

nădejzii, nefiind ei în stare a înțelege că iubirea iertătoare nu-l împiedică niciodată pe Dumnezeu de a pretinde de la credincioși respectarea poruncilor Lui și de a slobozi pedepse corespunzătoare asupra celor ce le calcă. Dumnezeu este și dreptate pedepșitoare, nu numai îndurare. Iată un adevăr mare propovăduit cu tărie de Vechiul Testament și care e neapărat trebuitor pentru normala dezvoltare a vieții religioș-morale a credincioșilor.

Strîns legată de învățătura vechitestamentară despre Dumnezeu este ideea de mîntuire și ideea unui mîntuitor. Asemenea idei nu-s specifice credincioșilor evrei. Ele sînt prezente, sub o formă sau alta, și-n alte religii. În Vechiul Testament însă, ele sînt exprimate într-o formă concentrată și întregite cu elemente obiective care-i cheazășuiesc trecerea din sfera dorinții și nădejzii în aceea a realizării practice.

Intr-adevăr, în Vechiul Testament ideea mîntuirii e-ntreținută nu numai de condiții de ordin psihologic, dar și de elementul obiectiv al făgăduinței din partea lui Dumnezeu că, la vremea potrivită va trimite pe unsul Său, pe Mesia, care va înfăptui mîntuirea. Și făgăduința aceasta a viitorului Mesia e dată în graiuri cînd directe, cînd indirecte, cînd acoperite, cînd în termeni al căror înțeles nu mai lasă nici o îndoială în sufletele credincioșilor.

Acoperit, venirea lui Mesia e făgăduită, de exemplu, prin felul cum Jahve se comportă față de evrei. Felul în care El se smerește, săvîrșind slujire de rob față de lumea refractară a credincioșilor; felul cum cu toate pedepsele aplicate îndărătnicilor, știe totuși să lase mereu cale deschisă reîntoarcerii acestora, constituie o indicație, o prevestire acoperită a slujirii pe care avea s-o săvîrșască la vremea sa, cel ce avea să ia chip de rob, Iisus Hristos Mîntuitorul. Iar cînd se iveau primejdia ca lucrul acesta să nu fie înțeles, cînd credința și nădejdea în viitoarea mîntuire erau în criză, Jahve își trimitea solii Săi, care, luminați și întăriți de sus, dădeau expresie nouă și inspirație largă luminoasei făgăduințe mesianice. Cu sufletul învăluit în lumina inspirației dumnezeiești, proorocii propoveduiră cu înflăcărare și limpezime despre zilele acelea cînd Jahve avea să intervină prin unsul Său Mesia, pentru a-și restaura împărăția și pentru a-și manifesta în toată măreția și strălucirea, puterea, binefacerile și iubirea Sa de oameni.

Incît, pentru a înțelege corect și deplin viața și activitatea Mîntuitorului e necesar să facem apel la revelația Vechiului Tes-

tament, e necesar să cunoaștem învățătura despre Dumnezeu cuprinsă în scrierile lui. Fără învățătura vechitestamentară despre Dumnezeu n-am putea înțelege pe Iisus Hristos.⁶¹

Dar și alte învățături din dogmatica creștină își au temelia în Vechiul Testament. Așa sînt: învățătura despre îngerii buni și îngerii răi; învățătura despre păcatul original; învățătura despre unitatea neamului omenesc și despre condițiile interioare ale vieții normale a credincioșilor, etc.

Despre îngerii, Vechiul Testament învață că sînt ființe spirituale (Tobit, 12, 19); create de Dumnezeu (Gen. 1, 4; Iov. 38, 7; ps. 148, 2); împărțiți în cete (Tobit 12, 15) și rînduiți spre slujirea lui Dumnezeu (Dan. 7, 10; Isaia 6, 1—3), și a oamenilor (Zah. 10, 12; ps. 90, 11; Tobit, 12, 12, etc.). Nu mai puțin limpede e învățătura Vechiului Testament despre îngerii cei răi. Aceștia sînt înfățișați nu ca o forță absolut independentă de Dumnezeu, în sensul dualismului, ci ca ființe în subordinea puterii divine. Ei și-au dat contribuția lor nefastă la invazia răului în ființa omului (Gen. 3, 1 sq; Înțel. lui Solomon 2, 24), continuînd și după aceea a-și exercita înrîurirea lor negativă asupra credincioșilor (Iov. 1, 6, sq; Zah. 3, 1; 1 Paralip. 20, 1; Tobit 3, 8; 8, 1—3).

Despre păcatul original, Vechiul Testament învață că acesta constă în neascultarea față de Dumnezeu și în închiderea egoistă în eul propriu; în smulgerea din comuniunea cu Dumnezeu și în subordonarea față de tendințele de împrăștiere și egoist interesate.

Despre oameni, Vechiul Testament învață că toți formează o singură mare familie, și că deosebiri existente între indivizi și popoare nu merg niciodată atît de adînc încît să poată nimici legăturile unității și frăției. Ideea, chiar dacă nu a fost valorificată practic, ea se desprinde limpede din învățătura despre creațiune.

Iată, deci, un mănunchi de învățături de credință vechitestamentară, fără de care Noul Testament nu poate fi înțeles în dimensiunea lui doctrinară și fără de care nu poate fi imaginat sistemul dogmaticii creștine.

Adăugăm că, pentru credincioși, Vechiul Testament cuprinde și norme de conduită de o permanentă valabilitate.

⁶¹ Cf. Pr. I. Popescu-Mălăești, *Valoarea Vechiului Testament pentru creștini*, Buc., 1932, Passim.

În general, întreaga Lege urmărește formarea unui credincios cu inimă curată, o conștiință trează și o voință capabilă să îndeplinească fără șovăire poruncile acesteia. Sensul Legii nu se istovește în aducerea credincioșilor în legătură cu Dumnezeu, ci ea năzuie să formeze deprinderi de viață corespunzătoare.⁶² Legea întreagă exprimă ideea că un credincios nu poate fi fericit atîta timp cît rămîne sub povara întinăciunilor morale. Actele și spălările cultice vechitestamentare tocmai acest lucru îl urmăresc: să împlînte adînc în ființa credinciosului ideea de curăție, de păstrare a neprihănirii în gînd, cuvînt și faptă.⁶³

În special însă, normele vechitestamentare privind conduita practică sînt concentrate în Decalog (Ex. 20, 1 sq.).

Primele patru porunci se referă, precum se știe, la cinstirea de Dumnezeu; celelalte privesc datoriile față de semenii.

Faptul că-n fruntea Decalogului sînt așezate datoriile către Dumnezeu își are tîlcul său adînc. El exprimă adevărul că religia nu poate fi imaginată fără roade morale, fără pretenția și puterea de a transforma viața credincioșilor și totodată exprimă adevărul că viața morală a credincioșilor nu se poate dezvolta sănătos decît cu condiția de a fi adusă și păstrată în sfera de lumină și înrîurire a credinței religioase. „Cele două table ale Decalogului — observă un cercetător —, în unitatea și dualitatea lor, spun: atitudinea religioasă față de Dumnezeu nu-i completează fără o dreaptă atitudine morală față de aproapele. Legătura cu Jahve trebuie să se manifesteze în legătura corespunzătoare a credincioșilor lui Iahve întreolaltă.”⁶⁴

În unitatea și dualitatea lui Decalogul cuprinde marele adevăr de permanentă actualitate pentru credincioși, anume, că viața religioasă nu poate fi ferită de alunecări în manifestări bolnăvicioase decît aducînd-o și păstrînd-o în legătură strînsă cu viața morală a credincioșilor, și invers, viața morală a credincioșilor nu poate fi scutită de inconsecvențe și stagnare decît dacă e adusă și păstrată în strînsă îmbinare cu credința religioasă.

Decalogul reamintește predicatorului adevărul că datoriile religioase și datoriile față de semenii, departe de a se exclude, ele se află într-un raport de solidaritate vitală, alcătuiind un tot dir

⁶² Mălăești, op. cit., p. 67.

⁶³ Mălăești, op. cit., p. 64.

⁶⁴ D. Paul Volz, *Prophetengestalten des A. T.*, Stuttgart, 1938, p. 58.

care nu pot fi scoase fără riscul unor grave perturbări în viața credincioșilor.

Un alt adevăr de actualitate decurgînd din Decalog privește demnitatea omului credincios.

Decalogul ridică pentru prima dată în istoria religiilor, pe om la conștiința vredniciei sale specifice. Punîndu-i pe umeri sarcina datoriilor față de Dumnezeu și de semenii, cele două table îi arată implicit că e o ființă superior înzestrată și capabilă de inițiative personale îmbinate cu o mare răspundere față de realități care-l depășesc și-l revendică. Din poruncile Decalogului credinciosul află că destinul său e pentru totdeauna legat de comportamentul față de Dumnezeu și față de semenii.

Prin împlîntarea în conștiința credincioșilor a datoriilor față de Dumnezeu cel adevărat și față de semenii, tablele legii au creat condițiile psihologice pentru eliberarea lor de parazitismul credințelor deșarte și de teroarea instinctelor primare.⁶⁵

Nu poate fi trecut cu vederea nici faptul că Vechiul Testament poate da propovăduirii și material privind rînduielile vieții obștești a credincioșilor. De exemplu, spre deosebire de popoarele păgîne, evreii s-au comportat în general, cu mai multă omenie față de cei lipsiți. Pentru cei lipsiți — și anume, pentru cei lipsiți nu din vina lor —, Vechiul Testament nu se mărginește să formeze la credincioși deprinderi caritative, ci face ceva mai mult. Anume, îngrijirea celor săraci e trecută pe seama obștii și e înscrisă în rîndul datoriilor elementare ale acesteia. Nu insul singular ci obștea întregă trebuie să asigure traiul celor lipsiți de mijloace. Așa se explică rînduiala din Lege care prevede că la seceriș să fie lăsate anumite porțiuni din lan neatinse și spicele neadunate, care reveneau de drept celor lipsiți. De asemenea la culesul viilor, proprietarii trebuiau să lase neculeși o parte din struguri, tot în vederea ajutorării celor nevoiași (Lev. 19, 9—10). După prevederile Legii, săracii aveau voie să intre în lanuri și vii spre a culege spice și struguri pentru hrana lor (Deut. 23, 24—25). Secerișul anului sabatic era lăsat în întregime săracilor (Lev. 25, 6); în anul jubileu cei lipsiți își puteau căpăta gratuit, înapoi lucrurile vîndute (Lev. 25, 13), etc. Toate acestea dovedesc că în Vechiul Testament îngrijirea oropsiților vieții constituia sau trebuia să constituie o preocupare permanentă a colectivității.

⁶⁵ Id. *ibid.*, p. 59—60.

Un loc deosebit ocupă în cărțile Vechiului Testament grija pentru ocrotirea celor apăsați și nedreptățiți. Citim acolo că nimeni n-are dreptul să facă răspunzător pe cineva pentru abateri săvârșite de alții (Iezechil 18, 20). Nimeni, nici chiar autoritatea, nu se cuvine să intervină, în mod arbitrar, în sfera drepturilor individuale (3 Regi, 21, 1—19). În cadrul rînduielilor colectivi-tății, credincioșii își au drepturile lor întemeiate nu numai pe interesele obștești dar și pe demnitatea personală.

Un alt lucru prețuit în mod deosebit în Vechiul Testament, este munca. În contrast izbitor cu lumea păgînă, care, prin pătura conducătoare, considera munca fizică drept ceva înjositor, Vechiul Așezămînt recunoaște marea valoare a muncii, înfățișînd-o oarecum ca principală misiune a vieții.

Citim în Geneză, că, îndată după creație, Dumnezeu l-a luat pe om și l-a pus în rai „să-l lucreze și să-l păzească“ (Gen. 2: 15).

După cădere, importanța muncii e subliniată și mai puternic: „Întru sudoarea feții tale vei mîncă pîinea ta“ (Gen. 3, 19). Cuvintele exprimă adevărul că, după cădere, munca devine mai grea, mai împovărătoare, nu pentru că ea ar fi nepotrivită cu firea omului, ci în înțelesul că omul căzut, păcătos, nu mai dispune, pentru activitatea sa, de puterile ce-i sînt proprii în starea de neprihănire. Păcatul însemnează totdeauna cheltuire de puteri din capitalul de energie necesar muncii. Și experiența ne arată că omul dedat păcatului, de obicei nu duce casă bună cu munca, o simte ca o povară și o împlinește în silă.

Al doilea adevăr ce se desprinde din cuvintele mai sus amintite (Gen. 3, 19) e că singura cale cinstită pentru cîștigarea pîinii, e munca. Munca personală desfășurată cu încordarea pînă la sudoare a tuturor puterilor, constituie singurul lucru care dă cuiva dreptul la pîine, la existență. Cuvintele de mai tîrziu ale Sf. Apostol Pavel: „Cine nu vrea să lucreze acela să nu mînnîce“ (2 Tes. 3, 10), pot fi considerate ca un ecou al graiurilor rostite de Dumnezeu, primei perechi de oameni, după căderea lor.

Cuvinte de prețuire a muncii găsim presărate mai în toate Scripturile Vechiului Testament. De ex., în cartea Iov (5, 7) se face constatarea că „omul se naște spre osteneală, precum puii vulturului zboară la înălțime“. Cei harnici sînt răsplătiți prin roadele muncii: „Cel ce lucrează pămîntul său se va sătura de pîine“ (Prov. 12, 11; 28, 19; Iis. Sir. 7, 16, etc.). Leneșii sînt

dezaprobați cu energie și sînt arătați cu degetul ca ființe sortite lipsurilor și poftelor murdare (Pilde 13, 4; 14, 24, etc.). E prețuită munca și prețuiți sînt și cei ce-o exercită. Cel ce muncește are dreptul la plată, iar cei ce se ating de un asemenea drept sînt trecuți în rîndul ucigașilor. „Vai de cel ce pune pe aproapele său să lucreze degeaba, fără să-i dea plată” (Ierem. 22, 13). „Pîinea celor lipsiți este viața săracilor, și cel ce o ia pe aceasta, omul vărsării de sînge este. Cel ce ia hrana trebuitoare este ca și cel ce omoară pe fratele său, și cel ce oprește simbria slugii ca cel ce varsă sînge” (Iis. Sir. 34, 23—24); cf. și Deut. 24, 14; Lev. 19, 13 etc.).

Iată cuvinte în care se simte vibrînd puternic grija pentru lucrători, pentru ferirea lor de exploatare, pentru respectarea drepturilor lor sfinte.⁶⁶

Ideea dreptății sociale și lupta pentru realizarea ei constituie una din trăsăturile fundamentale ale Vechiului Așezămînt. Mai ales cărțile profetice sînt pline de caustice apostrofe la adresa celor ce săvîrșesc nedreptate. Nedreptățile existente, profeții nu le socotesc ca rezultate ale vreunei legi firești sau ale vreunei fatalități, ci izvorul lor ei îl văd în egoismul lacom pînă la ferocitate al unora. Impotriva acestui egoism sălbatic profeții se ridică cu o vehemență necruțătoare. „Ascultați voi principii ai Sodomei, tună din înălțimea misiunii sale prorocul Isaia; „...mîinile voastre sînt pline de sînge, spălați-vă, curățiți-vă! Căutați dreptatea, ajutați pe cel oropsit, faceți dreptate orfanului, apărați pe văduvă” (1, 10—17). „Faceți dreptate și judecată, vorbește cu același accent amenințător, Ieremia; scoateți pe cel asuprit din mîinile asupritorului; nu chinuiți și nu împilați pe străin, pe orfan și pe văduvă, și sînge nevinovat să nu vărsați...” (cap. 22, 3; cf. și Iezechiil, 18, 6—9; 45, 9; Mih. 6, 8; Zah. 10, 9—10). Dreptatea e mai de preț înaintea lui Dumnezeu decît aducerea de jertfe (Pilde 21, 3); fără dreptate, bogăția duce la moarte (Pilde 11, 4). De aceea mai bine „puțin și cu dreptate, decît agoniseală multă cu strîmbătate” (Pilde 16, 8).

Apelurile acestea, repetate cu neîmblînzită energie, n-au dat totdeauna rezultate practice, dar ele mărturisesc cu tărie despre existența în Vechiul Testament a ideii de dreptate socială, ca și a conștiinței necesității de a duce cu hotărîre lupta în direcția în-

⁶⁶ N. Neaga, *Valoarea socială a Vechiului Testament*, Sibiu 1933, *passim*.

făptuirii ei. Realizarea efectivă a dreptății sociale constituie, după Vechiul Testament, o condiție de primordială importanță pentru coexistența indivizilor în cadrul societății și pentru dezvoltarea sănătoasă a vieții obștești.⁶⁷

3. — PRINCIPII OMILETICE ÎN SCRIERILE VECHIULUI TESTAMENT

De deosebită valoare sînt scrierile Vechiului Testament și pentru formarea și îndrumarea practică a propovăduitorului cuvîntului. Multe din principiile omiletice de bază se pot desprinde cu ușurință din scrierile marilor cuvîntători ai Vechiului Legământ, și anume din scrierile profeților.

Unul din aceste principii e că din clipa chemării de sus, predicatorul trebuie să se lase, să se voiască preocupat pînă la obsesie de grija propovăduirii cuvîntului lui Dumnezeu.

Prin însuși faptul osebirii de mulțime și al chemării, prorocul devine un cuvîntător. În primul rînd un cuvîntător.⁶⁸ O „gură” prin care Iahve își rostea către credincioși voința, poruncile Sale. Conștiința unei asemenea înfricoșătoare misiuni ardea mistuitoare în ființa prorocului. Din clipa în care simțea că Dumnezeu „le atinge gura”, „le pune în gură” cuvintele Sale și îi trimite în aspra lor misiune, prorocii nu mai aveau astîmpăr, ca împinși de o putere de dincolo de ei, profeții coborau în arenă, în mijlocul credincioșilor, tulburînd, cu verbul lor de flacăară, tihna primejdioasă a sufletelor înrăite, biciuind și răsturnînd necruțător situații comode, scuturînd din lîncezeală mulțimile și îndrumîndu-le bărbătește pe cale îngustă a căinței, a luptei, a înnoirii. Din clipa în care Iahve „le atinge buzele” prorocii se avîntau cu îndrăzneală în răscolitoarea propovăduire a Legii lui Iahve. „Cînd am primit cuvintele tale, mărturisește prorocul Ieremia, le-am înghițit; cuvintele tale au fost bucuria și veselia inimii mele” (15, 16; Iezech. 3, 1—3). Iar cînd batjocura și ironia usturătoare a ascultătorilor îi răneau inima și-l ispiteau să se lase de propovăduire, atunci prorocul era învăluit ca de un foc mistuitor și nu putea opri cuvîntul Domnului. „Dacă zic: „nu voi mai pomeni de El și nu voi mai vorbi în numele Lui!” — iată că în inima mea este ca un foc mistuitor închis în oasele mele” (Ierem. 20, 9).

⁶⁷ Cf. și Faulhaber, *Die sozialen Werte des A. T.*, München, 1932, *passim*.

⁶⁸ Volz, *op. cit.*, p. 18.

Cuvintele prorocului exprimă mișcător și pătrunzător, conștiința înfricoșetorei răspunderi și a neînfrînteii voințe de propovăduire a adevărilor descoperite. Fie că era ascultat sau nu; fie că era privit cu indiferență sau batjocorit; fie că era ocolit sau alungat, prorocul, știindu-se în slujba Domnului, nu se abătea din calea sa și nu se sustrăgea îndatoririi de propovăduitor. „Ori te-or asculta ori nu te-or asculta, — căci sînt un neam îndărătnic, să știe însă că între dînșii este un proroc. Dar tu ...să nu te temi de ei și de vorbele lor să nu te sperii... ci să le spui cuvintele mele ori te-or asculta ori nu te-or asculta” (Iezechiil 2, 5—7). — Cuvintele cuprind principiul că odată ce ești chemat de Dumnezeu în slujba Lui, datoria de a propovădui trebuie să te subjuge atît de total încît nici chiar faptul că nu ai mai fi ascultat de nimeni nu trebuie să te împiedece de a ți-o împlini cu consecvență.

Un al doilea principiu omiletic care se poate desprinde din propovăduirea profetică e acesta: între viața practică a predicatorului și cuvîntul său de învățătură să fie o cît mai deplină potrivire. Cuvîntul să se prelungească în faptă corespunzătoare; fapta, la rîndul ei, să nu contrazică, ci să sprijine și să întărească învățăturile împărtășite prin grai viu.

Desigur, adresîndu-se ascultătorilor, profeții o făceau nu în numele lor propriu, ci în numele lui Dumnezeu. În numele lui Iahve cereau ei stricta împlinire a poruncilor Legii. Și lucrul acesta ei l-ar fi putut face, fără să se angajeze subiectiv cu ceva. Ei ar fi putut împărtăși credincioșilor ceea ce aveau de transmis fără să se nevoiască a-și adapta viața la sfințenia și dreptatea propovăduită. Dar n-au procedat așa. Profeții erau adînc încredințați că a fi în slujba lui Dumnezeu înseamnă a fi nu numai cu o parte, ci cu întreaga ta ființă în ascultarea Lui. Ei erau conștienți că împlinirea misiunii încredințate de sus, nu se poate duce la capăt doar printr-o pasivă și exterioară vehiculare a unor învățături, printr-o mecanică rostire de rugăciuni și repetare de practici religioase. Profeții erau de convingerea că a fi în slujba lui Dumnezeu înseamnă a te devota total Lui. Dovada au ținut s-o facă prin însăși viața lor. Cînd cereau semenilor credincioși o alipire totală față de Jahve, ei își întăreau cuvîntul cu pilda lor nemijlocită. Prorocii știau că viața ascultătorilor nu poate fi transformată numai prin cuvinte, oricît de înflăcărâte ar fi, dar mai ales prin forța pildei vii, perseverente, intransigente.

Cînd credincioșii vedeau potrivirea dintre predica profetului și viața lui, ei nu mai stăteau la-ndoială cu privire la adevărul

celor propovăduite și la sinceritatea propovăduitorului. Înfrățirea, atitudinea, purtarea, exemplul acestuia le rețineau atenția, adânceau scuturarea produsă de cuvîntul lor arzător, puteau topi mai repede îndărătniciii învechite și le puteau îndupleca mai ușor voința de a reveni la calea lui Jahve.

Oameni de adîncă seriozitate morală, de uluitoare intransigență și consecvență, profeții au dovedit că cuvîntul propovăduit nu-și dobîndește eficacitatea deplină, întreaga lui putere de răzbateră în suflete și de înnoire a lor, decît numai dacă e asociat și susținut, nu periodic, ci consecvent, de pilda unei vieți ireproșabile.⁶⁹

Un al doilea principiu: Propovăduirea cuvîntului să se facă nu în abstract, ci cu luarea în considerare a realităților înconjurătoare.

Profeții nu erau niște vizionari absorbiți în contemplațiile lor, și nu-și duceau viața undeva departe de lume, în izolarea pustietății. Ei erau bărbați plini de înflăcărarea luptătorului, și ca luptători căutau arena, vîlmășagul vieții, nu singurătatea. Interesul și pasiunea lor nu se consumau în grija pentru păzirea ordinii morale și religioase, ci se răsfrîngeau asupra întregii arii a vieții credincioșilor. Prorocii ținteau o înnoire și o transformare a condițiilor și relațiilor comunitare ale ascultătorilor.⁷⁰ Minciuna (Ierem. 5, 2; Exod. 23, 1; ps. 5, 6), nedreptatea (Isaia 10, 1 sq; Ierem. 21, 12; 22, 3, etc.), destrăbălarea și îmbuibarea (Osie 4, 10—18; Isaia 5, 11), lăcomia (Isaia 5, 8; Mih. 2, 1—2), viclenia (Maleahi 2, 14), păcate care măcinau temeliile vieții obștești erau sfichiuite cu îndrăzneală de către profeți, și descurajate prin drastice sancțiuni.

Total dezinteresăți în împlinirea misiunii, profeții și-au concentrat puterile propovăduirii lor sociale mai ales în direcția ocrotirii poporului de jos, a săracilor, străinilor, văduvelor și orfanilor (Ierem. 21, 12). Apărarea și îmbărbătarea acestora în fața lăcomiei barbare a asupritorilor, a constituit unul din principalele obiective ale activității profeților în sfera vieții obștești.⁷¹

Iar cînd pentru abaterile grave ale comunității, trebuiau s-anunțe, la porunca de sus, sancțiuni aspre, cu cîtă cutremurare

⁶⁹ Cf. Kroeker, *Die Propheten oder das Reden Gottes*, Giesen und Basel, 1932, p. 36, 39.

⁷⁰ Faulhaber, *op. cit.*, p. 4.

⁷¹ Faulhaber, *op. cit.*, *passim*.

nu-și frîngeau ei sufletul înaintea lui Dumnezeu, pentru a-l îndupleca la iertare și la ajutorarea celor căzuți. Identificarea cu suferințele poporului era atît de totală, încît preferau să împărtășească destinul trist al acestuia decît să fie înscriși, numai ei singuri, în cartea vieții. „Ah! Poporul acesta a făcut un păcat mare! rostește mișcat pînă în adînc prorocul. Și-a făcut un Dumnezeu de aur! Iartă-le acum păcatul! Dacă nu, atunci șterge-mă din cartea ta pe care ai scris-o“ (Exod 31, 32). Iar un alt proroc, rugîndu-se fierbinte pentru poporul său, grăia așa: „Deși fără-delegile noastre mărturisesc împotriva noastră... tu, Doamne, fă milă cu noi... Mare este abaterea noastră... totuși tu Doamne, ești în mijlocul nostru și numele tău este chemat asupra noastră: nu ne lăsa dară!“ (Ierem. 14, 7, 9).

Astfel, misiunea lor divină nu numai că nu i-a îndepărtat, dar dimpotrivă i-a făcut și mai sensibili față de realitățile înconjurătoare. Alipirea de Dumnezeu nu i-a dus la înstrăinare de popor, ci le-a intensificat în gradul cel mai înalt dragostea față de acesta. Propovăduind semenilor vrerea lui Dumnezeu, prorocii se identificau totodată cu suferințele obștii, implorînd grabnic ajutor de sus. Gură a lui Dumnezeu către popor, profeții erau în același timp, gură a poporului către Dumnezeu.⁷²

Un ultim principiu omiletic, pe care vrem să-l subliniem: propovăduirea cuvîntului trebuie realizată cu fermitate și consecvență.

N-a existat piedecă în fața căreia profetul să fi simțit că se clatină și bate în retragere. Neînduplecat în judecata lui, el rămîne neclintit ca un zid de fier, în fața chiar și a celor mai grele amenințări și lovituri.

Simțindu-se în permanent contact cu Dumnezeu, îmbărbătați și întăriți mereu de El, prorocii certau, muștrau, sfichiuiu, scuturau pe credincioșii de rînd, pe preoți, pe falșii profeți, căpeteniile poporului, pe regi chiar, atrăgîndu-și din partea lor ură, dispreț, amenințări, închisoare, exil, moarte în chinuri grele. De la Moise și pînă la Ioan Botezătorul, prorocii toți, au plătit tributul greu al martiriului, fie prin moartea suferită, fie prin amărăciunile, necazurile, loviturile, suferințele abătute asupra vieții lor.⁷³

Iată pe Samuil muștrînd aspru pentru neascultare, pe regele Saul, și suferind greu din pricina aceasta (I Regi 15, 10, sq.);

⁷² Volz, op. cit., p. 32.

⁷³ Volz, op. cit., p. 32.

Natan îl muștră cu îndrăzneală pe David (2 Regi 11, 1, sq.); Ilie, primejduindu-și viața, anunță pedepse grele lui Ahab (3 Regi 18, 1—18); Isaia își sfârșește viața tăiat cu fierăstrăul, pe vremea lui Manase; Ieremia e ucis cu pietre. Nu mai bun a fost destinul lui Iezechiil. Daniil stăruie pe lângă Nabucodonosor, Darius și Cir să recunoască prin decrete maiestatea Dumnezeuului celui adevărat.⁷⁴ Și tot așa și ceilalți proroci au luptat nelăsându-se descurajați în misiunea lor de ambasadori ai lui Dumnezeu în sinul poporului, de nici un fel de amenințări și suferințe. Ei au arătat cu abnegație și eroism, că drumul celui ce e chemat să propovăduiască adevărurile dumnezeiești este drumul Golgotei.

Și au mai arătat că numai propovăduitorul care în activitatea sa nu se teme de Golgota, ci o acceptă bărbătește izbutește a crea condiții prielnice înarticularii adevărurilor dumnezeiești în viața credincioșilor.

4. INCHEIERE

Departe de a fi o carte vrednică de păstrat doar ca o relictă antică, Vechiul Testament este scriere sfântă de permanentă valabilitate și actualitate pentru credincioși. Fără să fie identic ca valoare cu Noul Testament, Vechiul Așezământ constituie împreună cu acesta un singur tot unitar prin care circulă, în grade diferite, aceeași putere a Duhului celui dumnezeesc.

Prin separare cele două Testamente ar suferi pierderi substanțiale: Vechiul ar rămâne lipsit de împlinirea spre care se cere prin tendința lui fundamentală; Noul ar rămâne fără bazele istorice și lumea lui de cugetări, simțiri și idealuri ne-ar rămâne în bună parte, învăluită în taină.

Unitatea aceasta strânsă între cele două Testamente au afirmat-o cu autoritate, Mântuitorul și Sf. Săi Apostoli; au susținut-o Sfinții Părinți prin larga folosire a ambelor Așezăminte ca izvoare ale propovăduirii; a învățat-o Biserica prin utilizarea masivă de texte și dintr-o parte și din alta a Scripturii, la întocmirea slujbelor dumnezeiești.

De altfel, nici nu se putea să nu fie afirmată și apărută unitatea organică a celor două Testamente, deoarece în sfera vieții creștine există învățături fundamentale de credință și conduită individuală și socială, care își trag seva din revelația Vechiului

⁷⁴ V. Tarnavski, Introducere în Sf. Cărți ale Vechiului Testament, C., 1928, p. 381, 401, 419, 432, etc.

Testament. Fără Vechiul Testament ,dogmatica și întregul mod de viață creștină ar rămîne, în multe puncte, în gol.

Iată de ce, o activitate predicatorială normală, plină, nu poate ocoli Vechiul Testament, și nici nu se poate limita doar la o folosire a lui întâmplătoare și marginală. Invățăături, pilde mărețe de consecvență în credință și eroism religios, un accentuat suflu de realism, toate acestea arată cît de necesar e ca Vechiul Testament să fie reintrodus în circuitul viu al propovăduirii.

În același sens pledează și faptul că Vechiul Testament constituie și o școală de formare a cuvîntătorului bisericesc, mai ales prin profeți, care îi pot pune la îndemînă nu numai pilde de perseverență pe calea vestirii cuvîntului dumnezeiesc, dar și un mănunchi de reguli omiletice peste care nu se poate trece.

Firește, nu este ușor să se facă tîlcuirea Vechiului Testament pentru credincioși. Dar datoria pe care o avem de a face acest lucru pe de o parte; pe de alta, dreptul credincioșilor de a cunoaște întreaga Scriptură, pot înlătura, credem, orice temei prielnic zăbovirii în ezitare.

Biblioteca Mitropolitană Sibiu Prof. D. BELU

Indrumări omilefice

I.

Datoria credincioşilor de a-şi alege o îndeletnicire în viaţă

1. Ca unii care trăiesc în societate, credincioşii beneficiază, împreună cu ceilalţi cetăţeni, de tot ceea ce viaţa organizată şi civilizată poate pune la îndemîna oamenilor.

2. În temeiul reciprocităţii, credincioşii sînt datori faţă de colectivitate cu un aport de muncă durabilă şi productivă, adică sînt datori să aibă şi să practice fiecare o îndeletnicire, o profesiune pozitivă precisă.

3. Profesiunea este muncă, dar nu o muncă întîmpiătoare, ci durabilă, calificată şi îndeplinită cu conştiinţa că prin practicarea ei îţi realizezi chemarea proprie şi chemarea ce-ţi revine în cadrul societăţii.

Numai în cadrul profesiei activitatea devine muncă în înţelesul deplin al cuvîntului.

Sfînta Scriptură pomeneşte deseori despre munca profesională. Ea aminteşte de exemplu despre fierari (Deuter. 27, 15; 1 Sam. 13, 19; 2 Regi 24, 14, 16); arāmari (I Regi 7, 14); aurari şi argintari (Judec. 17, 4; Isaia 40, 19; Mal. 3, 2); lemnari (Exod 25, 10; 37, 10); pietrari (I Regi 7, 9; II Regi 12, 12; olari (Isaia 29, 16); ţesători (Exod 26, 1, 31; I Paral. 4, 1) etc.

Despre munca profesională ne vorbeşte viaţa familiei Mîntuitorului şi viaţa Mîntuitorului însuşi (Mt. 13, 55; Mc. 6, 3); ne vorbesc indirect parabolele sale; (plugari Mt. 13; pescari Mt. 13; lucrători ai viei Mt. 20; iconomi Lc. 16, etc.); ne vorbeşte viaţa Sf. Săi Apostoli (Mt. 4, 18 urm. etc.).

Sfîntul Apostol Pavel atrage adeseori atenţia cititorilor săi ca să se ferească de a umbla de colo pînă colo „fără rost, ci fiecare să muncească, să aibă îndeletnicirea sa. „Auzim că unii de la voi umblă fără nici un rost, nu lucrează nimic, ci se amestecă în treburile altora; unora ca acestora le poruncim şi-i îndemnăm în Domnul Iisus Hristos ca să muncească în linişte şi să-şi mînină pîinea de ei agonisită” (II Tes. 3, 11—12; I Tes. 4, 11; Efes. 4, 28).

Acelaş Apostol ne dă să înţelegem că profesiunea este o chemare de sus de la care credinciosul nu numai că nu trebuie să se sustragă, dar pe

care e dator să și-o asume și s-o practice cu statornicie (I Cor. 7, 20); ne lasă să înțelegem că profesiunea este chemarea în care dreptul afirmării de sine se îmbină într-o unitate indisolubilă cu îndatoririle față de comunitate, și e înțeleasă și trăită ca supunere și ascultare de Dumnezeu. În învățătura celor 12 Apostoli (cap. 12), stă scris: „Dacă (un drumeț) vrea să rămână la voi, de este meseriaș, să lucreze și să mîînă. Iar dacă n-are meserie, faceți după socotința voastră (adică învățați-l voi o meserie) ca nu în nelucrare să trăiască cu voi creștinul”.

Sf. Vasile cel Mare cere ca fiecare credincios chit și călugărul, să aibă meseria lui. „In ce privește meșteșugurile, zice Sfîntul, fiecare este dator să se îndeletnicească cu acelea, pentru care el este instruit..” și „să lucreze nu numai pentru ca să-și acopere nevoile sale . . . ci să împlinească mai ales legea Domnului, care a zis: „Am flămînzit și mi-ați dat să mîînă” (Mt. 25, 35). Dintre îndeletniciri, Sfîntul Vasile cel Mare recomandă „în deosebi plugăria, care ne produce hrana de trebuință și scutește pe lucrătorii de pămînt de călătorii obositoare și de zbuciumări”.

„Să nu considerăm munca rușine, zice Sf. Ioan Gură de Aur —, ci lenea și lipsa de ocupație... Că dacă lenea ar fi un lucru bun, pămîntul ar face atunci să crească toate fără semănătură și fără arătură.... Dumnezeu.... a stabilit lege pentru oameni să pună boii la jug, să tragă plugul, să taie brazde și să arunce sămînță, și în diferite alte chipuri să îngrijească și de vița de vie, de pomi și de semințe.... De aci au intrat în viață toate relele: că mulți socotesc drept cea mai mare cinste faptul de a nu se îndeletnici cu meseriile lor, și cea mai de pe urmă slăbiciune faptul de a fi văzut de alții că știe o meserie.... Dar pentru aceasta avem mîini: ca (practicînd o meserie) să ne venim nouă înșine în ajutor și să ajutăm... după putere, pe cei incapabili de muncă...”. (In illud: Salutate Aquillam et Prisc. 1, 5).

Adăugăm că însăși învățătura despre Providență — potrivit căreia nici un păr din cap nu se clintește fără știrea lui Dumnezeu, (Lc: 12, 7) —, ne duce la încheierea ca orice îndeletnicire creatoare practică de credincioși, constituie un lucru voit oarecum și de Dumnezeu, care călăuzește toate spre telurile lor.

Mai mult: Se cade să știm și aceea că, pentru noi credincioșii, profesiunea este calea pe care ne realizăm nu numai misiunea pămîntească dar și pe cea cerească. Aproximarea de Dumnezeu, manifestarea calității de fiu al lui Dumnezeu, mîntuirea, sînt legate strîns de practicarea unei profesiuni creatoare.

Noi nu ne putem dovedi buni administratori ai darurilor naturale și supranaturale primite de sus și nu putem satisface cerințele mîntuirii, decît în cadrul muncii profesionale pozitive.

Pentru noi credincioșii munca profesională este calea de realizare a urmării lui Hristos.

4. — Pentru ca în cadrul îndeletnicirii practicate să dăm tot ce putem da, e necesar să procedăm cu multă chibzuință la alegerea genului de activitate căruia vrem să ne dedicăm.

a) Mai întâi trebuie să ne străduim a ne da seama de ce predispoziții avem, ce înclinări, puteri și aptitudini. Căci nu toți sîntem înzestrați la fel. „Fiecare are darul lui“ (I Cor. 7, 7); unul are cinci talanți, altul doi, altul unu (Mt. 25, 15). Cunoașterea de sine ne pune în condiția, pe de o parte de a nu ne îndrepta spre o îndeletnicire pentru care n-avem aptitudinile corespunzătoare, iar pe de alta ne ferește de neplăcerea de a ne ocupa cu lucruri care lasă în stare de virtualitate o bună parte din puterile și darurile noastre.

b) În al doilea rînd, pentru a face o bună alegere a profesiunii noastre, e necesar să cunoaștem și ce anume calități cere îndeletnicirea respectivă de la cel ce vrea s-o îmbrățișeze. Punînd în cumpănă puterile de care dispui, cu pretențiile profesiunii căreia vrei să te dedici, poți lua o hotărîre mai corespunzătoare realității.

c) În al treilea rînd, la alegerea muncii, profesionale, trebuiesc luate în considerare și cerințele societății.

Din faptul că profesiunea trebuie aleasă în acord cu predispozițiile și puterile personale, urmează că nimeni n-are voie să silească pe cineva a-și alege o îndeletnicire pentru care nu simte nici un fel de înclinare, și nimeni n-are voie să împiedice pe cineva de a se îndrepta spre îndeletnicirea pentru care se simte mai bine înzestrat. Legea iubirii de semenii (Mt. 22, 39), ne obligă să fim cu mare grijă cînd e să ajutăm pe cineva la alegerea profesiunii.

Credinciosul care constată că și-a ales o îndeletnicire nepotrivită va căuta ca, întrucît îi e cu putință, s-o schimbe; dacă nu poate să și-o schimbe, e dator să se adapteze și să-și împlinească conștiincios obligațiile, convins că „pentru cei ce iubesc pe Dumnezeu toate laolaltă lucrează în spre bine“ (Rom. 8, 28).

5. — Fiecare credincios e dator a chibzui îndelung cînd e să-și aleagă munca sa profesională.

Îl obligă la aceasta, răspunderea față de viața sa și a familiei sale; față de colectivitate; față de Dumnezeu.

Părinții și toți cei ce poartă grijă de viitorul tinerilor sînt, la rîndul lor, obligați să vină cu experiența, înțelepciunea și dragostea lor pentru a le da o cît mai bună îndrumare în ce privește alegerea unei profesiuni.

II

Foloasele muncii profesionale

1. — Munca, chiar cînd este prestată de oameni lipsiți de pregătire, aduce unele foloase. Neasemuit mai mari sînt foloasele pe care le aduce munca desfășurată de credincioși pregătiți îndelungat și temeinic în vederea unuia sau unor genuri de activitate profesională.

Care sînt foloasele muncii profesionale?

2. — Unele privesc pe credincioșii care o prestează.

Acestea se referă unele la viața materială, altele la viața sufletească.

Munca profesională, calificată, constituie cea mai bună cheazășie a unei vieți materiale omenești.

Nici un credincios nu are dreptul să-și asigure existența pe alte căi decît prin prestarea unei munci personale, fie manuală, fie intelectuală. Sfînta Scriptură spune că „plată“, adică cele necesare traiului, nu poate avea decît lucrătorul. „Vrednic este lucrătorul de plata sa“. (Lc. 10, 7; I Tim. 5, 18). Iar în altă parte spune deschis că n-are voie să mănînce decît acela care voințe să lucreze și lucrează efectiv, personal, nu prin alții. „Cine nu vrea să lucreze acela să nu mănînce“. (II Tes. 3, 10). Sînt, acestea, cuvinte ale Sf. Apostol Pavel, care, ca și dumnezeescul său Mîntuitor, învățătura dată altora a întărit-o și cu pilda personală. El cere ca nici un credincios să nu mănînce dacă nu vrea să muncească. Dar regula aceasta o formulează numai după ce a arătat că, personal, nu-și agonisește hrana altfel decît prin muncă și trudă. „Nici n-am mîncat de la cineva pîine în dar, ci cu munci și trudă am lucrat ziua și noaptea, ca să nu împovărăm pe nimeni dintre voi“ (II Tes. 3, 8).

Firește, cu cît credinciosul e mai bine pregătit profesional, și cu cît e mai perseverent în munca sa, cu atît va obține rezultate mai bune și viața îi va fi mai îndestulată.

Pe de altă parte, munca profesională, desfășurată pe baza aptitudinilor și a pregătirii corespunzătoare, constituie condiția fundamentală a dezvoltării sufletești. Ea dezvoltă inteligența, fortifică voința, îmbogățește viața afectivă; asigură demnitatea, dă obișnuință datoriei, gustul ordinii și al păcii; salvează de primejdiile morale, în care de obicei sucombă cei ce refuză să aibă o îndeletnicire profesională precisă. „Cel ce e lăsător pentru lucrul lui, e frate cu cel ce merge la pieire“ (Pilde 18, 9; Iis. Sir. 22, 2). „Ceea ce este frîul pentru un cal — zice Sf. Ioan Gură de Aur —, aceea este munca pentru natura noastră“. „Din tot ce există, nimic nu se află care să nu fie pierdut din cauza lenii. Căci și apa stătătoare se împute, iar cea curgătoare și cîlgătoare în toate părțile își păstrează virtutea ei proprie. Și fierul care

stă în nelucrare se slăbește și își pierde din valoare, din cauza ruginii. Cel folosit la lucru, însă, este cu mult mai de folos, nestrălucind cu nimic mai prejos decât argintul". „Este o povară pe pământ omul acesta (leneșul); degeaba a venit pe lume, adică nu degeaba, ci pentru răul capului său, pentru pierzania sa, pentru paguba altora...”.

3. — Dar și colectivitatea folosește de pe urma activității profesionale.

Cu cât membrii societății vor primi o mai temeinică pregătire profesională, cu atât funcțiile sociale vor fi mai bine împlinite, cu atât mai prosperă va fi întreaga viață socială; și întors: cu cât vor stăpîni mai mult superficialitatea și diletantismul, cu atât mai sărac și mai primejduit în existența lui va fi organismul social.

Pregătirea profesională a cetățenilor, deci și a credincioșilor, asigură viața plină a societății și progresul ei continuu.

Pregătirea și încadrarea funcțională a membrilor societății asigură ordinea și liniștea, condiții esențiale ale conviețuirii sociale.

Practicarea unei profesiuni leagă pe fiecare de întreg, prin faptul că ține mereu trează conștiința intereselor și datoriei comune. Sf. Apostol Pavel ne lasă să înțelegem că precum membrele unui trup se sprijină unul pe altul — și toate sprijină întregul, tot așa și membrii colectivității au a se sprijini unii pe alții prin muncă și toți au a sprijini întregul organism social (Ef. 4, 16; Rom. 12, 4—5; cf. și Ef. 4, 28).

Prin faptul că ne pune în condiția de a veni practic în ajutorul semenilor, munca profesională constituie un factor esențial de promovare a coeziunii și înfrățirii sociale.

4. — Ne alegem o profesiune pentru a ne împlini chemarea de sus, dar și pentru foloasele ce rezultă din practicarea ei pentru noi și pentru obște.

Foloasele acestea sînt atât de mari încît trebuie să recunoaștem că numai practicînd o muncă profesională putem asigura pentru viața noastră și pentru viața obștească o bază deosebită, durabilă de susținere și propășire.

III

D. B.

Datoriile credinciosului la alegerea și practicarea unei profesiuni

1. — Alegerea și practicarea unei îndeletniciri precise constituie un lucru de importanță vitală pentru orice credincios. În afara muncii profesionale nimeni nu se poate realiza nici ca ființă cu personalitate proprie, nici ca ființă socială. În afara muncii profesionale creatoare nici un cre-

dincios nu-și poate realiza menirea sa de următor al lui Hristos și nu poate înartacula, în mod corespunzător, în circuitul vieții, puterile vii ale credinței sale.

Dar profesiunea nu poate fi o binccuvîntare decît dacă, atît la alegerea cît și la practicarea ei, ținem seamă cu strictețe, de anumite îndatoriri.

2. — Una din aceste îndatoriri este aceea a pregătirii temeinice pentru muncă.

Pregătirea temeinică constă: a) în acumularea și asimilarea metodică, sub conducerea și controlul unor oameni competenți, a cunoștințelor necesare îndeplinirii obligațiilor legate de profesiunea asupra căreia te fixezi; b) în dobîndirea deprinderilor de a aplica practic, cu pricepere și repede, cunoștințele acumulate.

O pregătire temeinică în vederea muncii îl pune pe credincios în situația:

- a) De a-și dezvolta în chipul cel mai potrivit puterile cu care l-a înzestrat Dumnezeu;
- b) De a fi încadrat ca factor creator în complexul vieții sociale;
- c) De a da un randament superior atît cantitativ, cît și calitativ și, deci, de a fi, în grad înalt util semenilor și sieși;
- d) De a fi pus la adăpost de accidentele profesionale;
- e) De a gusta din plin bucuriile sănătoase ale vieții.

Pregătirea pentru muncă trebuie să se facă nu numai înainte, ci și după încadrarea în funcțiunea aleasă.

Tehnica, uneltele, mijloacele de muncă sînt în continuă îmbunătățire. A ține pas cu progresul și chiar a contribui la realizarea acestuia este o datorie elementară a fiecărui credincios.

3. — O altă datorie elementară legată de muncă profesională este practicarea conștiințioasă a îndeletnicirii alese.

A practica conștiințios o profesiune înseamnă:

- a) A fi totdeauna punctual la munca ta;
- b) A folosi rațional toate puterile de care dispui;
- c) A munci bucuros și cu tragere de inimă. „Fii cu toată tragerea de inimă la slujba ta“ zice Sf. Apostol Pavel. Cuvintele sînt adresate ucenicului său, Timotei (II Tim. 4, 5), dar ele se potrivesc pentru fiecare dintre noi. „Fiecare trebuie să fie cu băgare de seamă la lucrul său, ne îndeamnă Sf. Vasile cel Mare; să se îngrijească de el cu dragoste și cu luare aminte, fără lenevire, ca și cum asupra lui ar veghea Dumnezeu însuși, și să-l facă așa fel ca nimeni să nu poată zice nimic împotrivă... Și nici nu se cade să trecem de la un lucru la altul, pentru că ființa noastră nu este în stare să sporească deodată în multe lucrări. E mai de folos a face cu răbdare un singur lucru, decît a te atinge numai pe deasupra de mai multe... A umbla

cu multe îndeletniciri și a sări de la una la alta, aceasta nu numai că nu duce la un bun sfârșit, dar încă te abate înspre nestatornicia năravurilor...“.

d) A nu lăsa pe umerii altora nimic din sarcinile ce-ți revin, oricât de grele și neplăcute ar fi acestea.

e) A ne feri de irosirea puterilor destinate muncii. De ex. să ne ferim de beție, de jocurile de noroc, de petrecerile păgubitoare, etc.

4. — Credinciosul să nu uite apoi, că oricât de înaltă i-ar fi slujba, lui nu-i e îngăduit să se fălească, bineștiind că, după învățătura Mântuitorului nostru Iisus Hristos, cu cât cineva este mai sus, cu atât mai mult trebuie să slujească celorlalți. „Care între voi vrea să fie mai mare să fie slujitorul vostru“ (Mt. 20, 26; Lc. 22, 26).

5. — În sfârșit, credinciosul trebuie să știe că, profesiunea ce și-a ales este calea realizării unei vieți mai bune, și este calea realizării împărăției lui Dumnezeu.

Oricât de jos și oricât de grea ar fi munca sa, credinciosul o pune în legătură cu Dumnezeu și cu împărăția Sa.

În lumina credinței, munca profesională, oricât de inferioară și oricât de grea, primește sens adânc și demnitate, creindu-se astfel condiția de a fi îndeplinită cu bucurie și devotament.

6. — Indatoririle noastre, ale credincioșilor, față de munca profesională sînt multe și nu ușoare. Dar oricât de grele, ele nu ne pot îndreptăți de a ne sustrage de la împlinirea lor.

Aceasta cu atât mai mult cu cât noi mărturisim credința că în tot ceea ce facem cu gînd bun, primim, tainic, ajutorul Domnului și Mântuitorului nostru Iisus Hristos.

D. B.

BISERICA DIN HUNEDOARA

Printre vechile biserici românești din Ardeal, care ocupă un loc de seamă între monumentele de artă ale Patriei noastre, se numără și biserica cu hramul Sf. Nicolae din Hunedoara, restaurată între anii 1634—54, fostă, pînă în 1948, lăcaș de închinare pentru frații greco-catolici. Alături de falnicul castel al Huniadeștilor, această biserică este pentru credincioșii hunedoreni una dintre cele mai grăitoare mărturii ale gloriosului lor trecut istoric-bisericesc.

Orașul Hunedoara a fost cu secole înainte un însemnat centru bisericesc, fiind aici chiar și reședința unui vlădică, precum și unul dintre cele mai vechi scaune protopopești din întreaga țară. Aici se așează pe la 1456 pribeagul vlădică Ioan din Caffa Crimeii, care avu un timp îngrijirea sufletească a românilor din aceste părți. Odată stabilit în Hunedoara, vlădică Ioan își cumpără casă, trăsură, cai și alte proprietăți, începînd să hirotonească preoți și să facă vizitațiuni canonice în părțile Devei, Șoimușului și Lipovei. Lucrul acesta n-a fost însă pe placul inchișitorului papal Ioan de Capistrano, care în 6 ianuarie 1456 se adresează nobililor ardeleni cerîndu-le să alunge din țară pe preoții romîni și să le confişte averile. Ordinul se îndrepta și împotriva episcopului Ioan, care e denunțat inchișitorului, prins și trimis în fața lui Ioan Huniade, la Timișoara în ziua de 10 ianuarie 1456.

Din Timișoara — la începutul lunii februarie 1456 — Ioan Huniade și Ioan Capistrano îl trimit la Buda, unde a fost silit să treacă la catolicism și trimis apoi la Roma, iar de acolo în „Valahia“. Preoții hirotoniți de el au fost dați pe mîna misionarului Mihail Székely ca să-i catehizeze, în vederea unei noi hirotonii, cei care se opuneau urmînd să fie expulzați din țară.¹

Întîlnim la Hunedoara și numeroși protopopi romîni. Dintr-o scrisoare a călugărului minorit Mihail Székely din 10 februarie 1456, aflăm că propaganda catolică nu înregistra nici un succes și că romînii își păstrează credința și obiceiurile și datorită predicilor pe care le ținea protopopul Petru din părțile Hunedoarei². Protopopii erau numiți de către mitropolitul Băl-

¹ Ștefan Lupșa, *Catolicismul și romînii din Ardeal și Ungaria pînă la 1556*, Cernăuți 1929, p. 83, 84; Prot. Dr. Ștefan Lupșa, *Biserica ortodoxă romînă din Ardeal și Ungaria în veacul XV și „Mitropolia Ardealului“* an. II nr. 3—4 Sibiu, 1957, p. 225—229. Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a romînilor din Transilvania și Ungaria* vol. I. ed. II. Sibiu, 1935, p. 61—64.

² Șt. Meteș, op. cit. p. 64 și Șt. Lupșa, *Biserica ortodoxă...*, p. 227.

gradului în sinod, cu aprobarea stăpînilor cetății sau a principelui Ardealului, dar adeseori aceștia din urmă îi numeau și fără să-l întrebe pe vlădica. Astfel Beatrice Frangepean, văduva tînărului Ioan Corvin, fiul natural al lui Mateiaș, în 23 aprilie 1506 numește protopop la biserica din Hunedoara pe Petru preotul din Zoczath (Socet), acordîndu-i locuință în casa protopească și veniturile obișnuite.³

O nouă numire datează din 22 mai 1526, fiind dată de marchizul Gheorghe de Brandenburg, care slăpînea pe atunci castelul din Hunedoara.⁴ În 1540 avem o numire din partea altui stăpîn al cetății anume Valentin Török, care numește ca protopop pe „popa Iuvon”.⁵ Mai tîrziu, în 12 august 1582, Ioan Török, comitele perpetuu al castelului, numește ca protopop în districtul Hunedoarei pe un oarecare Moise, căruia i se dau drepturi largi de supraveghere și strîngere a veniturilor.⁶

Avem o numire de protopop în Hunedoara și din partea mitropolitului Ghenadie din Bălgrad, cu data de 4 decembrie 1628. Prin această numire, mitropolitul îl obliga pe protopopul cu numele Ianăș „să fie tare și puternic a socoti întru toate lucrurile legii”... cercetînd „cum isprăvescu preoții și cum învață s(fin)ta ievangelia și toți oamenii cum postescu și cum ascultă și de toate pedecările se socotească pîn-la al cincilea văr, și de cuscii de carii se mestecă cu știre și fără știre, și de o(a)meni carii lasă muerile așijderea și muierile care-ș lasă bărbații”. Obligă și pe preoți să asculte „de toate ce va da protopopul învățătură pentrucă i-am dat puteare, cinu unde va fi leage împreună cu giurații să poată despărți și birșăgălui, cu dereptate, iar cine (nu) va asculta de cuvântul cărții noastre se fie birșag 12 florinți, iar se (de) se va ținea într-alt chip cineva, acela să fie oprit de beserecă”.⁷ Actul protopopului Ianăș (sau Ioan) îl întăresc și doi mitro-

³ N. Iorga, Studii și documente, vol. XII. București, 1906, p. LIX și 278—279. Păr. Șt. Lupșa (Catholicismul, p. 86, n. 4) crede că nu poate fi vorba de protopopul Petru amintit în scrisoarea lui Székely la 1456, ci sînt doi, probabil tatăl și fiul.

⁴ N. Iorga, op. cit. XII, p. 279.

⁵ Nicolae Dobrescu, Fragmente privitoare la Istoria Bisericii Romîne, Budapesta, 1905, p. 41—42.

⁶ N. Iorga, op. cit. XII, p. 279—280. În a sa Istorie a Bisericii romînești și a vieții religioase a romînilor, vol. I. ed. II, București 1928, p. 175—176, N. Iorga arată că e vorba de Moise Peștișel, cunoscut din prefața Paliei de la Orăștie, tipărită în acelaș an, care-l prezintă drept „propovăduitorul evangheliei în orașul Lugojului”, în timp ce „protopop al varmegiei Hunedoarei” apare, tot în prefața Paliei, Achirie, cf. I. Bianu-N. Hodoș, Bibliografia romînească veche I, p. 95. Nu vād care ar fi rațiunea transferării lui Moise Peștișel din Lugoj în Hunedoara, în timp ce aci era Achirie. Sau poate să fi fost transferat în urma morții lui Achirie, nefiind exclus ca acest Moise Peștișel să fie hunedorean de origină, din comuna Peștiș, situată la cîțiva kilometri de Hunedoara. Sau poate data de 1582 să fi fost citită greșit de Iorga, în loc de 1682, cînd într-adevăr apare un protopop cu acest nume în Hunedoara, cu simpatii calviniste, cum vom vedea mai jos. Mai degrabă cred însă că sînt persoane distincte iar identificarea pe care o face Iorga cu Moise Peștișel o socotesc ca neîntemeiată.

⁷ T. Cipariu, Acte și fragmente, Blaj 1855, p. 253—254; N. Iorga, op. cit. XII, p. 280—281.

poliți de mai târziu: Simion Ștefan, în 22 mai 1656 și Sf. Sava Brancovici în 21 septembrie 1660.⁸ Acest Ianăș apare în pisană bisericii pe care o voi descrie mai jos, alături de un alt protopop cu numele Nicolae, care e confirmat în 28 iunie 1659 de către principele Ardealului Acațiu Barcsai, ca protopop al bisericilor românești din comitatul Hunedoarei.⁹

În 1682 apare ca protopop în Hunedoara, Moise, cu simpatii calviniste, care împreună cu alți protopopi — majoritatea hunedoreni — Ioan Zoba din Vinț, Gheorghe din Daia, Vasile din Bălgrad, David din Romoșel, Ioan din Tuștea și Dănilă din Ilia, protestează la curtea lui Mihail Apaffi din Făgăraș, în contra numirii grecului Ioasaf în scaunul vlădicesc din Bălgrad, nefiind ales de sobor, în timp ce acesta era la sfințire în Țara Românească.¹⁰

În 9 aprilie 1697 mitropolitul Teofil numește ca „ispravnic“ (administrator) în locul protopopului Nicolae, pe popa Ion din Hunedoara. În actul de numire — iscălit și de episcopul reformat Ștefan Vesprémi — i se fixează următoarele atribuții: „se fie purtătoriu de grijă în locul spășitului protopop Niculae pînă, la săborul mare, adăul împărătesc, dăjdile vlădicești și alte venituri ce sînt să le strîngă și să le aducă la săbor, alte lucruri ce se vor tîmpla necuvioase între creștini împreună cu molitvele noastre să le îndrepteze. Dela săborul mare se va așeza protopopie, cum va fi mai bine, iar pînă atunci de popa Ion se ascultați ca și de protopopul“.¹¹ Acest Ioan păstora în Hunedoara încă în 18 iunie 1687 cînd se judecă cu fratele său, popa Mihai din Răcăștie, pentru o moștenire, în fața mai multor nemeși, între care e numit și un alt protopop în Hunedoara, State alias Gheorghe Csoka. Procesul între cei doi frați continuă și în 19 martie 1698.¹² Tot acest Ioan apare iscălit și în manifestul de unire al celor 38 de protopopi din 7 octombrie 1698.¹³ Cu toate că protopopul Ioan fusese deci printre inițiatorii Unirii, totuși un sobor convocat de Atanasie în 16 iulie 1701, dădu voie protopopilor Gheorghe (Csoka?) și Ioan din Hunedoara, precum și tuturor preoților și mirenilor din „varmegia“ Hunedoarei, ca „precum au trăit pînă acumă, după obiceiul pravilei grecești și românești, așa să trăiască și de aici înainte“, „cu toate tocmealele bisericii, neadăugînd și nescăzînd“, impunîndu-le condiția să asculte de vlădica „precum au ascultat și mai înainte de vlădici și de cine le-au fost purtători de cîștig“, iar „cele patru ponturi ce le-am arătat să nu le hulească“.¹⁴

⁸ T. Cipariu, op. cit. p. 254; N. Iorga, op. cit. XII, p. 281; N. Dobrescu, op. cit. p. 42.

⁹ N. Dobrescu, op. cit. p. 41—42.

¹⁰ Șt. Meteș, op. cit. p. 305.

¹¹ T. Cipariu, op. cit. p. 254; N. Iorga, op. cit. XII, p. 282. Nu putem ști dacă protopopul răposat Nicolae e identic cu cel amintit în pisană bisericii și confirmat de Barcsai la 1659.

¹² Șt. Meteș, op. cit. p. 327 n. 2. după A hunyadmegyei történelmi eszészeti társulat evkönyve, IX, Deva, 1898, p. 121—122.

¹³ Dr. Ștefan Lupșa, Biserica ardeleană și „Unirea“ în anii 1697—1700. București 1949, p. 19.

¹⁴ Magazin istoric pentru Dacia II, București 1846, p. 322—323.

După unire, într-un act cu data de 1 octombrie 1715, apare un preot cu numele Moise,¹⁵ într-o însemnare de pe un Triod din 1731 apare protopopul Gheorghe, iar pe un Autologhion din 1731 găsim următoarea însemnare: „Din dreptul chelgiugul dumnialor sfințiilor sale cinstitul protopop Zaharie și fratele ... răposatului mai sus numit protopopu c(institu)erie Stati; și am scris eu mai micul sfințiilor sale popa Gheorghe giuneril(e) popi Ion Crișan care au fost nepot de sor(ă) Nicolae cel gros, mai nainte răposat.”¹⁶

Nu știm în ce timp biserica ortodoxă a Hunedoarei, (de care mă voi ocupa mai jos) a trecut în posesiunea uniților. În conscripția episcopului Inocențiu Micu-Klein din 1733, parohia unită din Hunedoara avea o biserică, cu trei preoți, 90 de familii și 10 țigani.¹⁷ Protopopul Gheorghe era trecut cu unit.¹⁸ Ar urma deci că încă din primii ani după unire biserica să fi trecut în seama celor câteva familii de uniți. În conscripția din 1760—62, în Hunedoara erau doi preoți uniți cu 28 de familii și o biserică și un preot ortodox cu 156 de familii, dar fără biserică.¹⁹ Dintr-o nouă conscripție, întocmită de o comisie a guvernului ardelean în 1805, reiese că în Hunedoara erau pe atunci doi preoți ortodocși: Petru Crișan și protopopul Nicolae Huțovici, care era și asesor consistorial iar din 1805 până în 1810 conduse treburile episcopiei Ardealului în calitate de vicar în locul lui Ioan Popovici din Hondol. Există acum și o biserică pe seama celor 315 familii ortodoxe, zidită în 1797.²⁰ Aceasta e biserica cu hramul „Schimbarea la față” existentă și azi.

Acestea ar fi pe scurt informațiile pe care le avem asupra trecutului bisericesc al românilor hunedoreni până în pragul secolului trecut. Din secolul XIX și până în prezent, viața lor bisericească s-a dezvoltat tot mai mult, numărul credincioșilor crescând an de an, iar în timpul din urmă ridicându-se un nou lăcaș de închinare, sfințit în 1947 de mitropolitul Nicolae Bălan, cu hramul „Sf. Constantin și Elena”. În 1948 obștea ortodoxă a primit în sânul său și pe frații trecuți în împrejurări vitrege la Unirea cu Biserica Romei, împreună cu biserica, pe care o voi prezenta mai jos.

Biserica are planul în formă de cruce greacă. Lungimea ei totală este de 27,66 m. E formată dintr-un turn-clopotniță (4,05×3,92 m), pronaos (5,31×6,92 m), naos (9,15×6,92 m) și absidă (3,90×4,90 m). Zidurile sînt construite din piatră brută, legată cu mortar, iar bolțile din cărămidă. Grosimea zidurilor clopotniței e de 1 m iar a celor din naos și absidă, precum și a pereților din interiorul bisericii, de cca. 0,75—0,80 m. În interiorul bisericii întîlnim un soclu care o înconjoară, precum și o cornișă, dublată

¹⁵ N. Iorga, op. cit. XII, p. 286—287.

¹⁶ Ibidem, XII, p. 118.

¹⁷ Cf. Șematismul istoric al diecezei Lugojului, Lugoj, 1903, p. 347.

¹⁸ Ibidem, p. 341.

¹⁹ Dr. Virgil Ciobanu, Statistica Românilor ardeleni din anii 1760—1762, Cluj, 1926.

²⁰ Mateiu Voileanu, Contribuțiune la istoria bisericească din Ardeal, Sibiu, 1928, p. 66—67. În august 1796 protopopu Nicolae A. hunyadmegyei történelmi IX, p. 120 și XV, p. 112.

în parte de un ornament zig-zag de-a lungul și dedesubtul acoperișurilor turnului, naosului și absidei. Turnul-clopotniță, în stil gotic, e cel obișnuit pentru majoritatea bisericilor ardelen. Are două etaje, iar deasupra o galerie din lemn, ce constă dintr-un parapet de scânduri. Acoperișul turnului e în forma unui trunchi de piramidă cu patru laturi, cotinuat în partea superioară în formă de piramidă cu opt laturi. Turnul-clopotniță e alipit pronaosului, zidul său răsăritean nefiind identic cu zidul apusean al pronaosului. Pronaosul și o parte din naos au acoperișul în două ape. În centrul naosului, face loc unei mici turle rotunde, acoperită cu un înveliș conic din olane, în timp ce restul acoperișului (cu excepția turnului) e din șindrilă. În partea de miazăzi și miazănoapte a acestei turle, se află alte două acoperișuri transversale (față de axa longitudinală a bisericii); mai joase, care dau în felul acesta forma unei cruci. Restul acoperișului naosului, în spre absidă, se continuă apoi în două ape, terminînd în fețe triunghiulare care urmează planul absidei.

Intrarea în biserică se face prin latura apuseană a turnului-clopotniță, din care se ajunge în pronaos (sau tindă). Pronaosul este rectangular, acoperit cu un tavan din lemn, zugrăvit albastru cu stele aurii. Pardoseala pronaosului e din lespezi mari de piatră patrate. Lumina pătrunde prin două ferestre largi. Intrarea în naos se face printr-o ușă în peretele răsăritean, largă de 0,70 m și flancată de cîte două deschizături largi de cîte 1,70 m, ca niște ferestre arcuite. Rostul acestor deschizături — întîlnite și la alte biserici din Ardeal — este acela de-a înlesni celor ce stau în pronaos (de regulă femeile) urmărirea serviciilor divine. Deasupra ușii naosului se află următoarea inscripție:

„Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvîrșitul Sf(ăn)tului D(u)hu întemeiatu-s-au această sî(ăn)tă și dumnezeiască beserecă pre hramu Sf(ă)ntului Nicolae în zilele prealuminatului craiu Ardealului Gheorghe Racoți cel bătrîn, în cursul anilor 1634, cu osteneala și împren(ă) cu tot(ă) cheltuiala a protopo(u)lui Ianăși ot Hinidor(ă) i protopop Nicolae i Vasilie snă protopop Ianăși și Statie gineri-său și cu mila a mulți neguțatori s-au zid(it) ca să fie poman(ă) părinților și sufle(telor) dumnealor și cari în cursul anilor 1654 aflatu-s-au lângă titor cei bătrîni, iar nișt(e) neguțatori creștini, Dumitru Mărcocianul di(n) Hinidor(ă) și cu Nicola Crăciun, de o-u zugrăvit și înfrumustătat iar cheltuiala di(n) osteneala dumnealor, ca să fir poman(ă) părinților și sufletelor lor păn în veci — amin. Pis mșta argusta dni 20, vă leat 1654.²¹ Varul și aurul la păreți și la stâlpișor au dat-o iară popa Nicola. Această sfîntă și dumnezeiască biserică am scris-o eu mult greșitul Caian Constantin și Stan zugravi”.²²

În centrul naosului, încadrînd un spațiu rectangular, se află patru stîlpi rotunzi (stîlpi rectangulari se găsesc și în naosul bisericii din Den

²¹ N. Iorga, op. cit. XIII, p. 117—118; Șematismul cit. p. 348.

²² Ultimele două propoziții se află numai la N. Iorga; p. cit. XIII, p. 118, ultima fiind tradusă din slavonește, textul inscripției e reproduș și de Virgil Vătășianu, *Vechile biserici de piatră românești din județul Hunedoara*, Cluj, 1930, p. 69.

suș). Stilpii sînt legați fiecare în direcția transversală (mz-mn) prin arcuri, cu pereții respectivi. Deasupra lor, în mijlocul naosului, se ridică o cupolă, așezată pe un tambur rotund, de care am amintit. Se înscrie în felul acesta o cruce, semnalată mai bine la acoperișul exterior, care se compune dintr-un braț longitudinal boltit spre apus și răsărit cu bolți berceau longitudinale și un braț transversal cu bolți berceau transversale. Cele patru încăperi din colțurile naosului sînt și ele boltite berceau în direcția transversală. Naosul e pardosit tot cu lespezi mari de piatră, fiind luminat de 8 ferestre mici și strîmte, grupate cîte două mai jos și două mai mici deasupra, în cele două brațe transversale ale crucii și de cele 8 ferestre lungi și înguste ale tamburului.

Absida e despărțită de naos printr-un perete de piatră, în fața căruia se găsește un iconostas din lemn. Absida e o încăpere cu 5 laturi, terminînd spre răsărit cu o muchie. În spre apus e boltită cu o calotă, iar de la cei doi pereți din spre răsărit pornește un sistem de arcuri care împart boltiturile dintre calotă și pereți în 9 bolți mici triunghiulare. Pardoseala e tot din lespezi de piatră, iar lumina pătrunde prin două ferestre.²³

Pictura bisericii a fost studiată de prof. I. D. Ștefănescu, după care redau aci cîteva date. În general, picturile bisericii din Hunedoara sînt deteriorate și afumate. Se mai păstrează numai în naos și altar, pronaosul fiind vărut. Cupola naosului e împodobită cu Hristos Pantocratorul. Inscriptia care-l înconjoară e ștearsă. Tamburul cupolei cuprinde în primul registru profeți, iar în registrul al doilea Sf. Liturghie, în care sînt înfățișați Iisus episcop de două ori, serafimi, îngeri, preoți și diaconi. Pandantivii cuprind simboalele cunoscute ale evangheliștilor: îngerul, vulturul, leul și taurul. În cele patru berceuri ale naosului sînt prezentate următoarele scene: la răsărit: Duhul Sfînt în chipul porumbelului, tronul Judecății, instrumentele Patimilor, doi îngeri, serafimi, Cel vechi de zile îmbrăcat în alb pe un fond roșu în mijlocul a patru tronuri; la miazănoapte: Nașterea, venirea magilor, Botezul lui Iisus; la miazăzi: Floriile, locul unde merg sufiletele copiilor nebotezați; la apus: Înălțarea, Lazăr, o scenă nedistinctă. Pe pereții naosului pictura e așezată în două zone. Zona întîia: la miazănoapte: aducerea lui Iisus la templu(?), Iisus pe cruce, plîngerea; la miazăzi: un subiect șters, coborîrea de pe cruce, sfintele femei la mormînt(?); la apus: Schimbarea la față, Adormirea Maicii Domnului, Rusaliile (sau Pogorîrea Duhului Sfînt). În zona a doua: la miazăzi: Sf. Ioan Botezătorul, sfinți militari, ceata îngerească, cu portretul lui Iisus; la apus: trei portrete ale ctitorilor (șterse) și cei trei autori ai Sfintelor Liturghii: Vasile, Grigorie și Ioan (cei 3 sfinți autori nu apar grupați laolaltă decît o singură dată la noi în țară, la Stănești). Pe peretele de răsărit, lîngă iconostas, apar Daniil stilitul și un alt sfînt stilit.

Pe calota altarului e pictată Fecioara ca ornată cu Iisus în brațe binecuvîntînd, apoi arhanghelii Mihail și Gavril în vestimente de purpură ornate cu perle, iar pe perete șase episcopi și doi sfinți diaconi, iar la ferestre alți sfinți diaconi.

²³ Descrierea bisericii la V. Vătășianu; op. cit. p. 65—68.

În general, dintre scenele pictate cele mai reușite sînt: Iisus pe cruce și coborîrea de pe cruce, în naos. Sub picturile pe care le vedem azi, prof. I. D. Ștefănescu crede că ar exista altele mai vechi, datînd de la începutul sec. XVI. Cele cunoscute, sînt lucrate de meșteri de mîna a doua și datează de la restauratorii din sec. XVII, amintiți în pisania bisericii.

Iconostasul din lemn, datează din sec. XVII și păstrează sărbătorile și cele patru mari icoane: Iisus Pantocratorul, Fecioara purtînd pe Iisus pe brațul stîng, Adormirea Maicii Domnului și Sf. Nicolae. Sînt unele dintre cele mai frumoase icoane din Ardeal. Iconostasul are următoarea inscripție: „această icoană am scris-o eu Constantin zugrav în anul 1684”.²⁵

Să vedem acum care e data construcției bisericii. De o biserică romînească în Hunedoara ne vorbește un act dat de Ladislau, fiul lui Ioan Huniade în 30 noiembrie 1456 prin care îngăduie rascianilor (sîrbilor) și valahilor din oraș să-și zidească biserica ce fusese distrusă de oamenii lui Capistrano, în aprilie 1456, cînd a fost arsă și casa vlădiciei Ioan de Caffa. Existența unei biserici romînești în perioada aceasta — chiar dacă era din lemn cum credea N. Iorga — trebuie să deducem și din faptul că fuseseră întăriți în slujbă numeroși preoți, de care am amintit mai sus. N. Iorga²⁷ și autorul Șematismului din Lugoj²⁸ cred că biserica actuală a fost zidită între anii 1634 și 1654 așa cum ne informează inscripția din naos. Prof. V. Vătășianu arată că nu poate fi vorba de o „întemeiere” a bisericii în 1634—54, căci în acest caz s-ar fi arătat în pisanie numele adevăraților ctitori care au contribuit cu materialul de zidit și nu s-ar fi mărginit numai la menționarea vagă a celor „mulți neguțători” și a celorlalți doi care au „împodobit-o și înfrumusețat-o” precum și la „varul și aurul” dăruit de popa Nicola. Nu e acceptabilă nici afirmația ce se face că biserica „s-a întemeiat” cu „toată cheltuiala” protopopilor amintiți, căci desigur starea lor materială nu le permitea să ajungă „ctitori” de biserică. Desigur lor le aparține „osteneala” în toată munca de reconstruire a bisericii, în calitatea lor de păstori sufletești ai credincioșilor hunedoreni. Prof. V. Vătășianu, pe baza cercetărilor sale asupra arhitecturii ajunge la concluzia — care e cea mai acceptabilă — că naosul și absida datează dintr-o epocă anterioară anilor 1634—1654, deci s-ar fi ridicat în urma permisiunii acordate de Matei Corvinul, pronaosul ar fi din perioada 1634—1654, iar despre turnul-clopotniță avem dovezi si-

²⁴ Pictura bisericii descrisă de I. D. Ștefănescu; Contribution à l'étude des peintures murales valaques (Transylvanie, district de Vilcea, Tirgoviște, région de Bucarest), Paris, 1928, p. 31—32; Idem, La peinture religieuse en Valachie et en Transylvanie depuis les origines jusqu'au XIX-e siècle, Paris, 1932, p. 274—277.

²⁵ N. Iorga, op. cit. XIII, p. 118.

²⁶ N. Iorga, op. cit. XII, p. 278. Ordinul e întărit peste doi ani în 1458 și de Matei Corvinul.

²⁷ N. Iorga; G. Balș. L'Histoire de l'art roumain ancien, Paris, 1920, p. 158. În altă parte, Iorga susține că a fost clădită de companiștii greci din oraș. Lt. și doc. XII. p. VI.

²⁸ Șematismul, cit. p. 348.

gure că s-a zidit în 1827.²⁹ În sec. XVII se ridică și o casă parohială, prin osîrdua aceluiaș protopop Nicola.³⁰

Astăzi, vechea biserică ortodoxă cu hramul Sf. Nicolae din Hunedoara, își îndeplinește cu sfințenie menirea ei de păstrătoare a vechilor tradiții ortodoxe, așa cum au dorit smeriții ei cîtori și binefăcători în urmă cu cîteva veacuri.

MIRCEA PĂCURARIU

UN CĂLUGĂR ORB, DASCĂL AL VECHILOR ȘCOLI BLĂJENE

Au trecut două veacuri de cînd au luat ființă școlile romînești de la Blaj, despre care s-a scris mult și în repetate rînduri. (Vezi trimiterea la lucrările lui Tîmotei Cipariu, Augustin Bunea și N. Brînzeu din lucrarea lui Șt. Meteș: *Mănăstirile romînești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu 1936, p. 14, nr. 1, — la care trebuie adăugată lucrarea lui Nicolae Albu: *Istoria învățămîntului romînesc din Transilvania pînă la anul 1800*. Biblioteca Inst. de Ist. Naț. Cluj-Sibiu, vol. XVI. Blaj 1944). Pe băncile lor au căpătat lumină de carte nenumărate generații de romîni ardeleni, în covîrșitoarea lor majoritate de obîrșie țărănească.

Școlile Blajului au fost înființate în anul 1754, în vremea păstoririi episcopului Petru Pavel Aaron, zelos susținător al unirii cu Roma papală și adversar înverșunat a tot ceea ce era ortodox în țara de dincoace de munți.

Întru început, școlile Blajului erau organizate în trei trepte (sau cicluri): școala obștească (primară sau elementară), școala limbilor (din care s-a dezvoltat ulterior gimnaziul și liceul) și școala religiunii (din care a ieșit seminarul teologic).

²⁹ V. Vătășianu, op. cit. p. 69—73. Pentru turnul clopotniței data de 1827 ne-o dă Șematismul, cit; p. 348. În sprijinul părerii lui V. Vătășianu vin și afirmațiile prof. I. D. Ștefănescu, că sub picturile de azi, ar fi unele mai vechi din sec. XVI, precum și o inscripție de pe peretele bisericii în fața proscomidierului, semnalată de istoricul unit Ioan Boroș. Ea ar data din sec. XV și vorbește de niște legături ale acestei biserici cu mănăstirea Tismana. Cf. rev. *Unirea*, nr. 35, Blaj, 1879, cit. la Șt. Meteș, op. cit. p. 103.

³⁰ Șt. Meteș, op. cit. p. 327 și 2, după A. hunyadmegyei történelmi... IX, Deva, 1898, p. 122—123. Dintre danile care se mai fac bisericii din Hunedoara în sec. XVII amintesc de aceea a jupînului Vlăduț slugerul și soția sa jupînița Anuca, care-i dăruiesc o candelă în 1674 (N. Iorga, op. cit. XIII, p. 117—118), iar Gheorghe Mărcocianul îi dăruiește în 1693 un clopot cumpărat din Cașovia (Șt. Meteș, op. cit. p. 455 n. 1, după Huțovici ceru să fie numit episcop al romînilor ortodocși din Ardeal în locul lui Gherasim Adamovici, dar cererea n-a avut nici un rezultat. Cu ocazia alegerilor pentru întregirea scaunului vlădicesc ortodox al Sibiului, sinodul electoral, ținut la 19 septembrie 1810 la Turda, acordă vicarului Nicolae Hențovici 46 de voturi. A fost numit însă, capelanul protopopesec din Sebeș Vasile Moga, deși obținuse numai 36 de voturi. Cf. I. Lupaș. Doisprezece pețitori ai episcopiei transilvane vacante de la 1796 la 1810, în vol. Studii, conferințe și comunicări istorice I, București 1928, p. 407 și urm.

Școlile funcționau pe lângă Mănăstirea „Sfânta Treime” și aveau la început un efectiv total de aproape două sute de elevi.

Cadrele didactice erau recrutate inițial din rîndurile călugărilor mănăstirii amintite, oameni învățați pentru vremurile acelea. Dintre ei s-au recrutat numeroși vlădici uniți și oameni de cultură ai Ardealului de altădată.

Dintre călugării cărturari ai Mănăstirii blăjene „de rit gecesc”, cu hramul Sfintei Treimi, alături de corifeii binecunoscuți ai „Școalei ardelene”, merită să fie reținut — ca un caz cu totul aparte — numele lui Vasile Neagoe, dascăl al școlilor din Blaj în veacul XVIII. Iată cum îl prezintă pe acesta Samuil Micu Clain și Timotei Cipariu:

„...În vremile lui Aaron era în mănăstirea Sf. Treime Vasile Neagoe († 1762), feciorul protopopului Maniu Neagoe din Broșteni. Acesta cînd au fost de doi ani orbise și orb învățase de știa de rost tot Ceaslovul, Psaltirea, Testamentul Nou, Acatisturile a(l) lui I(i)sus, al Preceștii, Octoiul Duminecilor; și știa și Testamentul Vechiu, măcar că acesta de rost nu-l știa; făcea predicății (predici) de se minunau toți de el. Pre acestă întru un rînd episcopul Aaron l'au pus dascăl școalei romînești. Era acesta alt Didim, macar că nu era Alexandrinean” (Acte și fragmente, p. 107—108, 112; la Meteș: o. c. p. 13).

Didim Orbul, vajnic luptător alexandrin împotriva ereziei ariene (născut în 313, mort în 398, la vîrsta de 85 ani), cu toate că-și pierduse vederea ochilor cînd era de 4 ani, s-a înverșunat să învețe cu atîta ardoare și stăruință pilduitoare, încît a devenit unul din cei mai învățați oameni ai epocii patristice. Sfîntul Antonie cel Mare, Palladius, Evagrie din Pont, fericitul Ieronim și Rufin au alergat la el ca să-i asculte prelegerile. (Cf. J. Tixeront: Précis de Patrologie. Ed. 9. Paris 1927, p. 207).

Apropierea pe care o face Cipariu între dascălul blăjan și cel alexandrinean este la locul ei. Astfel de oameni, loviți de neputință fizică, vătămați în integritatea lor corporală și ridicăți prin silință și perseverență atît de sus, sînt îndemn și muștrare pentru oamenii teferi, după cum aceștia răscumpără vremea cu folos sau o prăpădesc fără rost, în nepăsare și trîndăvie. Ei repetă experiența marelui Apostol al neamurilor, divulgată în mișcătoarele sale mărturisiri: „Nu pierdem curajul, ci chiar dacă omul nostru cel dinafară se strică, cel dinăuntru însă se înnoiește din zi în zi” (II Cor. 4, 16) — și: „Nu mă voi lăuda, decît numai întru slăbiciunile mele” (II Cor. 12, 5), căci „cînd sînt slab, atunci sînt tare” (II Cor. 12, 10).

Astfel de oameni avem și astăzi, în Biserica noastră, în cinul călugăresc, dar despre aceasta vom vorbi cu alt prilej.

Școlile din Blaj, în vremea întemeierii lor și după aceea, au fost factori de progres pentru poporul român din Ardeal, a cărui conștiință națională au știut s-o cultive cu tact și cu înțelepciune.

GRIGORIE MARCU

NICOLAE PAPAGIANNOPULOS

1859—1926

N. Papagiannopoulos este teologul care a ilustrat cu demnitate vreme de două decenii catedra de limba ebraică și exegeza Vechiului Testament la Facultatea de Teologie a Universității din Atena. Născut la 1859 a studiat la Seminarul teologic „Rizarion” din Atena, apoi la facultatea din capitala Greciei. Între 1881—1883 studiază în străinătate, în Germania. Se specializează în studiul biblic al Vechiului Testament și limbi orientale. Reîntors în țară funcționează ca profesor la diferite școli secundare, iar de la anul 1894 devine profesor de Vechiul Testament și limba ebraică la Seminarul teologic (Rizarion) din Atena.

Din 1907 funcționează ca profesor de Vechiul Testament, exegeza și limba ebraică, la facultatea din Atena. Predă pînă în 27 mai 1926, anul morții sale. În calitate de specialist de Vechiul Testament a scris următoarele lucrări:

1. Exegeza imnului profetului Avacum, 1899; 2. Despre cortul mărturie și altarul sf. din Ierusalim 1900; 3. Despre limba ebraică (cuv. inaugurală) 1907; 4. Gramatica limbii ebraice Lipsca, 1912; A alcătuit și un lexicon ebraic-grec care încă nu a văzut lumina zilei. Rămîne îndatorirea urmașului său la catedră V. Vellas să ducă la îndeplinire dorința lui Papagiannopoulos de a se tipări manuscrisul rămas în urma sa. Papagiannopoulos a mai publicat diferite articole de interes biblic în ziare și reviste. Astfel a comentat ps. 1, ps. 2 și ps. 3 în Anuarul iubilare al seminarului teologic (Rizarion), publicat la Atena în 1920. Dintre lucrările rămase de la profesorul Papagiannopoulos de o mare însemnătate este *Εβραϊκή γραμματική* (gramatica ebraică). Manualul e publicat în Germania (Lipsca) în 1912. El este alcătuit pentru „uzul studenților facultății de teologie”. Gramatica are o extindere de 134 p. Conține o introducere în care vorbește despre împărțirea limbilor semite, originea și numirea limbii ebraice, caracteristicile limbii, istoria limbii, gramatici și dicționare ebraice. În partea specială se ocupă de toate problemele, inerente unui manual de limbă, de la alfabet la verb. Expunerea materialului e ușoară, metoda e practică și poate fi asemănată în multe privințe cu Chabot (*Grammaire hebraïque*) pentru autoritatea cu care face ușor de înțeles și cele mai dificile elemente ale limbii ebraice. Toată preocuparea vieții sale i-a fost de a da o gramatică bună și astfel se explică că n-a scris prea mult în alte domenii.

Papagiannopoulos și-a încetat activitatea febrilă într-o frumoasă dimineață de mai 1926. Trăiește însă și azi prin operele sale, puține la număr dar prețioase, prin caracterul lui popular și prin viața sa închinată cu tot devoiamentul unui ideal sfânt.

Prof. Dr. NICOLAE NEAGA

EUSEVIU POPOVICI

Cine dintre cărturarii clerici români nu cunoaște voluminoasa *Istorie Bisericească Universală* a eruditului E. Popovici? Ca și patristicul Eusebiu din Cesareea, așa și Euseviu Popovici a fost „Părintele istoriei bisericești” la noi, creind numeroși ucenici și adepți, și nu numai dintre români, ci și dintre sârbi și bulgari; care îi ascultau prelegerile. Dar chiar și la Moscova ajunse faima sa, acolo unde Academia de muzică aprecia compozițiile unui elev al său, Ciprian Porumbescu.

Eus. Popovici provine dintr-o veche familie răzeșească, ce se numea Baloșescul. Tatăl său Constantin era profesor la Institutul teologic din Cernăuți, la catedra de istoria bisericească și dreptul canonic. Și pe fii săi, Euseviu și Constantin, i-a lăsat să se instruiască în teologie, pentru a-i fi vrednici urmași. Amândoi apoi și-au completat studiile de specialitate la Viena, Euseviu (născ. 1838) la istorie și Constantin (născ. 1846) la drept. Astfel în 1862 Euseviu a fost numit profesor suplinitor la Institut pentru catedra de Vechiul Testament și limbile semite, iar în 1866 ajungea profesor la catedra de istorie bisericească și dreptul canonic.

Participînd la elaborarea unor teme date de Ministerul instrucțiunii, a fost apreciat în mod deosebit și astfel în 1868 era numit direct, fără concurs, ca profesor titular la catedra deținută. În aceeași vreme, fratele său Constantin devenea profesor de religie și cînd Euseviu a primit un concediu de durată, în 1873, Constantin l-a suplinat la catedră pînă în 1875, cînd Institutul era transformat în Facultate de teologie. Atunci Euseviu și-a reluat activitatea la *Istoria bisericească*, iar fratele său era numit profesor la dreptul canonic. Amândoi deveneau stîlpii Facultății.

Cadrele de absolvenți, care s-au plămădit sub ochiul atent și părintesc al celor doi teologi, stau mărturie pentru înalta ținută academică și științifică a celor doi profesori, frați. Vlădici și teologi de renume, de mai tîrziu, români, bulgari și sârbi, cu duioșie își amintesc aceste nume, ducînd mai departe luminile teologiei, de la care s-au adăpat. De fapt, prelegerile se desfășurau, aproape patru decenii, senin, și vorba savantă curgea lin, atrăgător și convingător, pentru că exprima credințe și sentimente profunde, în vederea scopului înalt.

Apreciîndu-li-se meritele și devotamentul, au fost numiți consilieri consistoriali și li s-a decernat demnitatea de arhipresviteri, au ajuns de mai multe ori decani ai Facultății și chiar rectori ai Universității, Euseviu în 1880 și 1895, iar Constantin în 1888.

Pe lîngă cursul de istorie bisericească și patrologie, Euseviu a mai propus enciclopedia și metodologia studiilor teologice și a suplinat ani de-a-rîndul dogmatica, fundamentală și Noul Testament, iar cînd fratele său Constantin era ocupat în Parlamentul austriac, a suplinat și dreptul.

Astfel el s-a dezvoltat într-un teolog enciclopedist, fapt care se observă în cursul său de istorie bisericească. Pentru că sentimentul său românesc era puternic, el a înglobat istoriei sale și multe capitole de istoria românilor, fapt care a contribuit la trezirea conștiinței românești în Austro-Ungaria.

Cu privire la limba acestor cursuri, prin grija ep. Eugeniu Hacman, încă din 1848, limba latină era înlocuită în Institut prin cea românească, încât între anii 1872—1888, cursul de istorie bisericească se ținea numai în românește. Dar apoi Curtea imperială a ordonat introducerea limbii germane, ca limbă de predare. Euseviu și-a încheiat activitatea sa profesională în 1908, iar Constantin în 1918, după ce a mai suplinat un timp de ani și catedra fratelui său.

Activitatea științifică a lui Euseviu Popovici cuprinde numeroase lucrări, unele publicate, altele în manuscris. Astfel sînt: Cursuri despre dreptul matrimonial valabil în Eparhia Bucovinei, 1864; Urmările rele și bune ale iconoclasmului; Dovada întru cît s-au păstrat formele de drept la desfacerea bisericii ruse de Patriarhia din Constantinople; Insemnătatea canonică a preotului, și Raportul între bisericile patriarhale și cele autocefale prin care se păstrează unitatea Bisericii lui Hristos, sînt cele 4 teme din 1867; Studiu pregătit pentru întiul congres bisericesc din Arhiepiscopia Bucovinei, 1880; Scrisoare deschisă împotriva unor calomnii ale unui preot unit, 1891; Capitolul final al Istoriei bisericești, 1895; Istoria și literatura sistemului teologiei dogmatice, 1900; Starea politică și religioasă a poporului român de la origine și pînă în prezent, citit la Academie, 1919; Socotința mea privitoare la constituirea Bisericii Romîniei, 1920 și altele. Apoi a publicat articole în rev. Candela și Archiv für kathol. Kirchenrecht.

Dar ceea ce a constituit faima marelui Euseviu Popovici a fost Cursul său de Istorie bisericească universală. Prima dată a fost litografiat în 1872 și apoi revăzut și completat pînă în 1888, apărînd în patru volume. Era cel mai complet manual de acest fel în Răsăritul ortodox. Apoi Euseviu l-a redactat, la poruncă, în limba germană, în 5 volume cu 1600 pagini și edițiile litografiate următoare erau neconținut completate. În acest scop au fost comandate pentru biblioteca Facultății toate cărțile din specialitate, atît din Rusia cît și din Apus, pînă în 1914.

Pentru importanța cursului său, s-a cerut de la București o ediție românească și astfel ucenicul ilustrului istoric, episcopii Atanasie Mironescu de Rîmnice și Gherasim Timuș de Argeș, au publicat această versiune românească, la București, în 2 volume, în 1900-1901, cuprinzînd 1274 pagini.

Dar pentru că nu a fost posibilitate ca autorul să-și revizuiască ediția, s-au strecurat în ea unele neajunsuri și scăderi. De aceea pe textul ei, Euseviu a făcut observații marginale și completări cu cerneală roșie, în vederea unei noi ediții. Și de fapt s-a ținut seamă de aceste însemnări în ediția sîrbească a cursului, întocmită de ucenicul Moisi Stoikov, de la Carloviț, în 1912, care a făcut astfel cunoscut manualul în acele regiuni, unde nu putea să pătrundă textul german sau român. O altă ediție litografiată s-a făcut în limba bulgară.

Autorul a mai avut și mulțumirea să vadă că același distins ucenic, acum Mitropolit primat Atanasie, să-și ia angajamentul să publice ediția a doua revăzută. Dar cu același regret scria autorul și în prefața noii ediții,

că din cauza prea multelor sale ocupații nu a fost în stare să-i dea formă definitivă, și se mîhnește, că nu a putut indica la paragrafe izvoarele informative. Tot acolo își exprimă speranța „bătrînul Euseviu”, că dacă metoda sa va afla aprobare, un urmaș al său să îmbunătățească ediția, adăugîndu-i și un period nou, după 1910. Dar Euseviu nu și-a ajuns nici măcar bucuria să vadă tipărită opera sa, pentru că moare în 1924. Istoria sa bisericească, întregită și cu Statistica bisericească, unică atunci în Ortodoxie, a apărut în 4 volume, între anii 1925—1928, cuprinzînd aproape 1900 de pagini. Verdictul de recunoștință pentru editor față de această ediție, al lui Constantin Popovici, care a adormit în Domnul abia în 1938, era următorul: „Cartea cum se prezintă în ediția aceasta, poate sta foarte bine alături de operele valoroase de istorie bisericească din lumea cea progresată în știință și cultură”. De fapt, Mitrop. Atanasie a îmbogățit ediția cu note bibliografice, cu tabla materiei și indicele de nume, cu dorința, ca lucrarea să-și facă un drum larg în lumea studicată romînă. Așa s-a și întîmplat, numai că studențimea privea cu mare respect și teamă la cele patru volume, care trebuiau învățate. Așteptările s-au realizat și ediția s-a epuizat repede, fiind acum de mult căutată. Și testamentul marelui Euseviu nu a fost dat uitării, pentru că subsemnatul, luîndu-mi în primire catedra de Istoria bisericească la Facultate, în 1937, mi-am luat ucest angajament și l-am și împlinit, completînd cu același metod periodul VI.

Istoria bisericească a lui Euseviu Popovici apare cu alîta mai monumentală, cînd nu trebuie învățată pentru examen, dar cînd se caută în ea cunoștințe teologice. De fapt, a devenit proverb cuvîntul autorului că „cel ce nu posedă știința dogmelor, nu poate fi teolog, iar cel ce nu posedă știința istoriei bisericești, nu poate fi teolog luminat”. Dar unii critici au încercat să-i diminueze valoarea pentru unele lipsuri, dar uită că garanție a valorii științifice a acestei istorii nu sta un oarecare, ci marele Euseviu Popovici. În schimb valoarea operii este neîntrecută, pentru acrvia expunerii, pedanteria științifică, cunoștințele enciclopedice și cinstea autorului. Ca exemplu de continuă atenție la probleme de istorie stă faptul punerii cezurii istorice pe anul 622, al apariției mahomedanismului; prin aceasta autorul a depășit chiar teoria lui H. Pirenne despre importanța mahomedanismului pentru istoria europeană.

Euseviu nu era un cronicar, ci un istoric în sensul adevărat al cuvîntului, care mînuiește magistral metodele de cercetare. Ca bărbat de știință și ca educator al studenților a fost o podoabă a teologiei romînești; la examene era pretențios chiar și cu neînsemnate note subliniare; dar era înzestrat cu o deosebită bunătate, o modestie rară și cu frica lui Dumnezeu și respect pentru semenii. Simțea cu poporul și era patriot.

Astfel Euseviu Popovici se impune ca un demn promotor de știință, punînd prîn viața și dascălia sa bazele unei tradiții strălucite.

(BIBLIOGRAFIE: Precuvîntările autorului și ale editorului din Ediția II; R. Cîndea, Date biografice, 1922, republ. în vol. 3, 1927; M. Șesan, Cuvînt inaugural, în Cruciadele și Biserica ortodoxă, 1938; Valer Șesan, Archim. Clementie Const. Popovici, 1939).

Prof. Dr. M. ȘESAN

Recenzii

Preot Dr. *Paul Mihail*, RELAȚII EXTERNE BISERICESTI ALE LUI ȘTEFAN CEL MARE, în: „Mitropolia Moldovei și Sucevei“, Nr. 3/4, Iași 1957, p. 228—241.

Domnia lui Ștefan cel Mare a fost de mare însemnătate nu numai pe tărâm politic-militar, sau social, ci și prin legăturile sale externe de ordin religios; acest lucru caută să ni-l arate harnicul cercetător al trecutului nostru, pr. Paul Mihail, cu prilejul comemorării a 500 ani de la urcarea în scaunul Moldovei a gloriosului voevod.

Autorul analizează pe rînd relațiile întinse pe care Ștefan cel Mare le-a avut cu mănăstirile din Athos, cît și cu Arhiepiscopia Ohridei, cu Sîrbia, cu Pocuția, cît și cu Transilvania, Țara Romînească, Veneția și Papa, la care adaugă cele cu Kievul și Moscova, unde alături de relații de ordin bisericesc și influențe artistice între popoare se adaugă și importante legături de familie.

În acest fel este scos în evidență alit spiritul ecumenic, care a călăuzit pe marele Ștefan cît și autoritatea de care se bucura biserica Moldovei în acea vreme, socotită pe drept cuvînt punct de reazim pentru întreaga Ortodoxie.

Articolul de față are meritul, că pe de o parte a adunat într-un mănunchi toate legăturile externe de ordin religios pe care Ștefan le-a purtat cu unii din vecini sau cu popoare mai îndepărtate, iar pe de alta, această înmănunchiere e produsul unei cercetări atente, făcută pe baza ultimelor studii și colecții de documente apărute pînă în prezent.

Cu acest prilej semnalăm două surse din sec. al XVI-lea, pe care tot pr. Paul Mihail le publică în Studii și cercetări științifice (Istorie), an VII (1956) fasc. 1, revista filialei din Iași a Academiei R. P. R. Aceste două surse, unul din 1552 apr. 13, iar altul din 1576 iul. 16, ale căror documente originale nu ni s-au păstrat, completează fraze, nume, date, lista boierilor, sfatului domnesc, locul emiterii etc. Asemenea elemente care lipsesc traducerilor aceluiași documente publicate în marea ediție a Academiei sub titlul: „Documente privind istoria Romîniei, Moldova”, vor servi cercetătorilor la împlinirea și lămurirea a o serie de fapte din istoria patriei.

A. ILIES

St. Runciman, THE EASTERN SCHISM (Schisma răsăriteană), Oxford 1955, p. 196.

Problema schismei din 1054 îi preocupă neconținut pe cercetătorii istorici și bisericești iar în lucrarea de față se exprimă în chestiune un anglican, cunoscut prin studiile sale despre cruciade. Lucrarea conține 7 lecții, ținute la Universitate și este un studiu asupra papalității și a bisericii din

Răsărit în timpul veacurilor XI și XII. Autorul vrea să arate, că schisma nu a fost cauzată prin deosebirea de opinii confesionale asupra Sf. Duh și a azimelor, ci că este produsul împrejurărilor istorice, agravate prin deosebirea crescândă a concepțiilor teologice între Roma și Bizanț. Au mai contribuit la ea și invazia normandă, cruciadele și silințele papale de reformă monarhică. Părerea autorului are și slăbiciuni, mai ales când acceptă influența ideii de cruciadă, care doar s-a ivit mai târziu decât schisma. Dar în principiu accentuarea elementelor secundare, ca politice, sociale și culturale pentru producerea schismei este nepotrivită pentru simplul motiv, că toate acestea puteau fi oricând înlăturate printr-o convenție, înțelegere, relații și influențe. În schimb deosebirile teologice, de o parte afirmate cu întreaga autoritate papală, iar de altă parte refuzate în baza unei tradiții verificate, erau mereu permanente în conștiința celor ce mînuiau contactul dintre Roma și Bizanț. Oricît s-ar părea că împrejurările istorice au contribuit la momentul dat la deslănțuirea ciocnirii fără remediu, totuși acela care neconținut alimenta această atitudine de distanțare, în scopul autorității sale, era același scaun papal, indiferent chiar de persoana care-i stătea în frunte. Dacă nu ar fi fost Humbert declanșatorul teatral al unui gest pregătit de mult, atunci pe acesta îl realiza un altul. Adică mîndria unui scaun patriarhal, inițiată de unii, s-a transmis prin molipsire la cei mai mulți dintre succesori, îndrumîndu-i numai pe o anumită linie de conduită, care era: supremația universală. Imprejurările politice și celelalte au avut simplul dar de a contribui la îndușmănire omenească, care putea fi oricând înlăturată prin reala înțelegere a coexistenței, firească pentru viața neamurilor. Dar un imperialism, dozat cu argumente teologice și chiar divine de supremație, nu accepta nici o idee de coexistență, ci numai aceea de dominare supremă. La ea se reduce motivul schismei.

Prof. M. ȘESAN

UN „EX LIBRIS“ AL MITROPOLITULUI ANDREI ȘAGUNA.

Se știe că în cele 3 zile de ocupație militară a Sibiului de către trupele generalului Bem, peste 3000 de cărți pe care acest prea învățat vlădică le avusese în biblioteca sa,¹ au dispărut în vârtejul tulburărilor, la adăpostul lui „jus spoli” de care se foloseau aproape totdeauna cuceritorii. Din păcate a dispărut atunci aproape complet și mult-puțina arhivă pe care o avusese Episcopia ortodoxă a Ardealului.

Între cărțile care au scăpat sau au revenit după zeci de ani în biblioteca pe care tot marele ierarh a întemeiat-o și care poartă și azi numele „Biblioteca Mitropolitană” din Sibiu,² amintim o gramatică franceză, pe care un profesor de limba franceză a aflat-o în Alba-Iulia de la un strănepot al cătanelor revoluționare de la 1848 și din care tînărul ierarh român se vede că se preocupa să învețe limba lui Pascal,³ după cum tot între cărțile rămase de la mitropolitul Andrei s-au păstrat gramatici arabe, turcești și englezești, unele cu adnotații de ale lui. Nu mai pomenim de cărți în lim-

¹ Memorial, ed. N. Popea, p. 363.

² Cărțile ce au mai scăpat din revoluție și cele pe care ierarhul le-a procurat după aceea au fost inventariate în 1872 și poartă sigiliul: „Biblioteca mitrop. Andrei”.

³ Asupra „odiseii” acestei cărți vom reveni aiurea.

bile greacă și slave (mai ales rusă și sîrbă),⁴ pe care ierarhul le stăpînea tot așa de bine ca și romîna, latina, germana și maghiara, cum reiese din corespondența și din ciornele adreselor, pe care le trimitea persoanelor sau forurilor oficiale ale vremii. Cînd se cerea să scrie ori să vorbească în aceste limbi, ierarhul o făcea totdeauna bucuros. Păcat că nu s-a putut afla pînă acum jurnalul lui de călătorie în 4 limbi (greacă, sîrbă, romînă, rusă), în care după spusele unora a notat însemnările de drum de la Ierusalim peste Balcani și pînă la Peșterile Kievului.

Între cărțile personale și însemnate cu „ex libris”, dar în limba slavo-rusă: „Iz knig Andrea Șagunî”, se află în Biblioteca Mitropolitană din Sibiu un „polustav”, un fel de ceaslov bogat tipărit în limba slavo-rusă la mănăstirea Pecerskaia Lavra din Kiev în anul 1757. Cartea are 578 foi, format 17×12 cm, iar în cuprins figurează pe lîngă rugăciunile ceasurilor, nu mai puțin de 9 acatiste, apoi rînduiala spovedaniei, împărtășaniei, încheindu-se cu rînduiala slujbelor la sfinții de peste an (meseașoslov) precum și pascălia începînd cu anii 1758 și terminînd cu 1793. Foaia de titlu și două foi la sfîrșit lipsesc. Cartea a fost compactată în piele curînd după 1800 și s-a plătit pentru ea 4 fl. și 6 groși, cum spune, tot în limba slavonă, însemnarea de pe foaia goală 1 v. Intrucît lipseau unele texte din cuprinsul cărții, compactorul a inserat mai multe foi goale, pe care s-au completat cu litere de mînă lipsurile. Mitropolitul Andrei a primit cartea în dar de la un ieromonah din mănăstirea Hopovo din Srem, Mitrofan Alkici, la 1 sept. 1833, cînd a intrat întîi ca novice (îskușenic), așa cum însemnează însuși pe aceeași foaie. Pe foaia următoare mai era scris ceva, cam pînă la jumătate; în locul ei, însă, ierarhul nostru a inserat 2 foi goale (compactînd cartea poate a doua oară), pe care se află o însemnare autografă de mare importanță pentru cunoașterea vieții lui.

Textul ei, în limba slavo-rusă, este următorul:

„Eu robul lui Dumnezeu Anastasie Șaguna am intrat în sfînta mănăstire Hopovo la milostiva poruncă a Excelenței Sale Domnului Arhiepiscop și Mitropolit Ștefan Stratimirovici de Kulpin în ziua de 15 aprilie 1833 pentru ispitire (noviciat). Aici, în ziua de 12 oct. a aceluiași an mi s-a făcut slujba de îmbrăcare a rasei călugărești și am primit numele de Andrei al celui „întîi chemat” dintre Apostolii lui Hristos. În ziua de 2 februarie 1834 am fost instituit de Excelența Sa ca diacon la biserica catedrală din Carloviț. În ziua de 5 februarie 1834 am fost primit în cinul preoțesc. În ziua de 29 octombrie 1834 același an Înalt Prea Sfințit Arhiepiscop și Mitropolit m-a promovat dascăl la școala clericală din Carloviț. În ziua de aprilie 1835,¹ în prima zi de Paști, aceeași Excelență m-a desemnat să fiu făcut protodiaconul său”.

Pe foaia 2, verso:

„În ziua de 23 noiembrie 1835 am fost instituit notar al Prea Venerabilului Consistor arhidiecezan. În 25 decembrie 1835 în biserica catedrală din

⁴ La unele era abonat, mai ales la periodice, ca „Suplimente la editarea Sf. Părinți” (42 vol.). Vosresnoe Citenie, Tercovni letopis, etc.

⁵ Rămas gol, necompletat spațiul pentru data lunii; desigur nu-și mai aducea exact aminte, căci uniformitatea scrisului și a cernelii par a spune că întreagă însemnarea s-a făcut deodată, în preajma anilor 1848.

Carloviț, am fost proclamat de Excelența Sa arhidiacon. În 29 iunie 1837 la praznicul Sfinților Apostoli în biserica din Carloviț de jos (Carlstadt, în Croația) am fost instituit ca preot de către Înalt Prea Sfinția Sa Domnul Ștefan Stankovici, episcop de Novisad din Bacika și administrator al scaunului vacant de arhiepiscop și mitropolit.

În ziua de 6 martie, mi se pare în a treia Duminică a Păresimilor, s-a milostivit Înalt Prea Sfinția Sa Domnul Arhiepiscop și Mitropolit Ștefan Stancovici să mă numească protosinelul său în

foaia 3 recto:

biserica catedrală din Carloviț.

În ziua de 11 octombrie 1838 Excelența Sa Domnul Arhiepiscop și mitropolit Ștefan Stancovici a binevoit să mă promoveze asesor al Prea Veneratului Consistoriu Arhiepiscopesc.

În anul 1839, în ziua de 24 octombrie, am fost numit administrator la mănăstirea Jazak,¹ iar în 29 octombrie același an am fost introdus în același post de către Excelența Sa. În anul 1840, la 30 ianuarie, am fost rânduit administrator la măn. Beșenovo,¹ în 28 octombrie 1842 am fost promovat arhimandrit

Foaia 3 verso:

de Hopovo, iar în 27 april 1845 arhimandrit de Covil.¹ Administrator al Eparhiei Ardealului am fost numit de Alteța Sa cesaro-crăiască Ferdinand la $\frac{27}{15}$ iunie 1846. Ca episcop de Transilvania am fost numit la $\frac{5 \text{ febr.}}{2 \text{ ian.}}$ 1848, iar hirotonit am fost la $\frac{18}{30}$ april 1848".

Pe foile libere, inserate pentru completarea lipsurilor, se observă scrisul care imită literele de tipar, scris datorat aceluiași ierom. Nichifor, care notează tot în slavonă pe foaia 208 v. următoarele: „Pomenește, Doamne pe greșitul și nevrednicul robul tău Nichifor și-i dă lui iertare de greșale, 1823 5 sept.”.

Scrisul cursiv al arhim. Andrei se observă pe foaia dintre paginile 432—433 unde completează troparele Sf. Grigorie Decapolitul. Alte însemnări autografe al mitropolitului Andrei nu sînt.

*

Insemnătatea notițelor de pe această carte de rugăciune reiese de la sine.

1. Cunoașterea datelor autobiografice și urmărirea rapidei ascensiuni a tînărului viitor ierarh din Ardeal n-aveam pîn-acum de unde să le știm.

2. Unele din rugăciunile publicate de mitropolit mai tîrziu și al căror prototip nu se cunoștea pîn-acum (mai ales molitvele celor ce merg spre somn, aflate în uz pînă azi la Institutul teologic din Sibiu) cred că sînt luate din același bogat polustav, care pare a deriva din mintea altui mare român, mitrop. Petru Movilă, ale cărui molitvelnice și cărți de rugăciuni au fost între cele mai bogate și mai răspîndite din tot spațiul bisericesc al sud-estului ortodox al Europei. i

Pr. Dr. T. BODOGAE

¹ Toate patru mănăstirile se află la Frușca-Gora, la vest de Carloviț, între Drava și Sava.

O VIZITĂ LA BISERICA SORĂ BULGARĂ

(23 MAI—12 IUNIE 1957)

Unul din punctele de program al Prea Fericitului Patriarh Justinian, fixat cu ocazia instalării la cîrma Bisericii Ortodoxe Romine a fost strîngerea relațiilor dintre diferitele biserici ortodoxe surori. Acest punct a înțeles să-l realizeze nu numai prin scrisori irenice trimise diferiților cîrmuitori ai acestor biserici, cu ocazia unor momente solene, ci și prin vizite personale, pe care le-a făcut Prea Fericirea Sa atît Bisericii rusești, cît și Bisericii bulgare în 1953, cu ocazia instalării Prea Fericitului Patriarh Ciril, iar acum în urmă și Bisericii Ortodoxe din Jugoslavia.

Pentru strîngerea relațiilor între Biserica Ortodoxă Romînă și Biserica Ortodoxă Bulgară Sfîntul Sinod al B. O. R. și al Bisericii Ortodoxe Bulgare au decis, ca să se facă și un schimb de profesori, între instituțiile în care cele două Biserici își cresc pe viitorii lor preoți. În urma acestei hotărîri, o delegație de profesori de la cele două institute ale B. O. R., compusă din prof. Gh. Moisescu, (București) și S. Vlad (Sibiu) au plecat în luna mai în vizită la Academia Teologică din Sofia, urmînd ca o delegație de profesori bulgari, să întoarcă vizita în toamna anului acesta. Vizita delegației profesorilor romîni s-a desfășurat conform unei programe fixate de mai înainte de Academia Teologică din Sofia, și aprobată de autoritatea superioară a celor două biserici. Conform acestei programe, profesorii de la institutele teologice romînești, urmau să țină cîteva prelegeri la Academia duhovnicească din Sofia, să aibă consfătuiri cu profesorii bulgari, schimburi de vederi asupra unui program comun de activitate viitoare; vizitarea unor instituții religioase și culturale, vizitarea unor localități mai importante, pentru ca astfel să poată cunoaște cît mai bine desfășurarea vieții în biserica soră bulgară.

Vizita aceasta avea un deosebit interes, dat fiind că ea se făcea la un popor vecin și prieten și la o biserică soră, cu care poporul nostru și biserica noastră au avut legături vechi și multiple. Între poporul nostru și cel bulgar, s-au stabilit legături din momentul cînd aceste două popoare au devenit vecine. Poporul nostru s-a format pe ambele maluri ale Dunării. Începînd de prin sec. al V-lea și mai ales al VI-lea, cete rătăcite de slavi, mai apoi grupuri tot mai compacte au trecut în sudul Dunării. Populația romînească de acolo a fost dislocată, o parte din ea fiind împinsă spre sud, pe cînd o altă parte a emigrat în nordul Dunării, îngroșînd elementul etnic romînesc de aici, pe cînd o altă parte a început să fie asimilată în masa slavă.

În sec. VII bulgarii vin în sudul Dunării, unde constituiesc un stat propriu. Ei sînt asimilați de slavi, a căror limbă o împrumută, păstrînd totuși puterea politică pentru ei. Ei sînt încreștinați sub regele lor Boris, de la Bizanț, sub formă ortodoxă. De la constituirea statului bulgar și mai ales încreștinarea bulgarilor, românii din nordul Dunării, au avut continue legături atît politice, cît și bisericești cu acest popor vecin.

Trebuie să amintim că, populația romînească din sudul Dunării, nu a dispărut în masa slavă, căci prin sec. XII, vlahii luptă împreună cu bulgarii pentru scuturarea jugului bizantin, formînd cel de al doilea imperiu bulgar, sub conducerea fraților Petru și Asan, din care familie s-a succedat apoi la conducerea statului bulgar o serie de domnitori. Documentele ne amintesc în acest timp, și de o biserică vlaho-bulgară. Românii au trăit deci, împreună cu bulgarii secole de-a rîndul, în cadrul aceluiasi stat, ca și în cadrul aceleiași biserici ortodoxe, așa cum mai trăiesc și astăzi, pe pămîntul Republicii Populare Bulgare.

După întemeierea Țărilor Romînești, au existat legături politice strînse, între acestea și statul vecin bulgar din sudul Dunării. Aceste țări s-au ajutat reciproc în luptele contra dușmanului comun. Astfel Basarab cel Bătrîn, numai bizuindu-se pe sprijinul bulgarilor, a putut să înfrunte pe trufașul Carol Robert și să dobîndească independența țării sale. Între conducătorii celor două state vecine s-au stabilit și legături de rudenie, precum s-a stabilit și o frăție de arme între popoarele acestor două țări. Putem aminti aici de luptele lui Dan, de-ale lui Mircea cel Mare, care sînt preamărite în cîntecele populare bulgare. De cîte ori voievozii romîni au ridicat arma împotriva turcilor cotropitori, ei au putut conta și pe sprijinul patrioților bulgari.

În timpul celor 500 ani de robie turcească, fruntașii bulgarilor persecutați de către turci, au găsit totdeauna adăpost pe pămîntul romînesc, ospitalier. Aici s-au organizat capii revoluției și de aici au plecat sub conducerea lui Hristo Botev, în 1876, revoluționarii pentru eliberarea patriei lor. H. Botev în manifestul lansat cu această ocazie, face apel și la ajutorul romînesc și acest ajutor nu a lipsit, căci trupele romînești în 1877, la cerea comandamentului trupelor rusești, trec Dunărea, luptînd eroic pentru dobîndirea libertății celor două popoare: bulgar și romîn. Dar aici pe pămîntul romînesc au apărut o serie de cărți și reviste, prin care s-a lucrat la redeșteptarea culturală și națională a poporului vecin.

Între cele două popoare au existat nu numai vechi legături politice și culturale, ci și vechi legături bisericești. Pînă la organizarea Bisericii în Țara Romînească, candidații la preoție din nordul Dunării, cuprinzînd și sudul Transilvaniei, se hirotoneau la centrele bisericești din sudul Dunării. Prin legăturile cu această biserică, a pătruns alfabetul cirilic și la noi, de asemenea și limba slavă, nu numai în biserică, ci și în cancelariile de stat. Cultura slavonă a fost întărită la noi, prin numeroșii clerici care se refugiau din sudul Dunării în nord, și care pe lîngă diferite odoare, mai aduceau cu ei și o seamă de manuscrise bisericești. E cunoscută legătura ce exista între marele Patriarh Eftimie al Tîrnovei și călugărul Nicodim, organizatorul monahismului în Țara Romînească, ca și legătura dintre același patriarh și Antim, mitropolitul Țării Romînești, fără să mai pomenim de alte legături ce-au existat între cele două biserici surori.

Știind toate acestea e firească emoția cu care am pășit pe pământul țării vecine, care odinioară a făcut parte din teritoriul pe care s-a format poporul român, unde au trăit în trecut și trăiesc și astăzi, frați de-ai noștri. Emoția aceasta e firească, știind că vizitam un popor cu un trecut glorios; care pe vremuri alături de imperiul francilor și cel bizantin, era socotit ca a treia mare putere europeană; popor cu care noi am avut legături atât de strânse în trecut, pământ unde sînt atîtea localități de care ne leagă atîtea amintiri scumpe cum sînt: Grivița, Plevna, Nicopole, Rahova, Smîrdan, Vidin etc., unde sînt atîtea morminte de eroi, care au luptat și au murit pentru independența celor două țări. Noi făceam vizită unei biserici, cu care am avut legături strînse și deci o astfel de vizită nu se putea face fără a încerca emoții deosebite.

Delegația noastră a plecat în ziua de 23 mai 1957, de pe aerodromul din București, pe aripile vîntului, către Sofia. Am regretat, că din cauza timpului înorat nu am putut vedea țîmulul peste care sburam și mai ales Balcanii, pe care am avut însă mai tîrziu ocazia să-i trecem cu mașina, și să le admirăm frumusețile. După o oră de zbor am ajuns la Sofia, unde ne aștepta P. S. Rector Nicolae, în fruntea unei delegații de profesori ai Academiei duhovnicești, P. S. Maxim, Secretarul General al Sf. Sinod, Dl Uzunov, reprezentantul Comitet. Cultelor, care corespunde la noi cu Departamentul Cultelor, Iconom Stavr. Ioan Cristea, Parohul Bisericii Ortodoxe Romîne și D. Petrov, care a făcut pe interpretul. P. S. Nicolae ne-a făcut urările de „bun sosit“, pe pământul R. P. Bulgare. După îndeplinirea formalităților, în legătură cu vizele pașapoartelor de intrare în țară, am fost duși la hotelul „Sevastopol“, de pe Bulevardul care poartă numele lui Gheorghe Racovski, fostul conducător al emigranților bulgari, de pe pământul românesc, care a și murit în București, în anul 1869. Aici am fost adăpostiți pînă la eliberarea camerei rezervată nouă la hotelul „Bulgaria“.

Am rămas impresionați de primirea călduroasă și atenția deosebită de care am fost învredniciți, de la început și de care ne-am bucurat pretutindeni în vizitele noastre, în tot timpul cît am fost oaspeții Academiei duhovnicești din Sofia. Aceasta a constituit pentru noi, un semn al unei prețuiri sincere și deosebite de care se bucură Biserica Ortodoxă Romînă. Atmosfera caldă și prietenească pe care am aflat-o pretutindeni, ne-a făcut să ne simțim bine de la început.

Schimbîndu-se programa, din cauza doliului Patriarhiei pe urma morții I. P. S. Ștefan, fost exarh al Bulgariei, în ziua de 24 mai, deci a doua zi după sosirea noastră, nu am mai participat la Liturghia de la Catedrala Al. Nevski, ci am avut ocazia fericită să asistăm în piața din fața mausoleului lui Gh. Dimitrov, la serbarea organizată în cinstea celor doi apostoli ai slavilor: Metodie și Ciril, inițiatorii culturii slavone, care sărbătoare începînd din anul acesta a fost organizată oficial, pe întreg cuprinsul R. P. Bulgaria.

Cu tot timpul pldios manifestația s-a desfășurat în ordine. Judecînd după mulțimea participanților, aveai impresia că e o manifestare de mase, dar în realitate era numai o manifestare a tîneretului școlar și a membrilor corpului didactic, de la școlile de toate gradele. Coloane lungi de tineri, flancate de dascălii lor, purtînd tablourile lui Metodie și Ciril, litere mari

din alfabetul cirilic, tablouri de-ale marilor luptători pentru renașterea bulgarilor, ca: Paissi, Neofit Rilski, tablourile marilor revoluționari și luptători pentru renașterea națională și independența poporului bulgar ca: Racovski, Vasile Levski, Hr. Botev, Gh. Dimitrov și alții și lozinci potrivite unei astfel de serbări, manifestau voioși și plini de însofletire.

Impresionați de mulțimea manifestațiilor, însoțitorul nostru, Păr. D. Petrov ne-a lămurit că, în ce privește populația școlară, R. P. Bulgaria ocupă azi rîndul al doilea între celelalte popoare ale lumii. Mi-am zis atunci iată un popor care bucurîndu-se de deplină libertate, voiește să recîștige ceea ce a pierdut în timp de jumătate de mileniu de robie, timp în care a fost ținut în întunec, iar azi își stîmpără din plin sciea de cultură. Asistînd la această manifestare culturală, unde o armată a tineretului de diferite vîrste manifesta disciplinat, purtînd chipurile marilor oameni, împodobite cu flori, cîntînd și dansînd, m-am gîndit la o astfel de serbare a culturii și la noi, în care tineretul să cinstească marile figuri și apostoli ai culturii romînești și luptători pentru drepturile poporului. O astfel de serbare ar fi un prilej de manifestare entuziastă pentru tineretul nostru.

Prima vizită oficială, delegația noastră a făcut-o Prea Fericitului Chiril, Patriarhul Bulgariei, la Palatul Sf. Sinod, în ziua de 25 mai 1957. Cu această ocazie i s-a prezentat capului Bisericii Bulgare, scrisoarea trimisă de Prea Fericitul nostru Patriarh și membrii Sf. Sinod, iar Păr. Moiescu a tălmăcit sentimentele alese de prețuire ale profesorilor romîni, pentru Înaltul Ierarh și Biserica Bulgară, ca și sentimentele de mulțumire, pentru că ne-a prilejuit această vizită. S-au prezentat apoi daruri în cărți, oferite de Sf. Patriarhie și Institutul Teologic din Sibiu, ca un omagiu marelui Ierarh cărturar. Intreținerea noastră cu Patriarhul — cu fața senină și surizătoare de pe care radiază blîndețea și bunătatea, — care se interesa de aproape de persoane cunoscute din timpul studenției Prea Fericii Sale pe pămîntul romînesc și de anumite evenimente din viața Bisericii noastre, vorbind tot timpul romînește, a fost pentru noi momente dintre cele mai plăcute.

A doua vizită oficială a fost făcută la Dl Mihail Kiuciucov, Directorul Comitetului Cultelor, om cu aleasă cultură laică, dublată și cu o cultură teologică, bun cunoscător al problemelor cultelor, care a arătat un deosebit interes pentru vizita noastră. Interesîndu-se de subiectul prelegerilor și-a exprimat dorința de a participa la prelegerea despre: „Legăturile Țărilor Romîne cu Mănăstirea Zografu”. D-Sa și-a exprimat admirația pentru Prea Fericitul Patriarh Justinian și activitatea desfășurată în B.O.R., saluînd cu bucurie inițiativa Prea Fericiților Patriarhi, pentru strîngerea legăturilor între cele două biserici, prin colaborarea mai strînsă între școlile lor teologice, promișînd tot sprijinul său pentru această acțiune. Noi am putut constata la Dl Director al Cultelor, o dorință sinceră, ca acțiunea de stat pentru crearea de legături politice prietenești și o colaborare sinceră între poporul romîn și cel bulgar, conjugată și cu o colaborare strînsă a celor două biserici ortodoxe surori și a institutelor lor teologice, să fie încununată de succes și să dea roade bogate.

Sîmbăta, 25 mai, la orele 11 a avut loc primirea oficială a profesorilor romîni, la Academia duhovnicească Sf. Climent de Ohrida. Primirea s-a făcut festiv în aula Academiei. După ce corul studenților întorși dintr-un turneu

făcut în diferite orașe din R. P. Bulgaria a executat un program artistic în care s-au remarcat unii studenți soliști, a vorbit P. S. Rector Nicolae, accentuând vechile legături politice și bisericești ce-au existat între cele două popoare vecine, pomenind și de ajutorul armat, ca și cel material pe care poporul bulgar ca și biserica sa l-a primit din partea poporului român și al bisericii sale. P. S. Sa a salutat oaspeții români, binevenindu-i și urînd ca începutul de colaborare, între cele două institute de cultură teologică a celor două biserici, să fie cât mai rodnic. Din partea delegației românești a vorbit Păr. S. Vlad, care după ce a accentuat însemnătatea prieteniei dintre cele două popoare vecine și bisericile lor, care se întemeiază pe legături strînse din trecut, a arătat modalitatea cum crede că se poate ajunge la o colaborare cât mai strînsă între institutele teologice românești și Academia duhovnicească bulgară și prin această colaborare, să se adîncească și mai mult legăturile existente, între cele două biserici ortodoxe surori.

Intrucît programa artistică și traducerea în limba română și bulgară a cuvîntărilor, a prelungit festivitatea peste timpul fixat, prima prelegere fixată pentru acea zi a trebuit să se amîne pentru ziua de luni. La festivitatea primirii oficiale a profesorilor români au participat: P.S. Episcop Maxim, Secretarul General al Sf. Sinod, P. S. Episcop Iosif, Vicarul Mitropoliei Sofiei, P. S. Episcop Simion, Directorul Presei bisericești, P. S. Episcop Nicolae, Rectorul Academiei, împreună cu întreg corpul profesoral, Dl Ivan Uzunov, reprezentantul Direcției Cultelor, studenți, preoți din oraș și public. După festivitate, am vizitat Muzeul istoric și arheologic al Sf. Sinod al Bisericii bulgare, de la parter, din clădirea Academiei. Aici am putut vedea o seamă de manuscrise, icoane și diferite obiecte vechi bisericești. După aceea a avut loc masa oferită în cinstea oaspeților români, de P. S. Rector Nicolae, la care au participat Dl Uzunov, reprezentantul D-lui Director al Cultelor și membrii corpului profesoral.

Duminecă 26 mai, am participat la serviciul divin din Capela Institutului, celebrat de P. S. Rector Nicolae, înconjurat de un sobor alcătuit din cei doi arhimandriți, duhovnici ai Academiei și alți doi arhimandriți din afara cadrelor Academiei. Răspunsurile la Sf. Liturghie au fost date de corul studenților, iar predica a fost ținută de un student din anul IV, care face practică omiletică în cadrul serviciului divin ce se ține în capelă, în dumineci și sărbători.

Luni, la orele 11 a avut loc prima prelegere a profesorilor români, la care au participat profesorii și studenții Academiei și preoți din oraș. Luni după masă, a avut loc la Academie o ședință comună, a Consiliului profesoral al Academiei, împreună cu profesorii români, la care s-au desbătut probleme de interes comun, pentru institutele celor două biserici surori, ca și modalitatea de colaborare strînsă între ele. Ședința a fost deschisă prin cuvîntarea P. S. Rector Nicolae, care a arătat obiectul și scopul acestei consfătuiri, care este stabilirea problemelor de interes comun pentru ambele biserici surori și căutarea căilor și mijloacelor celor mai potrivite pentru soluționarea lor. Cu toate că există unele deosebiri în felul de organizare a școlilor teologice ale celor două biserici, ele trebuie prin contact strîns să colaboreze și să-și comunice reciproc experiențele făcute, metodele și mijloacele întrebuintate, pentru rezolvarea problemelor ce le stau în față. Mul-

țumește apoi Prea Fericiților Patriarhi Justinian și Chiril, pentru că au dat prilej pentru a se face acest început de luare de contact între profesorii școlilor teologice ale celor două biserici.

P. Sf. Rector i-a răspuns Păr. Prof. Gheorghe Moisescu, care amintind de vechile legături între cele două popoare și bisericile lor, exprimă nădejdea că această consfătuire va da roade bogate. Citește apoi scrisoarea de salut a Rectorului Institutului Teologic din București I. Coman și în numele Prea Fericitului Patriarh, oferă Academiei câteva daruri în cărți. Păr. Vlad își exprimă bucuria că i s-a dat prilej să reprezinte Institutul Teologic din Sibiu și ca o lovadă a sentimentelor de care este animat corpul profesoral sibian, oferă Academiei câteva cărți editate în timpul din urmă, în centrul mitropolitan din Sibiu.

S-a anunțat apoi ordinea de zi cuprinsă în următoarele puncte:

1. Situația generală, problemele bis. ort. în general și a diferitelor biserici ortodoxe în special, sub raportul credinței, ca și sub raport practic: moral, social, pastoral și al organizării.

2. Moduri de colaborare între aceste două biserici: a) prin schimb de profesori care să țină prelegeri; b) schimb de studenți; c) tipărirea reciprocă de articole, studii și monografii, în editura celor două biserici; d) călătorii de studii pentru cunoașterea instituțiilor celor două biserici; e) concerte religioase, etc.

Pe urma discuțiilor la care au luat parte profesorii bulgari și cei doi profesori români, s-a hotărât ca anual câte doi profesori de o parte și de alta să țină prelegeri academice, să se facă schimb de studenți între institutele celor două biserici, încă începând cu anul școlar 1957/58, să se publice articole și studii de ale profesorilor celor două institute, în revistele celor două biserici. Să se organizeze călătorii de studii și să fie actualizată ideea convocării celui de al doilea congres teologic pan-ortodox. Propunerile acestea urmau să fie înaintate spre aprobare conducerii supreme a celor două biserici ortodoxe surori.

Mărți și miercuri au avut loc celelalte prelegeri ale profesorilor români. La prelegerea despre „Legăturile Țărilor Române cu Mănăstirea Zograf“, a participat și Dl Kruciucov, Directorul Cultelor, însoțit de Dl Iv. Uzunov, funcționar al Comitetului pentru Culte. Pentru a nu conturba programa examenelor fixate, la cererea P. S. Nicolae s-a renunțat din partea oaspeților români, la ținerea unei prelegeri, ea urmând să fie publicată în organul bisericesc al Patriarhiei bulgare, sau în Anuarul Academiei duhovnicești.

Cu miercuri după masă începea a doua parte a programei noastre: vizitarea unor așezăminte bisericesti mai importante și a unor localități istorice. Prima vizită urma să o facem la una din cele mai vechi și mai însemnate mănăstiri din R. P. Bulgaria, care după cele de la Athos, este cea mai mare din întreg Balcanii, a cărei istorie este împletită strâns de istoria Bulgariei și pentru aceea ea este un centru de atracție nu numai a tuturor credincioșilor bulgari ci și a tuturor vizitatorilor străini în Bulgaria. E vorba de Mănăstirea Rila. Fondatorul ei, Sf. Ioan de Rila, a ajuns cel mai popular sfânt la bulgari, fiind considerat ca un protector al țării și al popoului vecin. El s-a născut între anii 876—80, într-un sat mic de lângă Dupnița, despre care legenda spune, că el, și după un mileniu, a rămas

tot mic, din cauză că Sf. Ioan plecând din el, nu i-a dat binecuvîntarea ca să se desvolte.

Avînd înclinare spre viața monahală, el se călugări, mai apoi se retrase în munții de lîngă rîul Struma, ducînd acolo o viață de schimnic. Această retragere era o reacție spirituală împotriva acțiunii nefaste ce o exercitau anumite obiceiuri păgîne, ca și împotriva activității sectei pauliciene, devenită apoi secta bogomililor, asupra vieții statului bulgar, nu prea de mult încreștinat. După ce vizitează mai multe mănăstiri, el se retrage în munții înalți ai Rilei, cu pădurile nepătrunse, unde duce o viață aspră, hrănindu-se numai cu ierburi și fructe sălbatice. Ultimii șapte ani ai vieții, îi petrece într-o peșteră care se află la o depărtare nu prea mare de Mănăstirea Rila. Prin viața lui sfîntă, faima lui se răspîndește în întreaga Bulgaria și atrage spre el o mulțime de pelerini din ținuturile din jur și se adună în jurul său o seamă de ucenici, cu care împreună cîntorește Mănăstirea Rila. Această mănăstire a jucat în viața poporului bulgar un rol însemnat, mai ales în timpul robiei bizantine și turcești. Este singura mănăstire, în care în tot timpul vremurilor de stăpînire străină s-a menținut vechea limbă slavă și se predica în limba bulgărească. Ea a fost în aceste vremuri singurul centru spiritual păstrător al tradiției. Călugării plecați din această mănăstire parcurgeau diferitele ținuturi în calitate de duhovnici și predicatori, întărind credința creștină și nădejdea în eliberarea națională.

Chiar perioada renașterii poporului bulgar, de la începutul sec. al XIX-lea, stă în strînsă legătură cu această mănăstire. De aici a ieșit călugărul Paissi, care se așează la Athos, în mănăstirea Hilandar și care scrie în anul 1762: „Istoria slavo-bulgară, despre țarii, patriarhii și sfinții bulgari”, adresîndu-se țăranilor și cetățenilor simpli, cărora le înfățișează trecutul măreț al bulgarilor din timpul primului și al doilea imperiu, muștrînd aspru pe cei ce-și trădează naționalitatea.

Din mănăstirea aceasta a plecat și Neofit de Rila, primul pedagog și filosof, care a jucat un rol important în organizarea și dezvoltarea învățămîntului bulgar.

Spre această mănăstire am plecat în ziua de miercuri după masă, cu mașina, însoțiți fiind de prof. Hr. Ghiauroff, și prot. Dimitrie Petrov, care era și talmaciul nostru, făcîndu-ne tovărășie în tot timpul cît am mai stat în Bulgaria. Păr. Petrov și-a făcut studiile la Facultatea Teologică din București. Este un bun cunoscător al limbii romînești, un om cu frumoasă cultură și teologică și laică, spirit viu și bun povestitor, un om care face prețioase servicii pentru strîngerea legăturilor celor două biserici. O călătorie în tovărășia Sfinției Sale este foarte plăcută.

Drumul nostru de la Sofia la Rila, pe o distanță de 120 km a trecut prin sate bine organizate, prin centre mari ca: Stanke Dimitrov, care-și are numele de la un revoluționar bulgar; pe valea Mariței bogată în livezi de pomi fructiferi și grădini frumoase, încît ochiul nu se satură să admire frumusețile naturii, cu munții înalți din depărtare, cu cîmpiile bogate și ogoarele bine lucrate, de parcă ai avea în fața ta o vastă fermă experimentală, unde oamenii se întrec să smulgă pămîntului maximum de producție. Pe margini de drum am întîlnit piatră, așezată frumos în grămezi, sau împrăștiată, și compresoare mari mișcîndu-se greoiu ca să strivească colții neegali, nete-

zind astfel șoseaua care era în refacere. Prin astfel de peisaje variate, am parcurs drumul pînă la satul Rîla.

De aici mai sînt 20 de km pînă la mănăstire. Drumul urcă printre munți pe lîngă rîul Rîla, care-și mîină în jos apele lui sgomotoase. Tot pe aici urcă și o cale ferată pe care circulă un tren de exploatare. Priveliștile mărețe ce se îmbie vederii, le-ar putea înfrînta în toată splendoarea lor numai peneul unui artist, sau condeiul unui maestru literat. Altă dată se putca ajunge pînă la mănăstirea așezată între munții înalți, numai pe poteci înguste, pe cînd azi se circulă pe un drum bun, pe care mașini și autobuse mari duc vizitatorii pînă la Sf. locaș. Ajunși la capătul drumului, vizitatorii se trezesc în fața unei mănăstiri cu ziduri înalte și groase ca de cetate: este Mănăstirea Rîla. Intrînd în incinta Mănăstirii prin poarta de la vest, zisă a Dupniței, cu zidurile ei groase și cu porțile ferecate în fier, și văzînd clădirile cu cîte două și trei etaje din jurul bisericii, cu turnul înalt de vreo 25 de metri, zis al lui Crelîo și că din incinta Mănăstirii se mai poate ieși numai prin a doua poartă spre răsărit, poarta dinspre Samocov, ai impresia că te găsești într-o fortăreață puternică. Și într-adevăr, ea a fost o fortăreață puternică și la propriu și la figurat, căci viețuitorii ei în decursul timpului, au fost adesea atacați de bande de tîlhari și aici erau apărați ca într-o fortăreață. Ea, după cum am amintit, a fost și o fortăreață spirituală a credinței și a tradițiilor vechi religioase, a culturii ca și a duhului național, care s-a apărut în această mănăstire, unde n-a putut pătrunde în vremurile grele de robie bizantină și turcească influența străină. Acest așezămînt are în urma lui o istorie milenară, în care timp mănăstirea de mai multe ori a suferit stricăciuni mai mici sau mai mari, fiind uneori distrusă complet, dar încontinuu refăcută, pînă ce a ajuns în forma în care se află azi.

Aici am fost primiți la stăreție de către P. S. Ep. Varlaam, starețul mănăstirii, o figură distinsă a clerului bulgar, ai cărui oaspeți am fost în timpul celor două zile cît am petrecut la Mănăstirea Rîla. P. S. Sa ne-a tratat cu bunătățile materiale produse ale Mănăstirii, dar în același timp pentru satisfacerea curiozității noastre, ne-a oferit o hrană spirituală tot atît de bogată și de variată, istorisindu-ne lucruri interesante din trecutul Mănăstirii, din activitatea de gospodărire înțeleaptă a acestui așezămînt, care dispune de bunuri materiale frumoase. De altfel ne-am putut convinge personal, cînd am aruncat o privire sumară în stăreție, care cu toată înfrîșarea ei sobră, fîi dă impresia unui palat episcopal. Camerele de oaspeți cu aranjamentul lor, cu îmbunătățirile proaspăt făcute, unele încă neterminate, toate arată că P. S. S., nu este numai un distins conducător spiritual al obștei de la Rîla, ci și un bun chivernisitor al bunurilor ei, un excelent gospodar, care în cîntinuu caută să facă îmbunătățiri Mănăstirii. În timpul petrecerii noastre în Mănăstire, ne-am gîndit și la cuvintele Sf. Ap. Pavel, din Ep. I către Timotei unde spune că: „De pofteste cineva episcopie, bun lucru pofteste” și mi-am zis: cine dorește stăreție la Rîla, tot „bun lucru pofteste” și sînt aproape convins că unii din episcopii din alte părți n-ar ezita să schimbe episcopiile lor cu o astfel de stăreție. Este adevărat că obștea pe care o conduce P. S. Varlaam nu e prea numeroasă, numărul monahilor nefiînd mai mare de 40. P. S. S. nu are multe biserici pe care să le cerceteze în vizite canonice obositoare. Nu are credincioși prea răspîndiți

pe teritoriul unei eparhii întinse, nici nu trebuie să alerge după „oi rătăcite”, pe care să le aducă iar în staulul său duhovnicesc. Eparhia P. S. Sale e Mănăstirea, iar credincioșii din toate eparhiile din cuprinsul Patriarhiei, vin ei singuri să asculte cuvîntul păstorului, a P. S. Varlaam și cei ce „rătăcesc” pe drumul către Rila nu pot să-i producă P. S. Sale îngrijorări, ci din contră numai bucurie. Dacă multe mii de credincioși sînt prezenți trupește anual în această Mănăstire, sufletește sînt prezenți cu sutele de mii din toate părțile Patriarhiei.

Joi, 30 mai la sărbătoarea Înălțării Domnului, înălțați și noi sufletește, am avut bucuria să ne închinăm și să sărutăm moaștele Sf. Ioan de Rila, care se odihnesc într-o raclă în dreapta ușilor împărătești, ale bisericii din centrul mănăstirii, și să asistăm pe P. S. Varlaam, la săvîrșirea Sf. Liturghii. După cum spunea P. S. Sa, la acest altar au mai servit arhieriei romîni, dar noi am fost primii preoți romîni, care am avut fericirea să servim în biserica Sf. Ioan de Rila, îmbinînd ecteniile rostite în vechea limbă slavă, cu cele rostite de noi în limba romînească, ca o mărturie a unității de credință și a frăției între clerul celor două biserici și a credincioșilor lor.

Biserica se ridică pe locul unde în sec. XIV-lea, seniorul feudal Ștefan Crelîo zidi o biserică de piatră, care a scăpat de incendiul care în 1883 a mistuit întreaga mănăstire, care a fost reclădită apoi cu ajutorul întregului popor bulgar. Cu această ocazie a fost dărîmată vechea biserică a lui Crelîo și ridicată biserica de azi. Ea are trei altare: unul principal și două laterale. Biserica este un adevărat monument de artă, cu icoane ferecate în aur și argint, împodobite cu pietre scumpe. Pe un romîn îl frapază stemele Țărilor Romînești, de pe catapeteasmă, cari sînt o dovadă despre ajutoarele ce le-a primit din partea acestor țări. Biserica este toată pictată. Pe cele trei cupole din mijloc, începînd de la altar spre ieșire aflăm: Pantocratorul, Sf. Treime și Maica Domnului, iar pe cele două cupole laterale aflăm pictat: chipul Sf. Nicolae și pe cel al lui Ioan de Rila.

Nu numai interiorul, ci și cerdacul care înconjoară biserica pînă la cele două altare laterale este tot pictat cu scene biblice din Vechiul și Noul Testament, ca și cu momente din istoria Bisericii, executate de pictori vestiți, din școala de la Samocov și Razlog. Credinciosul privind pictura din interior și din cerdacul înconjurător al bisericii, are impresia că are în față Biblia ilustrată și istoria bisericii în chipuri și icoane. Biserica aceasta mare și spațioasă, care adăpostește moaștele Sf. Ioan de Rila, care după o absență de aproape 500 de ani, în anul 1469 au fost readuse din nou la această mănăstire, unde au rămas de atunci neîntrerupt, este un centru de atracție, pentru toți credincioșii bulgari.

În stînga altarului se ridică turnul zidit în jumătatea primă a sec. al XIV-lea de către Crelîo, turn înalt de vreo 25 m, care servea ca loc de observație și de apărare, în caz de atac a mănăstirii. El are o formă patrată, cu ziduri groase de trei metri, care au rezistat și dintelui nemilos al vremii, ca și armelor epocii. În pivnița lui adîncă, se ascundeau în timpuri de primădie, comorile mănăstirii. De jos pînă la al V-lea etaj duce o scară de piatră. Sus la etajul ultim a fost un mic paraclis, de pe ai cărui pereți, după ce a fost dată jos tencuiala de deasupra, s-au descoperit fresce cu scene

lumești, ceea ce dovedește că seniorul Crelio, care l-a zidit, retras aici voia să ducă o viață lumească, deși către sfârșitul vieții el s-a călugărit sub numele de Hariton.

Cuntea în mijlocul căreia se ridică biserica, este înconjurată de jur împrejur, de clădiri înalte cu trei etaje, cari formează un patrat. Grosimea zidului exterior sprijinit și de puternice contraforturi, o trădează pervazul neobișnuit al ferestrelor. Parterul are coloane puternice pe care se sprijină arcuiturile, la fel și etajele care au cerdacuri largi cu balustrade de lemn și mici balconașe. Din cele vreo trei sute încăperi câte are mănăstirea, afară de cele rezervate viețuitorilor din acest sfânt locaș și pentru trebuințele mănăstirii, celelalte sînt puse la dispoziția vizitatorilor, în care se găsesc dormitoare bine amenajate.

În timpul marilor sărbători, pelerinii care nu au locuri în dormitoare, se adăpostesc în cerdacele largi din fața chiliilor. În afară de biserica mare, în mănăstire mai sînt patru Paraclise, două aflîndu-se în aripa deasupra porții de vest, iar celelalte două în aripa unde se găsește poarta cealaltă. Noi am vizitat numai pe cel închinat Sf. Ioan și pe cel închinat Sf. Sava și Sf. Simion, din Sîrbia. Ele sînt frumos împodobite, cu picturi executate de maeștri din școlile de la Razlog și Samocov. Astfel în capela Sf. Sava și Simion, este pictată toată viața Sf. Sava, de către Dimitrie Zograev din școala de pictori din Samocov.

Dat fiind rolul cultural, pe care l-a avut de la început în viața poporului bulgar Mănăstirea Rila, în ea s-au păstrat documente și manuscrise importante. Din cauza vremurilor vitregi însă, multe din aceste manuscrise s-au împrăștiat, sau au fost distruse. Cele ce s-au păstrat sînt în majoritatea lor din timpul stăpînirii turcești. Colecția aceasta de manuscrise a atras în timpul din urmă, mulți cercetători spre Rila, pentru a le studia. Ele se păstrează în biblioteca frumoasă, care e așezată în două încăperi de la etajul I, din aripa de apus a mănăstirii. Acolo se păstrează manuscrise și tipărituri românești, provenite de la Mănăstirea Neamțu, probabil aduse de călugări de acolo.

În Muzeul care se află la parter, în aripa de sud a clădirilor, se găsesc o seamă de obiecte vechi și interesante. Arhimandritul Leonid, care ne-a călăuzit și ne-a dat explicațiile necesare, ne-a arătat lespeda de marmoră de pe mormîntul ctitorului Crelio, două lumînări mari și groase în tocuri din tablă, date de sultanul Murad al III-lea, în sec. 16; armele cu care era apărută Mănăstirea în caz de atac, între care o pușcă mare de vreo 25 kg, care atunci cînd era descărcată bubuia ca un tun, între munții care transmiteau ecoul, iar cînd nimerea în grupa atacatorilor, putea rări rîndurile simțitor. La descărcarea ei toată mănăstirea se punea în mișcare, fiecare ocupîndu-și locul de apărare. Aici se păstrează două aere sfinte, confecționate din pluș roșu, cu broderii, dăruite de Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, Domnul Moldovei. Aci se găsesc cruci diferite lucrate cu multă artă; mai ales una care reprezintă viața Mîntuitorului, este lucrată cu vîrfurile acului atît de fin, c-ar trebui s-o cercetezi cu lupa pentru a-i descifra toate detaliile și a-i aprecia toată valoarea artistică. Se găsesc aci evanghelii, pergamente vechi, ușile de la vechea biserică, frumos sculptate, care datează din sec. 14, bucăți din iconostasul vechi ca și casa veche de bani a mănăs-

tirii, care avea o cheie compusă din cinci părți, fiecare parte păstrată de câte un călugăr, care avea în grijă păstrarea banilor mănăstirii și astfel casa putea fi deschisă numai când cei cinci călugări care păstrau câte o bucată din cheie erau de față. Stemele Țării Românești, de pe catapeteasma bisericii, manuscrisele de proveniență românească din bibliotecă, ca și unele obiecte din muzeu, toate sînt o dovadă a legăturilor Țărilor Romîne cu Mănăstirea Rila.

Vineri, în 31 mai a. z. ne-am dus cu mașina pe valea Rilei în sus, care se tot strîmtează pînă la Poiana lui Chiril, numită astfel, fiindcă aici a trăit un ascet cu acest nume și care azi se numește „Poiana Partizanilor”. Ea se află la o depărtare de vreo 9 km de Mănăstire, unde ai impresia că valea se termină. De aici se deschide o priveliște minunată. În dreapta se văd crestele pleșuve ale munților înalți, scăldați în lumina soarelui, iar din zăpada adunată în adîncimile lor, care se păstrează și vara, curg pîrae sgomotoase, formînd mici cascade. Aceeași priveliște se vede și în stînga pe muntele acoperit cu păduri.

Cam la vre-o trei km de la mănăstire, urcînd din drum pe coasta de pe malul drept al rîului, la vreo 200 de m se află peșiera, unde a trăit Sf. Ioan în ultimii șapte ani ai vieții sale. Aici se află o bisericuță a asceților, de pe la anul 1799, care a fost renovată de ieromonahul Cornili. Bolta pronasului este săpată în stînga. În pronaos se află locul unde a fost înmormîntat Sf. Ioan, care după vreo 30 de ani de la moarte a fost exhumat și dus mai la vale, în biserica unde se află azi mănăstirea. De aici moaștele Sfîntului au fost duse la Sardica, mai apoi la Gran în Ungaria, de unde au fost readuse din nou la Sardica, iar de aici au fost transportate la Tîrnova, capitala Așanestilor, de unde apoi, cu prilejul unei mari serbări au fost readuse, după o absență de aproape 500 de ani, iar în Mănăstirea Rila, unde se află și azi.

În dosul bisericuții se află intrarea în peșteră, de unde trebuie să urci pe o scară mică și să te strecuri printr-o spărtură strîmtă din stîncă, ca să urci apoi ca printr-un horn, pentru a ieși deasupra peșterii. S-a format tradiția că cei cu păcate grele, nu pot trece prin această gaură strîmtă din stîncă. Mi-am adus atunci aminte de cuvintele Evangheliei și de îndemnul Mîntuitorului, de a intra pe ușa cea strîmtă, că largă este ușa și lată calea care duce la pierzare și mulți sînt cei ce intră printr-însa, și din contră strîmtă este ușa și îngustă calea care duce la viață și puțini sînt cei ce o află pe ea. (Mt. 7, 13—14). Găsindu-mă în fața acesteia a început să încolțească o bănuială în sufletul meu, dacă nu cumva tovarășul nostru nedespărțit Păr. D. Petrov, care ne tălmăcea în romînește lista de bucate atît de variate și ispititoare, pregătite cu atîta gust de maestrul în arta culinară, de la restaurantul hotelului „Bulgaria”, îndemnîndu-ne să mîncăm și una și alta, nu a voit să ne pună la încercare nu numai rezistența stomacului și știînd ce nu bănuiam noi, că vom fi puși la încercarea grea de a ne strecura prin această spărtură, a voit să sporim nu numai în greutate, ci și în volum și astfel să ne vădească, că sîntem niște păcătoși? Nu știm în ce măsură a fost verificată această tradiție, un lucru pare totuși evident, că cei ce au păcătuit prea mult împotriva virtuții cumpătării și s-au îmbuibat prea mult cu mîncări, în fața acestei treceri sînt puși la grea încercare. Cu oarecare nevointă cei doi păcătoși romîni Păr. Sofron și Păr. Gheorghe, au trecut cu

bine prin această încercare, ieșind radioși deasupra peșterii. Sînt sigur că pe aici s-au strecurat mulți alți păcătoși, cu toate că alții mai puțin păcătoși vor fi rămas să poarte ponosul de care vorbește tradiția. Totuși tradiția își are sensul ei profund, îndemnînd pe cei ce vizitează această peșteră să se pregătească sufletește și trupește, curățîndu-și sufletul de păcate prin rugăciune și înfrînîndu-și corpul prin post.

Între peșteră și mănăstire, tot pe partea dreaptă a râului se află bisericuța cu hramul Sf. Luca, unde am putut vedea încăperea în care a fost o școală întemeiată de Neofit Rilski la 1843. Copiii învățau să scrie pe nisip cu o nuia. Cînd erau atacați de turci, pînă se spărgea ușa încăperii, copiii și dascălul, pe ușa secretă care se deschidea în dușumea, coborau pe o scară sub clădire, de unde apoi fugeau printr-un coridor subteran prin pădure. Aici mi-au venit în minte cuvintele strămoșilor: O temporal și mi-am zis: Cît ați fost voi de vitrege pentru poporul vecin!

Seara Păr. arhimandrit Leonid, un colecționar pasionat pentru vederi, ne-a arătat o colecție întreagă de vederi felurite și interesante. Noi, la rîndu-ne, i-am făcut o făgăduință de a contribui și noi, cu ceva la îmbogățirea acestei colecții, dar pînă în prezent ne găsim față de P. C. Sa în stare de debitori.

După ce am mai odihnit o noapte în acest sfînt așezămînt, Sîmbătă dimineața cu sufletul plin de bucurie, pentru tot ce ne-a fost dat să vedem, dar și cu regretul că ne despărțim de aceste locuri minunate, pe care nu vom mai avea prilejul să le mai revedem niciodată, însoțind pe I. P. S. Mitropolit Pimen al Nevrokopului, care venise Vineri seara la mănăstire, ca să ne conducă la reședința I. P. S. Sale, am plecat spre Blagoevgrad. Reședința Înaltului Ierarh se află în mijlocul unei grădini frumoase, care tronează deasupra orașului, la care ajungi urcînd pe o mulțime de scări. Aici am aflat aceeași atmosferă caldă și același spirit de ospitalitate, pe care l-am găsit pretutindeni pe unde am făcut vizite.

Călătorului stîndu-i bine cu drumul și ținînd seamă că la amiază trebuia să fim la Sofia, la Sf. Sinod, după dejun am plecat spre Sofia, prin Samocov, străbătînd prin ținuturi frumoase și pitorești, pentru a putea vedea și lacul Stalin. Este un lac artificial, creat prin baraje puternice, între munții Plana și Lozenska, cu o suprafață de 11 km p și o adîncime pînă la 200 m. Pe locul unde se află astăzi lacul, erau înainte trei sate, dintre care noi amintim numai două: Dolni și Gorni Pasarel, ai căror locuitori au fost strămutați la Samocov. Lacul este alimentat de râul Isker. Privind împrejurimile cu munții care-l înconjoară, întrevezi că nu peste mult pe malurile lui se vor ridica case de odihnă, hoteluri, restaurante, și alte așezăminte, cari vor atrage o mulțime de vizitatori, chiar și din străinătate, cari vor veni să-și petreacă concediul aici. Pe suprafața lui plutesc bărci mari de pescari cu pînzele întinse. După cum ne lămurea însoțitorul nostru, de cînd s-a construit acest lac, prețul peștelui din capitala Bulgariei a scăzut la jumătate.

Sîmbătă la amiază am fost oaspeții Sinodului permanent, unde am avut fericirea să cunoaștem pe I. P. S. Paisie, mitropolit de Vrața, I. P. S. Iosif, mitropolit al Varnei și I. P. S. Filaret, mitropolit de Loveci. Alături de Prea Fericitul Patriarh și înalții ierarhi, au participat la masă și P. S. Maxim,

Secretarul Sf. Sinod, P. S. Nicolae Rectorul Academiei, Prof. Șt. Țancov și Hr. Ghiauroff. Cîte amintiri frumoase n-au fost evocate de Prea Fericitul Patriarh și de înalții ierarhi din timpul studenției și unele din ele în legătură cu țara noastră? Fiind siguri că nu vom mai trece printr-o probă asemănătoare cu cea de la peștera Sf. Ioan de Rila, puteam gusta în voie din bunătățile ce se serveau la masa patriarhicească.

Duminică în ziua de 2 iunie am servit la Sf. Liturghie, în Catedrala Alexandru Nevski, care este una din cele mai mărețe biserici din tot Sud-Estul european. Ridicarea acestui măreț lăcaș s-a hotărât încă în anul 1789, ca mulțumită lui Dumnezeu, pentru eliberarea țării de sub jugul turcesc. Zidirea acestei biserici a început însă numai în 1904, iar sfințirea ei a avut loc în 1913. Această construcție masivă, ridicată pe un soclu de granit, cu pereții îmbrăcați în piatră, cu mulțimea cupolelor mari și mici, cu interiorul ei în care cele trei altare singure sînt cît o biserică, cu iconostasul frumos, cu tronurile arhieresti mărețe, cu pereții îmbrăcați în marmoră, cu cele două rînduri de coloane înalte de marmoră colorată, care împart naosul în trei părți și cu mulțimea coloanelor mici, toate din marmoră de diferite culori, cu sculptură admirabilă în lemn și marmoră, cu pictură executată de maeștri bulgari și ruși, cu policandrele mari și aurite și prin mărimea ei încît poate cuprinde pînă la 5000 de credincioși, este o adevărată capodoperă a artei.

În după masa aceleiași zile, am vizitat cu P. S. Rector, însoțiți fiind și de Docentul Pandurski, bun cunoscător al artei bisricești, vechea biserică Sf. Sofia, care se află tot în piața Al. Nevski, aproape de Catedrală. Este o biserică monumentală, care se înalță pe locul unei biserici de prin sec. IV, în locul căreia în sec. V a fost zidită o altă biserică. Din aceasta s-a păstrat numai un rest de mozaic, în fața altarului, care deschizînd o ușă în dușumea se poate vedea la o adîncime de peste un metru. Pe locul acelei biserici, Justinian a ridicat biserica de proporțiile celei de azi, care după ocuparea orașului de către turci a fost prefăcută în moscheie, care a fost părăsită de turci, abia după ce a fost distrusă de un cutremur în veacul al XIX-lea. După eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc, prin obolul credincioșilor, această biserică a fost refăcută și redată cultului ortodox. De la această biserică prin sec. XIV a primit orașul Sardica, numele de Sofia. E o biserică mare cu trei nave, nepictată, întrucît umezeala care străbate prin pereți la suprafață, nu i-ar asigura picturii o durabilitate. Ridicîndu-se o altă ușă din dușumeaua bisericii, care se află în nava din mijloc, poți vedea o grotă adîncă unde se presupune că au fost morminte. Nu-i exclus, după cum spune legenda ca pe sub biserică să fi existat catacombe, azi înfundate, care aveau ieșirea departe și unde se refugiau creștinii în timpuri de primejdie. În dosul altarului acestei biserici, care este cel mai vechi monument din Sofia, se află într-un parc bine întreținut, mormîntul unuia din clasicii culturii bulgare, marele Ivan Vazov. O salcie pletoasă își înclină ramurile în semn de doliu deasupra locului de odihnă a marelui poet.

În continuarea vizitei noastre am plecat spre muntele Vitoșa, la poalele căruia, în mijlocul unei grădini bogată în vegetație, stă ascuns un vechi și renumit monument de artă bisricească despre care s-a scris mult. Este biserica din Boiana. Această bisericuță este compusă din trei părți, care au fost zidite în trei epoci diferite. Partea primă cu altarul, a fost ridi-

cată între sec. X—XII, căreia i s-a adăugat în 1259 partea de mijloc cu gropnița de jos, de către un văr al țarului, Sevostrocac Caloian, după cum se poate constata dintr-o inscripție de lângă chipul soției ctitorului Caloian. Partea a treia de la intrare, a fost adăugată în jumătatea a doua a sec. XIX, pentru a face bisericuța mai încăpătoare.

Pictura din partea cea mai veche a bisericuții e din sec. XII. Când s-a adăugat partea a doua de clădire, pictura a fost acoperită cu un strat pictându-se din nou împreună cu partea zidită de Caloian în sec. XIII. În sec. XVI—XVII, pictura veche a fost acoperită cu un nou strat. Prin cercetările făcute, răzăluindu-se straturile suprapuse s-au descoperit multe fresce și figuri vechi de o valoare deosebită, datînd din sec. XIII. În altar: partea stîngă, se vede bine fresca care reprezintă pe Mîntuitorul binecuvîntînd. În absida altarului sînt cei patru mari părinți ai bisericii, dintre care portretul Sf. Nicolae din sec. XVII. În absidă sus e Maica Domnului cu pruncul Iisus înconjurat de îngeri. Alături se află Bunavestire, iar sus Schimbarea la fașă.

În partea a doua a bisericii, pe arcuțura dinspre altar, în mijloc se află Maica Domnului cu pruncul în brațe, iar de o parte și de alta dreptul Ioachim și Ana, pe cînd pe bolta părții mijlocii, sînt pictate opt minuni ale Sf. Nicolae.

Pe zidul de la sud din partea centrală se află mai multe fresce, dintre care amintim portretele regelui Constantin Asan și al soției sale Irina, Sf. Ioan de Rila, scena cu Iisus în templu la etatea de 12 ani și minunea Sf. Nicolae, care scapă pe pescari de la înec.

Pe peretele de la nord din partea centrală se păstrează inscripția din care se constată că, această parte a fost zidită în anul 1259. Alături de această inscripție sînt portretele ctitorilor iar sus se văd alte două minuni ale Sf. Nicolae, care este patronul bisericii. Pe partea centrală a zidului, care închide bolta spre vest sînt pictate alte minuni de ale Sf. Nicolae.

În pictura veche domină culoarea albă, după cum se poate constata după hainele sfinților. Unele scene sînt pictate foarte realist ca: Intrarea în Ierusalim, unde copiii curioși se află cățărați pe arbori. E interesant de asemenea specificul local de la Cina cea de Taină, unde aflăm pe masă ridichi, praz și ceapă, ca pe masa oricărui bulgar. Cei mai mulți sfinți sînt militari. Din costumele și podoabele care se văd, se poate deduce că ctitorul Caloian, era bulgar, pe cînd soția lui nu era bulgăroaică. După chip și costum se poate deduce de asemenea, că Constantin Asan și soția sa erau din neam de țărani. Această bisericuță cu pictura ei veche este una din cele mai importante monumente pentru studiul artei bisericesti în general.

Cu sufletul plin de impresiile adînci ce ni le-au lăsat figurile expresive din trecutul îndepărtat, am părăsit această biserică-muzeu și am urcat pe serpentinele pardosite cu piatră, muntele Vitoșa, de unde Sofia se prezenta ca o carte deschisă înaintea noastră. Drumul ne-a dus urcînd pe celălalt versant al muntelui, pînă la Puntea de aur. Pentru ce îi zice „Punte de aur“ nu mi-am putut da seama, căci nu prea pare verosimil, ca acolo să se fi aflat vreodată nici bulgări de aur, nici măcar nisip de aur, iar podul n-are nici el nimic scripitor în el. În schimb vezi bolovani uriași rotunjiți în decursul timpului de apa unui rîu, care sînt îngrămădiți ca niște dihanii unui peste alții, printre care se aude clăcătind apa rîului care se strecoară

printre ei și pe sub ei, curgînd mereu în jos. Mi s-a părut că priveliștea aceasta este un simbol viu al istoriei poporului vecin. El, ca și apa acestui rîu, în decursul veacurilor lungi de robie, mai întîi bizantină mai apoi turcească s-a strecurat prin greutăți enorme, croindu-și drum către libertate.

Ce priveliști admirabile se înfățișează privirii de pe acest munte, care a devenit un parc național, unde zeci de mii de muncitori de toate vîrstele, merg din Sofia în timpul lor liber ca să se recreeze. Trainvaele care circulă la intervale foarte scurte, pînă la poalele Vitoșei, mai ales în zile de repaus sînt totdeauna pline. Muntele Vitoșa este socotit de altfel, barometrul sigur care indică timpul de la Sofia.

Luni, în 3 iunie dimineața, însoțit de Docentul Pandurski și Păr. D. Petrov, am plecat din Sofia pentru un drum mai lung, urmînd să vizităm vechea mănăstire Bacicovo, din munții Rodopi, apoi alte centre istorice importante. În drumul nostru am trecut prin valea bogată a Mariței, cu tot felul de plantații, dintre care nu lipsesc nici produse care se cultivă numai în ținuturi mai calde. Călătorul are impresia că trece printr-o vastă grădină cultivată prin munca neobosită a acestui popor harnic și de unde se provăd marile centre, cu zarzavaturile, fructele și în general cu produsele cele mai variate. Pentru aceea ea și este numită cu drept cuvînt „California Bulgariei”.

În orașul Pasargic am poposit pentru a vizita biserica Maicii Domnului, unde am putut admira un vechiu iconostas, sculptat cu atîta măiestrie și finețe, cum nu ne-a fost dat să vedem altul asemănător. El este considerat ca cel mai frumos iconostas sculptat din toată Bulgaria. Într-adevăr, vizitatorul rămîne uimit de iscusința cu care au fost executate diferitele pozoabe și figuri în lemn.

Nu departe de biserică se află casa-muzeu a vestitului pictor Stanislav Dospevski. Am fost primiți de două nepoate ale marelui pictor, care ne-au arătat cîteva produse de-ale acestui mare artist, ca și altele de-ale înaintașilor lui.

În drum spre Bacicovo, am trecut prin localitatea Asenovgrad, care are vreo nouă biserici și vreo 40 de capele. Parcurgînd drumul pe lîngă rîul Ceaia în sus, pe un vîrf de deal, am putut vedea fortăreața lui Asan II, în care capela se mai păstrează încă intactă. După un timp părăsind drumul mare și apucînd în stînga pe alt drum, care suie printre copaci, iată-ne ajunși la ținta călătoriei noastre, în fața porții mănăstirii bătrîne, de aproape 1000 ani, în dreapta căreia un copac mare face strajă acolo de vreo 500 ani.

Intrînd pe poartă în incinta mănăstirii ai impresia că intri într-o cetate veche. Aici am fost primiți la stăreție de Prea Sfințitul cu nume de profet, *Iona*, care are conducerea obștei din acest sfînt locaș. După masă am vizitat băile termale pentru nervi, Nareceu, care se află la vreo 14 km. depărtare de mănăstire pe cursul rîului Ceaia în sus, unde am putut să ne curățim trupește printr-o baie bună. Astfel, primeniți trupește și sufletește și cu nervii liniștiți cum se cuvine unor vizitatori ai lăcașurilor sfinte, după întoarcere am putut vizita clădirile vechi ale mănăstirii.

La o depărtare de vreo 150 m. de mănăstire, spre coasta muntelui se află Biserica Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril din sec. XI, clădită de Grigorie Bacurian, care împreună cu fratele său Abasi, au fost generali

gruzieni, în serviciul armatei bizantine. În același timp au fondat acești generali și Mănăstirea Bacicovo. Privind exteriorul bisericii, constăți, că ea a fost zidită din cărămidă și piatră poroasă, care alternează și care era menită să asigure aerisirea pereților și menținerea lor uscați și prin aceasta să asigure și durabilitatea sculpturii. Este interesantă sculptura din pronaos din sec. XI. Deasupra ușii de intrare în naos se află Maica Domnului cu pruncul Iisus în brațe, iar în stînga și dreapta ușii sînt arhanghelii Mihail și Gavril, păzitorii bisericii, iar alături, Sfinții Petru și Pavel, ca cei mai de seamă dintre apostoli. Toate picturile din pronaos, afară de cea a lui Constantin și Elena, care sînt din sec. XIV, datează din sec. XI.

Caracteristică este pictura din altar, unde în stînga lîngă ușă avem împărtășirea, a șase apostoli, cu trupul Domnului, iar în dreapta altarului, împărtășirea celorlalți șase apostoli, din potir în frunte cu Sf. Pavel, în locul lui Iuda. Apostolii cu fețele lungite arată caracteristica picturii bizantine. Ei au mîinile sub haină, ceea ce arată respectul cu care se prezintă la împărtășire. Din această pictură noi constatăm vechea practică de a se împărtăși sub ambele forme, ca și practica de a se împărtăși din potir, iar nu cu lingurița. Zugravii vechi urmînd regulele canonului, pun Cina cea de Taină în altar, așa cum se află și în biserica din Boiana. În altar se mai află zugrăviți, cei patru autori ai Sf. Liturghii: Sf. Iacov, Sf. Vasile, Sf. Ioan Gură de Aur și Sf. Grigore Dialogul. Sus pe bolta altarului, se află Maica Domnului cu pruncul Iisus în brațe, apoi ne este înfățișată Proscomidia în momentul scoaterii agnețului. Unele din aceste picturi au fost reproduse și în Catedrala Al. Nevski din Sofia. La proscomidier sînt pictați diaconii, ca dovadă că pînă în sec. XI, făceau și ei proscomidia. În naos se află pictate mai multe scene din viața Mîntuitorului și primul sinod ecumenic. Tot în naos în dreapta și stînga ușii de intrare se află chipul asceților, cărora turcii le-au scos ochii cu baioneta. Deasupra ușii este Adormirea Maicii Domnului. Sub biserică se află o gropniță, în care sînt vreo 15 morminte neidentificate. Și aici pictura este din sec. al XI-lea.

În mănăstirea zidită în anul 1083 de cei doi generali gruzieni și deci veche, de aproape 1000 ani, pe peretele de sub stăreție se află o pictură mare, executată de Zaharie Zograf, cu mai multe scene dintre care amintim: momente din viața Sf. Gheorghe, Litia și Slujba Sf. Ape la mănăstire, Alexios I Comnenul în mijlocul celor doi generali gruzini, ctitorii mănăstirii, iar în dreapta se vede înfățișată după o legendă bizantină, scena în care Sf. Dumitru, ucide pe Caloian, cînd a voit să ocupe Tesalonicul.

În fața stăreției se află biserica-gropniță din sec. XI. Aici s-au găsit veșminte și odoare care se păstrează astăzi, în Sofia. Pictura din tinda bisericii este tot de Zaharie Zograf din școala de la Samocov. Biserica centrală cu hramul Sf. Treimi a fost terminată în anul 1604, iar pictura ei au executat-o maeștri din școala de pictură din sec. XVII, care se găsea chiar în această mănăstire. Pictura actuală este din 1850 făcută de Ioan Mosc. În naos, în stînga, se află mormîntul proaspăt, în care se odihnește exarhul Bulgariei, Ștefan, mort în 14 mai 1957.

În cuntea de sus, din partea sudică se află biserica Sf. Nicolae din sec. al XIX, pictată de Zaharie Zograf, care a introdus elementul realist în pictură. Astfel, la judecata a doua, se văd femei mondene, înfățișate în cos-

tumul lor din Plovdiv. Clădirile din această curte, în care a funcționat Seminarul din Plovdiv, refugiat aici din cauza bombardamentelor din timpul ultimului război, au fost distruse de un incendiu, în decembrie 1948.

Mănăstirea aceasta cu clădirile ei vechi, cu două etaje, iar partea din vest care e nouă, chiar cu trei etaje, a fost alături de mănăstirea Rila, un vechiu centru cultural și a jucat un rol important în viața poporului bulgar. Prin sec. XI—XII, s-au tradus aici clasicii greci în limba veche bulgară. Dacă în sec. XIII—XIV nu se remarcă aici o activitate mai importantă, apoi de pe la sfârșitul sec. XIV, după căderea Tîrnovei, începe iar o epocă de înflorire și prosperitate, care ține pînă la începutul sec. XVII. Aici a fost înființată de vestitul patriarh Eftimie, școala de luptă împotriva pavlicienilor și bogomililor. Aici se pare că și-a desfășurat activitatea și Eftimie cîțva timp, înainte de a fi fost exilat de către turci. Mănăstirea este și azi un centru de pelerinaj pentru credincioși și prin cerdacele ei vezi mulți vizitatori. În muzeul nu prea bogat al mănăstirii, se pot vedea lucruri interesante din trecut ca: clopotul de alarmă, arme de apărare, cărți, vestimente, cădelnițe și alte obiecte vechi. Totul e simplu și sobru în această stavropighie a Sf. Patriarhii, condusă de *P. S. Iona*, ierarh cu suflet bun și deschis. Singurul lux pe care l-am constatat, e în ce privește spațiul locativ, în raport cu numărul redus al locuitorilor permanenți.

A doua zi, 4 iunie, dis de dimineată am plecat spre Plovdiv, ținta finală a călătoriei din aceeași zi fiind Tîrnova. Plovdivul este cel mai mare centru din Rumelia, și al doilea oraș mare din R. P. Bulgaria, după Sofia. Străjuit de colinele cu piscuri înalte, care se ridică în plină vale, acest oraș altădată se numea Trimontium, de la cele trei coline mai înalte. El a primit mai apoi numele de Filipopole, de la Filip, tatăl lui Alexandru cel Mare. Încă în sec. al III-lea al e. n. era o mare cetate. După ce s-a refăcut din dărîmături în urma unui cutremur de pămînt, de la începutul sec. trecut, orașul acesta așezat la încrucișarea de mari drumuri comerciale, a ajuns unul din cele mai mari centre comerciale ale R. P. Bulgaria. Aici am putut vizita Muzeul Etnografic, unde pe lîngă lucruri interesante am putut admira frumoasele tavane din lemn, pe care le-am întîlnit și în Mănăstirea Rila, și să vedem cazanele și alambicurile asemenea celor de-fiert țuica, în care se prepară uleiul de roze. Directorul Muzeului ne-a dat toate explicațiile cum se pregătește acest ulei, care azi e socotit „aurul lichid“ al Bulgariei. Din 3—4 tone petale, se obține de regulă un kg. ulei, care este de două ori mai scump decît aceeași cantitate de aur. În apropierea muzeului, mai există încă poarta din vechiul oraș, de prin sec. XIV. Pe aceeași stradă, ceva mai sus de muzeu, se află casa unde a trăit cîțva timp poetul francez Lamartine. Urcînd pe serpentine frumoase, coasta unei coline, am ajuns pe „Vîrfurile eliberatorilor“, unde se află statuia lui Alexandru II, din 1878, iar pe partea cea mai înaltă, pe care te urci pe trepte largi de granit, străjuiește statuia soldatului sovietic, înaltă de vreo 11 m. fără a socoti înălțimea soclului pe care stă. De pe Vîrfurile Eliberatorilor se deschide o privire frumoasă asupra orașului. De aici se văd palatele expoziției de pe malul rîului Marița.

Părăsind acest oraș, în care Prea Fericitul Patriarh Chiril a păstorit ca mitropolit timp de 15 ani, trecînd printr-un ținut bogat, văzînd în drumul nostru, înălțîndu-se uneori, în plin șes niște mici coline, care nu sînt

altceva decît niște tumuli, adică niște vechi morminte, ne îndreptăm spre orașul Carlovo, numit azi Levskigrad, după numele marelui organizator al Comitetelor revoluționare în toată țara, în vederea eliberării de sub jugul turcesc.

Acest călugăr și diacon și-a desbrăcat haina preoțească, ca astfel travestit în diferite haine să poată activa mai liber și parcurgînd sat de sat, să poată organiza Comitetele revoluționare. În casa părintească este azi un muzeu, care e cercetat de o mulțime de vizitatori. Pereții casei sînt plini cu scene din activitatea lui Levski, hărți, copii de pe scrisorile lui, care se păstrează în biblioteca din Sofia și tabloul impresionant în care Levski este înfățișat prins și pus în fața judecătoriei turcești, care-l condamnă la moarte, fiind spînzurat în anul 1876. Se mai poate vedea și atelierul tatălui său, care era boiangiu, ca și ascunzătoarea unde se refugia Levski, cînd era căutat de poliția turcească.

În continuarea drumului nostru ne-am oprit și la Calofer, unde în mijlocul unui parc frumos, cu castani bătrîni, se află casa părintească a lui Hristo Botev, poet revoluționar, care a murit în luptă cu turcii la etatea de 28 ani. Aproape nu există bulgar, care să nu cunoască ceva din poeziile revoluționare ale lui Botev.

În 1873, Calofer a fost distrus de un incendiu. Înainte de acest incendiu, această localitate era de trei ori mai mare decît este azi. Noi am putut vedea aici dormitorul și cabinetul de lucru al tatălui lui Botev, care a fost învățător. În camera de oaspeți se află muzeul, în care se găsește literatură revoluționară: cărți, ziare, tipărite în România, și diferite vederi din viața acestui revoluționar. În cerdac se găsește mașina cu care imprima gazete și manifeste, pe timpul cînd se afla în România. În această localitate s-a născut Iosif al II-lea, ierarhul Bulgariei, mort în 1920 și I. P. S. Mihail, mitropolitul Rusciukului.

Drumul spre Cazanlık, duce prin vestita vale a trandafirilor care se întinde de la Carlovo, la Cazanlık, pe o lungime de 80 km. Este o vale largă, o luncă întinsă, avînd de o parte munții Balcani, iar de cealaltă parte alți munți mai mici: Stredna Gora. Călătorul străin rămîne puțin dezamăgit, așteptîndu-se să treacă numai prin cîmpuri de trandafiri. În loc de acestea vezi lanuri de grâu, grădini frumoase, pomi fructiferi, pîlcuri de copaci, bineînțeles că printre acestea găsești și cîmpuri de trandafiri. Înainte cultivarea trandafirilor se făcea pe scară mai întinsă. În timpul celui de al doilea război mondial însă, ocupanții au oferit premii pentru desrădăcinarea trandafirilor, prefăcînd cîmpurile în locuri de cultivare pentru plante oleaginoase. Azi se refac aceste culturi pe încetul. Ajunși la Cazanlık, am poposit la Mănăstirea de Maici, situată într-un frumos parc, avînd în mijloc biserica din 1861, pe iconostasul căreia se vede crucea deasupra semilunei, simbolizînd biruința celei dintîi asupra celei din urmă. Turcii în 1878, înainte de a se retrage, au lăsat o urmă a razbunării lor și în această biserică, scoțînd ochii sfinților de pe pereți cu baioneta.

În atelierul de țesătorie, se lucrează minunate țesături pentru haine preoțești și ornate, care se confecționează în atelierele de croi ale mănăstirii. Cele 31 maici sînt ca niște albine harnice, dintre care unele lucrează în atelierele de preparat firele, altele la mașinile de țesut, altele în atelierele

de croi și cusut, altele la gospodărie și curățenie, care este exemplară pretutindeni, făcând cinste acestei obștii harnice.

În drumul nostru spre Tîrnova, am trecut prin satul Sipca, unde am vizitat biserica rusească monumentală, cu hramul „Nașterea Domnului”, care se afla în reparație, și care a fost sfințită de Prea Fericitul Patriarh Alexei în toamna aceasta.

Zidirea acestei biserici a început în anul 1897 și s-a terminat în anul 1902. La această biserică, ridicată sub munte, pe un loc înalt, ajungi urcînd pe niște serpentine frumoase. Pentru refacerea ei au contribuit guvernul sovietic și cel bulgar, iar pentru aurirea cupolelor acoperite cu tablă din aramă groasă de cinci mm. și zugrăvirea iconostasului, Patriarhia rusească a dat cinci kg. aur. Pe tablele de marmură de pe coridorul bisericii se văd gravate numele ofițerilor ruși căzuți în războiul din Balcani, în anii 1877—1878. În subsol este o capelă cu vreo 17 morminte, unde au fost aduse osemintele eroilor ruși și bulgari de prin apropiere. Altarul acestei capele este închinat tuturor sfinților. În turnurile înalte ale acestei biserici, sînt 16 clopote de diferite mărimi, care împreună cîntăresc 22 de tone și cu sunetele lor armonioase preamăresc nu numai pe Dumnezeu, ci și biruința creștinilor asupra semilunei, în luptele hotărîtoare ce s-au dat în apropiere, în războiul de eliberare.

De aici drumul duce spre pasul Șipca, cea mai importantă trecătoare peste munții Balcani. Aici s-au dat luptele care au fost decisive în războiul din 1877—78, fiind oprită trecerea trupelor turcești, care veneau din Sofia, ca să dea ajutor lui Osman Pașa, închis în Plevna. Urcînd pe serpentine coasta muntelui, vezi în depărtare Lacul Dimitrov, lung de vreo 10 km, colector de apă pentru energie electrică. Într-un anumit loc, însoțitorul nostru, Păr. D. Petrov, ne atrage atenția, că în războiul din 1877—78, în bătălia ce s-a dat aici, voluntarii bulgari terminîndu-și muniția aruncau în atacatori cu trupurile celor morți, așa că și morții luptau alături de cei vii, care au căzut în luptă pînă la unul. Ce episod măreț din lupta pentru libertate a poporului bulgar!

Sus pe vîrfurile muntelui Stoletov, se înalță monumentul Libertății. Este un turn înalt în formă pătrată, clădit numai din piatră, deasupra ușii de intrare străjuind un leu puternic. Echipa de tineri muncitori se vedeau lucrînd la construirea din piatră a teraselor și treptelor care duc din drum pînă pe vîrfurile muntelui, unde se înalță monumentul.

Monumentul Libertății ridicat pe vîrfurile Balcanilor ne aduce aminte nu numai de luptele de eliberare din 1877—78, ci de tot ceea ce au însemnat acești munți, cu vîrfurile lor înalte, cu văile lor adînci, cu pădurile și ascunzișurile lor, cu satele și orașele de la poalele lor, pentru poporul bulgar și istoria lui. După zdrobirea celui de al doilea imperiu, aici s-au refugiat toți cei dornici de libertate, care nu se puteau împăca cu jugul turcesc. Din orașele și satele de la poalele acestor munți, a pornit duhul de redeșteptare a bulgarilor. Aici s-au născut mulți din oamenii politici, dascăli, poeți și luptători pentru redeșteptarea poporului bulgar. În localitățile de aici s-au organizat haiducii și luptătorii pentru eliberare. În acești munți și localitățile din apropierea lor, căutau refugiul toți cei urmăriți de asupritori. Pentru aceea, munții aceștia, sînt atît de strînși legați de soarta poporului bulgar.

Pe drumul care șerpuiește în serpentine, de unde se deschid priveliști minunate, am coborât pe cealaltă parte a munților Balcani. Parcurgînd drumul de la Cazanlık peste pasul Șipca, lung de circa 40 km. ajungi în orașul Gabrovo, care are vreo 200 fabrici, fiind al doilea mare centru industrial din Bulgaria. Aici a deschis întemeietorul școlilor bulgare, Neofit Rilski, prima școală primară, al cărei prim profesor a fost el. Aici am vizitat mănăstirea care are 18 maici în frunte cu egumena Zenovia. În această mănăstire se află: fabrica de tămîie, singura din toată Bulgaria, la care lucrează maicele, preparînd în decursul unui an, cam 25 tone de tămîie. În muzeul mănăstirii, unde se află diferite obiecte vechi, era locul unde se ascundea V. Levski, marele revoluționar, cînd venea la Gabrovo și era urmărit de organele turcești. Deosebit de interesantă este Biserica Mare pe care am vizitat-o în acest oraș, cu balconul ca o harfă, care se reazemă pe diferiți pilaștri. În această localitate am fost întâmpinați de Păr. Arhimandrit Antonie, Vicarul Mitropoliei Tîrnova, care ne-a bineventat și căruia Păr. Moisescu i-a răspuns într-o frumoasă cuvîntare.

Trecînd prin orașul vechi Dranov, am putut vedea pentru întîia dată case vechi acoperite în loc de țigla, cu plăci de piatră, lucru pe care apoi l-am mai întîlnit și în alte părți. Cu toate că mașinile alergau destul de repede, la ținta finală a călătoriei noastre din aceea zi, la Tîrnova, am ajuns abia seara.

I. P. S. Mitropolit Sofronie, ne-a primit la reședință unde pe calea aerului sosise și P. S. Rector Nicolae. Atmosfera pe care am întîlnit-o în reședința mitropolitană, a fost asemenea aceleia dintr-o familie, unde părinții își primesc copiii ce sosesc dintr-o călătorie după o absență mai îndelungată. O bucurie și o mulțumire vădită se constată cu astfel de ocazii și în sufletul copiilor care au sosit, și al părinților care i-au așteptat. Părinții după ce-i iscodesc cu drag, despre cum au umblat, de regulă îi ospătează îmbiindu-le apoi locul cel mai ales pentru odihnă, ca a doua zi recreați, să-i preumbe prin gospodărie, făcîndu-le diferite surprize plăcute. Așa a fost și primirea noastră la Tîrnova, la I. P. S. Mitropolit Sofronie. Asemenea gospodarului înțelept, care știe să scoată din visteria sa, lucruri noi și vechi, după cum spune Sf. Evanghelie (Mt. 13, 54), așa și Înaltul Ierarh a știut să ne arate multe lucruri și mai noi și mai vechi, dar toate deosebit de interesante.

Deosebit de interesant este orașul Tîrnova, capitala celui de al doilea imperiu bulgar, care a avut o importanță politică și religioasă deosebită, înaintea de ocupația turcească. Orașul are o poziție cum puține alte localități din lume o mai au. El îți face impresia unui cazan uriaș sau a unui vast amfiteatru, înconjurat de jur împrejur, cu un zid natural de stîncă verticală. În acest cazan sau amfiteatru, intră râul Iantra, care ca un șarpe uriaș se încolăcește formînd două inele, ca să iasă apoi din acest cazan în partea opusă. Din inelele formate de Iantra, se ridică două peninsule cu creste înalte. Una din aceste peninsule se numește Țareveț, pe care se afla palatul țarilor bulgari și Patriarhia. Cea de a doua peninsulă, numită Trapezița, era locuită de boierime. Orașul se află pe partea vestică a acestui amfiteatru și privindu-l de pe Țareveț, îți face impresia că te afli în fața unui mare panou, unde casele se ridică unele deasupra celorlalte, ca astfel, toate să poată fi văzute din depărtare. Seara luminile orașului fac impresia că cerul înstelat a atins pămîntul.

Vizitându-l a doua zi, am avut impresia, că ne preumblăm printr-un vast muzeu, din care sala principală o formează orașul, iar împrejurimile constituie sălile laterale.

Insoțind pe P. S. Rector Nicolae, am plecat de dimineață să vizităm Mănăstirea „Schimbării la Față”, ce se află pe cursul râului Iantrea, care după ce s-a svîrcolit în cazanul de la Tîrnova, iese și curge printre doi munți înalți, cu creste de stîncă tăiată vertical, ca două ziduri puternice de piatră. Mergînd la o depărtare de vreo 4 km de Tîrnova, pe partea stîngă a Iantrei și urcînd pe serpentine, prin pădure, am ajuns la mănăstirea de călugări. În fața acesteia, pe cealaltă parte a Iantrei, se află o mănăstire de maici. Starețul mănăstirii înconjurat de monahi a bineventat pe P. S. Rector Nicolae, care a fost conducătorul acestui așezămînt, și pe care pentru însușirile sale alese și apreciindu-se pregătirea sa cărturărească deosebită, conducerea bisericii l-a chemat la rosturi mai înalte.

Se preuspune că încă de prin veacul al XI-lea, s-ar fi așezat aici călugări de la Sf. Munte. Mănăstirea a fost zidită prin veacul al XIII-lea. După ce a fost distrusă de un incendiu puternic, ea a fost refăcută în anul 1825 de către călugărul Zotic, om cu pregătire teologică aleasă, care și-a început ucenicia la Mănăstirea Rila, mai apoi a stat vreo 10 ani în Mănăstirea Căldărușani, ducîndu-se apoi la Sf. Munte. Deci, el era un călugăr cărturar, care umblase mult, prin diferite mănăstiri însemnate. Biserica centrală pe care o vizităm, a fost distrusă de o stîncă ce s-a desprins din munte, refăcută fiind apoi pe la anul 1840. Constructorul ei care a fost amestecat într-o răscoală contra turcilor, fiind descoperit a fost spînzurat cu fața spre mănăstire. Aici era locul unde se întîlneau cei ce organizau revoluția și din cauza aceasta unii călugări au avut mult de suferit. Aici a fost cea mai veche școală bulgărească, bine organizată, în care s-au format primii dascăli ai poporului. Pictura bisericii a fost făcută de Zaharia Zograv, la 1849 și aici i se păstrează portretul acestui maestru al penelului, așa cum l-am întîlnit și în Biserica Sf. Nicolae de la Mănăstirea Bacicovo. Aici se află una din cele mai frumoase icoane a Maicii Domnului din toată Bulgaria, zugrăvită tot de acest pictor.

Vizitînd aripa mai nouă a mănăstirii, cu chiliile pentru călugări, am rămas impresionați de aranjamentul nou, pregătit pentru viețuitorii de aici. Locuința unui călugăr cuprinde: o cameră pentru oaspeți, dormitor așezat într-o nișe, dulap în perete, spălător cu duș, într-o altă nișe, ai cărui pereți sînt îmbrăcați în faianță albă. O adevărată garsonieră călugărească, mi-am zis. Aceasta ne-a făcut să-i propunem P. S. Rector Nicolae ca după pensionarea noastră, să ne primească printre viețuitorii de aici, uitînd pentru o clipă de peretele de stîncă înalt de vreo 200 m din dosul chiliilor, care se ridică proteguitor, dar și amenințător în același timp, putînd să se desprindă din el, în orice vreme, vreo bucată mare să strivească nu numai chilia ci și pe locuitorul ei în acelaș timp.

În curte, în fund, se mai află o capelă pictată de Stanislav Dospenski. Sub această capelă se află un Paraclis, în care, în vremurile grele monahii se ascundeau să se roage liniștiți, fără ca să fie conturbați de turci. Aici se adăposteau și odoarele bisericii în vremuri tulburi. Două manuscrise slavonești, din sec. XVII, de proveniență din Moldova, pe care le-a cercetat Păr.

Prof. Moisescu și unele tipărituri românești, din veacurile XVIII—XIX, tot de proveniență românească, care se află în bibliotecă, ne arată legătura acestei mănăstiri cu Țările Române. După ce am fost îndulciți sufletește de tot ce-am văzut și Părintele Stareț ne-a oferit și dulceață pentru trup din produsul mănăstirii, luându-ne rămas bun și mai privind odată spre peretele de stîncă, în care sus, la cîțiva zeci de metri se văd niște grote, cu cruci la intrare, ne-am întors iar la Tîrnova.

Aici am mers direct la Catedrală, unde fără să bănuim, ne aștepta I. P. S. Mitropolit Sofronie, cu preoții adunați la conferința protopopească. După doxologia săvîrșită de un sobor de preoți, P. C. arhimandrit Antonie, Vicarul Sf. Mitropolii, a salutat pe profesorii oaspeți. A vorbit apoi Înaltul Ierarh, care în cuvinte pline de căldură a arătat legăturile vechi dintre cele două biserici surori, legături care au fost și mai mult întărite de către ierarhii celor două biserici, în timpurile mai noi. I. P. S. S. și-a încheiat cuvîntarea plină de aprecieri frumoase la adresa bisericii noastre și a conducătorilor ei, binecuvîntînd începutul de colaborare dintre institutele teologice ale celor două biserici. În numele profesorilor oaspeți a răspuns Păr. S. Vlad, care mulțumind Înaltului Ierarh pentru frumoasele aprecieri făcute la adresa Bisericii noastre și a conducătorilor ei, a arătat prețuirea deosebită pe care ei o poartă Bisericii bulgare, clerului și pentru activitatea teologică ce se desfășoară în această biserică.

Biserica-Catedrală cu hramul „Nașterea Sf. Fecioare”, este o piesă mai nouă în acest oraș vechi, fiind clădită abia de vreo douăzeci ani. Ea se ridică pe terasa unei stînci drepte, sub care, jos, la vreo 50 m se află albia rîului Iantra. Pictura ei este de o deosebită valoare artistică. Aici se odihnesc osemintele mitropolitului Climent și Antim ai Tîrnovei.

După ce am vizitat și muzeul arheologic, unde am putut vedea diferite piese prețioase din trecutul istoric, mai ales din timpul celui de al doilea imperiu bulgar, însoțind pe Înaltul Ierarh și pe P. S. Rector, ne-am dus la mănăstirea de maici Chilifarski, care se află spre miazăzi de Tîrnova, la vreo douăzeci km, pe malul stîng al rîului Belița. Ea este întemeiată în sec. al XIV-lea de către Patriarhul Teodosie și se pare că aici a fost deschisă școala lui, unde ar fi învățat ucenicii săi, printre care și urmașul său în scaun vestitul patriarh Eftimie.

În Biserica cea nouă care datează de pe la jumătatea veacului al XIX-lea, este cuprinsă și Biserica Veche, cu două capele, care se află în dosul altarului, în care intri printr-o ușă din altarul bisericii celei mari. Este un caz unic în toată Bulgaria. La mănăstirea de aici, astăzi de maici, unde sînt vreo 12 viețuitoare, am luat masa.

Întorși la Tîrnova, am vizitat Țarevețul, pe care se ajunge trecînd pe o limbă de stîncă îngustă, ca un pod. Jos în partea sudică a acestei peninsule, se vede un turn vechiu, numit „turnul lui Balduin”, fiindcă aici și-ar fi sfîrșit viața în închisoare Balduin de Flandra, întemeietorul imperiului latin de răsărit. Pe un drum care înconjoară peninsula, ajungi în partea ei nordică, unde la zeci de metri adîncime, se vede Iantra. Se spune că de aici erau aruncați în adîncime, cei condamnați la moarte. Pe o cărare ajungi spre centrul peninsulei, unde se văd zidurile unei geamii în ruină, construită în anul 1436, care s-a dărîmat într-un cutremur din 1913. Dincolo se văd

desgropate temeliile palatului foștilor împărați din veacul XII—XIII. Tînărul director al muzeului arheologic, ne-a dat toate explicațiile, arătîndu-ne unde au fost camerele de locuit, cămărilor de alimente, sala tronului, groapa cu vasul de vin, căci vinul se prepara chiar în palat, de teama împăraților, ca nu cumva ei să fie otrăviți. În partea opusă a palatului, era Paraclisul Sf. Paraschiva. Sus pe vîrfurile cel mai înalt al Țarevețului, se afla Patriarhia și Biserica, împreună cu clopotnița, care era în partea dinspre oraș servind ca loc de veghe, de unde se dădea alarma, în cazuri de primejdie.

De pe Țareveț ai o privire generală asupra zidurilor de stîncă care înconjoară Tîrnova, a așezării orașului, a rîului Iantra, care șerpuieste în această cîldare, asupra părții de jos a orașului, numită „mahalaua lui Asan”, asupra celei de a doua peninsulă numită „trapezița”, unde era cartierul boierilor și un centru religios, găsindu-se acolo urmele alor 17 biserici vechi, asupra înălțimii din dreapta sud-vestică a orașului, care pentru mulțimea locașurilor sfinte, mănăstiri și schituri care se aflau acolo, se mai numea și Sviatagora, adică Sf. Munte.

Coborînd de pe Țareveț, am vizitat „mahalaua lui Asan”, unde locuiau diregătorii și slujbașii mai mici, meseriașii, negustorii și străinii. Aici am cercetat biserica cu hramul celor 40 de mucenici, din sec. al XIII-lea. În sec. XIII—XIV, ea a fost mănăstire, iar după ocuparea Tîrnovei de către turci, a fost prefăcută în geamie, aducîndu-i-se unele schimbări potrivit noii meniri pe care o avea. În partea dreaptă de la intrarea în biserică se află o gropniță.

Dacă Tîrnova poate fi asemănată cu un vast muzeu, în care se păstrează atîtea piese rare, mărturii prețioase ale trecutului istoric, ea formează totuși numai încăperea principală a acestui vast muzeu și în jurul ei se află alte încăperi mai mici, unde există atîtea alte lucruri interesante de văzut. Aici pomenim de satul Arbanaș, la care ajungi pe un drum tăiat în muntele din partea nordică a orașului, care urcă anevoios din cîldare, deasupra Tîrnovei. Acest sat pe care l-am vizitat, în după masa aceleiași zile și care se află la vreo patru km depărtare de oraș, este un adevărat muzeu etnografic. După înăbușirea răscoalei albanezilor din veacul al XV-lea, condusă de Kastrioti, turcii au strămutat pe mulți din fruntașii acestei răscoale aici, ca și în alte localități dintre Iantra și Dunăre și astfel s-a întemeiat acest sat albanez.

Acești coloniști albanezi erau niște negustori iscusiți, care făceau negoț intens cu statul turcesc și astfel erau vestiți de bogați și din această cauză erau adeseori atacați și jefuiți de bande organizate. Bunăstarea lor materială, ca și împrejurările amintite, explică în deajuns de ce casele lor erau împrejmuite cu zid înalt de piatră și chiar casele își aveau temelia pînă sus tot din piatră. Jos erau magaziiile, iar sus la etaj se afla locuința, compusă dintr-o mulțime de încăperi. Vizitînd o astfel de casă-muzeu, care a aparținut la doi frați albanezi, directorul muzeului arheologic care ne însoțea, ne-a dat toate explicațiile asupra întrebunțării pe care le aveau diferitele încăperi, cu uși, plafoane și dulapuri frumos sculptate. Aici am putut vedea camera de primire, de adunări, de dormit, camera lăuzei, unde nu intra nimeni șase săptămîni, baia, bucătăria cu cuptorul, interesant, locul mascat pe unde-și coborau lucrurile prețioase în ascunzătoare, în caz de atac și pe unde se făceau nevăzuți și stăpîniți în caz de primejdie.

Am vizitat apoi Biserica veche din sec. XVII așezată pe o coamă de deal. E o clădire scundă și lungă ca o casă veche, fără turlă, așa cum permiteau turcii să se zidească bisericile creștine. Numai crucile din cimitirul din jur o trădează că e o biserică. Intrînd înăuntru printr-o ușă joasă, dai într-o încăpere care e pictată, de unde ajungi apoi în stînga, într-un coridor lung cît clădirea, la capătul căruia se află un paraclis. De pe la mijlocul coridorului intri în dreapta, în biserica propriu zisă, care o parte este rezervată pentru femei, iar cealaltă dinspre altar, pentru bărbați. Pictura datează din jumătatea dintîi a sec. al XVII-lea și este destul de bine păstrată. Biserica este azi o biserică-muzeu.

După ce am mai vizitat și biserica de la mănăstirea de maici Sf. Nicolae, spre înserate ne-am pregătit să părăsim această localitate, care a avut legături strînse cu Țările Romîne, căci boieri mari ca Filipeștii, și Brîncovenii și alții, ca și negustori romîni, aveau aici case de popas, unde zăboveau în drumul lor spre Constantinopol. În biserica cu hramul Sf. Arhangheli Mihail și Gavril, se păstrează o piatră mormîntală, de la 1790, cu o inscripție mai lungă, de pe mormîntul unui fiu al lui Constantin Brîncoveanu, cu numele tot Constantin, mort la etatea de 20 de ani și înmormîntat aici.

Punctul ultim din programa vizitei noastre la Tîrnova era mănăstirea de maici Sfînta Bogorodița, spre care ne-am îndreptat spre înserate. Ploaia care a început în momentul sosirii noastre la mănăstire, putea fi socotită ca un simbol al binecuvîntării cerului peste lucrarea frumoasă ce s-a săvîrșit aici și a colaborării celor două biserici surori.

Aici am avut prilejul să cunoaștem atîția preoți vrednici, și pe colaboratoarele lor harnice și după masa de seara, să discutăm împreună pe marginea subiectului tratat și să schimbăm păreri în legătură cu activitatea pastorală și misionară ce se desfășoară în cadrele celor două biserici surori.

Intorcîndu-ne seara tîrziu la Tîrnova ne-am luat rămas bun de la Înaltul Ierarh, mulțumindu-i pentru dragostea arătată, înlesnindu-ne să vedem atîtea lucruri interesante, căci a doua zi dis-de-dimineață urma să plecăm iar pentru o rută mai lungă.

În ziua de 6 iunie dimineața am plecat spre Plevna, împreună cu P. S. Rector Nicolae și Păr. Petrov. Am trecut prin ținuturi bogate în culturi variate, unde binecuvîntarea cerului și munca unui popor harnic te lasă să întrevezi roade bogate. Peisaje variate și frumoase se succedau ca într-un film și regretam că nu ne putem opri să admirăm în tihnă aceste ținuturi, sau că nu aveam un aparat de filmat ca să le fixăm frumusețea pe bandă. Spas, șoferul nostru priceput, însă nu ne-a dat răgaz pentru acest lucru, căci numai el știa drumul lung pe care avea să-l facă în aceeași zi. În drum spre Plevna, ne-am oprit la Loveci, ca să vizităm pe I. P. S. Mitropolit Filaret, pe care am avut ocazia să-l cunoaștem la Sf. Sinod la Sofia. I. P. S. Sa se afla însă în catedrală, unde conducea o conferință a preoților din eparhie, și astfel neputîndu-l vedea, după un scurt popas la reședință, ne-am continuat drumul spre Plevna.

Am trecut pe străzi care poartă numele unor ofițeri romîni, care au căzut în luptele crîncene ce s-au dat pentru ocuparea redutei Grivița. Sus pe locul cel mai ridicat al colinei, se află capela romînească, unde am avut

fericirea ca împreună cu P. S. Rector Nicolae, Prot. F. Filcov, Preotul Griviței Bencev și Prot. D. Petrov, să slujim un parastas pentru sufletele eroilor căzuți între 1877—1878, pe câmpiile de luptă din jur. În capela frumoasă și bine îngrijită, se văd pe pereți reproduceri după schițele lui Grigorescu, înfățișând scene din luptele eroice ale armatei române. Pe un perete se poate citi inscripția: „În amintirea bătăliei încoronate de izbândă dela 20 august și a luptelor dela 31 aug.—6 sept. și 28 nov. 1877, s-a ridicat acest mausoleu”.

Jos în subsol, unde cobori pe o scară de piatră, se află un osuar de sticlă cu cranii de ale soldaților români. Aici s-au putut vedea coroane mari cu panglici tricolore, depuse de delegația Partidului și Guvernului Republicii noastre, care a trecut pe aici. Cu sufletele pline de emoții duioase, gândindu-ne la feciorii de țărani care au murit cu dorul de părinți și de frați, departe de căminurile lor dragi, am ieșit din acest sanctuar. Am rămas însă mîngăiați și mulțumiți, văzînd grija deosebită ce se poartă pentru monumentul acesta și cinstea ce se dă eroilor noștri căzuți pentru libertate. Ieșind din biserică ni s-a arătat locul unde erau redutele 1 și 2, care au fost ocupate de trupele române și care au determinat la scurt timp și căderea Plevnei. La marginea pădurii și printre lanurile de grâu, se mai găsesc morminte comune în care dorm somnul de veci, cei cari înfrățiți în luptă au săvîrșit minuni de vitejie. Grivița rămîne un loc sfînt pentru cele două popoare vecine, înfrățite prin jertfa singelui.

Întorși la Plevna, am vizitat muzeul și mausoleul eroilor războiului din 1877, care amîndouă se află la loc de cinste în centrul orașului. Muzeul se află în mijlocul unui parc bine îngrijit, în care se găsesc scene și desene reprezentînd diferitele faze ale războiului, tablouri de-ale diferiților comandanți, machete cu uniforme diferite, armele întrebuintate în acel război, documente importante, etc. Mausoleul frumos, ridicat în cinstea soldaților ruși și români, se află în mijlocul unei grădini, plină cu flori și împrejmuită cu gard de fier, a cărui parte superioară îți face impresia că este un șir lung de baionete. Înăuntrul este o biserică frumoasă, iar jos, în criptă, trei osuare de sticlă, cu rămășițe de-ale morților căzuți pentru libertate. Afară pe pereții mausoleului, sînt scrise localitățile unde s-au dat luptele cele mai importante, și numele ofițerilor și numărul soldaților căzuți. După aceea am vizitat Catedrala Sf. Nicolae, care se află pe trei sferturi în pămînt și pentru aceea cobori în ea pe niște trepte. Deși reclădită în 1884, pe urmele unei vechi biserici, ea a păstrat forma veche, ca o mărturie a vremurilor viatrege de pe timpul turcilor, cînd nu se permitea creștinilor să ridice biserici mai înalte de trei metri deasupra pămîntului, nici să le zidească turnuri și pentru aceea ele erau zidite în pămînt, pînă la ferestrele de sub acoperiș, pe unde pătrundea lumina.

Părăsind Plevna, ni s-a atras atenția asupra locului unde a fost prins vestitul comandant turc Osman Pașa, care voia să scape din redută, ascuns într-un car acoperit cu paie. Am putut vedea de asemenea locurile pe care le ocupau trupele aliate, care au înconjurat Plevna, care sînt marcate astăzi iarăși prin diferite monumente.

În drum spre Sofia, străbătem ținuturi pitorești, mai ales după ce urcăm pe serpentinele frumoase iar în munți și apoi coborîm pe valea Is-

kerului spre Sofia, unde ajungem seara tîrziu, deşi Spas, tovarăşul nostru simpatic, mîna tot timpul maşina cu viteză destul de mare.

Vineri, 7 iunie am putut vizita diferite instituii culturale, printre care biblioteca de stat „Vasil Colarov“, care este un edificiu nou, modern, avînd peste 400.000 volume, colecţii bogate de manuscrise valoroase, dintre care am putut vedea anumite piese importante. Am cercetat apoi universitatea, care-i aşezată tot în centru, mai apoi muzeul arheologic şi de istorie naţională, aranjat într-o clădire mare, pe secţii, în care atît istoria antică, cît şi cea a Evului mediu este bine ilustrată, prin piese variate, atît din istoria profană, cît şi cea religioasă.

În saloanele expoziţiei anuale de artă, făcută de stat, am văzut atît în sculptură, cît şi în pictură, lucrări de deosebită valoare, caracteristice prin realismul lor. Multe piese reprezintă crîmpee din trecutul frămîntat al istoriei bulgare, altele peisaje din pămîntul ţării, sau ocupaţii diferite. A doua zi am vizitat şi expoziţia permanentă de pictură, din fostul palat regal, care este deschisă publicului, în tot cursul săptămîinii şi unde trecutul eroic este înfăţişat atît de plastic şi de unde publicul vizitator şi mai ales tineretul poate învăţa dragostea de neam.

Sîmbătă, 8 iunie la amiază, am participat la masă la Prea Fericitul Patriarh Chiril, la Sf. Mitropolie, împreună cu Păr. Protoereu Cristea şi Păr. D. Petrov, ambii cu soţiile. Timpul petrecut în atmosfera familiară de la Mitropolie, în societatea Prea Fericirii Sale, a constituit pentru noi o adevărată destindere sufletească. Către seară am participat la slujba privegherii de la Biserica romînească, unde a doua zi se serba hramul. Harnicul paroh, icon. stavr. Ioan Cristea, a făcut bisericii unele renovări. P. C. Sa dezvoltă aici o activitate pastorală şi misionară apreciabilă. Prin activitatea Sfinţiei Sale, a reuşit să strîngă pe toţi românii veniţi din ţară, împreună cu macedonenii, în jurul Sf. locaş, unde corul în care cîntă chiar şi soliştii de la operă, atrage o mulţime de credincioşi bulgari, care umplu biserica în dumineci şi sărbători. La altar slujba se face în romîneşte, precum în romîneşte dă răspunsurile şi corul, afară de cîntările de la strană, de la Utrenie şi Vecernie, care se cîntă alternativ, în limba romînească şi vechea slavă.

În prima zi de Rusalii, cînd s-a serbat şi hramul bisericii, am avut bucuria să servim cu P. S. Rector Nicolae în biserica romînească, ecteniile fiind rostite de cei doi diaconi, în vechea slavă, iar ecfonisurile la altar s-au rostit în limba romînească şi vechea slavă, corul executînd toate răspunsurile liturgice numai în limba romînească. Biserica a fost plină de credincioşi romîni şi bulgari. La Sf. Liturghie a participat şi corpul profesoral al Academiei şi membrii de la Ambasada romînă. La sfîrşitul Sf. Liturghiei a vorbit: P. S. Episcop Nicolae, Păr. Prof. S. Vlad şi Păr. I. Cristea, parohul bisericii romîne.

La agapa care s-a servit în casa parohială, la care au participat o mulţime de invitaţi, a toastat P. S. Episcop Nicolae, pentru P. F. Patriarh Justinian şi pentru conducătorii R. P. R., iar Păr. Prof. Moisesescu, pentru Prea Fericitul Patriarh Chiril şi conducătorii R. P. Bulgaria.

Luni, 10 iunie, am făcut o vizită la ambasada R. P. R., unde am fost primiţi în audienţă de Dl ambasador, Mihail Roşianu, care s-a interesat

de aproape de felul cum a decurs vizita noastră, rămânînd pe deplin satisfăcut de tot ceea ce i-am comunicat în această privință. În după masa aceleiași zile am participat din nou la ședința Consiliului Academiei, în care s-a citit și subscris procesul verbal redactat în limba celor două biserici, romînă și bulgară, cu ocazia consfătuirii din 27 mai 1957.

Cu această ocazie, P.S. Rector Nicolae a mulțumit conducătorilor celor două biserici, pentru inițiativa fericită ce au luat-o în vederea colaborării strînse între instituțiile de educație a clerului celor două biserici surori. Oaspeților li s-au oferit cu ocazia aceasta diferite daruri, din partea Prea Fericitului Patriarh și a Academiei, ca un semn al aducerii aminte de vizita făcută în R. P. Bulgaria. Cei doi oaspeți, în cuvintele ce le-au rostit și-au tălmăcit sentimentele de mulțumire, față de Intîi stătătorii celor două biserici, care le-au înlesnit vizita în Bulgaria, și față de Prea Sfințitul Rector și Corpul Profesorat, pentru dragostea cu care au fost întîmpinați și căldura cu care au fost învăluiți tot timpul cît au stat în scumpa lor țară. Ei nădăjduiesc că acest început de colaborare între cele două institute de cultură teologică, va fi dintre cele mai rodnice, spre fericirea celor doi patriarhi și binele celor două biserici surori.

Seara am petrecut momente frumoase în casa profesorului Hr. Ghiauroff, unde am fost invitați împreună cu profesorii Academiei.

Marti, în 11 iunie, am fost primiți de Prea Fericitul Patriarh, împreună cu membrii Sf. Sinod Permanent, I. P. S. Mitropolit Iosif al Varnei și Filaret de Loveci, într-o audiență de „rămas bun“, înainte de plecare spre țară. Emoționați i-am mulțumit Prea Fericirii Sale pentru toată purtarea de grijă părintească, pe care ne-a arătat-o în timpul celor trei săptămîni cît am petrecut în Bulgaria ca oaspeți ai Academiei Teologice și ai Bisericii bulgare. După ce restul zilei am colindat prin Sofia, ultima seară am petrecut-o în atmosfera familiară din casa Prof. Ștefan Țancov și Prof. Țonevski, la care am fost invitați.

A doua zi, 12 iunie am fost petrecuți la aeroport de P. S. Episcop Maxim, Secretarul General al Sf. Sinod, P. S. Iosif, Vicarul Mitropoliei Sofiei, Dl Uzunov, Delegatul Comitetului Cultelor, de P. S. Rector Nicolae și membrii Corpului Profesorat, de Păr. Prot. Cristea și Păr. D. Petrov, însoțitorul nostru nedespărțit din timpul șederii noastre în Bulgaria și tălmăcitorul gîndurilor noastre în limba celor cu care voiam să schimbăm impresiile. A fost o despărțire emoționantă, căci o parte din sufletul nostru a rămas sincer atașat față de cei cu care am petrecut ceasuri atît de frumoase și la care am aflat inimi atît de deschise, primitoare și ospitaliere.

*

Privind lucrurile din depărtare, adesea îți poți forma imagini greșite, diformate chiar, pe cînd privindu-le din apropiere, dobîndești o imagine mai corectă, mai precisă a celor văzute. Tot astfel judecînd un popor din depărtare, poți să greșești, pe cînd cunoscîndu-l la el acasă îți formezi păreri mai juste și poți să-l apreciezi mai obiectiv. Iată pentru ce călătoriile de studii, de informații sînt deosebit de prețioase și utile. Utilă a fost și călătoria noastră în Bulgaria.

Noi ne-am întors din această călătorie, cu sufletul plin de impresii frumoase. Pretutindeni prin locurile pe care le-am vizitat, la Rila, Bacicovo,

Tîrnova și Arbănaș, am aflat urme ale legăturilor vechi între Țările Roîmne și Biserica Bulgară, iar la Grivița și Plevna am văzut semnele înfrățirii prin jertfă și lupte comune a celor două popoare. Am simțit pretutindeni, cum în conștiința celor cu care am convenit, este vie legătura ce-a existat între cele două popoare și biserica lor, precum vie este și recunoștința pentru ajutorul prețios dat de poporul nostru în lupta de eliberare a poporului bulgar. Monumentele bine îngrijite care amintesc de acest lucru, sînt o dovadă despre aceasta, la acest popor care cultivă cultul eroilor.

Cuvintele calde cu care vorbesc de biserica noastră și conducătorii ei, sînt o dovadă a prețuirii sincere pentru această biserică.

Monumentele religioase pe care le-am văzut, sînt o mărturie vie despre trecutul glorios al bisericii bulgare, în care s-a dezvoltat o activitate culturală intensă și a pulsă o viață religioasă vie. Această biserică și-a avut sfinții ei și atîția mucenici, care au luptat și au suferit pentru credință, sub jugul îndelungat, de aproape o jumătate de mileniu, al semilunei. În aceste vremuri vitrege, biserica aceasta a suferit lipsuri și umiliri, dar a păstrat depozitul credinței ortodoxe nealterat.

Ea a fost alături de popor și a sprijinit aspirațiile lui culturale și de eliberare națională.

Această biserică și azi este mîndră de trecutul ei, este o biserică vie și activă, în fruntea căreia se află un Patriarh cărturar și o înaltă ierarhie, pe măsura vremurilor istorice pe care le trăiește, avînd o întreagă pepinieră de monahi cu studii teologice superioare, de unde se pot recruta persoanele pentru funcțiile mai însemnate ale bisericii.

În vizita noastră noi am putut vedea un popor care a fost ținut prea mult sub presiune și care eliberat a pornit acum cu un avînt deosebit la muncă pe toate terenurile, voind parcă să recîștige timpul pierdut în timpul robiei îndelungate, cînd a fost oprit în dezvoltarea sa liberă și firească.

Cunoscînd trecutul atît de sbuciumat al acestui popor și văzînd progresele de pe tărîmul economic, cultural, social, artistic etc. rămîi cu sufletul plin de admirație pentru acest popor harnic și cuminte și nu poți decît să te bucuri sincer de tot ceea ce ți-a fost dat să vezi și să înregistrezi.

Noi rămînem recunoscători Intîilor stătători ai bisericilor romîne și bulgare, din inițiativa cărora s-a putut face această vizită, ca și autorităților de stat pentru sprijinul acordat, ca prin vizita făcută să putem să cunoaștem mai bine viața bisericii poporului vecin și cunoscînd-o să o iubim și s-o prețuim.

Pr. S. VLAD

SĂRBĂTOAREA MITROPOLIEI BANATULUI

La 26 octombrie 1947, în cadrele unor festivități impunătoare, a fost restaurată Mitropolia Banatului și așezat în scaun întîiul ei arhipăstor, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Dr. *Vasile Lăzărescu*. Prin acest act de reparație istorică, a fost reluat firul existenței Mitropoliei bănățene, întrerupt înainte cu aproape două veacuri, împlinindu-se năzuința fierbinte a credincioșilor ortodocși din acele laturi ale țării de-a avea la Timișoara „obișnuitul mitropolit romînesc”.

Au trecut 10 ani de-atunci, în cursul cărora prin osîrdia clerului și credincioșilor ortodocși bănățeni, călăuziți de Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile, Mitropolia Banatului a făcut pași însemnați pe calea consolidării și propășirii ei. Măreața Catedrală mitropolitană din Timișoara este numai unul din semnele văzute ale acestei propășiri, umbrită de rugăciunile patronului Bisericii bănățene, Sfințul Ierarh Iosif de la Partoș.

Duminică 27 octombrie a. c., la Timișoara, s-a sărbătorit aniversarea de un deceniu de existență nouă și înnoită a Mitropoliei bănățene și de rodnică activitate arhipăstorească a I. P. S. Mitropolit Vasile.

Ne facem părtași la bucuria Mitropoliei Banatului, ale cărei legături cu Mitropolia Ardealului sînt pe cît de vechi, pe atît de strînse și de calde.

Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Vasile al Banatului — cu gîndul la ostenele devotate ale profesorului sibian de teologie de altădată, la dragostea și înțelepciunea cu care sprijinește și ocrotește Institutul Teologic Universitar din Sibiu și cu simțăminte de admirație și prețuire respectuoasă pentru realizările primului deceniu de ahripăstorie — îi exprimăm și pe această cale felicitările ostenitorilor și cititorilor acestei reviste.

Intru mulți și fericiți ani, Înalt Prea Sfințite Părinte!

REDACTIA

LA ALBA-IULIA

Duminică, 20 octombrie 1957, s-a sărbătorit la Alba-Iulia în catedrala Reîntregirii bisericești împlinirea a nouă ani de la mărețul act al refacerii unității sufletești a credincioșilor romîni din Ardeal și Banat. Aniversarea aceasta a fost prilej de reîntărire a legămîntului de a rămîne una în credința strămoșească și în atașamentul față de scumpa noastră patrie, Republica Populară Romînă.

La Sf. Liturghie au slujit: I. P. S. mitropolit Nicolae al Ardealului, P.P. S.S. Lor Teofil al Romanului și Valerian al Oradiei; I. P. C. Babaca, exarh al ep. Romanului. P. C. vicar arhiepiscopesc T. Belașcu (Sibiu), vicar eparhial S. Truția (Cluj), S. Vlad, rectorul Inst. Teol. Univ. din Sibiu; consilierii eparhiali: C. Oros (Arad), Gh. Barna (Oradea), N. Geangalău (Sibiu); preoții M. Fodorean și P. Birău (Alba-Iulia), ieromonahul Nicodim; și diaconii V. Gîrbu, I. Bolog (Sibiu) și Stelian (Cluj).

Au fost prezenți: P.P. S.S. Lor Veniamin și Policarp; d. inspector general I. Dimulescu și d. împuternicit regional Sîntimbreanu, reprezentanți ai Departamentului Cultelor; P. C. secretar arhiepiscopesc D. Călugăr (Sibiu), secretar eparhial Madincea (Oradea); Consilierii I. Velțan (Sibiu), Goșescu și Moldovan (Cluj), profesori de la Institutul Teologic Universitar din Sibiu, protopopi, preoți și credincioși.

Răspunsurile le-a dat corul Catedralei Reîntregirii bisericești — sub conducerea d. Pancu și Popescu.

Catedrala era împodobită, — ca de sărbătoare. Lîngă iconostas icoanele mari ale sfinților ardeleni — Sava Brancovici și Ilie Iorest, Visarion, Sofronie și Oprea — erau împodobite cu flori. Nenumărate luminări, care ardeau înaintea acestor icoane, erau tot atîtea mărturii ale evlaviei credin-

cioşilor faţă de aceşti sfinţi mărturisitori ai dreptei credinţe. Sfânta Liturghie s-a desfăşurat în atmosfera solemnă de mare praznic.

După Heruvic diaconul Stelian (Cluj) a fost hirotonit întru preot. La preceasnă corul a executat în mod magistral psalmul: „Cine se va sui în muntele Domnului”..., aducînd aminte că numai neprihănirea poate înălţa spre Dumnezeu şi uni sufletele în Dumnezeu.

! După preceasnă a predicat P. C. vicar Truţia (Cluj), plin de înflăcărare sfîntă şi de dreaptă mărturisie.

CUVINTUL P. C. VICAR S. TRUȚIA

In goana vremii, care nu cunoaşte nicicînd clipe de răgaz şi alinare, — s-au depănat cei nouă ani, de cînd în mult sbuciumata istorie a Ardealului s-a înscris o nouă pagină, deschizătoare de drumuri noi, cu orizonturi senine şi înviorătoare în viaţa sufletească a neamului nostru.

Bătrînul Olt, cu unda căruntă — cum spune poetul — Mureşul cu apă lină, Someşul cu valuri uneori molcome, alteori învolburate şi cele trei Crişuri cu ape neasfîmpărate, purtau mereu în ciocotul lor doinele zămislite din sufletul plin de amărăciune şi alean al unui popor blajin, desbinat în credinţă, vreme de două veacuri şi jumătate, prin intrigă şi viclenele unei-tiri ale satrapilor haini, care stăpîneau fără şi popoare prin aplicarea samavolnică a vechiului dicton „divide et impera”, împarte şi stăpîneşte!

Zile, ani şi decenii lungi de grele şi amare suferinţe s-au mistuit în negura vremii, împlinindu-se zicătoarea plină de bătrînească înţelepciune: „ochi pentru plîns să ai, că lacrimi sînt destule”!

Dar Dumnezeu, care nu desparte, ci uneşte, plecîndu-şi urechea la ruga smerită, dar fierbinte, izvorită din inimi credincioase, ne-a adus la vremea hotărîtă de El şi clipa mult dorită a izbăvirii.

La 1 octombrie 1948 s-a săvîrşit în capitala Ardealului românesc — oraşul Cluj — marele act istoric al reînchegării sufleteşti a poporului nostru.

După două veacuri şi jumătate de desbinare sufletească, fiii aceluiaş neam blajin s-au regăsit, prin reîntoarcerea fratelui rătăcitor pe streine meleaguri, la sinul Bisericii strămoşeşti ortodoxe.

Cu prilejul primei prăznuiri a măreşului act al unificării noastre, sufleteşti, săvîrşită cu fastul cuvenit la 21 octombrie 1948, în această sfîntă şi măreaţă Catedrală, am dat expresie sentimentelor de care era pătrunsă, pînă în cele mai tînuite fibre, inima celor reîntorşi la vatra credinţei străbune. Sentimente inspirate şi infiltrate adînc în sufletele şi inimile înţelegătoare, de senzul profund al cuvintelor cuprinse în versurile duiosului cîntăreţ al pătimirilor noastre:

„Avem un vis neîmplinit, copil al suferinţii, de jalea lui ne-au repausat şi moşii şi părinţi”...

Dar şi vis, de-a ne vedea strîns uniţi, într-un singur mănunchiu, toţi cei plămădiţi din aceeaşi obîrşie, aceeaşi limbă şi aceeaşi credinţă strămoşască.

Şi fără-ndoială, aceleaşi senzaţii răscolitoare pulsau în inimile înduioşate ale fraţilor care ne-au cuprins în calda îmbrăţişare a sufletului lor.

Eram acum iarăși un trup și un suflet. O turmă și un păstor. Visul de veacuri era împlinit!

Socot de bine și potrivit să intercalez aci ca într-o paranteză, — dar fără paranteză — cuvintele mult grăitoare și limpede grăitoare, cuprinse în cartea veșnicului Adevăr: „cît de frumos și bine este, cînd frații sînt împreună“!

Sărbătorind astăzi împlinirea celor nouă ani de la săvîrșirea actului măreț și sfînt al unificării noastre sufletești, aducem și prinosul de pioasă pomenire a fericîților întru Domnul mărturisitori și apărători ai dreptei credințe, cuvioșii Sofronie de la Cioara, Visarion Sarai și a Sfîntului mucenic Oprea de la Săliște.

Cuviosul Visarion și evlaviosul țaran Oprea, au suferit închisori grele și schingiuri, ba chiar moartea, pentru mărlurisia și apărarea dreptei credințe ortodoxe, împotriva uneltirilor și machinațiunilor papiste, sfîrșindu-și viața în temnița grea din munții Tirolului numită Kufsteîn.

Intr-una din stihirile glasului 4, de la slujba ce se săvîrșește întru pomenirea cuvioșilor mărturisitori și apărători ai credinței Sofronie, Visarion și a Sfîntului Mucenic Oprea, se spune: „Pe ostașii lui Hristos, Visarion, Sofronie și Oprea, să-i cinstim, făcînd pomenirea lor. Căci, cu vitejie, în primejdii viața și-au pus pentru dreapta credință, înfruntînd puterea stăpînirii omenești, care, văzînd acum surparea uneltirii celei desbinătoare de frați, nepus se bucură și se roagă pentru mîntuirea sufletelor noastre!“

Frații mei și iubiți ascultători!

Luînd învătămintele dîin trecutului sbuciumat al neamului nostru și înfrățiți de-acum pe veci și indestructibil întru dragostea propovăduită de Iisus Hristos Domnul nostru, să ne rugăm cu osîrdie lui Dumnezeu, pentru bunăstarea Sfintei noastre Biserici strămoșești ortodoxe și pentru pacea a toată lumea. Amin!

După Sf. Liturghie s-a săvîrșit Polihroniu pentru înalții Ierarhi ai Bisericii noastre, pentru conducătorii Republicii Populare Romîne și pentru clerul și dreptcredincioșii creștini. După aceea a luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae, în grai plin de înțelepciune și de mireasmă duhovnicească.

CUVINTUL I. P. S. MITROPOLIT NICOLAE AL ARDEALULUI

Prea Sfințiile Voastre, Domnilor inspektori,

P. C. Părinți și iubiți credincioși,

Am dat slavă și mulțumită bunului Părinte ceresc, că ne-a învrednicit să ajungem și bucuria zilei de azi, cînd prăznuim pentru a 9-a oară marele act istoric, ce s-a săvîrșit în această catedrală. Sîntem foarte fericiti că, în sfîrșit Dumnezeu ne-a adunat iarăși în fața aceluiaș altar și sub cupola aceleiaș Biserici, una, sfîntă, sobornicească și apostolească.

Aici e întreg poporul nostru dreptcredincios, reprezentat prin clerul său și prin credincioșii din această cetate. Aici este și Întîistătătorul sfintei noastre Biserici, care dacă nu cu trupul, cu sufletul e în mijlocul nostru, bucurîndu-se și slăvind, împreună cu noi, pe Domnul care ne-a adunat în aceiaș țară slăvită și în aceiaș Biserică prealuminată, mamă bună a neamului ro-

mănesc de totdeauna. Sînt foarte fericit că am prilejul să citesc telegrama, ce ne-a trimis-o Prea Fericitul nostru Patriarh Justinian, ca să ne bucure cu ea, să ne lumineze și să ne înfrățească și mai mult inimile și mințile și vrerile, ca într-un gînd să mărturisim în toate zilele vieții noastre, să ne închinăm ca și părinții noștri cei dreptcredincioși, aceeași patrie s-o iubim și ei să-i slujim pînă la cea din urmă suflare a noastră:

„La împlinirea a nouă ani de la marele act al Reîntregirii Bisericii Ortodoxe Romîne din Transilvania gîndul nostru se îndreaptă cu deosebită dragoste către clerul și credincioșii, care înfrățiți în aceeaș credință strămoșească aduc astăzi rugăciuni de mulțumire către Cel Atotputernic în fața aceluiaș altar al dreptei credințe prin mijlocirea sfinților Mucenici Sofronie, Visarion și Oprea. La această aniversare scumpă inimii Noastre sîntem cu tot sufletul alături de Înalt Prea Sfinția Voastră și de toți cei ce Vă înconjoară cu acest prilej în Catedrala Reîntregirii, Ierarhi, preoți și credincioși. Tuturor le împărtășim părintești binecuvîntări și le trimitem urările Noastre călduroase pentru aniversarea înfrățirii sub aripa ocrotitoare a Sfintei noastre Biserici spre slava lui Dumnezeu și mîntuirea sufletelor. JUSTINIAN, Patriarhul Romîniei”.

Umbriți de puterea rugăciunii sfinților noștri, a căror pomenire o săvîrșim astăzi — cuvioșii mărturisitori Visarion și Sofronie și mucenicul Oprea —, călăuziți de sfaturile luminate și de simțămîntele părintești ale Prea Fericitului Patriarh Justinian, făgăduim în această zi de praznic luminat că vom merge pe acelaș drum al înaintașilor noștri, una fiind în credință, în nădejde și în dragoste de Dumnezeu și de Țară. Bunul Părinte cerească ne vede bunătatea inimilor și lumina gîndurilor și curățenia credinței, și de acolo — din înălțimile cerului — ne va trimite darurile sale cele veșnice, nouă și tuturor fraților din întreaga noastră patrie. El ne va dărui sănătate și putere în toate — și mai ales mîntuirea sufletului și va da, prin hărnicia noastră, țării întregi bunăstare, unitate, pace, care va fi mărirea și puterea ei de totdeauna. Cu aceeaș fierbinte rugăciune cerem frăție și pace pentru toată lumea.

Domnul să ne binecuvînteze și să ne ajute în lupta cea dreaptă a mîntuirii sufletelor și a păcii în lume!

A luat apoi cuvîntul P. S. Teofil al Romanului, spunînd adevăruri istorice de necontestat.

CUVINTUL P. S. EPISCOP TEOFIL HERINEANU

(rezumat)

Prea Sfinția Sa dă expresie bucuriei de a participa la acest praznic și de a sluji în Catedrala Reîntregirii bisericești din Alba-Iulia. E cu totul firesc — zice P. S. Sa — să mulțumim an de an Domnului, care ne-a ajutat să punem capăt dezbinării. Anii 1698 și 1948 sînt două date importante: una — tristă, alta — luminoasă. Anul 1698 este data sfîșierii unității noastre bisericești; anul 1948 e data refacerii acestei unități. Anul 1698 este începutul rupturii dureroase din sînul poporului credincios; anul 1948 e sfîrșitul acestei rupturi. De fapt despărțirea de la 1698 a fost o despărțire parțială

și de suprafață, o despărțire silnică și formală. Totuși ea a pricinuit destulă amărăciune și a slăbit unitatea și puterea noastră. Să ne bucurăm că dezbinarea aparține trecutului și că ea nu va mai apare în viitor. Libertatea religioasă — asigurată de ocîrmuirea de stat a scumpei noastre patrii, Republica Populară Romînă — este un scut împotriva oricărei încercări de reînviere a învrăjbirii pentru credință. Fără această libertate n-ar fi avut loc nici evenimentul fericit de la 1948. Sfîrșitul dezbinării a venit odată cu înlăturarea monarhiei, a forțelor care o sprijineau, și cu instaurarea puterii populare, cînd poporul a devenit liber să-și realizeze vrerile. Fără aceasta nu s-ar fi putut ridica glasurile de chemare ale Prea Fericitului Patriarh Justinian și Mitropolitului Nicolae și ele n-ar fi găsit ecoul larg pe care l-au găsit.

În acești nouă ani de înfrățire bisericească s-au stins multe neînțelegeri și dezbinări și multe amintiri triste s-au șters și se vor mai șterge. Dragostea, cu care ierarhii Bisericii au primit pe cei întorși la vatra strămoșească a risipit micile nedumeriri, ce mai existau în suflete.

Încercarea unora înainte de 1948 de a arăta superioritatea Bisericii Apusene față de Biserica Ortodoxă, nu a putut înăbuși glasul singelui și poruncile bunului simț, care spuneau:

„Eu ți-s frate, tu mi-ești frate,
În noi doi un suflet bale”.

Viața creștină este dragoste față de Mîntuitorul Hristos, dar e și dragoste față de aproapele. Dragostea de Dumnezeu este strîns legată cu dragostea de aproapele: una fără alta este neadevărată, dacă nu chiar iluzorie. O spune sf. ap. Ioan, că cine zice că iubește pe Dumnezeu iar pe aproapele său urăște — mincinos este, căci cel ce iubește pe Dumnezeu iubește și pe aproapele său. E clar deci, că în condiții de dezbinare între frați, viața religioasă nu se putea dezvolta în toată frumusețea ei. Căci sînt valabile pentru toate timpurile cuvintele Sf. Ap. Pavel, care zice: „de aș avea toată credința, încît să mut și munții, și n-aș avea dragoste, nimica nu sînt... Dragostea îndelung rabdă, ea e plină de bunătate, dragostea 'nu pizmuește, nu se laudă, nu se mîndrește, nu se poartă cu necuviință, nu caută folosul său, nu se mînie, nu se gîndește la rău, nu se bucură de nedreptate, ci se bucură de adevăr” (I Cor. 13, 2—6). Fără dragoste nimica sînt toate darurile duhovnicești. Iată de ce dezbinarea bisericească nu permite o dezvoltare deplină a vieții duhovnicești. Acum — cînd sîntem una — dragostea frățească poate să crească nestîngherită și trăirea duhovnicească se poate dezvolta neopăcită de mînie și zavistie. Astfel ajungem la o strălucită renaștere duhovnicească și tindem spre o viață religioasă cît mai desăvîrșită. Unirea face puterea și în cele sufletești, ca și în celelalte lucrări. Să ne străduim pentru propășirea Bisericii și întărirea unității noastre și pentru înălțarea poporului la o viață tot mai bună și mai fericită, pașnică și îndesulată.

Așa să ne ajute Dumnezeu!

*

După cuvîntul P. S. Teofil soborul ierarhilor, preoților și diaconilor s-a îndreptat spre reședință, în dangăt de clopot, binecuvîntînd pe credincioșii din catedrală.

Aşa s-a încheiat sărbătorirea a nouă ani de reîntregire bisericească. În acelaş timp în toate parohiile s-a făcut aniversarea acestui act istoric.

Cei 9 ani, care s-au scurs, au apropiat şi mai mult sufletele şi au întărit unitatea dintre fraţi. Această unitate este izvorul unor acţiuni rodnice şi pentru propăşirea Bisericii şi pentru înflorirea Patriei.

Prof. N. MLADIN

LUNA PRIETENIEI ROMÎNO-SOVIETICE a fost sărbătorită şi în acest an, pe tot întinsul ţării, cu însufleţire şi cu simţăminte de recunoştinţă obştească pentru sprijinul pe care ni-l dau popoarele Uniunii Sovietice ca să facem să înflorească şi să se întărească patria noastră iubită şi cu sinceră admiraţie pentru marile progrese pe care le face, metodic şi sigur, cel dintâi stat socialist al lumii, în toate tărîmurile de creaţie omenească.

Manifestările împreunate cu sărbătorirea îndătinată a „Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice“ au cîştigat de astă dată în amploare şi intensitate, deoarece ele coincideau cu a 40-a aniversare a Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie (1917—1957).

Participarea instituţiilor bisericeşti, a slujitorilor lor şi a credincioşilor la sărbătorirea „Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice“, promptă şi entuziastă, constituie încă un indiciu vădit al solidarizării statornice a Bisericii noastre cu năzuinţele şi preferinţele poporului muncitor.

În cuprinsul Arhiepiscopiei Sibiului, preoţimea a organizat conferinţe festive pe protopopiatele raionale, pentru sărbătorirea „Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice“. Atît în referatele prezentate din acel prilej, cît şi în discuţiile la care ele au dat loc, s-a accentuat vechimea şi tăria legăturilor frăţeşti dintre popoarele rus şi romîn, manifestată în cursul vremii pe tărîm cultural, bisericesc, politic, social şi militar. După 23 August 1944, prietenia romîno-sovietică este stimulentele şi sprijinul de căpetenie al păşirii viguroase a Republicii noastre populare pe calea construirii socialismului şi cheazăşie a apărării şi consolidării păcii.

Dintre referatele prezentate la conferinţele amintite, s-au remarcat acelea elaborate de P. C. Preoţi Dr. Ioan Chioariu (Sibiu) şi Dr. Vasile Coman (Oraşul Stalin).

Conferinţa preoţească de la Sibiu a fost prezidată de I. P. S. nostru Arhiepiscop şi Mitropolit NICOLAE.

Osebit de acestea, în 6 noiembrie 1957 a avut loc o şedinţă festivă în cinstea „Lunii Prieteniei Romîno-Sovietice“ organizată de Institutul Teologic Universitar din Sibiu, în colaborare cu secţia de sindicat a ostenitorilor Institutului şi cu Comitetul bisericesc de luptă pentru pace de la centrul Mitropoliei Ardealului. Şedinţa a fost deschisă de P. C. Rector Dr. S. Vlad.

Despre prietenia romîno-sovietică şi despre însemnătatea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie 1917 a vorbit P. C. Prof. Dr. Corneliu Sîrbu. Programul artistic a fost asigurat de corul studenţilor teologi, dirijat de P. C. Conf. univ. Gh. Şoima.

În lipsa I. P. S. Mitropolit Nicolae, care se afla atunci la Cluj, în interes de serviciu, P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belaşcu a scos în evidenţă vibranta desfăşurare a sărbătoririi şi a arătat învăţămintele ce decurg din ea.

PROFESORII DE TEOLOGIE BULGARI ȘT. ȚANCOV ȘI HR. GHIAUROFF ÎN VIZITĂ LA SIBIU

Legăturile frățești dintre Biserica Ortodoxă Română și Biserica Ortodoxă Bulgară, încheiate și cultivate de veacuri, au fost adâncite în vremea din urmă datorită actualilor lor ocîrmuitori, Prea Fericitul Patriarh Justinian și Sanctitatea Sa Patriarhul Chiril.

O manifestare concretă, de dată recentă, a acestor legături, este primul schimb organizat de profesori de teologie romîni și bulgari, inaugurat în primăvară, (mai—iunie a. c.), prin vizita făcută academiei duhovnicești ortodoxe „Sf. Clement de Ohrida” din Sofia, de delegația alcătuită din titularii catedrelor de Istoria Bisericii Romîne de la Institutele teologice de grad universitar din București (P. C. Pr. prof. Dr. Gh. I. Moiescu) și Sibiu (P. C. Pr. prof. Dr. S. Vlad, rector).

Răspunzînd acestei vizite, la începutul anului școlar în curs — între 4—26 noiembrie — o delegație a Academiei duhovnicești ortodoxe bulgare din Sofia, alcătuită din I. P. C. Arhiepiscopul Acad. prof. Dr. Ștefan Țancov, titularul catedrei de drept bisericesc și Dl prof. Dr. Hristo Ghiauroff, titularul catedrei de Studiul Noului Testament, a fost oaspe al celor două institute teologice ale Bisericii noastre.

Cu prilejul primirii făcute la sosirea în țară, la București, delegația a fost salutăată și de rectorul Institutului Teologic Universitar din Sibiu, P. C. prof. Dr. S. Vlad.

Potrivit programului întocmit din vreme, miercuri 13 noiembrie a. c., la orele 15,10 profesorii oaspeți au sosit la Sibiu. Pe peronul gării, au ieșit în întîmpinare: reprezentantul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belascu, consilierii arhiepiscopesci, profesorii și studenții Institutului Teologic, preoții aflați la cursurile de îndrumare misionară și socială și numeroși slujitori bisericești.

Din partea Departamentului Cultelor erau prezenți Dnii: Șt. Stănescu, inspector general, E. Duldner, împruternicit regional și Gh. Moldovan, împruternicit raional.

La sosirea trenului, corul studenților teologi, dirijat de P. C. Conf. univ. Gheorghe Șoima, a intonat „Mulți ani trăiască!” (în bulgărește și romînește).

P. C. rector S. Vlad și P. C. pro-rector Sp. Cîndea au condus pe profesorii oaspeți și pe însoțitorii lor, P. C. Prof. Dr. N. I. Nicolaescu, pro-rectorul Institutului Teologic Universitar din București și P. C. Diacon I. Iufu, translator, de la vagon la peron. Aci, oaspeții au fost salutați călduros (în franțuzește) de P. C. rector S. Vlad. A răspuns P. C. Prof. Șt. Țancov, exprimîndu-și bucuria de-a putea păși pentru a treia oară în cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului.

S-au făcut apoi prezentările de rigoare iar studențele în Teologie Elena Ciora, (an IV) și Irina Șesan (an III) au oferit splendide buchete de flori profesorilor bulgari.

Însoțiți de rector, pro-rector și profesorii anume rînduiți în acest scop, oaspeții s-au îndreptat spre locul unde au fost găzduiți pe toată durata vizitei lor la Sibiu.

Joi 14 XI, dimineața la orele 10, profesorii oaspeți s-au prezentat în audiență înalt Prea Sfinției Sale Mitropolitului Nicolae al Ardealului, la reședința sa. La primire au fost de față membrii Consiliului Arhiepiscopesc, precum și rectorul și pro-rectorul Institutului Teologic.

O oră mai târziu, a avut loc recepția oaspeților la Institutul Teologic. În aula împodobită de sărbătoare, se aflau prezenți: I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, membrii Consiliului Arhiepiscopesc și ai corpului profesoral al Institutului, slujitori bisericești, preoții aflați la cursurile de îndrumare, studenții teologi și credincioși din oraș.

Mai erau prezenți, din partea Departamentului Cultelor, Dnii Șt. Stănescu, insp. gen., E. Duldner, împuternicit regional și Gh. Moldovan, împuternicit raional.

Incadrat de un program artistic, alcătuit din cântări bisericești în limbile greacă și română, executate de corul studenților teologi sub conducerea P. C. Prof. Gh. Șoima, rectorul institutului, P. C. Prof. Dr. S. Vlad a rostit o cuvântare ocazională, pe cât de amplă și de instructivă, pe atât de însuflețită și de cordială. P. C. Sa a făcut un istoric succint al legăturilor bisericești româno-bulgare, a arătat rolul ce revine instituțiilor teologice bulgare și române în adâncirea și consolidarea acestor legături, și-a exprimat satisfacția pentru îmbucurătoarele constatări făcute personal, cu prilejul vizitei la Sofia din primăvara anului acestuia, asupra vieții bisericești din Țara vecină de peste Dunăre și a salutat cu bucurie prezența profesorilor de teologie bulgari la Institutul Teologic Universitar din Sibiu.

Asistența a aclamat cu căldură pe ocîrmuitorii de stat și bisericești bulgari și români și a aplaudat călduros pe distinșii oaspeți.

A luat cuvîntul, apoi, Dl prof. Dr. Hristo Ghiauroff. Vădit mișcat de primirea frățească ce li se făcuse, DSA a stăruit asupra prieteniei dintre popoarele romîn și bulgar, manifestată mai ales în cursul luptelor purtate de patrioții bulgari pentru scuturarea jugului otoman, apoi a celui fascist, și pentru dobîndirea independenței naționale. Pentru aceștia, țara romînească a fost loc de refugiu, adăpost primitiv, cald și sigur, a fost o a doua patrie. În țara noastră au apărut numeroase publicații bulgare, ziare și reviste, cărți bisericești și literare. Tot la noi în țară a văzut lumina tiparului cea dintîi ediție a Noului Testament în limba bulgară.

Vorbînd despre Institutul Teologic din Sibiu, DSA a arătat că pe cît de viu impresionat este de vechimea acestui înalt așezămînt bisericesc, cu o existență fecundă de aproape un veac și jumătate, pe atât de plăcut surprins a fost de excelența lui organizare actuală.

În numele delegației, Dl prof. Hr. Ghiauroff a exprimat mulțumiri pentru entuziasta primire făcută la Sibiu.

DSA a vorbit în limba bulgară, cu interpret.

Cuvîntarea Dlui prof. Hr. Ghiauroff, viu aplaudată, a dat prilej unei calde manifestații de prietenie romîno-bulgară.

După recepție, a fost vizitată Biblioteca Institutului Teologic și cele două expoziții de cărți — una înfățișînd lucrările ieșite din teascurile tiparului bisericești de la Sibiu, iar cealaltă, bibliografie biblică — organizate în depozitul bibliotecii.

La amiază, s-a servit o masă comună la Institutul Teologic, prezidată de I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, în cursul căreia au toastat

pentru continua adîncire a prieteniei bulgaro-romîne P. C. rector S. Vlad și I. P. C. prof. Șt. Tankov.

Masa, înviorată de scînteietoarele și instructivele toasturi rostite acolo, s-a desfășurat într-o atmosferă prietenească.

În după-amiaza aceleiași zile, la orele 16, în aula Institutului Teologic, plină pînă la ultimul loc, I. P. C. prof. Dr. Șt. Tankov a vorbit despre *So-bornicitatea Bisericii*. Erau de față cei mai sus amintiți, în frunte cu I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului, — precum și o delegație de profesori și studenți ai secției evanghelice de la Sibiu a Institutului Teologic Universitar Protestant din Cluj, în frunte cu decanul, Dl. prof. Renner.

Seara, Doamna și P. C. Pro-rector Dr. Sp. Cîndea au dat o cină, la locuința lor, în cinstea profesorilor oaspeți și a însoțitorilor lor. La cină, au participat și alți invitați.

Vineri 15 XI, la orele 10, în același loc și în fața aceluiași auditoriu, a avut loc conferința Dlui prof. Hristo Ghiauroff *Despre Sinodul Apostolic de la Ierusalim*.

Textele conferințelor ținute de profesorii-oaspeți vor apărea integral în limba romînă.

Cei prezenți la aceste conferințe, au constatat cu deplină satisfacție că erudiția și suflul ortodox ce le străbate, sînt ireproșabile.

În cursul zilei, I. P. C. prof. Șt. Tankov, însoțit de P. C. Diacon I. Iufu, s-a deplasat cu mașina la Deva, spre a-și cerceta o rudenie apropiată sălășluită acolo.

Seara — între orele 19,30—21,30 — în sala profesorală a Institutului Teologic, s-au desfășurat lucrările Consfătuirii profesorilor oaspeți cu Corpul profesoral al acestui institut.

Pe lîngă concluziile consfătuirii similare care a avut loc la Institutul Teologic Universitar din București, însușite integral și în unanimitate, Consiliul profesoral al Institutului Teologic Universitar din Sibiu a făcut o nouă serie de propuneri, menite a permanentiza și consolida legăturile frățești dintre așezămintele teologice ale Bisericilor bulgară și romînă. Ele sînt cuprinse în următoarele puncte: Institutele teologice romîne și Academia duhovnicească din Sofia — 1. să-și comunice reciproc evenimentele mai importante din viața lor; 2. să discute împreună problemele de interes general bisericesc și 3. să aprecieze dacă nu ar fi cazul să procedeze la unificarea formelor de obținere și conferire a titlurilor academice.

Consfătuirea s-a desfășurat într-o atmosferă prietenească. Discuțiile au fost purtate la nivel academic. Rezultatele lor au fost consemnate în scris, spre a fi prezentate spre avizare forurilor în drept.

Sîmbătă 16 noiembrie a. c., profesorii oaspeți au vizitat Sf. Mănăstire de la Sîmbăta de sus. I. P. C. Arhim. Ioan Dinu, stareț, P. C. Protos. Serafim Popescu și profesorii însoțitori Dr. I. Todoran și Dr. Grigorie Marcu au dat cuvenitele explicații asupra istoriei și menirii acestui așezămînt bisericesc.

I. P. C. Prof. Șt. Tankov a petrecut îndelung, în reculegere și rugăciune, la mormîntul marelui său prieten și coleg, Mitropolitul Nicolae Bălan.

Seara, Doamna și P. C. Rector Dr. S. Vlad au dat o cină în cinstea profesorilor oaspeți și a însoțitorilor lor. La cină au participat și alți invitați.

Dumînică 17 noiembrie a. c., I. P. C. Prof. Şt. Tankov a participat la săvîrşirea Sf. Liturghii, în Catedrala mitropolitană.

La sfîrşit, în faţa Sfîntului altar, P. C. Rector Dr. S. Vlad a prezentat credincioşilor pe profesorii oaspeţi, arătînd rostul vizitei lor la Sibiu. A răspuns I. P. C. Prof. Şt. Tankov.

La amiază, profesorii bulgari au luat masa la Reşedinţa mitropolitană, fiind invitaţii I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae. La masă, pe lîngă invitaţii din cler, au mai luat parte preşedinţii Sfatului popular raional şi oraşenesc, Dnii I. Tanco şi I. Şerban şi împuterniciţii regional şi raional ai Departamentului Cultelor, Dnii Eugen Duldner şi Gh. Moldovan.

La masă, au luat cuvîntul I. P. S. Mitropolit Nicolae al Ardealului şi I. P. C. Prof. Şt. Tankov, toastînd pentru continua întărire şi adîncire a prieteniei romîno-bulgare.

Spre seară, I. P. S. nostru Mitropolit Nicolae şi oaspeţii au participat la concertul religios care a avut loc în biserica cea mare evanghelică-luterană C. A., în cadrele căruia s-a executat oratoriul „Creaţiunea” de J. Haydn.

Masa de seara a avut loc, în cerc restrîns, tot la Reşedinţa mitropolitană.

După cină, profesorii oaspeţi şi-au luat rămas bun de la I. P. S. Mitropolit Nicolae, exprimîndu-şi toată graţitudinea lor pentru cîntea cu care au fost primiţi la centrul Mitropoliei Ardealului şi făcînd Arhipăstorului nostru respectuoase şi calde urări de pace, sănătate şi întru toate bună sporire.

Luni 18 noiembrie a. c., dimineaţa, la orele 8, la rectoratul Institutului Teologic Universitar, a avut loc întîlnirea de despărţire dintre profesorii oaspeţi şi colegii lor de la Sibiu.

Înmîinîndu-le darurile oferite de Institut, P. C. Rector Dr. S. Vlad a tălmăcit în cuvinte alese şi simţite atît bucuria întîlnirii cu distinşii oaspeţi, cît şi regretul pe care despărţirea de dînşii îl pricinuieste nu numai profesorilor şi studenţilor teologi, ci tuturor oamenilor Bisericii din cetatea de scaun a Mitropoliei Ardealului. P. C. Sa a exprimat speranţa că întîlnirile de natura aceasta vor continua, ele fiind contribuţii de seamă la strîngerea şi cimentarea legăturilor bisericeşti şi obşteşti romîno-bulgare.

În răspunsul lor, ambii profesori oaspeţi au arătat limpede şi emoţionant cît de bine s-au simţit la Sibiu şi ce amintiri plăcute şi trainice duc cu dînşii de aci. Mai presus de toate, I. P. C. Şt. Tankov şi Dl Prof. Dr. Hr. Ghiauroff au declarat că constatările făcute cu privire la Institutul Teologic Universitar din Sibiu depăşesc toate aşteptările lor. Fără să fie întru nimic mai prejos decît cel din Capitală, Institutul Teologic sibian impresionează şi impune respect prin vechimea sa de aproape un veac şi jumătate, prin excelenta organizare a vieţii sale lăuntrice, didactice şi duhovniceşti, prin pregătirea superioară a ostenitorilor lui şi prin rolul de seamă pe care-l îndeplineşte în cadrele Bisericii ortodoxe din Ardeal şi Banat, sub ocîrmuirea chiriarhilor eparhiilor de dincoace de munţi.

La această întîlnire de despărţire au asistat şi membrii Consiliului arhiepiscopesc, în frunte cu P. C. Vicar Tr. Belaşcu.

În faţa biroului directorului, profesorii oaspeţi au fost aşteptaţi şi salutaţi respectuos de studenţii teologi, care le-au cîntat în limba bulgară

„Mulți ani trăiască”. Vădit mișcat, I. P. C. Prof. Șt. Tankov le-a adresat un scurt și pătrunzător cuvânt de povăț creștinească, împletit cu îndemnuri înțelepte la folosirea cât mai cuminte a timpului și a condițiilor excelente de studiu și întărire duhovnicească, pe care Biserica ardeleană li le asigură în cadrele Institutului Teologic Universitar din Sibiu.

Petrecuți de dragostea tuturor, profesorii oaspeți și însoțitorii lor au plecat cu mașinile spre Râmnic-Vâlcea, împreună cu P. C. Rector Dr. S. Vlad și cu Dl E. Duldner, împuternicitul regional al Cultelor, spre a vizita pe P. S. Episcop Iosif al Argeșului și Râmnicului, precum și sfintele mănăstiri din Oltenia.

De acolo, peste Curtea de Argeș și București, au purces spre Iași, spre a vizita — conform programului — pe I. P. S. Mitropolit Iustin și Sf. Mănăstiri din cuprinsul Mitropoliei Moldovei și Sucevei. Amănunte asupra acestor vizite, vor publica revistele oficiale ale eparhiilor respective.

*

Vizita la Sibiu a profesorilor bulgari de teologie Dr. Șt. Tankov și Dr. Hr. Ghiauroff reprezintă un eveniment de seamă în viața noastră bisericească. Mulțumitori mărturisindu-ne înaltelor ocîrmuiri bisericești și obștești din ambele țări, care au înlesnit aceste luări de contact între teologii Bisericilor surori bulgară și română, vom trage din ele tot folosul posibil, pentru adîncirea și cimentarea legăturilor bisericești și a prieteniei dintre cele două popoare și prin aceasta — pentru apărarea și consolidarea păcii popoarelor.

CRONICAR

POMENIREA SFINTULUI IOAN GURĂ DE AUR. La 14 septembrie 407, în drum spre locul de exil de la călcîiul sudic al Caucazului, zdrobit de răul tratament la care fusese supus din partea prigonitorilor săi de la curtea imperială bizantină, s-a săvîrșit din viață ca un mucenic Sfîntul Părinte bisericesc Ioan Hrisostom.

Au trecut cincisprezece veacuri și jumătate de-atunci (407—1957), de-a lungul cărora creștinătatea nu contește să se plece cu emoție și recunoștință în fața memoriei marelui teolog și orator care a hărăzit Bisericii lui Hristos roada unui geniu cercetat de suflarea Duhului Sfînt.

Sfîntul Părinte Patriarh al desfătatei cetăți a Constantinopolului este interpretul fără egal al Sfintei Scripturi — al Epistolelor Pauline mai ales — și cel mai strălucit predicator creștin al tuturor veacurilor. Exegeza și Omiletica îi dătoresc, în primul rînd, cele mai eminente servicii pe care le-a recoltat de pe urma capilor lor de coloană.

Făcînd cuvenita mențiune despre acest moment comemorativ, ne amintim că acum 50 de ani, cînd s-au împlinit 15 veacuri de la moartea sa (407—1907), Biserica noastră și cea romano-catolică s-au gătit în veșmînt de sărbătoare, organizînd festivități de amploare pentru pomenirea Sfîntului Ioan Gură de Aur. Din nefericire, teologia oficială romano-catolică s-a folosit de acel prilej spre a-i stoarce Sfîntului Ioan Hrisostom mărturii pro-primațiale, transformîndu-l fără

voia și fără știrea lui în susținător al pretențiilor papale de supremație universală.

Tentativa a fost semnalată, denunțată și combătută, la noi, într-un studiu savant, datorit tînărului profesor de teologie de la Sibiu, din vremea aceea, Dr. Nicolae Bălan, cel ce avea să devină apoi mitropolit al Ardealului (vezi „Revista Teologică”, anul I, 1907, p. 389—403; anul II, 1908, p. 19—28, 70—79, 113—118, 162—165 și 295—209).

Și astăzi, după o jumătate de veac, studiul amintit își păstrează valabilitatea și vigoarea inițială, spulberînd încărcarea retrospectivă a Sfîntului Ioan Gură de Aur cu preocupări, intenții și preferințe pe care nu le-a avut, săvîrșită de hiperzelul papistaș al teologiei oficiale romano-catolice.

REDACȚIA

IMPARTĂȘIREA IMEDIATA A CELOR BOTEZAȚI. Sfînta Scriptură și cu osebite Sfînta Tradiție sau Predanie atestă că, începînd chiar din timpul apostolic, toți cei de curînd botezați și pecetluiți cu darul tainei Sfîntului Mir, deci și pruncii, se împărtășesc cu Sfînta Euharistie (Cuminecătură). De un timp încoace, însă, și anume din veacul al XI-lea, vechea practică creștină a căzut în desuetudine în Biserica romano-catolică, și apoi și în cea greco-catolică romînă, la care împărtășirea pruncilor mici se amîină pînă ce împlinesc vîrsta de 7 ani sau și mai tîrziu, adică pînă cînd ajung să înțeleagă — chipurile — ce

semnificație are Sfânta împărtășire.

Pentru a dovedi că practica aceasta este o abatere de la vechea practică bisericească și o inovație neîntemeiată, că și toate celelalte inovații ale Bisericii apusene, voi arăta, pe scurt, importanța excepțională și semnificația Sfintei împărtășiri, amintind doar pe Sfântul Ciriil din Ierusalim, care, în explicarea tainei Sfintei Euharistii, îndeamnă pe neofiți, adică pe cei de curînd botezați, să o primească și să o privească nu numai sub raport de hrană trupească, ci ca fiind cu adevărat Trupul și Sângele Domnului, ce se dă spre iertarea păcatelor și viața cea veșnică. (Lc. 22, 19—20).

Sfânta împărtășire se dă credinciosului botezat spre iertarea păcatelor și viața de veci. Cineva însă poate face observația : pruncul n-are păcate personale, iar de păcatul strămoșesc, prin baia botezului, s-a curățit și a cîștigat viața cea veșnică, deci mai are nevoie de taina Sfintei Euharistii?

În adevăr, prin taina Sfântului Botez, orice om, fie el prunc ori vîrstnic, devine mădular al Bisericii lui Hristos și se face părtaș al vieții veșnice. Prin primirea Sfintei Cuminecături însă, se împreună cu însuși Hristos, izvorul și „Pîinea vieții”. Prin împărtășirea cu Trupul și Sângele lui Hristos, unit într-un singur trup și sânge cu El (Ioan 6, 56), și pruncul mic devine purtător de Hristos, căci Trupul și Sângele Lui trec în măduarele sale, și astfel, cum spune Sfântul Apostol Petru (II, 1, 4), ajunge părtaș al firii celei dumnezeiești, care-l hrănește, întărește și-l sfințește.

Sfânta împărtășire este piscul cel mai înalt al vieții duhovnicești, căreia nu i se mai poate adăuga nimic, pentru că Hristos umple sufletul credinciosului și-l învăluie din toate părțile, devenind unul și acelaș trup cu

El. Ea este jertfa cea fără sânge, adusă în slujba Sfintei Liturghii, și are puterea Jertfei de pe Golgota, încît cel ce o primește, participă în chip spiritual la dînsa, întru cît Trupul lui Hristos curăță și vindecă sufletul de păcat, iar Sângele Lui îl spală de fărădelege. În Sfânta Cuminecătură, în cea mai mică particică, Hristos este tainic, dar real prezent cu Trupul cu care s-a zămislit în Fecioara Maria, cu acelaș trup cu care s-a născut, a trăit, a suferit, a fost îngropat, a înviat și s-a înălțat la cer.

La slujba Sfintei Liturghii, prefacerea pîinii și vinului, prin puterea Sfântului Duh, în Trupul și Sângele Domnului, este nevăzută și inaccesibilă simțurilor, dar este obiectul cel mai de preț al credinței noastre, și accesibilă numai cunoașterii spirituale lăuntrice, precum înainte de primirea Sfintei Cuminecături, mărturisim: „Cred Doamne, și mărturisesc”...

După concepția Bisericii Ortodoxe, Jertfa euharistică e adusă pentru toți și pentru toate, pentru vii și pentru morți, și nu se face nici o deosebire între prunci și vîrstnici, încît, precum se botează pruncii pe baza credinței acelor care îi țin la botez, tot așa pe baza credinței acelor (nașilor) pot fi împărtășiți imediat după botez.

Avînd în vedere învățătura Bisericii noastre Ortodoxe, că, prin primirea Sfintei Cuminecături, noul creștin „se unește desăvîrșit cu Hristos, devenind astfel mădular deplin și adevărat al Bisericii creștine”, și că această Sfîntă Taină este sfîrșitul și coroana Tainelor, necesare mîntuirii tuturor credincioșilor noștri, să ținem cu tărie credința noastră strămoșească și practica veche bisericească de a împărtăși copiii imediat după ce au fost botezați și unși cu Sfântul Mir.

Să nu ne lăsăm amăgiți de aceia care amîină împărtășirea pruncilor

mici, fie că zic că nu e necesară, imediat după botez, fie că zic că pruncii sugaci nu o pot înghiți și asimila, și că ar fi în pericol de moarte; ci mai virtos, să ne silim să-i împărtășim, imediat după botez, sau abia la îmbiericirea lor, adică la 40 de zile după naștere. Sfânta Biserică învață că cel împărtășit, chiar de ar muri, va fi viu. De aceea să împărtășim pe pruncii sugaci imediat după botez, ca nu cumva să moară neîmpărtășii.

P. PROCOPOVICIU

„MANIFESTUL PACII”. Delegațiile partidelor comuniste și muncitorești care au participat la sărbătorirea celei de-a 40-a aniversări a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, au hotărât să folosească șederea lor la Moscova pentru a proceda la un schimb de păreri cu privire la problemele actuale ale situației internaționale contemporane. Consfătuirea a elaborat și difuzat un document intitulat „Manifestul Păcii”, care reprezintă cea mai pătrunzătoare chemare a zilelor noastre făcută tuturor oamenilor de bine, de pretutindenea, de a-și uni eforturile pentru apărarea și consolidarea păcii prin încetarea experiențelor cu arme nucleare și prin efectuarea dezarmării.

După ce arată pagubele de vieți omenești și de bunuri materiale pe care le-au pricinuit cele două războaie mondiale, Manifestul Păcii spune: „Nu e nevoie nici de cunoștințele unui savant, nici de fantezia unui poet ca să spunem că un nou război — dacă popoarele îl vor admite — va depăși tot ceea ce omenirea a îndurat vreodată. Locuitorii Europei și Americii, Asiei, Africii și Australiei știu că omul a descătușat forțe atât de uriașe ale naturii și a devenit stăpîn al unor mijloace atât de puternice, încît acțiunea lor distructivă poate lovi

orice punct al globului pămîntesc. Nu va exista într-un nou război colțișor unde omul ar putea găsi un adăpost sigur. Flăcările unui nou război dus cu arma atomică, cu hidrogen și cu rachete ar cuprinde toate popoarele și ar amenința cu nenorociri incalculabile multe generații ale omenirii”.

Sumbrelor perspective ale unui nou război mondial, Manifestul le opune capacitatea fără egal de apărare a păcii pe care o posedă astăzi popoarele lumii: „Oamenii simpli din lumea întreagă, fără deosebire de naționalitate și de vederile lor politice, de credință și culoarea pielii, vor să trăiască în pace. Oamenii simpli din lumea întreagă întreabă: oare omul, a cărui rațiune biruitoare smulge naturii toate tainele și care devine tot mai mult stăpîn asupra ei, oare omul care datorită lansării sateliților artificiali sovietici ai pămîntului va putea în curînd să atingă stelele, — oare omul nu va fi în stare să evite războiul și să împiedice auto-distrugerea?”

La această întrebare, făuritorii Manifestului Păcii răspund declarînd următoarele: „*Războiul nu este inevitabil, războiului i se poate pune stăvilă, pacea poate fi apărută și consolidată*”.

Războiul este urît nu numai de popoarele țărilor socialiste, ci și de acelea ale țărilor capitaliste, care l-au îndurat de două ori. Aceste popoare, înregimentate în frontul uriaș al forțelor păcii, pot să împiedice războiul și să mențină pacea.

Cu toate acestea — spune Manifestul — pericolul unui monstruos război de exterminare a oamenilor n-a trecut încă. Cine poartă vina acestei situații? Cei ce resping propunerile cu privire la dezarmare, la interzicerea armelor nucleare și cu privire la alte măsuri în vederea pre-

întâmpinării unui nou război, cercurile guvernante din unele țări capitaliste, în spatele cărora stau marile monopoluri profitoare de pe urma cursei nebunești a înarmărilor.

Țările socialiste, comuniștii peste tot, nu amenință pe nimeni, nu intenționează să impună sistemul lor politic și social altor popoare. „Țelul comuniștilor este construirea unei societăți în care vor fi asigurate bună starea generală, înflorirea tuturor popoarelor, pacea veșnică între națiuni. Pentru a construi o asemenea societate, țările socialiste au nevoie de o pace trainică” — spune Manifestul.

În încheiere, Manifestul cheamă pe bărbați și pe femei, pe muncitori și pe țărani, pe oamenii de știință și de artă, pe învățători și funcționari, tineretul, meseriași, comercianți și industriași, pe socialiști, democrați și liberali, pe toți oamenii care-și iubesc patria și nu vor război indiferent de convingerile lor politice și religioase, pe toți oamenii de bună voință din lumea întreagă, să ceară din răspunderi, cu toată energia: încetarea cursei înarmărilor, interzicerea fabricării și folosirii armei atomice și cu hidrogen (începându-se prin realizarea unui acord care să pună capăt imediat experiențelor cu aceste arme), prohibirea politicii blocurilor militare și a creării de baze militare în alte țări, să nu fie reînarmați militariștii germani și în general, să se renunțe la orice măsuri provocatoare, în nu importă care parte a globului pământesc, soluționându-se orice litigii pe cale de tratative pașnice.

Difuzarea Manifestului Păcii a stîrnit în lumea întreagă un val de încredere sporită în biruința forțelor care apără bunul cel mai de preț al omenirii: zilelor noastre. Sute de milioane de oameni răspund chemării care ni se face prin acest Manifest.

La Sibiu, Manifestul Păcii a fost popularizat și adoptat cu însuflețire în cadrele unei mari adunări obștești care a avut loc în 27 noiembrie 1957, în spațioasa sală a Clubului Uzinelor „Independența”. Dl avocat Valeriu Roban, președintele Comitetului orașenesc de luptă pentru pace, a analizat cu de-amănuntul textul Manifestului Păcii și a chemat pe cetățenii orașului nostru să adere la el fără preget și cu toată osîrdia. Un șirag de vorbitori, începînd cu I. P. S. Mitropolit NICOLAE al Ardealului și sfîrșind cu P. C. Vicar arhiepiscopesc Tr. Belaşcu, au arătat că se identifică întru totul cu țelul nobil pe care-l urmărește Manifestul Păcii și s-au îndatorat să contribuie fără contenire și fără slăbire la atingerea acestui țel salvator.

VASILE PÎRVAN este unul din oamenii de geniu care trec prin viață cu viteza și cu strălucirea sorilor călători. Comemorarea care a avut loc la Academia Republicii Populare Romîne în decembrie 1957 ne-a reamintit că dacă nu s-ar fi săvîrșit prematur din viață înainte cu trei decenii, Vasile Pîrvan împlinea acum 75 de ani, vîrstă la care un savant de talia sa mai putea hărăzi științei romînești prețioase lucrări de specialitate.

Cercetător pasionat și lucid al trecutului poporului nostru, Vasile Pîrvan este o competență științifică consacrată în tărîmul istoriei antice și al arheologiei. „Getica” sa rămîne, în această privință, o capodoperă.

Contemporanii l-au respectat și admirat nu numai pentru marea sa știință, ci și pentru calitățile sale de profesor și pentru distincția și farmecul sobru al personalității sale. Universitatea Capitalei noastre și vechea Academie Romînă au avut în el un element reprezentativ. Studenții l-au

iubit și mulți dintre ei au învățat de la el nu numai știință de carte, ci și știința povățuirii condusei după indicatoarele de direcție ale normelor morale.

FILME RELIGIOASE, SAU ALTECEVA? Marele Mitropolit al Ardealului, pururea pomenitul Nicolae Bălan, obișnuia să spună în discuții particulare și chiar în unele din strălucitele sale discursuri, că dacă Sfântul Apostol Pavel ar fi trăit în vremea noastră, cu certitudine se făcea gazetar. Organul de presă — această minunată unealtă a progresului — pentru el ar fi fost un instrument misionar minunat.

Afirmatia aceasta este pe de-a-tregul judicioasă. Biserica noastră merge la pas cu vremea, în înțelesul că nu ezită să pună în serviciul propovăduirii adevărului revelat — și, de aceea, neschimbat și neschimbabil — toate mijloacele moderne de difuzare a ideilor, concepțiilor și știrilor care frământă lumea. Ea nu se teme de progres, salută cuceririle lui și îmbrățișează fără ezitare tot ceea ce contribuie realmente la mersul înainte al vieții omenești, la ușurarea și înfrumusețarea ei, la sporirea bucuriei curate și a tihnei după care aspiră fiecare ființă însuflețită.

Alte confesiuni creștine — romano-catolică, protestantă, anglicană, neo-protestanții de diferite nuanțe — din țările apusene și de peste Atlantic, au pus cuceririle avansatei tehnici a vremii noastre în slujba difuzării crezului lor în măsură atât de covârșitoare, încât se poate vorbi de-o „mecanizare” reală a lucrării lor misionare. Cinematografia, radio-ul și, mai nou, televiziunea, sînt utilizate pe scară din ce în ce mai largă în scopuri religioase-bisericești.

Din nefericire, uzul care se face de mijloacele tehnice avansate, în tărîmul religios, evoluează uneori în abuz, ca totdeauna cînd interesul comercial primează, în paguba celui spiritual, moral, cultural sau misionar, stîrnind revolta îndreptățită a conștiințelor drepte și bine intenționate.

Revista evanghelică protestantă „Die Zeichen der Zeit” (Semnele timpului), care apare în sectorul berlinez al Republicii Democrate Germane, în numărul său pe iulie-august a. c. (7—8/1957), ia poziție energică, în articolul de fond, „împotriva filmului „religios” (Wider den „religiösen” Film). E vorba de filmul care folosește subiecte religioase ca pretext pentru garnisirea caselor de bani ale fabricanților lui cu cîștiguri cît mai substanțiale. Un astfel de film compromite adevărata religiozitate și pricinuește confuzii regretabile în conștiințele credincioșilor de bună-credință.

La începutul anului acestuia — afirmă articolul citat — a avut loc la Frankfurt pe Main, în Germania Occidentală, o „săptămîină a filmului religios”. Era a doua manifestare de acest fel în ultimii ani.

În cadrele ei, au prezentat producții ale genului Asociația evanghelică protestantă de filme, Liga cinematografică romano-catolică și Studioul de filme din acel oraș.

Neted vorbind, nimic nou nu s-a putut vedea de astădată în producția de filme religioase, care se află într-o perioadă de stagnare. În schimb, participanții au putut să constate încă o dată „situația nemulțumitoare a așa-numitului film religios”. „Francheta discuțiilor i-a îngrozit atât pe producătorii, cît și pe achizitorii de filme. A fost ca o revoltă împotriva negusturilor de filme îmbătrîniți în rele, îm-

potriva afaceriștilor lipsiți de conștiință" care subapreciază fără nici o considerație exigențele minimale religioase ale publicului credincios.

Care sînt insuficiențele actualului film religios?)

Ele pot fi cuprinse în două expresii: modernizare excesivă și, consecință a acesteia, falsificarea a adevărului religios. Personagiile religioase sînt încărcate, retrospectiv, cu însușiri pe care nu le-au avut, urmărindu-se efecte de senzație menite să inducă în eroare publicul și să sporească încasările cu orice preț.

Intr-un referat al pastorului Hess, susținut cu acel prilej, este îndreptată o critică necruțătoare îndeosebi împotriva filmelor religioase tehnicolore de producție americană. „Falsificarea Bibliei — spune pastorul Hess — este vădită. Aici aparțin și filmele private la Hristos, care se fabrică în SUA cu sutele, și în care — fără nici o rușine de sacrilegiu — adevăratul Dumnezeu este reprezentat cu mijloace tehnice rafinate, iar persoana istorică a lui Iisus este transformată într-o mascaradă; despre povestirile din epoca martirilor, cu orgii romane și lupte sîngeroase cu gladiatori, care sînt mereu azvîrlite pe piață, nici nu mai poate fi vorba". În toate aceste produse cinematografice confecționate în serie, vremile ce va să vină vor putea să se încredințeze „față de ce complexe a avut să reacționeze generația noastră"; poate că, o dată, se va privi cu groază la „această grămadă de gunoaie" — afirmă episcopul romano-catolic Kampe, care de asemenea a luat atitudine fermă față de acest abuz inadmisibil.

Filmul religios nu trebuie să fie o piesă de amuzament. El are menirea de-a traduce în imagini optice cinematografice existența creștină auten-

tică, istoria ei reală, neafectată de nici un adaos sau corectură de circumstanță. Dacă nu corespunde acestei exigențe minimale, credincioșii se dispensează de el. Reacția publicului față de filmele sacrilege, care circulă în Europa apuseană și dincolo de Atlantic, i-a obligat pe fabricanții lor să le scoată de pe afiș, căci nimeni nu se îmbulzea la casele de bilete.

Autorul articolului citat — făcîndu-se ecoul dezbatărilor săptămîinii filmului de la Frankfurt pe Main — regretă că autoritățile de resort refuză sistematic să dea autorizații pentru recondiționarea atîtor filme religioase, produse înainte de ultimul război, în alcătuirea cărora sacrilegiul și falsificarea realității istorice n-au reușit să se infiltreze. Refuzul acesta este explicabil: magnații filmului și marea finanță dispun de suficiente mijloace de persuasiune pentru a înlătura fără preget orice obstacol aflat în calea hămesitei lor poște de cîștig necinstil.

Situația filmului religios apusean este analoagă celeia a presei și a celorlalte tipărituri, a sportului, a radiodifuziunii și a televiziunii. Ele nu sînt, acolo, totdeauna mijloace de culturalizare a maselor, ci de cele mai multe ori de cîștig cu orice preț — chiar cu prețul coruperii celor mai de seamă valori spirituale și morale.

GR. M.

CONLUCRARE INTERCONFESIONALĂ. Războiul nu cruță și nu-și alege victimele. Pustiirile lui lovesc toate popoarele, toate vîrstele, toate speciile de bunuri menite să întrețină și să înfrumusețeze viața omenească.

O mulțime de locașuri de cult, de apartenență confesională diferită, au fost deteriorate sau complet nimicite în cursul ultimului război mondial. Raportul întocmit și dat publicității,

la timpul său, de comisia instituită de guvernul sovietic pentru constatarea victimelor și pagubelor pricinuite de invazia hitleristă în Uniunea Sovietică — comisie din care a făcut parte și I. P. S. Mitropolit Nicolae al Cruștelor și Colomnei — indica un număr impresionant de biserici, mănăstiri și alte locașuri de cult căzute pradă, în total sau în parte, furiei nimicitoare a cotropitorilor. Restaurarea lor, în Uniunea Sovietică a fost ridicată la rangul unei probleme de stat și tratată în consecință.

Și în Europa apuseană războiul a făcut pagube considerabile unor locașuri de cult, cele mai multe din ele avînd valoare de monumente istorice. Refacerea lor este în curs de efectuare și merge destul de încet, deoarece e lăsată de cele mai multe ori în seama confesiunilor respective sau a inițiativei particulare.

Pentru accelerarea lucrărilor de natura aceasta, în părțile europene cu mase compacte de credincioși protestanți, mai multe culte se asociază și purced împreună la treabă. Nevoia îi obligă să colaboreze, dînd uitării ceea ce-i deosebește și luînd aminte mai ales la ceea ce le este comun. Iată un exemplu deosebit de elocvent:

În nordul Franței se află orașul-port Dieppe, cunoscut prin luptele sîngeroase care au avut loc acolo între forțele de debarcare anglo-americano-franceze și ocupanții hitleriști.

Înainte de război, Dieppe era unul din locurile preferate ale turiștilor englezi. Pentru îndeplinirea trebuințelor religioase ale oaspeților de dincolo de canalul Mîneei, exista acolo o capelă anglicană. Complet distrusă în urma bombardamentelor și a luptelor de stradă, cînd se întocmeau planurile de reconstrucție, s-a ajuns la ideea de a se clădi un singur local de cult pen-

tru toate fracțiunile protestante reprezentate în oraș.

Datorită eforturilor comune ale forurilor bisericești protestante din Franța, Anglia și Olanda, la Dieppe a apărut o clădire impunătoare alcătuită din trei etaje, destinată scopului amintit. La subsol, clădirea are o sală de întrunire cu o capacitate de 400—500 locuri. Primul etaj e ocupat de capela comunității anglicane a orașului; al treilea, stă la dispoziția presbiteriului reformat. Restul încăperilor servește ca locuințe pentru slujitorii cultelor respective, cămin pentru pastorii olandezi în trecere pe-acolo, cercuri de studii, ș. a.

Inaugurarea acestei case poli-confesionale s-a săvîrșit în cadrele unor festivități adecvate, prezenți fiind, printre alți fruntași ai cultelor respective, episcopul anglican Roberts și cunoscutul activist protestant francez D. Marc Boegner.

Un caz analog s-a petrecut în vechiul oraș hanseatic Rostock, port la Marea Baltică și centru industrial german de mîna întîia. Bombardamentele anglo-americane care l-au distrus în cea mai mare parte, le-a căzut jertfă și 3 din cele 5 biserici parohiale evanghelice-luterane, precum și alte clădiri care adăposteau instituții bisericești.

După război s-au constituit acolo 4 comunități bisericești evanghelice-luterane, cu un efectiv de aproape 40.000 suflete. Pentru trebuințele religioase ale acestora, din 1945 încoace, au putut fi repuse în funcțiune o biserică, două case ale comunității bisericești și o biserică-baracă, toate construite și amenajate din mijloace proprii și danii benevole.

*

CORIFEI AI ȘCOALEI DIALECTICE SEPTUAGENARI. Prima jumătate a veacului nostru a fost dominată în teologia protestantă de ideile și orientările așa-numitei Școli dialectice. Corifeii acestei grupări teologice sînt Karl Barth, Friedrich Gogarten, Rudolf Bultmann, Emil Brunner și Eduard Thurneysen. Primii doi sînt obiectul unor omagii binemeritate, prilejuite de faptul că au devenit septuagenari.

Pentru noi, slujitorii Bisericii Ortodoxe Răsăritene, tezele Școlei dialectice sînt o încercare de înviorare a teologiei protestante — și atîta tot. Ele ne interesează doar ca fenomen intern al protestantismului contemporan, prezintă pentru noi, așadar, interes strict informativ. Niciodată nu le vom putea accepta și valorifica spre folosul teologiei noastre ortodoxe, pentru că ele au dus în unele privințe la exagerări păgubitoare, pricinuind nedumeriri și confuzii chiar în rîndurile protestanților. Ne gîndim în primul rînd — ca să fim în actualitate — la poziția lui Bultmann față de Sf. Scriptură, a cărei „desmitologizare” (Entmythologisierung) o încearcă, o recomandă și se trudește s-o... motiveze, deși teza aceasta se pare că ar fi o izvodire exclusiv personală a teologului de la Marburg.

Mărturisindu-ne dezacordul cu orientarea pe care Școala dialectică a imprimat-o unei aripe substanțiale a teologiei protestante contemporane, pentru corifeii ei avem considerația cuvenită unor învățați de talie superioară, temeinic pregătiți și excepțional de productivi din punct de vedere cărturăresc.

Capul de coloană al teologilor grupați în Școala dialectică, Karl Barth, s-a afirmat ca un mare profesor și s-a dovedit o personalitate creștină de dimensiuni respectabile. Cursurile sale

cunoșteau o afluență extraordinară. Amfiteatrele universităților germane, olandeze și elvețiene, în care-și ținea prelegerile, deși spațioase, se dovedeau de fiecare dată neîncăpătoare. Același lucru se poate spune despre numeroasele ocazii pe care le-a avut de-a lungul carierei sale didactice, de-a ține ca invitat conferințe publice și cicluri de prelegeri academice (Gastvorlesungen, Lectures) în alte țări. Punea în cursurile sale seriozitate și temeinicie, vervă irezistibilă și convingere creștinească pătrunzătoare, vioiciune a spiritului și eleganță a expresiei, îndrăzneală de competență consacrată și curajul mărturisirii netulburate a propriului punct de vedere, impresionîndu-și ascultătorii de toate stările și vîrstele prin originalitatea perspectivei și ineditul formulărilor. Lucrările sale teologice — numeroase și voluminoase — sînt o delectare pentru spirit, te captivează prin profunzimea lor și prin stilul strălucit în care sînt redactate.

Partizan hotărît al libertății religioase și de conștiință, clarviziunea spiritului său de om al Bisericii i-a arătat dintru început încotro duc drumurile național socialismului fascist german și fără preget, înaintea multor alți oameni de gîndire din patria sa, a luat poziție hotărîtă, cu cuvîntul și cu condeiul, împotriva hitlerismului. A tras, firește, consecințele atitudinii sale brave, expatriîndu-se. O mulțime de universități străine, de pe continentul nostru și de peste Atlantic, se întreceau în a-i oferi cele mai ispititoare posibilități de a-și continua activitatea în cadrele lor. Lumea și-a amintit atunci, cu emoție și recunoștință, de-o faptă analogă prin măreția și fermitatea ei: Fr. W. Foerster, Nicolai și Albert Einstein s-au desolidarizat de cunoscutul manifest al învățaților germani care a încurajat pe ultimul Kai-

ser să azvîrle omenirea în vîltoarea primului război mondial. Ca și aceea, Karl Barth a avut dreptate. Toată lumea știe cu ce pagube imense s-a ales Germania și aproape întreaga omenire de pe urma aventurilor militariste ale lui Wilhelm II și Hitler.

Cu prilejul împlinirii vîrstei de 70 ani, colegii, prietenii și admiratorii lui Karl Barth i-au dedicat un impunător volum omagial, intitulat lapidar și semnificativ „Răspuns” (ANTWORT. Karl Barth zum 70. Geburtstag am 10. Mai 1956. Editat de Ernst Wolf, Charlotte von Kirschbaum și Rudolf Frey. Zürich, Editura Evanghelică Zollikon 1956, pagini XI+963, în — 8°), în limba germană și o ediție în limba engleză.

Cartea are patru compartimente, fiecare purtînd cîte un titlu adecvat cuprinsului, în limba latină. La început, sînt reproduse o serie de scrisori (Epistulae) adresate septuagenarului profesor și biserican protestant (p. 1—26). Urmează mai multe studii privitoare la opera teologică a lui Karl Barth sau în directă legătură cu ea, sub titlul „In opvs ipsum” (p. 27—434). Celelalte studii, de cuprins felurit, sînt înmănunchiate în partea a III-a, sub titlul „Opvscula varii argumenti” (p. 435—828). Al patrulea compartiment de căpetenie, „In vitam et actionem” (p. 829—942), cuprinde scrisori mai vechi ale lui K. Barth și unele impresii personale ale teologului și bisericanului sărbătorit. În anexă (p. 943—960), Charlotte von Kirschbaum, devotata colaboratoare a lui K. Barth, publică „Bibliographia Barthiana”.

Între scrisorile reproduse în partea întâia, una se datorește învățatului teolog din Praga, J. L. Hromádka. Ea se referă la senzaționala scrisoare pe care i-a adresat-o Karl Barth în 1938, pe vremea crizei de la Praga și pune în

lumină unele stări bisericești și politice. Între altele, Hromádka spune: „Teologia noastră a încetat să mai fie o chestiune pur academică” (p. 5).

Menționăm că între colaboratori se află și romano-catolicul Hans Urs von Balthasar, cu studiul „Christlicher Universalismus”, care a alcătuit o expunere a teologiei barthiene prețuită în cel mai înalt grad de însuși K. Barth. Balthasar spune printre altele: „Noi (romano-catolicii) am cunoscut în Karl Barth un protestantism care în contrast cu dogmatismul multora dintre adepții săi (ai lui K. Barth) are în sine forța de-a depăși zona teologiei opoziționiste, tinzînd către un veritabil universalism creștin” (p. 240).

„Theologische Literaturzeitung” (nr. 7, iulie 1957), sub semnătura suedezului Gunnar Hillerdal, regretă că între colaboratorii acestui volum solemn nu apar și cîteva din adversarii și criticii lui Karl Barth. Prezența lor ar fi întărit și sporit valoarea acestei cărți, fixînd în lumina criticii limitele gîndirii marelui teolog protestant dialectic.

Septuagenarul sărbătorit își continuă cu neîmpușinată vigoare munca sa de-o viață întreagă.

Colegul și prietenul său mai vîrstnic, D. Friedrich Gogarten, a împlinit 75 ani la 15 ian. a.c.

Pastor în țara Rinului, la Brema și în Turingia, în 1927 și-a luat doctoratul în teologie la Universitatea din Jena. În 1931 a fost numit profesor titular la Universitatea din Breslau (azi: Wrocław, în R.P. Polonia). Patru ani mai tîrziu (1935), a fost chemat la catedra de Teologie sistematică a Facultății de Teologie evanghelică de la Universitatea din Göttingen, unde a activat pînă în 1955, cînd a trecut cu cinstea cuvenită în starea de profesor universitar onorar.

BISERICA ORTODOXĂ DIN R. P. F. JUGOSLAVIA editează următoarele publicații periodice: „Bogoslovlje” (Teologia), revistă teologică științifică (apare de două ori pe an); „Glasnik”, organul oficial al Patriarhiei Ortodoxe Sârbe și „Vesnik”, organul bilingv al Asociației preoților ortodocși sârbi.

DE OPT ORI DOCTOR HONORIS CAUSA. Pastorul protestant D. Martin Niemöller este cunoscut în cercurile bisericești din lumea întreagă pentru atitudinea sa fermă față de violențele hitleriste îndreptate împotriva libertăților religioase și de conștiință și pentru prețioasa sa părtășie actuală la lupta de apărare a păcii lumii.

Cu prilejul unei călătorii pe care a făcut-o în acest an dincolo de Atlantic, pastorul M. Niemöller a fost proclamat doctor honoris causa al Colegiului teologic Huron din West-Ontario (Canada).

Este a opta diplomă de doctor honoris causa care cinstește pe acest învățat, zelos și mărinimos slujitor de cult și activist pentru pace.

UN DESCHIZATOR DE DRUMURI: TRAIAN VUIA.

În dimineața zilei de miercuri, 2 octombrie 1957, la Academia Republicii Populare Române s-a ținut o ședință festivă consacrată vieții și creației lui Traian Vuia, ședință organizată cu prilejul deschiderii în capitală a expoziției „Traian Vuia”. În cuvinte calde și pline de admirație, vorbitorii au zugrăvit personalitatea lui Traian Vuia, ca om și creator.

Toată viața, Traian Vuia a fost înșulețit de năvalnica dorință de progres a geniului său creator, care l-a purtat peste ani și peste orice inconveniente, fie chiar de natură fizică,

impuse de organismul său nu prea robust.

Inteligența sa, bunătatea și generozitatea cu care își împărtășea cunoștințele, au făcut din Traian Vuia un eminent gânditor științific și un minunat realizator tehnic, care a urmărit cu perseverență neobosită, drumul marilor sale creații. În domeniul științei și al tehnicii, Traian Vuia a adus un aport hotărâtor, rezolvînd cel dintîi — ca un adevărat deschizător de drumuri — problema milenară a zborului mecanic, cu „ceva mai greu decît aerul” și cu mijloace proprii de bord. Inițiativa și puterea sa de realizare s-au vădit și în construcția generatorului său de aburi, în problema helicopterului, în termodinamică.

La toate acestea s-au adăugat și excepționale calități de conducător, care, crescute în glia iubirii de omenire, de patrie și de mai bine, au făcut din Traian Vuia nu un uscat om de știință și un rece tehnician, ci un om preocupat de binele obștesc și propășirea omenirii.

Acest mare om s-a născut în luna august 1872, într-o casă țărănească din Banat, în cătunul Surducul Mic, satul Bujor, de lângă Făget.

Destoinic și deștept, s-a afirmat încă de pe băncile școlii primare confesionale pe care o urmează în satul său. Apoi, la liceul din Lugoj, mulți ani după absolvire numele i-a fost pomenit în legătură cu diferite îndeletniciri tehnice, care l-au ridicat deasupra celorlalți elevi. După absolvirea liceului, din lipsă de mijloace materiale, tînărul Vuia nu poate pătrunde la Politehnica din București, unde frecvența era obligatorie. Astfel se înscrie la Facultatea de Drept din Budapesta, unde putea să aibă prezență sporadică, muncind paralel ca stagiar în biroul avocațial al fruntașului bănățean Coriolan Brediceanu,

care-i aprecia zelul în muncă și preocupările tehnice.

La Facultatea de Drept, Vuia a fost totdeauna printre eminenții promoțiilor, dar orientarea preocupărilor sale predilecte se vedește și prin activitatea sa la societatea culturală a universitarilor români din Ungaria, „Petru Maior“, unde conferențiază pe teme din domeniul fizicii și tehnicii, mai ales în problema zborului.

Realizându-și resurse materiale din munca sa de stagiar, în 1902 Vuia pleacă la Paris, continuându-și cu asiduitate cercetările tehnice în biblioteci și laboratoare, sfătuindu-se cu diverși specialiști, tot mai convins că viitorul este al zborului cu „ceva mai greu decât aerul“ și arătând că succesele ocazionale ale balonului și zborurilor captivate sînt iluzorii.

Între timp Vuia își ia doctoratul în drept, cu teza „Industrie și militarism“, egalînd pasiunea pentru probleme tehnice cu cea pentru problemele sociale, la ordinea zilei în începutul sec. XX. În această direcție el prezintă Academiei din Paris, în februarie 1903, „Memoriile“ sale, iar apoi realizează primul său aparat de zbor pe care-l conduce singur în 18 martie 1906. Acesta a fost primul zbor în istoria aviației, care a oferit oamenilor posibilitatea cuceririi văzduhului cu „ceva mai greu decât aerul“ și mijloace proprii de bord.

Paralel cu aceste geniale realizări, uriașa sa capacitate de gîndire și multilateralele sale preocupări îl fac auditor la cursurile de la Muzeul Social din Paris, iar în corespondența sa, în parte adresată și Domnului Dr. Petru Groza, comentează expunerile lui Jean Jaurès, Anatole France, Aristide Briand, ș. a.

Dar ceea ce a caracterizat activitatea sa de la Paris, a fost neconținutul legătură pe care a întreținut-o cu fră-

mîntările romînilor din Ardeal și Banat. Vuia devine un protector generos și un îndrumător al tuturor romînilor veniți în Franța, primindu-i cu căldură și ascultîndu-le cu răbdare și tirile de acasă.

Modestia, bunătatea și blîndețea sa, cu un cuvînt noblețea sa sufletească cucereau inima oricui îl cunoștea.

În anul 1914 fiind internat în lagărul de concentrare de pe litoralul Oceanului Atlantic, Les Sables d'Oblonne, împreună cu sute de cetățeni de diferite naționalități din Austro-Ungaria și din alte țări, Vuia nu încetează să însuflețească cu noi speranțe pe cei din jurul său.

În timpul conferinței de pace de la Versailles, Vuia acționează ferm pentru combaterea curentelor dușmănoase unirii Ardealului cu Țara-Mamă, văzînd cu fericire cum se realizează unul din crezurile tinereții sale.

Aceeași însuflețită iubire de patrie și convingere adînc democratică l-au animat și-n activitatea sa din timpul celui de al doilea război mondial, cînd devine președinte, ales prin vot unanim, al Frontului Național Român din Franța.

Dar, inima lui veșnic vibrîndă, ca și activitatea lui valoroasă, au fost pe nedrept, vreme de aproape 40 de ani, uitate.

Puțini au fost cei care au știut că ducînd o viață ordonată și modestă, Vuia a continuat să lucreze pînă în anul 1946, cînd în vîrstă de 74 de ani s-a îmbolnăvit grav.

Curînd, ca un semn că nu toată lumea l-a uitat, a fost ales membru al Academiei R. P. R., iar în 1950, la dorința lui a fost adus în țara pe care o iubise, între frații pe care i-a ajutat neconținut.

În toamna aceluiași an, Vuia se sfîrșește din viață, fiind înmormîntat

la cimitirul Belu. La mormîntul său n-a plîns familia, căci curajosul cercetător nu s-a bucurat de viața de familie, închinîndu-și clipă de clipă zilele pe altarul științei. Familia sa cea mare, poporul român, a fost de față,

depunîndu-și omagiul în coroane și jerbe de flori, legîndu-se să nu uite niciodată pe marele său fiu, Traian Vuia, din a cărui glorie „nimic nu lipsește”, cum observă și marele-i prieten Dr. Petru Groza.

E. CIORA

ÎNCETAREA VACANȚEI EPISCOPALE DE LA CLUJ

La încheierea acestui număr al revistei, aflăm că Marele Colegiu Electoral Bisericesc, întrunit joi 19 decembrie a. c. la București, în palatul Sfintei Patriarhii, sub președinția Inalt Prea Sfințitului Mitropolit NICOLAE al Ardealului, a ales ca episcop al Vadului, Feleacului și Clujului pe Prea Sfinția Sa TEOFIL HERIANU, Episcopul Romanului și Hușilor.

Vineri 20 decembrie a. c., Sfîntul Sinod al Bisericii Ortodoxe Romîne, prezidat de Prea Fericitul Patriarh JUSTINIAN, a săvîrșit cercetarea canonică a alegerii și a întărit-o.

Sîmbătă 21 decembrie a. c., în cadrele îndătinății solemnități de investitură, Prea Fericitul Părinte Patriarh JUSTINIAN a înmînat nou-alesului episcop cîrja de arhipăstor al Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului.

Duminică 22 decembrie a. c., în Catedrala episcopescă din Cluj, Inalt Prea Sfințitul Mitropolit NICOLAE al Ardealului a procedat, după pravilă, la instalarea Prea Sfințitului TEOFIL în jețul de Episcop al Vadului, Feleacului și Clujului.

Reportajul amănunțit al alegerii, investiturii și instalării Prea Sfințitului Episcop TEOFIL al Vadului, Feleacului și Clujului, va apare în numărul viitor al revistei noastre.

REVISTA „MITROPOLIA ARDEALULUI“

SUMARUL ANULUI II — 1957

Pag.

† NICOLAE, arhiepiscop și mitropolit: Pastorală de Crăciun 771—775

REDAȚIONALE

— Insoțind pe I. P. S. Mitropolit Iustin în noua sa apostolie	3— 8
— La început de an nou	9— 12
— Intru învierea vieții	179—182
— „Intru ale sale a venit ...“	339—345
— Alegerea, investitura și înscăunarea I. P. S. Nicolae Colan, ca Mitropolit al Ardealului	346—399
— Conștiință preoțească	400—402
— A 13-a aniversare a zilei de 23 August	337—338
— Temeiuri și perspective ale prieteniei romîno-sovietice	595—599
— La a 10 aniversare a Republicii Populare Romîne	776—779

BISERICA ȘI PROBLEMELE VREMII

BELAȘCU Tr.: La 21 octombrie 1948 s-a surpat peretele despărțitor dintre frații celor două Biserici ardeleni	600—607
GEANGALAU N.: Probleme de conștiință în legătură cu unificarea bisericească	189—192
LUPȘA Șt.: „Și dacă e unit, tot de legea noastră este“!	409—412
MARCU Gr.: Albert Schweitzer — teolog, filozof, medic, misionar și apărător al păcii	608—614
MOISIU Al.: Sîntem mereu una	20— 25
R.: 1907—1957	183—188
R.: Mergem înainte pe calea apărării păcii	13— 19
R.: Apărarea omenirii împotriva degenerării și a pieirii	405—408
R.: „Pămînt desțelenit“ prin socializarea agriculturii	780—783
R.: Toate popoarele au nevoie de pace	784—786
† VALERIAN al Oradiei: Doctrina morții sau cea a vieții?	403—404

STUDII TEOLOGICE

BUNEA I.: Distracțiile în lumina Moralei creștine	67— 75
CÂNDEA Sp.: Ingrijirea pastorală a credincioșilor bolnavi	87—100
— Sfîntul Antonie cel Mare	466—477
— Limba noastră veche bisericească factor de unitate națională și religioasă	680—698
COTOS N.: Din Sf. Grigorie Teologul (trad.)	242—253

	Pag
FLOCA I.: Primul manual românesc de Drept Canonic	478—489
LUPȘA Șt.: Biserica ort. rom. din Ardeal și Ungaria în v. XV.	219—229
MARCU Gr.: Actualitatea Epistolei Sf. Iacov	26— 52
— Epistola Sf. Pavel către Filimon	413—428
— „Locțiitorul” Fiului. (Pretinsul „primat” al Sf. Apostol Petru văzut în lumina unor detalii ioaneice)	787—817
METEȘ Șt.: Episcopia Geoagiul de Sus (1557—1957)	654—661
MLADIN N.: Samuil Micu Clain — teologul	53— 66
— Despre teologia lui Samuil Micu Clain	454—465
— Despre caracterele fundamentale ale Moralei ortodoxe	834—848
MOISIU Al.: Sfaturi omiletice și pastorale în opera Sf. Grigorie Dialogul	101—118
NEAGA N.: Istoria timpurilor vechio-testamentare	193—204
— Descoperiri arheologice în Orientul biblic	615—639
PAPUC Gh.: Sensul jertfelor după profeții V. T.	429—439
PISTRUI Ch.: Catehismele Bisericii Ortodoxe Ruse	263—270
PROCOPOVICIU P.: Rugăciunile Bisericii pentru morți	254—262
RADU S.: Taina mântuirii în revelația Cincizecimii	662—679
SIRBU C.: Cercetări noi privind Istoria religiilor	76— 86
ȘESAN M.: Considerațiuni asupra Schismei din 1054.	205—218
— Ortodoxia cehă în sec. XI.	440—453
— Introducerea limbii române în Biserică	818—833
VLAD S.: 300 ani de la moartea Mitropolitului Varlaam	640—653
ZAGREANU I.: Personalitatea morală după învățătura creștină ortodoxă	230—241

INDRUMARI OMILETICE

BELU D.: Omilie sau predică?	271—277
D. B.: Atitudinea credinciosului față de bunurile materiale. — „Temeiul vieții omului este ... piinea”. — Orice om care muncește are drept la bunurile materiale necesare traiului	278—283
BELU D.: V. T. ca izvor omiletic	504—521 și 849—865
D. B.: Atitudinea credinciosului față de viața obștească. — Folioasele vie- țuirii împreună cu ceilalți. — Datoriile credincioșilor față de viața obștească	522—527
D. B.: Atitudinea credinciosului față de binele comun. Binele comun, ce este. — A lucra pentru binele comun este datorie. — Munca pentru binele comun — condiție a mântuirii	699—704
D. B.: Datoria credincioșilor de a-și alege o îndeletnicire în viață. — Fo- lioasele muncii profesionale. — Datoriile credinciosului la alegerea și practicarea unei profesii	866—872
LUPAȘ I.: Indrumări de ordin omiletic în prefețele „propovedaniilor” și „predicelor” lui Petru Maior	490—503
N. M.: Munca — dată de Dumnezeu omului. — Rostul muncii. — Răs- plata muncii.	119—122

URME DIN TRECUT

CANDEA Sp.: Biserica din Densuș	705—706
CIORA E.: Biserica din Bungard	528—530

	Pag.
MARCU Gr.: „O țir de schit . . .“ ca un grăunte de muștar	123—126
— Biserica brîncovenească din Făgăraș	126—129
— Mănăstirea „de rit grecesc“ din Blaj	286—288
— Un călugăr orb, dascăl al vechilor școli blăjene	380—381
PACURARIU M.: Biserica din Strei	530—536
— Mănăstirea Prislop	707—712
— Biserica din Hunedoara	873—880
POPA I.: Biserica de lemn din Șinca Nouă	284—285

TEOLOGI ORTODOCȘI

— Hr. Andrutsos (I. Todoran)	133—135
— Episcopul Melchisedec (I. Todoran)	717—720
— Vasile Mitrofanovici (P. Procopoviciu)	130—133
— Isidor Onciul (N. Neaga)	289—290
— Nicolae Papagiannopoulos (N. Neaga)	882—883
— Grigorie Papamihail (Sp. Cîdea)	537—539
— Platon, Mitropolitul Moscovei (Ch. Pistrui)	713—717
— Euseviu Popovici (M. Șesan)	883—885
— Ioan Popescu-Mălăești (N. Neaga)	539—541
— Ștefan Țankov (M. Șesan)	290—294

Biblioteca Mitropolitană Sibiu

COMEMORARI

ANIVERSARI

REDACȚIA: Ștefan cel Mare (1457—1957)	542—544
— Mărășești 1917—1957	721—724
— 40 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie (1917—1957)	724—726

RECENZII

BELU D.: Gh. Popovici, Zaharia Boiu autor de manuale didactice	564—566
BODOGAE T.: K. Reinerth, Die Reformation der Siebenbürgisch-sächsi- schen Kirche	313—316
— Un „ex libris“ al Mitropolitului Andrei Șaguna	887—889
CÂNDEA Sp.: Dr. Petru Groza, Prin țara celor șase sute de milioane	545—553
COMAN V.: Mai mulți, Cînd frații sînt împreună	306—308
ILIEȘ A.: Pr. P. Mihail: Relații externe bisericești ale lui Ștefan cel Mare	886
MARCU Gr.: Chr. Ghiauroff, Le jour de la Sainte-Cène	727—729
MLADIN N.: Deutsche Theologen besuchten die Sowjetunion	136—137
— Mai mulți, Catehismul creștinului dreptcredincios	553—555
PISTRUI Ch.: S. D. Nikiforov, Limba paleoslavă	311—312
— Biblia la ruși	732—735
PROCOPOVICIU P.: Sp. Cîdea, Limba veche liturgică și inovațiile intro- duse în ea de fosta biserică unită	138—139
— Ediția nouă a Liturghierului	559—564
— Friedrich Müller, Geschichtswirksamkeit des Evan- geliums in seinem lutherischen Verständnis	729—731

Pag.

REDAȚIA: Omagiu I. P. S. Dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului,	
la 50 ani de activitate bisericească	295—301
— Pastoralele arhierești — îndreptar creștinesc pentru cler și credincioși	308—311
ȘESAN M.: Bisericanul ortodox: „In ce ne deosebim . . .“?	555—559
— St. Runciman, The Eastern Schism	886—887
VLAD S.: Gh. Cotoșman, Viața Sf. Iosif cel Nou	301—304
— P. Deheleanu, Glosolalia sau „vorbirea în limbi“ ca dar harismatic	304—306
— O vizită la Biserica soră bulgară	890—918

VIAȚA BISERICESCA

— Viața bisericească în 1956 (D. Călugăr)	140—144
— Comemorarea lui Șaguna și vizitație canonică (D. Călugăr)	144—146
— † Prof. Dr. G. G. Stănescu (V. Coman)	146
— Zile de praznic creștinesc	147—150
— Noul Mitropolit al Moldovei și Sucevei, I. P. S. Sa Dr. Iustin Moiescu	150—169
— Adunarea Eparhială a Arhiepiscopiei Sibiului (D. Călugăr)	317—329
— Vizita delegației Bisericii Ortodoxe Române în R. P. F. Jugoslavia (T. Belașcu)	567—575
— Încheierea anului școlar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu	575—581
— Din activitatea Arhipăstorului	581—582
— Berlin—Colombo în preocupările slujitorilor cultelor din Sibiu	582—583
— Pomenirea Mitropolitului Nicolae Bălan	736—737
— Sărbătorirea zilei de 23 August	737—738
— Din activitatea Arhipăstorului nostru	738—740
— O sărbătoare a înfrățirii: Binecuvântarea bisericii înnoite din Năsăud (I. Zăgreanu)	740—741
— Biserica din Reciu — primul locaș de închinare din Arhiepiscopia Sibiului tirnosit de I. P. S. Mitropolit Nicolae Colan	742—743
— Sfintirea Bisericii din Teiuș	743—744
— Sfintirea Bisericii renovate din Sîmbăta de Sus	745—746
— Deschiderea noului an școlar la Institutul Teologic Universitar din Sibiu	746—755
— † Prof. Dr. Lucian Bologa	755
— Sărbătoarea Mitropoliei Banatului	917—918
— La Alba-Iulia: 9 ani de la unificarea bisericească (N. Mladin)	918—923
— Luna Prieteniei Romîno-Sovietice (R.)	923
— Profesorii de Teologie bulgari Șt. Țancov și Hr. Ghiauroff în vizită la Sibiu	924—928

INSEMNĂRI

— Insemnări	170—176, 330—336, 585—592, 756—758, 929—942
-----------------------	---

Biblioteca Municipală Sibiu

TIPOGRAFIA EPARHIALĂ
REÎNTREGIREA
SIBIU
